విషయానుక్రమణిక

చిత్రపటముల వివరములు

వర్ణచిత్రములు:—యశోధర-సిద్ధార్థుడు, చిత్రకారుడు: శ్రీ. డబ్ల్యూ ఏ. ఆర్యదాసుగారు; అనార్కాలి; బజబహదూరు-రూపమతి,

సాధారణచిత్రములు:—శ్రీయుత చెన్నాప్రగడ భానుమూర్తిపంతులుగారు, బి. ఏ., శ్రీ. సి. బి. మల్లప్పగారు-కబీరుదాసు; శ్రీయుత బులుసు సాంబమూర్తిగారు; మధుకలశము, శ్రీ ప్రొఫెసర్. సి. వి. రామన్‌గారు, ఎం. ఏ., డి. యస్. సి., యఫ్. ఆర్. యస్.; బజబహదూరు మందిరము; డాక్టరు కజిన్సుగారు; శ్రీశైలమునందలి శిల్పచిత్రములు; ఇతరచిత్రములును.

విజ్ఞప్తి

మా చందాదారులకు ప్రతినెలలోను 7 వ తేదినాడు 'భారతిని' పంపుచున్నాము. ఏ కారణముచేతగాని 15 తేదులలోపల సంచిక అందక పోయినచో దయచేసి మాకు వెంటనే తెలుపగోరుచున్నాము. మేము చేరని వారికి సంచికలను తోడనే అందచేయుదుము.

సంపాదకుడు.

యశోధర - సిద్ధార్థుడు

"సబ్బపాపస్స అకరణం కుసలస్స ఉపసంపదా, సచిత్త పరియోదపనం ఏతం బుద్ధానుసాసనమ్
యోచ బుద్ధంచ ధమ్మంచ సంఘంచ సరణం గతో, చత్తారి అరియసచ్చాని సమ్మప్పఞ్ఞాయ పస్సతి."— శ్లో. 5, 12- బుద్ధవగ్గో, ధమ్మపదమ్.

చిత్రకారుడు : శ్రీ డబ్ల్యూ. వి. ఆర్యదాసుగారు.

"యశోధర - సిద్ధార్థుఁడు"

చిత్రముయొక్క వివరణము

అడుగువైపు మొదలు, తటాకసోపానములు, తటాకభిత్తి, పశ్చాద్భాగము.

సోపానములు క్రిందినుండి పైకి క్రమముగ స్రోతాపన్న, సకృదాగామి, అనాగామి, అర్హత అను నాలుగవస్థలు; తటాకభిత్తి, ప్రత్యేకబుద్ధావస్థ; పశ్చాద్భాగము; బుద్ధావస్థ.

క్రింద కుడివైపున నొకతామరాకుపై నున్న పదిపూవులును దశకుశలములు; అహింస, అచౌర్యము. అకామమిథ్యాచారము, సత్యవాక్కు, అపైశున్యము, అపారుష్యము, అసంభిన్నప్రలాపము, అనభిధ్య, అవ్యాపాదము, అమిథ్యాదృష్టి యనునవి.

యశోధరసమీపముననుండు తట్టలోని యెనిమిదికమలములు ఆర్యాష్టాంగమార్గములు; సమ్యగ్దృష్టి, సమ్యక్సంకల్పము, సమ్యగ్వాక్కు, సమ్యక్కర్మము, సమ్యగాజీవము, సమ్యగ్వ్యాయామము, సమ్యక్స్మృతి, సమ్యక్సమాధి అనునవి.

వెలుపలికి వ్రాలియున్న యైదుతొడిమలు పంచస్కంధములు; రూపము, వేదన, విజ్ఞానము, సంజ్ఞ, సంస్కారము అనునవి.

యశోధర బుద్ధునిచేతనుంచెడి మూఁడు కమలములు శరణత్రయము; బుద్ధధర్మసంఘము లనునవి. యశోధర 'బుద్ధం శరణం గచ్ఛామి, ధర్మం శరణం గచ్ఛామి, సంఘం శరణం గచ్ఛామి' అని చెప్పునట్లున్నది. యశోధర శిరమునకుఁ జుట్టియున్న పూలదండ యామె పవిత్రతను దెలుపుచున్నది. రెండుకంబములలో సిద్ధార్థున కాశ్రయమయినది ధర్మము, వేఱొకటి యధర్మము.

సిద్ధార్థుని కంఠహారములు చతురార్యసత్యములు: దుఃఖము, దుఃఖసముదయము, దుఃఖనిరోధము, దుఃఖనిరోధగామినీప్రతిపత్తు అనునవి. అతనిముందల నున్న పుష్పము విజ్ఞానము. శిరస్సు నావరించియున్న నీలపీతలోహితావదాతమాంజిష్ఠవిశిష్టప్రభాపుంజము నిర్వాణసూచకము. అతని కెట్టకడియమును, ముంజేతికంకణమును, శిష్యులగు శారిపుత్ర మౌద్గల్యులు. సమీపమున నుండు వృక్షము బోధిద్రుమము.

శంకరజయంతి

(వైశాఖ శుద్ధ పంచమి 9-5 24)

శ్రీ. బ్రై. కోటీశ్వరశర్మ శాస్త్రి గారు వ్రాసినది

శ్లో. శాస్త్రం శారీరమీమాంసా దేవస్తు పరమేశ్వరః,
ఆచార్య శ్శంకరాచార్య స్సంతు మే జన్మజన్మని.

సృష్ట్యాదినుండి నేటికాలమువఱకు అవిచ్ఛిన్నముగ ప్రకాశించుచున్న సనాతన ధర్మముయొక్క ప్రాచీనత్వము సుప్రసిద్ధముగదా. ప్రపంచమునందు నేటి వఱకు అనేకమతములు పుట్టి గిట్టుచున్నవి. యుక్తివజ్రాఘాతములకు కొంచెమైనను చలింపక ప్రకాశించుసనాతనమతపర్వతముతో పోల్చదగిన మతమింకొకటి మనకు గనంబడుటలేదు. ఈమతధర్మములు వేదశాస్త్రములందు వివరింపబడియుండును. జీవహింసయే జీవికగా గలిగి జీవించు కటికవాడు మొదలుకొని 'అహం బ్రహ్మాస్మి' యను దృఢభావనముగల బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠునివఱకు నున్న బహువిధసంఖ్యాకభేదములవారలలో వారివారి యధికారతారతమ్యానుసారము లెక్కలేని యుపాయములు భిన్నభిన్నములగు ఆచరణములు శాస్త్రములందు నిరూపింపబడినవి. శాస్త్రనియమములకు లోబడిన ఆయుపాయములు ఆచరణము లన్నియు సనాతనధర్మమునకు చేరినవియే. ప్రాయశః ఇతరమతములం దిట్టి తరగతులు లేక అందఱకు ఒకేవిధమయిన యాచరణమేయుండును. మన యాచార్యులవారు దాదాపు ౨ వేల సంవత్సరముల క్రిందట భరతవర్షమున కేరళదేశమున జన్మించి బాల్యముననే సకలవిద్యల నభ్యసించి బ్రహ్మచర్యమునుండియే సన్న్యసించి అధికారతారతమ్యానుసారము ప్రస్థానత్రయ భాష్యాద్యనేక గ్రంథముల రచించి శిష్యులకు బోధించి ఆసేతుహిమాచలము పాదచారముచేత పవిత్రమొనర్చి దుర్మతముల ఖండించి దిగ్విజయమొనర్చి అధికారతారతమ్యానుసారము షణ్మతముల స్థాపించిరి. కావున భారతీయులందఱు (9-5-24) నాఁడు శంకరజయంత్యుత్సవమును జరుపుట యుక్తము.

ఇట్టి జగద్గురు సార్వభౌము లగు ఆచార్యులవారి సంపూర్ణచరిత్రము ప్రతిమాసహితముగ అవకాశము ననుసరించి ఇందు ప్రకటింపబడగలదు.

శ్లో. వేదే బ్రహ్మసమస్తదంగనిచయే గర్గోపమస్తత్కథా
తాత్పర్యార్థవివేచనే గురుసమస్తత్కర్మసంకీర్తనే;
ఆసీ జ్జైమిని రేవ సూత్రనిచయ స్స్వార్థోపసంవర్ణనే
వ్యాసే నైవ సమ స్స శంకరగురు ర్జేజీయతాం మానసే.

చెన్నపట్టణము, మే ౧౯౨౪ 1924

సంపుటము ౧. రక్తాక్షి సంవత్సరము వైశాఖమాసము సంఖ్య ౫.

వాఙ్మయపరిణామము

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు

శా. భాషాదేవత సుస్వరూప మది విస్పష్టంబుగాఁ గానరా;
దీషజ్ఞానమ యెల్లవారికిని; మాకీనాఁడు బహ్వర్థముల్
భాషింపన్ వలసెన్; నిబంధముల నిర్బంధం బసంబద్ధమన్
ఘోషం బేర్పడె; మార్పు తప్పు; దిట లగ్గుం గూర్పు మోయీశ్వరా!

పండితులదగ్గఱనుండి పామరులదాఁక, పుట్టిన నాఁటనుండి గిట్టిననాఁటిదాఁక, ఎల్లరకును, ఎల్లప్పుడును లోకప్రవృత్తికి భాష పరమోపకారము; అత్యావశ్యకము. కాని, వారి వారిచిత్తసంస్కారములలో ఆవశ్యకతలలో రుచులలో అర్హతలలో భిన్నలక్షణము లుండుటనుబట్టి వారివారి భాషలుకూడ భిన్నలక్షణములతోనే యుండును. పండితులభాష వేఱు; పామరులభాష వేఱు; బాలురభాష వేఱు; ప్రౌఢులభాష వేఱు. వారువారు వారి

వారిభాషలలోఁ దమతమ యవసరములను దీర్చుకొనుచుందురు. పండితునకు రామకథ భవభూత్యాదిప్రౌఢకవినాటకములచే దర్శనీయము కాఁగాఁ బామరునకుఁ దోలుబొమ్మలాటచే దర్శనీయమయ్యెను. పండితుఁడు తిక్కన భారతము చదివి భారతకథ తెలిసికోఁగాఁ బామరుఁడు "హరిహరి నారాయణాది నారాయణా" మట్టుపదములు మొదలైనవి చదివి దానిని దెలిసికొనును. పండితుఁడు "వచ్చుచున్నా"నని"వస్తున్నా"ననియనఁగాఁ బామరుఁడు "వస్తుండాను" "వత్తుండాను" అని యనును. వారి రుచులు వేఱు; వీరి రుచులు వేఱుగదా! ఇట్లు భేదపరమావధులను జూపఁబూనినచో నొక్కొక్కని కొక్కొక్కతీరుభాష యున్నదన్నంతవఱకుఁ జూపవచ్చును. ఇందులో నెవ్వరుగాని సంఘమునుండి యెట్లు తొలఁగింపరానివారుగా నుందురో అట్లే వారిభాషయు నపరిహార్యమే యగును. కాని యింతవఱకుఁ గడచిచన్నకాలమం దట్లు జరుగలేదు. ఉన్నత సంఘములవారి యుత్కృష్టభాషయుఁ దత్ప్రయోజనములును, కొంతకొంత పరిరక్షింపఁబడినవిగాని, యధమసంఘములవారి యవనతభాషయు వారిభాషాప్రయోజనములును, పరిరక్షింపఁబడలేదు. అందఱకు సమానమయిన యర్హత సమ్మానము ప్రాచీనకాలమునం దెట్లేర్పడలేదో అట్లే వారివారిభాషలకును భాషాప్రయోజనములకును సమానమయిన సమ్మానము, అర్హత, కలుగదయ్యెను. ఇది సర్వలోక సర్వభాషాసామాన్యమయిన విషయమే.

ప్రస్తుతమగుటచే నిట మన తెనుఁగునాటి మాట తీసికొనుచున్నాను. ఇతరులచేఁ బ్రాజ్ఞులని సత్కరింపఁబడినవారు, ఇతరులను దమనిర్ణయముచొప్పున వినిపింపఁగలిగినవారు, ఎవరో కొంద ఱాయాకాలములయం దేవో కొన్ని ఛందోవ్యాకరణాదివిధుల నేర్పఱచి యావిధుల చొప్పున గ్రంథరచనాదికము జరుగవలెనని నిబంధములు గల్పించుచు వచ్చిరి. అధమగతి నున్నతక్కినలోకమువారినిర్ణయములనుగొన్ని ప్రయోజనములందుఁ గొంతకొంత పాటించుచు వారిని వెంటాడుచు వచ్చిరి. దేశకాలపాత్రములనుబట్టి యానిర్ణయములును మాఱుచు వచ్చినవి. మఱియు నిట్లింతకాలమువఱకు నాభాషాలక్షణనియామకులు తమకుఁ బరిచితమయిన జనసంఘమును బ్రయోజనములను మాత్రమే లక్ష్యముగాఁ జూచుకొని నిబంధములఁ జేయుచువచ్చిరి. కాని, యాభాష ప్రచారముగాంచిన సర్వమానవసంఘమునుగూర్చియు, భాషవలన వారివారికిఁ గలుగవలసిన సర్వప్రయోజనములను గూర్చియుఁ జర్చించి సర్వార్థసాధకమగునట్లు నిబంధముల నేర్పఱిచినవారు కారు. కావ్యాలంకారచూడామణికారునినుండి బాలవ్యాకరణకారునిదాఁకఁ గలపండితులు చేసిన నిబంధము లాంధ్రదేశమందలి పరిమితమానవసంఘమునకుఁ బరిమితభాషాప్రయోజనమునకు సంబంధించినవే. అనఁగా, నవి తిక్కనభారతాదిప్రౌఢచ్ఛందోఘటితగ్రంథములను జదువఁగలపరిమితమానవసంఘమునకుఁ బరిమితభాషాప్రయోజనమైన కావ్యానందమునకు మాత్రమే కొంత చాలి

యున్నవి. ఇంతదాఁకఁ గడచినకాలము తీరు వేఱు. నేఁటి కాలము తీరు వేఱు. పూర్వమువారు తలఁచియైన నెఱుఁగని యావశ్యకత లెన్నో యీనాఁటివారికిఁ గల్గుచున్నవి. పూర్వమువారు మానవులుగాఁగూడ గణింపనివా రెందఱో యిప్పుడు మహనీయులగుచున్నారు. ఇట్టిస్థితిలోఁ బ్రాచీనులనిబంధము లీకాలమునఁ బనికిఁజాలనివి, పనికిమాలినవి యగుచున్నవి. భాషావిషయముననే కాక సర్వవిషయములందు నిట్టిసంఘర్షమే సంఘటిల్లినది. నేఁడొక యద్భుతశక్తి యఖిల ప్రపంచము నావహించినది. భారతదేశము నది బలముగా నలముకొన్నది. ప్రతిమానవునకు "నేను బరతంత్రుఁడనుగా నుండరాదు. స్వతంత్రుఁడను గావలెను" అను నాత్మాభిమానము పొడముచున్నది. ఒకనినిబంధమున కింకొకఁడు లోఁబడకున్నాఁడు. బ్రాహ్మణునియాధిక్యమును బ్రతిఘటించుటకు మాలవాఁడును, మహారాజు ప్రాభవమును బ్రతిఘటించుటకు దరిద్రుఁడును బ్రయత్నించుచున్నారు. ఈసంఘర్షమనివార్యముగానున్నది. నివారించుటకూడఁ గూడనిపనిగాఁదలఁపఁబడుచున్నది. దీర్ఘదర్శులు కొందఱు పెద్దలిందుకై చండాలాదుల యస్పృశ్యతాదులను దొలఁగింపవలెననియు, దరిద్రులు సంపన్నులగుటకు వలయుసాధనముల సమకూర్పవలెననియు సంస్కారములు సేయ సమకట్టుచున్నారు. భాషావిషయమునఁగూడ నట్టిదే జరుగుచున్నది. కొందఱుపండితులు, కొన్ని భాషాప్రయోజనములనే యుద్దేశించి చేసిన నిబంధములు నిలువరింపరానివనియు, భాషవలన నంతకంటె హెచ్చుప్రయోజనము లిప్పుడు పడయవలసిన యావశ్యకత యేర్పడుచున్నదనియు సర్వమానవసంఘమును భాషాప్రయోజనసర్వస్వమును సమముగాఁ బడయవలసియున్నదనియు, నందులకై వాడుకభాషను గ్రంథరచనము జరుగవలెననియు వాదించుచున్నారు. అట్లు గ్రంథరచనములు చేయుచున్నారు. నేనును నట్టిసంస్కారము నభిమానించినవారిలో నొక్కఁడను. కాని, దానిఁగూర్చి యిటీవల నా యభిప్రాయము మఱింత విపులముగా విరిసి దిక్కుదోఁచనిదిగా నున్నది.

ఇదివఱకు మేము కొందఱము సంకల్పించినసంస్కారములు సంకుచితభావములు గలవిగా నే నిప్పుడు తలఁచుచున్నాను. ఏలనఁగా: "వచ్చుచున్నాను" అను శబ్దరూపమువలెనే "వస్తున్నాను" అనురూపముకూడఁ బ్రాజ్ఞవ్యవహారమందుఁ గలదుగనుక ప్రయోగార్హమని యంగీకరింపఁదగునంటిమి. కాని ప్రస్తుతకాలపరిణామమునఁ జూడఁగాఁ బ్రాజ్ఞసంఘమిది యని వేఱుపఱుచుటకిఁక వీలుకలుగనట్టున్నది. సర్వమానవసంఘమందును విద్యావిజ్ఞానములు విపులముగా వెలయుచున్నవి. అహమిక నిండారుచున్నది. బ్రాహ్మణాదుల వ్యవహారమందుఁ గల 'వస్తున్నాఁడు' ప్రయోగార్హమయినప్పుడు చండాలాదుల 'వస్తుండాడు' మొదలగురూపములు ప్రయోగార్హములేల కావు? బ్రాహ్మణులయాధిక్యమును జండాలురువెన్నాడకున్నప్పుడు వారిభాషాప్రయోగరీతినిమాత్ర మేల వెంటాడుదురు?

'మాసంఘవ్యవహారమున నున్న రూపమునే మేము మా గ్రంథములం దుపయోగించుకొందు'మందురేని "వస్తున్నారు" మాత్రమే ప్రయోగార్హమని తలఁచువా రేమి బదులు చెప్పఁగల్గుదురు? ఇట్టిరూపములే ప్రయోగార్హములని విధించుటకు వీరి కేమియధికారమున్నది? నాకు నేనయి యింతవఱకుమాత్రమే సంస్కార మంగీకరింపఁ దగునని నిబంధింపఁబూనితినేని ఆనిబంధమునకు లోఁగువా రెవరు? ఇట్టిచిక్కు భాషావిషయముననేకాక, సర్వ విషయములందును గూడ సంఘటిల్లినది. సాంఘిక రాజకీయ విషయములందుఁ గొన్నిసంస్కారములు మహాత్ములకుఁ గూడఁ గొఱుకఁబడనివిగా నున్నవి. ఈ చిక్కు యొక్క పరమావధి యేమనగా: ఒక్కొక్క మనుష్యుఁడును 'నాభాషను నేనువ్రాయుదును. ఇంకొకరినిబంధము నాకు విధాయకముగాదు' అన్నంతవఱకుఁ బోవచ్చును. కాని, ఇట్టి సంఘర్షమునఁ జిదికిపోయెడిచింతనము లేవో బ్రదుకఁగల్గెడి భావము లేవో వీనిపరిణామ మెట్టిదగునో నా యల్పబుద్ధి కగోచరము గా కున్నది. నేఁడు భాషాసంస్కారము నపేక్షించి చర్చించువారిలోఁగూడ నైకకంఠ్యము లేదు. "చూచినాఁడు, చూచాఁడు, చూసినాఁడు, చూశినాఁడు, చూశాఁడు, చూసేఁడు" అని యిన్నిరూపములును వ్రాయువా రున్నారు. ఇందుఁ గొన్నియే పరిగ్రాహ్యములని వ్యవస్థాపించి యాఁచిపట్టుట కధికారులు లేరు. సంస్కారమే పనికిరాదని యడ్డుపెట్టుట కంతకంటె నధికారులు లేరు. ఆసంస్కార మనివార్యముగా జరుగుచునేయున్నది. అయ్యో! ఎంతభయంకరమైనచిక్కు? ఇట్టిచిక్కొక్క భాషావిషయమందేకాక సర్వవిషయముల యందు సంప్రాప్తమయినదిగదా! మానవమాత్రుఁడు ప్రాభవముచేఁగాని ప్రజ్ఞచేఁగాని యిఁకమీఁదికాలమున లోకమున నేవిషయముగాని యనుశాసింపఁజాలఁడేమోయని నా సంశయము. భగవంతుఁ డొకఁడుండెనేని లోకమును బరమానందోద్దేశమునకుఁ జేర్చుటే తదుద్దేశమేని, యాయన కల్యాణమార్గ మేదో లోకమునకుఁ గల్పింపఁగలఁడు. అదియేదో అందు వఱకును మన ప్రయత్నములు గ్రుడ్డియెద్దు చేనఁబడినలాగున సాఁగుచుండవలసినవే కాఁబోలును! అట్టి శుభసమయము లోకమునకు లభించు టెప్పుడో!

తన్మయత

మద్దూరి సాంబయ్య గారు

నగము గ్రుంకుచునున్న భాస్కరునియరుణ
కిరణజాలంబు దివిని విస్ఫురణఁ గాంచె
తరణిబింబోపరి, వినీలతరవలాహ
కంబు జాంబూనదంపు రేఖలను బూని
తనదు సోయగమును జెప్పుకొనుచునుండె.

సంజకెంజాయ పేరివస్త్రంబుఁ దాల్చి
గగనవనజాక్షి గడుసోయగంబు మీఱఁ
బ్రాణపతి పాలమున్నీటిపట్టికొఱకు
నెదురుచూచుచునుండె సమ్ముదముతోడ.

జలముపైఁ దేలుమంచుకొండలను బోలి
శారదాభ్రద్వయం బొక్కచక్కిఁ దక్క
సాంతముగ నీలమై సుప్రశాంతమగుచు
నాకసం బొప్పె శాంతమహాబ్ధికరణి.

భాస్వరజపాప్రసూనవిస్ఫారభాను
బింబరోచిష్కదంబకం బంబుజాస
నాండభాండంబునందెల్ల నావరింపఁ
జెలువుమీఱ మతాబాల వెలుఁగునందు
నిలిచి కిలకిలన వ్వొడుకులుకులాడి
కలికి మొగమట్టు లొకవింత తెలివిఁ గాంచి
కలకలమటంచుఁ జెలువమై వెలిఁగె దిశలు.

మలయగిరినుండి పయనమై నిలువకుండ
గిరులఁ గమలాకరముల నిర్ఝరుల దాఁటి
అలయికం జెంది ఘర్మజలాప్తి నంది
తనదు క్లేశమ్ము వారించుకొనఁ దలంచి
ఇనుఁడు గ్రుంకుచునుండెనం చెంచి యేమొ
గంధవహపాంథుఁ డతిమందగతి వహించె.

అభిముఖంబున నున్న జలాశయంబు
నిండి తొణికిసలాడుచునుండె; దాని
గర్భమున నేమిగలదు? చొక్కంపుమేల్మి
రంగులీనెడుజరఠపతంగరుచుల
దొంగిలించి మఱొక్క రెఱుంగకుండ
దాఁచుకొనియున్న దది సంగనాచివోలె.

బాతుటువిదలతో నీఁతపందె మేసి
వీచికాకన్య లొకదాని వెంట నొకతె
దరికి లోనికి బిఁగుల నాతురత మెఱయఁ
బరువులిడుచున్న వా రెట్టిపట్టుదలయొ
ఏటి కీపందె మీచెరలాట మేల
బాతువులవేడఁ, దామేడఁ, బందెమేడ,
వానియభ్యాస మెంత, వైభవ మదెంత,
అనుభవం బెంత, నేర్పరితన మదెంత,
కొలనుకాఁతుండ్రయినమాత్ర; గెలువఁగలరె?
జడమతులు, ముగ్ధ, లమితచాంచల్యవతులు,
తెలియలేరైరి తరగముద్దియలు వీరు.

నికటభూరుహశాఖపై నిశ్చలముగఁ
గూరుచున్నది యేలొకో గువ్వ యొకటి
ఏలరా గువ్వచెలికాఁడ! యెఱుఁగఁ జెప్ప
దుస్తరంబైన సంసారతోయరాశి
నీఁదఁగాలేక సతితోడ వాదులాడి
ఆత్మఁదత్కాలవైరాగ్య మావహింప

శరణుఁజొచ్చితె యిట్టినిర్జనతలంబు?
కన్ను లరమోడ్చి పక్షియుగ్మంబుచేత
నొడలు నిండారఁ గప్పికొం చొక్కసరణిఁ
జూచుచున్నాఁడవేమొ! విశుద్ధహృదయ
మేకగతి నిల్పి బహిరంతరింద్రియముల
నటునిటులఁ బోవనీక విస్ఫుటసమాధి
నిష్ఠ నున్నాఁడవేమొ వర్ణింపరాదు.

ప్రకృతియిటులుండ దానిశోభావిశేష
మరయవచ్చిన కవి యేమి యయ్యె నంచు
నడుగవే పాఠకుఁడ, బోధపడదయేమి?
అతనిహృదయంబు ప్రకృతితో నైక్యమందెఁ
దన్నుఁదాన యెఱుంగఁ డాచిన్నవాఁడు
కాఱుచున్నవి యేలొకో కనులనుండి
యతనికానందబాష్పమ్ము లమితముగను
దనకుఁ దా నేమియో చెప్పుకొను, ముదశ్రు
కణనిరోధనిదానగద్గదరుతమున
విస్మయంబును జూపుమందస్మితంబు
వెలుఁగుచుండెఁ దదాననజలజమందు.

దివ్యము, నదృష్టపూర్వము, నవ్యమగుచు
సమధికాశ్చర్యకరము, తేజస్స్వరూప
మగుచు నిట్టి దనఁగరాని యద్భుతంపు
వస్తు వొక్కఁడు గనుచున్నవానికరణి
నరయుచున్నాఁ డదెంత సౌఖ్యావహంబొ!

సురనదీతీర సైకత క్షోణియందు
వన్నెలకుమిన్న యచ్చరకన్నె యొకతె
వలపుఁజెలువునిఁ గూడి సంజలఁ దదీయ
పూతశీతలవీచికాయాతవాత
పోతములఁ జేతముల నెంతొ ప్రీతి గలుగ
లీల దళుకొత్త వీణియ మేళవించి
చేతనంబు లచేతనస్థితి వహింప
ధర నచేతనములును జైతన్యమంద
నఖిలజగదభిరామమోహనసుగీతిఁ
బాడుచుండఁగ వినుచున్నవానికరణిఁ
దన్మయత నోలలాడు నెంతటి సుఖంబొ!

కనుల కెంతటియానందగరిమ యొక్కొ
వీనులకు నెంతయామోదవిభూతియొక్కొ
తనువునకు స్పర్శసౌఖ్య మెంతటిదియొక్కొ
మనకుఁ దెలియంగరాదు పామరులమాట!

ఇటుల శిశువునుబోలెఁ జెనఁటివిధానఁ
గొంతతడ వుండి యతఁ డేలొకో సకౌతు
కంబుగాఁ బిల్చె నస్పష్టక్రమఫణితి
"రార పోద మ"టంచు నాపేరు వెట్టి—
పిల్చిన దెవండొ యయ్యది వినిన దెవఁడొ
ఇరువు రెవ్వారలో కాని యెఱుకపడదు.

కన్నుచిట్లించునప్పుడు కానుపించు
శశియుగం బట్టికంటితో సరిగఁజూడ
నొక్కఁడగురీతి నిరువుర మొకఁడనైతి.

కాదు జాగ్రత; స్వప్నమా కాదు; చిత్త
విభ్రమము కాదు; మఱియేమొ విశదపడదు.
అనుచు నీరీతి విస్మయాహ్లాదసంశ
యాదిభావము లంతరమందు బెనఁగు
లాడుచుండఁగ నాఁడు గృహాభిముఖుఁడ
నగుచు నేతెంచితిని రాత్రి యైనసరికి.

తాండవకృష్ణుఁడు

అందపు ముంగురుల్ ముసరి యాస్యతలంబున లాస్యమాడఁగా
నైందవ పూర్ణకాంతిఁ బరిహాసము చేసెడు మందహాస మిం
పొందఁగ గజ్జె లందియలు నంఘ్రియుగంబున ఘల్లుఘల్లనన్
నందయశోద లుల్లసిల నాట్యమొనర్చెడు కృష్ణు నెన్నెదన్.

నందుని నాతిముందరను నందుని ముందర నల్ల రాధమున్
ముందర గోపగోపికలముందర గోవులముందరన్ మహా
నందముతో నటించి ఫణినాథునిముందల జిందులాడు గో
విందు పదారవిందములు వేమరు డెందమునం దలంచెదన్.

మందల నాలు లేగలును మ్రాన్పడి మేతలుమాని చూడ ప్రే
సుందరు లందరున్ మదులఁజొక్కుచుఁ దక్కుచు వెంటనంటఁగా
బొందిక వేణువున్ భువనమోహనవై ఖరి నూదుచున్ శర
చ్చంద్రికలన్ విహారములు సల్పెడు తాండవకృష్ణు నెంచెదన్.—ము. వేంకటశర్మ.

వీడుకోలు

వెదురుమూడి వెంకటకృష్ణారావు గారు, బి. ఏ.,

శ్రీలలరార జగంబుల, నేలెడు మా రామదేవు(డేలుం గరుణా
లోలత(జెన్నాప్రగడకు, లాలంకృతి, భానుమూర్తి, సమరసుకీర్తిన్.

సీ. భాషాసతీదయాప్రాభవంబంది త్రి, భాషాకవిత(బేరువడసినావు;
దేవగురుఖ్యాతి దీపింపవీరులా, శిష్యుల వెలయించి చెల(గినావు;
స్వార్థ మెందుచు లేక పరహితం బర్థించు, ధర్మతత్పరుడవై తనరినావు;
మముబోటి లౌకికమనుజులు బుజుగతిన్, విలసిల్ల వరవడి(బెట్టినావు;

గీ. ద్వంద్వవివశంబుకాని భవ్యమతి వౌట, యోగమర్మ మెఱు(గు రాజయోగి వౌట,
నవ్య జనకుం డనంగ(దనర్చినావు; భాసురసుగుణగణకీర్తి! భానుమూర్తి!

గీ. సేవచే బ్రతుకు(డటంచు నావిధాత, మా తలల వ్రాసి యున్నను, మదికి నద్ది
తో(పకుండంగ నాత్మసుతులుగ మమ్ము(జూచు నీకొల్వు గల్గె మా సుకృతమహిమ.

గీ. ఎఱు(గ కే మొనర్చిన తప్పులెల్ల సై(చి, మించుకృపను మ మ్మాత్మ(దలంచు మెపుడు;
సాధుసత్తముల దయయె సర్వజనుల, కైహికాముష్మిక సుఖదాయకము కాదె!

గీ. ఉర్వి(దనువుండునందాక నోమహాత్మ! మిమ్ము మరవ(జాలవు మా మనమ్ము లెపుడు
లోకసంగ్రహణార్థంబు లోకవిభు(డు, మహిని మిము బహుకాలంబు మనుచు(గాక!"

శ్రీచెన్నాప్రగడభానుమూర్తిపంతులుగారు 1910 వ సంవత్సరమున(బ్రభుత్వాంధ్రభాషాంతరీకరణోద్యోగికిఁ బ్రధానసహకారిగ చెన్నపురికి విచ్చేయుటకు(బూర్వము, మచిలీపట్నమునందలి క్రైస్తవకళాశాలలో ఎఫ్. ఎ. బి.ఎ. తరగతులకు గణితశాస్త్రబోధకులుగను, సంస్కృతపండితులుగను చిరకాలము పనిచేసి, యనన్యసామాన్యమనీషావిశేషులగు గురువరేణ్యులని యాంధ్రదేశమున(బ్రఖ్యాతివడసియుండిరి. ఇటు ప్రభుత్వసేవయందేమి, అటు దేశసేవయందేమి వీరిశిష్యులలో(బెక్కండ్రు ప్రశంసార్హములగు పదవుల నలంకరించియున్నారని చెప్పిన, వీరిప్రతిభాధిక్య మొక్కింత తేటపడ(గలదు. ఇట్టియసమానమేధాసంపన్నునిసేవను బడయ(గల్గుట ప్రభుత్వభాగ్యమని చెప్పవచ్చును. ప్రభుత్వపు(గొలువులో నడుగిడినదిమొదలు, స్వశరీరసుఖము నణుమాత్రమైన(బాటింపక తదేకదీక్షతో తమపదవిని నిర్వహించి, యుద్యోగమునుండి విరమించుతలంపుతో వీరు కడచిన ఏప్రిలునెల 1 వ తేదినుండి యాఱునెలలకుపై(గా సెలవు తీసికొని, స్వగ్రామమున కే(గియుండిరి. ప్రభుత్వభాషాంతరీకరణోద్యోగులును, వారియనుచరకోటియును రక్తాక్షిసంవత్సరాదిని మహావైభవముతో జరిపిన వీడుకోలుపు, శ్రీపంతులవారియందు వారికెల్లరకు(గల గౌరవప్రేమాతిశయములకు(బ్రబలనిదర్శనము. సంస్కృతాంధ్రాంగ్లభాషలయందు పంతులవారిపాండిత్య మపారము. చెన్నపురియందు వారుండినయీపదునాలుగేండ్లకాలములో(బ్రాచీనాంధ్రసారస్వతమునకు(బెట్టనికోటయై వారెల్లు నిలిచినదియు జగద్విదితము. ఆడంబరరహితమగు భావౌన్నత్యమునకు వీరినిర్మలజీవనము గుణపాత్రమై యొప్పుచుండు నని చెప్పిన నెంతమాత్రము నతిశయోక్తికాదు. ఆత్మగౌరవమునకు వీరివంశము పుట్టినిల్లు. పండితకవిజనమండలికి వీరు కొంగుబంగారము. ఇట్టి మహోదారస్వభావు నెడ(బాయుట, చెన్నపురియందలి యాంధ్రలోకమునకు నిజముగా నొక కొఱత. వీరికి సర్వేశ్వరు(డు దీర్ఘాయురారోగ్యముల నిచ్చు(గాక!

శ్రీయుత చెన్నాప్రగడ భానుమూర్తి పంతులుగారు, బి. ఏ.

శ్రీ. సి. బి. మల్లప్ప గారు

(శరీయబాను—చేత పుత్రుడగు కమాలుని శిరస్సున్నది)

సత్యి శ్రీచెన్న బసవేశ్వర కృపాపరితోషిత నాటకసమాజము, మైసూరు.

పుష్పనాటకము

(బంకిమచంద్రుడు)

వేంకటపార్వతీశ్వరకవులు

క్షణములోనె సుఖంబుఁ గష్టమ్ముగూర్చి
క్షణములోనె భవమ్ము నాశమ్ముఁగూర్చి
క్షణములో నెన్నియో నాటకములఁగూర్చు
కపటనటరాజునకు నమస్కారశతము.

ప్రదేశము—పుష్పోద్యానము

ప్రవేశము—పుష్పసుందరులు - వర్షబిందువు

యూథిక:—రమ్ము రమ్ము! ప్రాణేశ్వరా! రమ్ము! నా హృదయమధ్యమునఁ బ్రవేశింపుము! నాహృదయమును బరిపూర్ణముగఁ జేయుము! ఎంతకాలమునుండి నేను నీయందలి యాశచే నుత్కంఠనై యెదురుచూచుచుంటినో నీ వెఱుఁగవా? నేను మొగ్గనై యున్నప్పు డీ మహాగ్నిచక్రము — ఈ భువనసంతాపకమహాపాపము — పూర్వాకాశమునం దెచ్చటనో యొకచోటఁ బడియుండెను. అప్పటి కది యింతటి విశ్వవిధ్వంసమూర్తియై యుండలేదు — అప్పటి దాని తేజ మంతటిజ్వాలాభీలమై యుండ లేదు! అయ్యో! అది యెంత కాలము! చూడుము! క్రమముగా నా మహాపాపతాపమూర్తి గగనమండలమధ్యస్థలమునఁ బ్రవేశించి బ్రహ్మాండ మంతయును బ్రజ్వలితముగఁ జేయుచుఁ బశ్చిమాకాశమున కొరఁగి యొరఁగి తుద కా యనంతసాగరమున విలీనమైపోయెను! పోనిమ్ము! దూరమై పోనిమ్ము! — కాని, ప్రాణనాథా! ఇన్నాళ్ళవఱకు నీవెచ్చట నుంటివి? — అయ్యో! నేలపైఁ గాలుంచెదవు సుమా! నీవు నా హృదయమున నిలిచినచో నా జ్వాలామయతపనమూర్తి యిఁక నన్నుడికింపఁజాలఁడు! మఱియు నిన్నుఁగూడ బాగుగ నలంకరించును. ఆ రౌద్రకిరణప్రపంచమున మనోజ్ఞరత్నభూషణాలంకృతమూర్తిం బోలియున్న నీతోఁ గలసి నేనును మనోజ్ఞమూర్తి నయ్యెదను — రమ్ము! రమ్ము! నాయుల్లమును జల్లగఁ జేయుము! నా హృదయమధ్యమునందే ప్రవేశింపుము! క్రిందఁ గాలుంపవలదు!

నందివర్ధని:—(జనాంతికముగాఁ గృష్ణకళికం గాంచి) సోదరీ! ఈబిడ్డయవసం జూడుము!

కృష్ణ:—ఏబిడ్డ?

నంది:—ఈ మనయూథిక! ఇంతవఱకు నీమె ముసుఁగముఁ బిగించుకొని, తలవంచుకొని యంగడిలోనిమూటవలెఁ బడి యుండెను. ఇంతలో నాకాశమునుండి వర్షబిందువు యువరాజువలె గాలిగుఱ్ఱముపై నెక్కి వచ్చి యామెతలవాకిటఁ బ్రవేశించెను. తోడనే యాకన్యక హాసవికసితవదనముతో నాతని

నాక్రమించినది! ఏమి దానిపడుచుందన
ము!–పడుచువాండ్రపద్ధతియే స్వతంత్ర
మైనది!

కృష్ణ:—సిగ్గు సిగ్గు!

నంది:— కాని, సోదరీ! మనముమాత్రము వికసించుట యెఱుఁగమా? సంసారమును జేసికొనవలసివచ్చినప్పుడు దినదినమును, మధ్యాహ్నమునను, దీర్ఘాతపమునను, శిశిరమునను గూడ వికసింపవలసియేయుండును! వికసింపకున్నచో సంసారము సాగుట యెట్లు? మనకుమాత్రము వయసులేదా; వాంఛ లేదా?–కాని, యింకేటి యహంకారగర్వము మన మెఱుఁగుదుమా?

కృష్ణ:—ఆమాట నిజమే!

యూధి:—ప్రాణప్రియా! ఇంతకాల మెచ్చట నుంటివి? నీవు లేకుండ నేనొకనిముషమైన నిలువఁజాల నని యెఱుఁగవా?

వర్షబిందువు:—ప్రాణేశ్వరీ! విచారింపకుము! చాలకాలమునుండి రావలయు ననియే ప్రయత్నించుచుంటిని. సమయము దొరకలేదు. ఆకాశమునుండి భూమిమీఁదికి వచ్చుట సామాన్యమా? నడుమ నెన్ని యంతరాయము లుండునో నీవుమాత్ర మెఱుఁగవా? ఒంటిగా వచ్చుట కవకాశము లేదు! గుంపుతోఁ గలసిరావలయును! అన్నిసమయములయందు, నందఱి స్థితిగతులు నొక్కరీతిగా నుండవుగదా! కొందఱు తామే గొప్పవార మనుకొని యాకాశమునందలి యున్నతాంతరమునం దదృశ్యులై యుండుటకై బాష్పరూపమును గోరుకొనుచుందురు; వాయునిమ్నస్తర మిప్పుడు తాపముగా నున్నది గావున నచ్చటికిఁ బోయినచో శుష్కించి పోవుదు మని కొందఱు హిమాకృతిని వాంఛించుచుందురు; అవనికి దిగుట యధఃపతన మగును గావున మన మట్లేల పోవలయు నని కొంద ఱనుకొనుచుందురు; క్రిందికిఁ బోవుటవలన లాభము లేదనియు, నాకసమునఁ గాలాంబుదములమై చిరకాల ముందమనియుఁ గొంద ఱనుచుందురు; నదీనిర్ఝరిణులమై లవణసముద్రమునఁ బడిపోవుటకంటెఁ బ్రచండాతపమున విహరించుచు నందఱ మొక్కటై యింద్రధనుర్మూర్తిం దాల్చినచో భూచరులును, ఖేచరులును మనలం గాంచి మోహితులై పోవుదు రని కొంద ఱనుచుందురు! మన మిచ్చటనే యుండి కాళిమామయకరాళకాదంబినీమూర్తిం దాల్చి, విద్యున్మాలికలఁ గంఠహారములుగఁ జేసికొని మన సౌందర్యమును బ్రకాశింపఁజేసికొంద మని కొంద ఱనుచుందురు; జలవంశజుల మగు మనము భూలోకసముద్ధరణమునకై యూరక తత్తరపడి పోవుటయేల; ఆహ్వానము రానిండని కొందఱనుచుందురు; కొందఱు విద్యుల్లీలలం గాంచుచు, నీమేఘము నొడిలోఁ గొంతసేపును, ఆమేఘము నొడిలోఁ గొంతసేపును, ఆకాశప్రాంతమునం దొకప్పుడును, ఆకాశమధ్యభాగమునం దొకప్పుడును గ్రీడించుచు—

యూథి:—ఆవిద్యుల్లతయందే నీకంతటి ప్రేమ యున్నచో నిచ్చటికేల వచ్చితివి? అచ్చటనే యుండఁగూడదా? ఆమెయెదుట నేనెంతటిదానను?

వర్ష:—సరిసరి! అంతకోపమేల? నేనట్టివాఁడనుకొంటివా? చిన్నవాండ్రగు నట్టియల్లులెవ్వరు నిచ్చటికి రానేలేదు. మేమెంత గొప్పవార మనుకొన్నావు! అట నుండఁజాలక దిగి వచ్చితిమి! చాల దినముల నుండి నిన్నుఁ జూడవలయు నని యున్నది.

పద్మిని:—(పుష్కరిణియందుండి) ఓహో! నీవు గొప్పవాఁడవా? ఎంతవాఁడవు! నీవంటివారిని బడిలక్షలమందిని, ఒక్క నాపత్రమునందు నిలిపియుంచఁ గలను! రారాదా?

వర్ష:—వత్సా! అసలు సంగతి మఱచిపోయితివా యేమి? ఈపుష్కరిణిని బూరించువాఁరెవ్వరు? ఓపంకజ! వర్షమే లేకున్నచో జగంబునఁ బంకమెక్కడనుండును? జలమెక్కడ నుండును? ఇఁక నీవీఁదుట యెక్కడ? నవ్వుట యెక్కడ? ఓజలజా! నీవు మాయింటి యాఁడుబిడ్డవు కావుననే నిన్ను మేమొడిని జేర్చుకొని పాలించుచున్నాము—కాకున్నచో నీ కీ రూపఁ మెక్కడిది? ఈనివాససుఖమెక్కడిది?— ఇంతటి గర్వమెక్కడిది? పాపాత్మురాలా! నీపితృకులవిరోధియగు నయ్యాగ్నేయ స్వరూపుని బ్రేమించుచున్నావు. నీకు బుద్ధి లేదా?

యూథి:—ప్రాణేశ్వరా! సిగ్గుసిగ్గు! ఆయవ్వతో నన్నిమాట లేల? ఆమె ప్రొద్దుటి నుండియు మొగమెత్తి యగ్నిమయుం డగు నాయకుని వంకనే తదేకదృష్టింగాంచుచు సిగ్గులేకుండ నాతఁ డేవంకకుఁ దిరిగిన నావంకకు నోరుతెఱచుకొని నిరీక్షించుచున్నది! ఎంతపరాకు! ఈనడుమ నెన్నియో కణుదురీఁగలు, తుమ్మెదలు, తేనెటీఁగలు ఎన్నెన్ని వచ్చిపోవుచున్నను దీనికిఁ సిగ్గుఁ లేకున్నది!

కృష్ణ:—అదియేమే యూథికా! అట్లను చున్నావు? తుమ్మెదలగొడవ యింటింట నున్నదియే కాదఁటే!

యూథి:—సోదరీ! మాయింటిమాట చెప్పవము! నేనిప్పుడే కన్నుఁదెఱచితిని. నేనీ తుమ్మెదలబాధ యెఱుఁగనమ్మా!

వర్ష:—యూథీ! లజ్జావిహీనలగువారితో నీకీ సంభాషణ మేల? ఆకళంకినులు నీవిమల ధవళశోభాసౌరభములంగాంచి సహింపఁగలరా?

పద్మి:—ఓరి తుచ్ఛుఁడా! నీకుఁ దగినట్లు మాటాడుచున్నావు! అదిగో! మహాబలుఁడు వచ్చుచున్నాఁడులే!

యూథి:—అయ్యో! అది యేమి?

వర్ష:—ఔను. ఇఁక నేనుండుట కవకాశము లేదు.

యూథి:—ఉండవా?

వర్ష:—ఉండజాలను. ఆ మహాబలుఁడు నన్నుండనీయఁడు! నే నాతని నెదిరింపఁజాలను.

యూధి:—అయ్యో! జీవితేశా! ఇంచుకసే పోఁగఁజాలవా?

(వాయువు ప్రవేశించును)

వాయు:—(వర్ష బిందువ్రం గాంచి) దిగు!

వర్ష:—ఏమి మహాత్మా!

వాయు:—నే నీయమలకమలసుశీలసువాసిత ప్రఫుల్లయూధికాకళికంగైకొని వినోదించెదను. నీ వల్పుఁడవు; అధఃపతితుఁడవు; నీచగామివి; నీచవంశజుఁడవు! నీవా యీ సుఖాసనమునం దుండుట? దిగు!

వర్ష:—నేనాకాశమునుండి వచ్చితిని!

వాయు:—నీవల్పపార్థివజీవివి! నీచగామివి! పోయి యే నెరియలోనో, యే బొరియలోనో దాఁగికొనుము! దిగు!

వర్ష:—యూధికా! ప్రేయసీ! ఇఁక నేను పోవుదునా?

యూధి:—ప్రాణేశ్వరా! ఉండవా?

వర్ష:—ఉండనిచ్చుట లేదు!

యూధి:—ఉండవా?—ఉండవా?—ఉండవా?—

వాయు:—యూథీ! నీకంతటల త్రిప్పెందులకు?

యూధి:—మహాబలా! దయయుంచి నీవు పొమ్ము!

వాయు:—సుందరీ! నేను నీకొఱకే వచ్చితిని.

(యూధిక వణఁకుచుఁ జారిపోవఁ బ్రయత్నించును)

వర్ష:—ఈ గందరగోళములో నేనిఁక నిలువఁజాలను!

యూధి:—నాథా! అట్లయినచో నాకున్న యీయించుక సంపత్తిని నీకె సమర్పించెదను. తీసికొని పొమ్ము!

వర్ష:—నీయొద్ద నేమున్నది?

యూధి:—ఇంచుక మధువున్నది—కొంచెము పరిమళమున్నది!

వాయు:—పరిమళమును నేను గైకొందును! అందుకొఱకే నేను వచ్చితిని! తే—

(అని వాయువు బలవంత పెట్టును)

యూధి:—(వర్ష బిందువ్రంగాంచి) ప్రాణేశ్వరా! నీవుపొమ్ము! ఈదన్యుని జూచుట లేదా?

వర్ష:—హృదయేశ్వరీ! నిన్ను విడిచి నేనెట్లు పోఁగలను! కాని యీతని బలప్రయోగమున నిలువఁజాలకున్నాను — పోవు చున్నాను—పోయెదను—

(వర్షబిందువు భూమిపైఁబడును)

నంది, కృష్ణ:—అయ్యోపని యైనది! ఆకాశమునుండి యూడిపడినాఁడుగా! ఆ! ఇప్పుడేమైనది? అధోలోకగతుఁడైనది! కథాశేషమయినది.

యూధి:—(వాయువుతో) వదలుము! వదలుము!

వాయు:—వదలుట యేల? తెమ్ము! పరిమళము నాకిమ్ము!

యూధి:—అయ్యో! ప్రాణేశ్వరా! నీవెక్కడనున్నావు? అమలుఁడవును కోమలుఁడవును, స్వచ్ఛస్వరూపుఁడవును, సుందరుఁడవును, సూర్యప్రతిఘాతుఁడవు నగునో రసమయ! జలకణమూర్తీ! నీవెక్కడకుఁ బోయితివి? ఓ జీవితేశ్వరా! ఈ హృదయమును స్నేహప్రపూర్ణముగఁ జేసి మరల నేల శూన్యముగఁ జేసిపైచితివి?

ఒకసారి దర్శనమిచ్చి యానందముంగూర్చి మరల నెక్కడ దాఁగితివి? ఎందు లోఁగితివి? ప్రాణాధికా! నేను నీతోఁగూడ నేల రాఁజాలనైతిని?—నీతో నేల మరణింపనైతిని?—అనాథంబును, నస్నిగ్ధంబును నగు నీపుష్ప దేహముం దాల్చి యీశూన్యప్రదేశమున నేనేల జీవించి యుంటిని?—

వాయు:—ఈయేడుపులు గట్టిపెట్టుము! పరిమళ మిమ్ము!

యూథి:—వదలుము! వదలకున్నచో నేను నాప్రాణేశ్వరునిమార్గమునే పట్టి పోయెదను.

వాయు:—పోయినఁ బొమ్ము — పరిమళ మిమ్ము—హుం—

యూథి:—హా! చచ్చితిని! చచ్చితిని!

వాయు:—హుం!—

(యూథికవృంతచ్యుతయై క్రిందఁబడును)

వాయు:—హుం—ఆహా! హా!

(తెరపడును)

ఉపసంహారము

ప్రథమశ్రోత:—ఈనాటకకవి యుద్దేశ మేమి?

ద్వితీయుఁడు:—ఇందు యూథిక నాయిక! వర్షబిందువు నాయకుఁడు! ఓహో! ఏమి నాటకము!

తృతీయ:—అయినఁగావచ్చును! ఇందొకనీతి యుండుటచే నీతికథయని చెప్పవచ్చును!

చతుర్థ:—అట్లుకాదు - ఇది యొక విధమగు విషాదాంతనాటకము!

పంచమ:—కాదు—ఇది యొక ప్రహసనము!

షష్ఠ:—ప్రహసనమునుగాదు! అన్యాపదేశ దూషణము! ఎవ్వరినో మనసునం దుంచుకొని యాక్షేపించినట్లున్నది!

సప్తమ:—అదికాదు—దీనికి గూఢార్థమున్నది! ఇది కామార్థవిషయికకావ్యమని నాకుఁ దోఁచుచున్నది. "కాంక్ష" యనిగాని, "తృష్ణ" యనిగాని దీనికిఁ బేరుంచినచో బాగుగనుండును! గ్రంథకారుఁ డంతవఱ కాలోచింపలేదు!

అష్టమ:—ఇది యొక రూపకమనుట సత్యము! దీనికి నేనర్థము చెప్పుదునా?

ప్రథ:—దీని యభిప్రాయము గ్రంథకర్త యేల చెప్పరాదు?

గ్రంథకర్త:—ఇది మీరు చెప్పినదానిలో నేదియును గాదు! ఈగ్రంథముపై నున్న యాంగ్లేయభాషాముఖపత్రమును దిలకింపుడు!—

"A true and faithful account of a lamentable Tragedy which occurred in a flowerpot on the evening of the 19th July, 1885, Sunday, and of which the writer was an eye-witness."

బ్రహ్మగీతము

చేవూరు సింహాచలము

“ఎవని యిచ్ఛను బాలింప నీమనంబు
ప్రేరణంబొంది పోవును విషయములకు
నెవని ప్రోద్బలంబునఁ బ్రాణ మిటుల తిరుగు
వాక్కు పనిసేయు నాజ్ఞయె వ్వానిదగును
చెవులుఁ గన్నులుఁ బనిసేయు నెవని నియతి?”
ననుచు శిష్యుండు గురుఁజేరి యడిగినంత
“శిష్య! ఎవ్వనిన్ గూర్చి ప్రశ్నించినావొ
యతని సంగతిఁ జెప్పెద నాలకించు.
శబ్దమాలింప శ్రోత్రము సాధనంబు
సాధనంబున్న వినసానె శబ్దములను
వినఁగఁ జేయున దొకఁటున్నదని యెఱుంగు
మదియె బ్రహ్మంబు మనసున కదియె మనసు
వాక్కునకు వాక్కు ప్రాణంబు ప్రాణమునకు
నదియే నేత్రంబునకు నేత్ర మగుచునుండె
నదియె చైతన్య మౌనని యండ్రు బుధులు.
ఇట్టి చైతన్యమేలేక యేదియైన
ధరఁ బ్రకాశింపనేరదు దాని నెఱుఁగు
మునులు లోకంబులను వీడి ముక్తులౌదు
రాత్మనేత్రాద్యధిష్ఠాన మగును జూవె
వాక్కుచే బ్రహ్మమును దెల్ప వశము గాదు
కనులచే బ్రహ్మమును జూడఁ గానరాదు
మనసుచే బ్రహ్మము నెఱుంగు మార్గమౌనె?
శిష్యునకు బ్రహ్మరూపెట్లు చెప్పనగునొ
అట్టి మార్గమైన నెఱుంగ నలవిగాదు
తెలియఁగలదాని కన్నను దెలియఁబడని
దానికన్నను వేరైన దాని బ్రహ్మ
మనుచు నాచార్యులే తెల్పి రట్లె పూర్వు
లెల్లరుంబల్క వినుచుంటి మిపుడు నీకు
దానినే చెప్పుచుంటిమి, దాఁపనేల?
యేది వాక్సహాయంబున నెఱుఁగఁబడదొ
వాక్కు దేని సాయంబున బయలు వడునొ
దెలియు మదియె బ్రహ్మంబని దెలివి గలిగి
పెక్కు రూపముల్ కల్పించి పేళ్లుపెట్టి
ధ్యానమున్ జేతు రద్ది చైతన్యమగునె?
దేనిని మనంబు గల్పింపఁ గానశక్య
మౌను దేనివలన నది వ్యాప్తినొందు
నట్టిదానినే బ్రహ్మ నని యెఱుంగు
మీశ్వరాది రూపంబగు నెట్లు బ్రహ్మ?
కనులచేత నెద్దానిని గానలేమొ
కనులు దేని సాయంబునఁ గాంచు జగము
నదియె చైతన్యమౌ నిశ్చయంబుగాను
గాని యీశ్వరాదులు బ్రహ్మ గాదుసుమ్ము!
శ్రోత్రమెద్దాని వినలేదొ శ్రోత్రమెట్టి
దానిచే వినుచుండునో ధ్వనుల నెల్లఁ
దెలియు మది బ్రహ్మమేయని తెల్లముగను!
ఏది ఘ్రాణేంద్రియముచేత నెఱుఁగఁ బడదొ
ఘ్రాణమెద్దాన నెఱుఁగును గంధములను
దానినే బ్రహ్మమంచును దలఁపవలయుఁ
గాని లోకు లుపాసించు కల్పితంబు
లైన యీశ్వరరూపంబు లౌనె బ్రహ్మ?

దేవతలయందు లేక నేదేహమందుఁ
దెలిసికొంటి బ్రహ్మననుచు దలఁచితేని
యేది తెలిసికొంటివో యది కాదు బ్రహ్మ
మింకను దపముచే బ్రహ్మ నెఱుఁగవలయు
ననిన శిష్యుండు యుక్తిచే ననుభవంబు
చే విచారించి గురునొద్దఁ జేరినేను
దెలిసికొంటి బ్రహ్మ ననుచుఁ దలఁచుచుంటి
నని వచింప గురుఁడంత నడిగె నిట్లు
"ఏవిధంబున బ్రహ్మము న్నెఱుఁగితీవు"
దేవ! బ్రహ్మమున్ జక్కఁగాఁ దెలిసికొంటి
ననియుఁ దెలిసికొనకపోతి ననియు నేను
దలఁపలేదన్న శిష్యుని ధైర్యమెంతో
చూఁడదలఁపుఁగలిగి శిష్య! చోద్యమాయెఁ
బలుకులు పరస్పరవిరుద్ధములుగ నుంట
సంశయంబైన విపరీతశాస్త్రమైన
…వలయునన్న ననుభవ జ్ఞానమగుటఁ
దండ్రి! "నోన వేదేతి వేదచ" యనియెడి
వాక్యమున కర్థము నెఱుంగు వాఁడెవండొ
వాఁడె బ్రహ్మమును దెలియుచున్నాఁడుసత్య
మనుచు జంకులేకయె శిష్యుఁ డనియెనంతఁ
దెలియలేదను జ్ఞానికిఁ దెలిసియుండెఁ
దెలిసితిన నెడు వానికిఁ దెలియలేదు
ఇదియె వేదరహస్యంబు నిదియెసుమ్ము
వాదముల్ లేని సిద్ధాంత వాక్య మిలను
అనఁగ నింద్రియాదులయందు నాత్మబుద్ధి
గల్గునజ్ఞాని బ్రహ్మను గానలేఁడు
ఆత్మబుద్ధీంద్రియంబులయందు లేని
జ్ఞానికే బ్రహ్మ గోచరం బౌనుసుమ్ము
సకలవృత్తులం దాత్మయే సాక్షిరూప
మొంది యున్నదంచుఁ దెలియుచుండు నెవఁడొ
వాఁడె యాత్మరూపమెఱుంగు వాఁడనంగ
సాక్షియున్ జ్ఞానములు రెండు సత్యమొక్క
టేయని యెఱుంగువాఁ డాత్మ నెఱుఁగువాఁడు
బుద్ధిచేఁ దెలియబడని శుద్ధమైన
స్వస్వరూపంబుచే మోక్ష సాధనమగు
శక్తినిన్ బొందు దానిచే ముక్తిగలుగు
నాత్మరూపమును దెలియ నట్టివాఁడు
సత్యమందున్న వాఁడౌను సత్యముగను
ఆత్మరూపమును దెలియ నట్టివాఁడు
నాశనమునొందు, ధీరులైన మునివరుల
కఖిల భూతంబులందున నద్వితీయ
మైన యాత్మతత్త్వంబుఁ దా మరయుకతన
జనన మరణంబు లేని మోక్షంబుఁ గలుగుఁ
బూర్వమందు దేవతలకుఁ బోరుజరిగె
రక్కసులతోఁడ నట పరబ్రహ్మమంత
దేవతలకు జయంబిచ్చె దివిజులంత
తమబలంబె జయమున కాధారమంచు
భ్రమను గర్వించుచుండఁగ బ్రహ్మమెదుట
ఘోరరూపంబుతోడను గోచరించె
దేవతలు వాస్తవంబును దెలియలేక
"నదియో యొకపెను భూత మిద్ది" యనెడు
భీతిని, మొదటఁ దమలోఁ బ్రవేశమైన
యగ్నిదేవుని దెలిసి రమ్మంచుఁ బంచి
రంతఁ బరుగున నేతెంచు నగ్నిఁ గాంచి
యెవ్వఁడవు నీవు నీ ప్రజ్ఞ యెద్దియనుచు
భూత మడుగ నే నగ్నిని జాతవేదుఁ
డను సకలసృష్టిని నిముసంబున నె భస్మ
మానటుల్ సేయఁగలవాఁడ నంచుఁ దెల్ప
భూతమట్లైన యీగడ్డి పోఁచనిపుడు
భస్మమున్ జేయుమన దనబలమునంతఁ

జూపెనేకాని కార్యంబు సున్నయగుట
దెలిసి యింద్రుని కడకేగి తలను వంచి
యీమహాభూతము నెఱుంగ నలవి గాద
ని వచియింప దేవతలు వాయువును గాంచి
మాతరిశ్వ! నీవేగి యీ భూతమేమొ
దెలిసి రమ్మన వడిగ నే తేరఁగాంచి
యెవ్వఁడవు నీవు నీశక్తి యేమటంచు
భూత మడుగ నేవాయుదేవుండ మాత
రిశ్వుఁడను నాదుశక్తి యీ విశ్వవస్తు
వులను గ్రహియింపఁగలదన్న భూతమంత
గడ్డిపోఁచను గొనుమన గాలితనదు
శక్తినిన్ జూపెనేగాని సాధ్యపడక
లజ్జచేఁగుంది దివిజుల పజ్జఁజేరి
యీమహాభూతమున్ దెలియంగ నాకు
శక్తిలేదంచుఁ జెప్ప పిశాచమేదొ
దెలియ నర్హుండ వీవంచు దివిజులెల్ల
యింద్రునిన్ బంప నాతఁ డదేమొ చూత
మంచు రాఁగ భూతంబది మాయమయ్యె
నాకసంబందు బ్రహ్మవిద్యాస్వరూపి
ణియగు కాత్యాయనీదేవి నిలచియుండె
నాయమనుగాంచి యింద్రుండు మాయమైన
భూతమేమంచుఁ బ్రశ్నింప భూతరాజ్ఞి
పలికె నీవిటఁగన్నదే బ్రహ్మసుమ్ము
బ్రహ్మవలననే విజయంబు వడసినారు
భ్రాంతిచేతను మేమె యారక్కసులను
జంపినారమని వచింత్రు సాహసమున
భ్రాంతిఁ బోగొట్ట నీరూపు బ్రహ్మవడసి
యెదుటఁబ్రత్యక్షమాయెనో యింద్ర! యనుచు
పార్వతివలన నింద్రుండు బ్రహ్మ మెఱిఁగె
నగ్ని వాయువు నింద్రుండు నాదిభూత
మును సమీపించు కారణంబున దివిజుల
లోనవీరె ఘనులు వీరిలోన నింద్రుఁ
డేఘనుఁడు బ్రహ్మరూపంబు నెఱుఁగ వశమె
మెఱుపువంటి ప్రకాశమై మఱుఁగువడును
నేత్రమీలనంబువలెను నిమసమున నె
ఇదియె యధిదైవతంబని యెఱుఁగవలయు
బాగుఁగానిప్పుడు మనస్సు బ్రహ్మయొక్క
ప్రత్యగాత్మస్వరూపంబు వడసినట్లు
బోధయగుఁగాన మనసుచే సాధకుండు
బ్రహ్మవిషయైకసంకల్పప్రజ్ఞనాకుఁ
గలుగుఁగాకని స్మరియించుఁ బలుతడవుల
దీని నధ్యాత్మమందురు ధీరవరులు
సకల జీవులయందును సత్యమైన
బ్రహ్మమే యుండెనంచు నెవ్వాఁడెఱుంగు
వాని నాజీవులన్నియు బ్రహ్మమనుచుఁ
బ్రార్థనల్ చేయుచుండును భక్తితోడ
శిష్యునిన్ గాంచి గురుఁడిట్లు జెప్ప నతఁడు
గురువరా! నాకుపనిషత్తు నెఱుఁగఁజేయు
మనఁగ నిది బ్రహ్మసంబంధమైనదియును
బరమగోప్యంబు నన ధర వరలుచుండు
నుపనిషత్తునే బోధించుచుంటిననియె
దీనితత్త్వంబు నెవ్వండు దెలిసికొనునొ
యతఁడె లోకంబులన్నిదా ననుచు నెఱుఁగి
బ్రహ్మగీతంబు హాయిగాఁ బాడుకొనుచు
సర్వరూపాత్మకంబౌచు సంచరించు;

ఆంధ్రకవిత్వచరిత్రము

భోగరాజు నారాయణమూర్తి గారు, (విజయనగరసంస్థానాస్థానకవి)

విన్నపము

ఆంధ్రకవిత్వచరిత్ర యొక్క సంపుటములో ముగింపఁదగినది కాదు. † ఆంగ్లభాషలో నెక్కొకయుగమునందలి కవితాచరిత్ర యొక్కొక సంపుటముగా వ్రాయఁబడెను. అట్లే యాంధ్రమునందుఁగూడ నాంధ్రకవితాచరిత్రమును వ్రాయవలెనని నా ప్రయత్నము. కవితా సాంప్రదాయములును, అందుఁ బ్రత్యేకించి యాంధ్రకవిత్వప్రజాడలును, దృఢపరచినవ్యక్తి పరిసర విశేషములును, నిరూపింపవలసినభారము కవితాచరిత్రకారునియం దున్నది. అట్టి మహాకార్యమును గొంతవఱకైనఁ గావించుతలంపున నీ భారతియందుఁ బ్రకటింపఁబడువ్యాసములు వ్రాయఁబడినవి.

ఈవ్యాసములపై రాఁగల విమర్శలతో నా యభిప్రాయములను సమన్వయించుకొని ప్రత్యేకగ్రంథరూపమునఁ బ్రకటింపవలెనని నాతలంపు. సహృదయులగు పాఠకులు భారతిలోఁగాని నాకుఁ బ్రత్యేకముగాఁగాని తమ యభిప్రాయములను దెలుపఁగోరుచున్నాను.

కవి - కవిత్వము

"శ్లో. యానేవ శబ్దాన్ వయ మాలపామో, యానేవ చార్థాన్ వయ ముల్లిఖామః;
తైరేవ విన్యాసవిశేషభవ్యైః, సమ్మోహయన్తే కవయో జగన్తి." అప్పయదీక్షితులు

కవిత్వచరిత్రమును వ్రాయుటకుఁ బూర్వము కవియన నెట్టివాఁడో, కవిత్వమన నెట్టిదియో విద్వత్కవులు వీని నెట్లు నిర్వచించిరో మొదట మనము చర్చింపవలసియున్నది. శబ్దశాస్త్రముప్రకారము కవిత్వము ధర్మవాచకము, కవి ధర్మివాచకము. శూరునకు శౌర్యమును, మునికి మౌనమును, సుజనునకు సౌజన్యమునుబోలెఁ గవికిఁ గవిత్వము ధర్మమైయున్నది. ఇచ్చట ధర్మమనఁగా "న్యాయోత్తమైన వేదోక్తవిధి" గాదు. వ్యక్తిస్వభావమని యర్థము. దీనింబట్టి శబ్దార్థముల చందమునఁ గవికిని గవిత్వమునకును నవినాభావసంబంధము గల దని తేలుచున్నది. శబ్దములేకయే యర్థ ముండనియట్లు కవి లేకయే కవిత్వ ముండదు. అర్థములేకయే శబ్దముండనియట్లు కవిత్వము లేకయే కవియు నుండఁడు.

కవికవితాపరస్పర సంబంధమును గూర్చి యీ వివరణము సామాన్యమైనది. ప్రత్యేక

† Age series. Edited by Prof. Herford, M. A.

దృష్టితో నీవిషయములను బరిశీలించినప్పుడు మఱికొంత చర్చ కవకాశము కనఁబడు చున్నది. మానవజీవిత మెడతెగని యాందోళనములచే సదా నిండియుండును.

మానవస్వభావము.

అందుకుఁ దోడు మానవుని స్వభావము నైతము చంచలమైనది. సాధారణముగ నెన్నిసౌఖ్యములతోనైనఁ దృప్తి నెందదు. కష్టముల సహించు ప్రయత్న మరుదు. మఱియు దురాశాయత్తమైనది. ఇంద్రియములకు బంటు. కామక్రోధాదిశత్రుషట్కము చేతికీలుబొమ్మ. ఇట్టిమానవస్వభావమునకుఁ గవి దూరస్థుఁడా? సాధారణముగాఁ గాఁడు కదా!

కవితాస్వభావము.

స్వాంతము సారవంతమై తగినంత శాంతము నోరిమియుఁ గలిగియుండవలయునఁట! కష్టసుఖములయందలి సమత్వముచే ఱాళ్లు ఱప్పలవంటి నైహికాందోళనములు తుడువఁబడ మిక్కిలి స్నిగ్ధముగా నుండవలయునఁట! అట్టి నిర్మలహృదయక్షేత్రము నుండియే గాని కవిత తానై నిరాఘాటముగాఁ బ్రవహింపదఁట! కవిత్వ స్వభావ మిట్టిది.

ఇట్లు పరస్పరభిన్నములైన యీ రెండు స్వభావములనుబట్టి, యొకానొక మానవుఁడు కవియై యుండవచ్చునుగాని, వానియందలి కవిత్వముమాత్ర మవస్థావిశేషమునుబట్టి, తదీయహృదయక్షేత్రమునుండి నిరాఘాటముగఁ బైకివచ్చుట కవకాశము లేకపోవచ్చు నని చెప్పవలసి వచ్చుచున్నది. ఇందుచేతనే కాఁబోలు మానవస్వభావజ్ఞుండును గవితాస్వభావజ్ఞుండును నగుపెద్దనార్యుఁడు తనకుఁ బ్రబంధరచనాప్రోత్సాహకుఁడగు ప్రభువును గావ్యనిర్మాణసౌకర్యముల నిట్లు ప్రార్థించుచున్నాఁడు:

"చ. నిరుపహతిస్థలంబు రమణీప్రియదూతిక తెచ్చియిచ్చు
కప్పురవిడె మాత్మకింపయినభోజన ముయ్యెలమంచ
మొప్పుత, ప్పరయురసజ్ఞు లూహ తెలియంగలలేఖక
పాఠకోత్తముల్, దొరకినఁగాక యూరక కృతుల్
రచియింపు మనంగ శక్యమే?"

హృదయశాంతికై నైహికములగు కొన్ని తాత్కాలికాందోళనముల నెకప్పుడు తొలంగించుకొనవచ్చుఁగాక! కాని దైవికములగు మహావిపత్తులు తటస్థించినప్పుడుమాత్రము కవియైనమానవుఁడు, సహించి నిలువఁగలవాఁడు. సాధారణముగాఁ గలుగఁబోఁడు.

జాన్ కీట్సు

పదునెనిమిదవశతాబ్దాంతమున జనించి, పందొమ్మిదవ శతాబ్దారంభమునఁ గల కవులలో నొకఁడైన "జాన్ కీట్సు" అను నొక యాంగ్లేయకవిజీవితము మన కీ సందర్భమునఁ దార్కాణముగాఁ గొనఁదగినది. ఇతఁడు పుట్టుకతోడనే నిఱుపేద. సాహిత్య మందమా గ్రీకుభాషలోఁగాని లేటినుభాషలోఁగాని లేశమును బ్రవేశములేనివాఁడు. ఇందుకుఁదోడు వీని సమకాలికు లాంగ్లకవితాచరిత్రమున సుప్రసిద్ధులైన "షెల్లి- వర్డ్సువర్తు- లేహాంటు- హెజిలెటు-" మొదలగువారు. ఇట్టి స్థితిగతులలో కీట్సు తన కీశ్వరదత్తమైన యనుపమానమగు కవితాశక్తిని బ్రకటింప నారంభించెను. సాహితీసమర్థుఁడు గానివానిపద్యములను (Odes) జూచి గ్రీకు లేటిను భాషా

విద్వాంసులు మేలని శిరఃకంపనము గావించు చుండిరి. బాల్యమునందే వానికవిత ప్రకృతి సౌందర్యలక్ష్మిని (The principle of beauty in all things) వరించినది. స్వభావము చెడకుండ సౌందర్యలక్ష్మిని జిత్రించుటయందు మిక్కిలి విఖ్యాతి గాంచినది. మఱియు భాషాసౌలభ్యము, చక్కని శయ్య, మృదుమధురోచితపద గుంఫనము, శ్రవణసౌఖ్యము, భావసౌశక్తి, మొదలగు విశేషములు వానికవితకు ముఖ్యాంగములు. తన హృదయస్థమగు భావమును, దద్భావాంతర్గతమగు ధ్వనియును రసవిశిష్టముగ స్పష్టపఱచుటయందును, ఒకానొక వస్తువునుగాని విషయమునుగాని కంటికిఁ గట్టినట్లు చిత్రించుటయందును, కీట్సు నతిక్రమించిన యాంగ్లకవి లేఁడఁట! తత్సమానుఁ డనఁదగిన వాఁ డొక్కఁ డునిసను దప్ప మఱియొకఁడు గాన రాఁడఁట!

కీట్సు దుర్బలచిత్తుఁడు

ఇట్లతిబాల్యమునందే సర్వాంగసౌందర్యముగల తనకవితాసుందరి లోకము నాకర్షించుచుండఁ బాపము కీట్సు తా నొకసుందరిచే నాకర్షింపఁబడి వ్యర్థమైన మనోవిచారమునందుఁ దగులుకొనెను. నానాఁటికి నవ్యామోహాందోళనము మితి నతిక్రమించినది. పవనచలితమగు కేతనపటాంచలమునకును, బారావారతరంగములకును నొకప్పుడైన స్థైర్యము గలిగినఁ గలుగవచ్చును గాని కాముకునిచిత్తమునకు మాత్రము గలుగనేరదు. తనప్రియురాలియందలి మోహాతిశయమునఁ గలిగిన దీర్ఘవిచారమున సహార్నిశలు మునిఁగిమునిఁగి తుద కతఁడు వ్యాధిగ్రస్తుఁ డయ్యెను. అందుకుఁ దోడు వానికి సహజమైనక్షయవ్యాధియుఁ బ్రబలమైనది. ఇట్టి వ్యాధిపీడచే శుష్కించి శుష్కించి పాపము కీట్సు తన యిరువదియైదవయేఁటనే కాలధర్మము నొందెనఁట!

కీట్సు మహాకవి యకాలమరణమునకుఁ గారణములైన క్షయరోగము దైవకల్పితము; మనోవ్యాధి స్వయంకల్పితము. మిక్కిలి స్వల్పమైన తనజీవితకాలములో నతఁడు గావించిన కావ్యరచన యుత్కృష్టకావ్యరచనకుఁ దార్కాణము కాకపోలేదు. కాని యాతఁ డాయుష్మంతుఁడై యుండియుండినయెడల నీశ్వరదత్తమగు వానియందలి యద్భుతకవితాశక్తి యంతయుఁ బ్రకటింపఁబడి యాంగ్లేయ భారతీయ కవిశిఖామణులచే నింతకంటె నెక్కుడుగఁ గొనియాడఁబడఁదగినదియై యుండియుండును. కాని పాప మతఁడు మిక్కిలి దుర్బలహృదయుఁడు. లోకవృత్తమునందు వానిచిత్తము పరిణతి చెందలేదు. ఐహికాందోళనములను దొలఁగఁజేసికొను మనోబలము తనకు లేనట్లు తానే యొప్పుకొనుచున్నాఁడు.

† " O that something fortunate" he cries in the closing months of his life " had ever happened to me or my brothers !—then I might hope—but despair is forced upon me as a habit."

ఇంతియెగాక తనయవస్థనుబట్టి తనకకాలమరణము సంభవించు నని కీట్సు గ్రహించియుండకపోలేదు. గ్రహించి, యప్పటికిఁ దాను గావించిన కావ్యరచనతోఁ దృప్తి

† " The English poets " Edited by T. H. Ward, M. A., Vol. IV., P. 436.

చెందక, తానాయుష్మంతుఁడై యుండినయెడల ప్రకృతి సౌందర్యలక్ష్మిని జేపట్టిన తన కవితాశక్తిని సంపూర్ణముగఁ బ్రకటించి కవి లోకమునఁ దాను నిరంతరసంస్మరణీయుఁడుగాఁ గాఁజాలియుండు నని యతఁడు పశ్చాత్తాప పడుచుండెనఁట!

† "In his last days, Keats wrote 'If I should die I have left no immortal work behind me—nothing to make my friends proved of my memory; but I have loved the principle of beauty in all things, and if I had had time I would have made myself remembered.'

విషయలోలుఁడును దుర్బలచిత్తుఁడు నగు కవియందలి కవితాశక్తికిఁ గొంత వినాశము తప్పదని చెప్పుటకంటె నిచ్చట కీట్సుజీవిత చరిత్రముతో మనకు మఱియొక ప్రయోజనము లేదు. విషయలౌల్యము, ఐహికసుఖైకానురక్తి, అసంతృప్తి, కష్టసుఖములయందు సమత్వాభావము, ఎడతెగనితాపత్రయము, మొదలగు దుర్గుణములకు లోఁబడక, స్వతంత్రుఁడై సంతృప్తుఁడై సమచిత్తుఁడై తన యుత్కృష్టకవిత్వమునకు వినాశము గలుగనీక పవిత్రతయు, మఱింత పెంపును గలిగించుకవి సాధారణముగ నేభాషాకవుల లోనైన మిక్కిలి యరుదుగా నుండును. ప్రాయికముగాఁ గవిప్రపంచమున కీట్సు లనేకు లుందురు. పోతనామాత్యు లెచ్చటనోగాని కానరారు!

పోతన పరమభాగవతోత్తముఁడు. సర్వసంగ పరిత్యాగము గావించిన యోగిగాని సన్న్యాసిగాని కాఁడు. దారాపుత్రాదులతో గృహస్థాశ్రమమునందే యుండి యోగులకంటెను సన్న్యాసులకంటెను నెక్కుడు శాంతచిత్తుఁడైనవాఁడు. కష్టము లనేకము లనుభవించెను. ఆయనుభవమతనికి లోకానుభవజ్ఞానమునం దుపయోగపడెనేగాని, తత్కవితాశక్తినిగాని, శరీరశక్తినిగాని,మనశ్శక్తినిగాని క్షీణింపఁజేయలేదు. జగన్నాటకరంగమునఁ దాను నొకపాత్ర యయ్యు, నతఁడు తనపాత్రధారణోద్యోగమును జాలించి ప్రేక్షకుఁడై దూరముగఁ గూర్చుండెను. మఱియు నమ్మహాకవి దరిద్రుఁడుకాఁడు. శమదమమ్ము లాతని కంగరక్షకులు; ఇంద్రియము లాతనికనుసన్నల మెలంగు సేవకులు; కామక్రోధాదులు వానికిఁ గప్పము సెల్లించు పరాజితశత్రులు; సమత్వము వానియధివసించు సింహాపీఠిక. ఇట్టి మహారాజచిహ్నములతోఁ గవితారాజ్యమును బాలించి కవిరాజగుపోతరాజు తుదకుఁ గైవల్యసామ్రాజ్యమును బొందఁగలిగెను!!!

ఒక్కపోతనామాత్యుఁడే కాఁడు. లోకమున నొకానొకమహాకార్యమును గావింప జనించు మహాపురుషులెల్లరు నిట్టిలక్షణములు గలవారే. తాము గావింపనెంచిన మహాకార్యమునందు దృఢనిశ్చయులై యిహముతో సంబంధించిన యితరవ్యాపారములయందువారంటియు నంటనియట్లు లుందురు. మానవవిధి నిర్వహించుటకై వారేదేనొకానొక కార్యభారమును బూనుకొనవచ్చును. కాని యయ్యది వారి కుపాంగము. నిశ్చితమహాకార్యమే వారి జీవితమునకు ముఖ్యాంగము.

† "The English poets" Edited by T. H. Ward, M. A., Vol. IV. P. 436.

కవిజీవితకార్యము కావ్యరచన

మిల్టను మహాకవిజీవితమును బరిశీలింపుఁడు! అతఁడు కీట్సువలెఁగాక పోతనవలెఁ బరిణతహృదయుఁడు. పామరులకు స్వర్గమార్గముఁ జూపినమార్గదర్శి. తనకవితామృతమును వర్షించి యాంగ్లభాషా ప్రపంచమున యశఃకల్పతరువును గల్పాంతమువఱకుఁ బెంపొందించుట యమ్మహాకవి ముఖ్యోద్దేశము. అట్టి దృఢనిశ్చయముతో మిల్టను కావ్యరచనకుం గడంగెను. కాని ప్రారంభించిన కొలఁది కాలములోనే వానికావ్యరచనకు విఘ్నము చేకూరినది. ప్రజలకును బ్రభువునకును నంతఃకలహములు జనించుటచేత, మిల్టను ప్రజాపక్షమునఁ జేరి ప్రభువునకు విరోధముగాఁ బనిచేయవలసివచ్చెను. అందుచే నతఁడు తన జీవితకార్య మగు (Life work) కావ్యరచనను గొంతకాలము విడిచి, ప్రజాపక్షమునఁ బనిసేయు నాయకులలోఁ జేరుకొనెను. తనకావ్యరచన కడ్డము గలిగించిన యేతత్తాత్కాలిక కార్యభార మెంతోకాల ముండదని యాతఁడు భావించెను గాఁబోలు! ప్రారంభించినకార్యము ఫలించువఱకు నుత్తము లెన్నఁడుఁ బరిత్యజింపరుకదా? అందుచే మిల్టను దాను బ్రవేశించిన రాజకీయవ్యవహారములలోఁ గృతకృత్యుఁడు కావలెనని పనిచేయుటలో నించుమించుగ నిరువదిసంవత్సరములుగడచిపోయెను. అప్పటికైన నాకార్య మాతఁ డనుకొనినంత జయప్రదముగాఁ దుదముట్టలేదు. తుట్టతుదకుఁ బ్రజాప్రతిపక్షుఁడే ప్రభువుగా నేర్పడుటచేతఁ బ్రజాపక్షమున నాతఁడు గావించిన యుద్యమము వ్యర్థమైనది.

ఒకానొక కార్యమును గూర్చి యిరువది సంవత్సరము లఖండముగఁ గావించిన ప్రయత్నము నిష్ఫలమై పోయినయెడల, సామాన్యమానవుఁ డాత్మశక్తియందు విశ్వాసము చెడి, నిరుత్సాహచిత్తుఁడై తనజీవితమునందు మఱియెట్టి స్వల్పకార్యమునైనను సాధింపలేక, జీవితశేషమును ననామకుఁడయియే గడపియుం

కవి చిత్తదార్ఢ్యము

డును. కాని మిల్టనుమాత్ర మట్టిదుర్బలచిత్తుఁడు గాఁడు. వాని కాత్మశక్తి మెండు. అందాతనికిఁ బూర్ణవిశ్వాసము గలదు. గతించిన యపజయముగాని, ప్రారంభించిన ముదుసలితనముగాని వానిభవిష్యత్కావ్యరచనాప్రయత్నమునకు నిరుత్సాహమును బుట్టింపఁజాలక పోయినవి. రాజకీయ వ్యవహారములు విడిచినతోడనే యతఁడు తనకావ్యరచన ప్రారంభించెను. క్రొత్తగా వచ్చినరాజు ప్రజాపక్షమునఁ బనిచేసిననాయకుల ననేకుల ననేకవిధముల శిక్షించుచుండుట యెఱింగియు, వాని చిత్తము భయముగాని చాంచల్యముగాని పొంది కావ్యరచనాపరత్వమునుండి తప్పిపోలేదు. ఆదినములలో వానికిఁ గొన్ని ఋణబాధలు సైతము నుండెడివఁట! మహాయోగనిమగ్నుఁడై పరబ్రహ్మమునందుఁ దన్మయత్వముచెందిన యోగీశ్వరునివలె నతఁడు బాహ్యప్రపంచమునందు లేశమును దృష్టియేలేక, కవితానందపరవశుఁడై తదేకధ్యానముతో మహాదీక్షతో, 'Paradise lost and paradise regained' అను రెండుభాగములు గల మహాకావ్యమును రచించి, యాంగ్లకవిపుంగవులలో, నాహేంద్ర

తారార్కమైన యశస్సంపద సంపాదింపఁ గల్గెను. జితేంద్రియుఁడును జీవన్ముక్తుఁడును ననుటకింకెట్టివాఁడు కావలయును?

కవికవితాసంబంధపర్యవసానము

నిజమైనకవి సర్వజ్ఞుఁడు. సాధారణముగ నేభాషాకవులలోనైనఁ బోతన మిల్టనుల వలెఁ జిత్తపరిణామముగలకవులు మిక్కిలి యరుదుగా నుందురు. పరిపక్వ హృదయుఁడు గాని కవికవిత్వము పామరత్వసంపర్కమున నన్ని చెడకపోదు. ఇట్టి కారణములచేఁ గవి యగువానియందలి యీశ్వరదత్తమగు కవిత త్తదవస్థా విశేషములంబట్టి సంపూర్ణముగ వికసింపకపోవచ్చునని చెప్పుట కవకాశము గలుగుచున్నది.

వస్తు సౌందర్యము: కవిత్వము

కవికిని గవిత్వమునకును గల సంబంధ మునుగూర్చి చర్చనీయాంశ మింకొకటిగలదు. పరమాణువు మొదలు బ్రహ్మాండమునం దంతటం గల జంగమస్థావరరూపకములగు సమస్త వస్తు విశేషములలోఁ గవి దేనినైన వర్ణింప వచ్చును. నిజమైనకవి రచించినరచన యందుఁ గవిత్వముండక తప్పదు. అందుచేఁ గవివర్ణించిన ప్రతివస్తువునందునుగూడఁ గవిత్వ ముండుట, కవియొక్క శక్తి విశేషమా? బ్రహ్మయొక్క సృష్టివిశేషమా? అడవియందనామకముగాఁ బెరుగు తెల్లుగడ్డియు, సముద్రపుటొడ్డున నలలయలజడిని బేరుకొనిన నురుఁగును నెంతటి ప్రయోజనములేని వస్తువులు! మహాత్ములయశస్సు వర్ణించు సందర్భమునఁ గవి వీనిని సాధనములుగా గ్రహించు చుండుటచేత, నీరెండల్ప వస్తువులకును నత్యున్నత్యము ప్రాప్తించినది. మఱియు నెట్టి విలువయు లేని యీరెండువస్తువులను యశోవర్ణనమున కుపమానములైన వజ్రములు, ముత్యములు, కర్పూరము, మొదలగు మహావస్తువులలోఁ జేర్పఁబడుచున్నవి. సృష్టియందలి వస్తుసౌందర్యము కవికిఁ దప్ప మఱియొకనికిఁ గానరాదు. ఆసౌందర్యము కవిత్వమును నాకర్షించును. కవిత్వ మాసౌందర్యమును నాకర్షించును. మఱియు నాసౌందర్యమే కవిత్వమనియుఁ జెప్పనొప్పును. అయ్యది తృణము మొదలు మహామేరువు వఱకుం గల ప్రతివస్తువునందును నిండియున్నది. కవిమనోనేత్రమునకు మాత్రమే దృష్టమగుచున్నది. అందుచే నట్టియదృష్టములేని యితరుని కంటికి తెల్లుగడ్డి తెల్లుగడ్డియే; సముద్రపునురుఁగు సముద్రపు నురుఁగే.

సృష్టియందలి ప్రతివస్తువును గవిత్వాత్మకమగు సౌందర్యముచే నిండియున్నప్పుడు, ఒకానొక వస్తువుకడకు నలువురు కవు లొక్కమారే పోవుట తటస్థించునేనిఁ దద్వస్తుసంస్థితంబగు కవితాసౌందర్య మానలువురుకవుల నొక్కమారే యాకర్షించునుగదా! అప్పట్టున

కవితాస్వరూపము

నన్నలువురు రచించురచనలునుగూడ నొక్క ప్రతియే యగునా? యనుప్రశ్న వచ్చుచున్నది. కాని సౌందర్యమే కవిత్వమైనపుడు, తత్సౌందర్యమ్మునకుం బలెఁ గవిత్వమునకుఁ గూడ నిదమిత్థమను నాకారనిర్ణయ ముండదు. నలుపు, తెలుపు, పసుపు, మొదలగువానిలో

రంగుగలవస్తువునందైనను సౌందర్యము ముందువచ్చును. ఆసౌందర్యము తద్వస్త్వాకారవిశేషమునుబట్టి ప్రకాశించుచుండును. ఒక్కదీపమే పలురంగుల గాజుకుప్పెలయందుఁ బలువిధములగు కాంతుల నీనుచున్నది. కవితాప్రకాశముగూడ నట్టిదియే.

కవులు: భిన్నతత్త్వములు

వస్తుసౌందర్యము కవిహృదయమునందుఁ బడి యందుండి వెడలునపుడు వానిహృదయతత్త్వమునుబట్టి ప్రకాశించుచుండును. ఒక కవి శృంగారపురుషుఁడు. మఱియొకకవి మహాభక్తుఁడు. ఈయిరువురుకవుల కవితారచనలును బరస్పరభిన్నములై వారివారిమనస్తత్త్వముల కనుకూలముగనే యొప్పుచుండును గాని, సాధారణముగాఁ గలయనేరవు. కవిత విచిత్రమైన యొకయద్దము వంటిది. అందుఁ జూచినయెడల నెన్నిశతాబ్దముల క్రిందటనుండిన కవియైనను మనకుఁ గన్పడుచుండును.

హృదయ తత్త్వప్రకాశము

మహాకవియైన ధూర్జటి కవితారచననించుక పరిశీలింతము. అతఁడు శివభక్తాగ్రేసరుఁడు గదా? తత్కృతి దర్పణమునందుఁ జూచినప్పు డాతఁడు మూర్తీభవించిన శైవభక్తివలె మనకుఁ దోఁచుచున్నాఁడు. వాని చిత్తము శ్రీ కాళహస్తీశ్వరునియందు సంపూర్ణతన్మయత్వము నొందుటచేతఁ బ్రపంచమునఁ బతివస్తువును శివలింగాకారముతోడనే వానికిఁ గన్పడుచుండెను. చూడుఁడు! కవి గావించిన చంద్రోదయవర్ణన మెంతవింతగనున్నదో!

"మ. ఉదయగ్రావము పానవట్ట, మభిషేకోదప్రవాహం
బు వార్ధి, దరధ్వాంతము ధూపధూమము, జ్వల
ద్దీపప్రభారాశి కౌముది, తారానివహంబు లర్పిత
సుమంబుల్ గాఁ దమోదూరసౌఖ్యదమై శీతగభ
స్తిబింబ శివలింగం బొప్పెఁ బ్రాచీదిశన్."

ఇంతియేగాక మఱియొకసందర్భమునఁ గవియంధకారము నిట్లు వర్ణించుచున్నాఁడు.

"క. పంకేరుహాప్తబింబము
గ్రుంకఁగఁ దిమిరం బజాండగోళము నిండెన్
శంకాతమఃపరంపర
శంకరచిద్రహితమానసంబును బోలెన్."

ఇంకొకచోటఁ గవి కొలకకమలాకరము నాకారము పరబ్రహ్మమువలెఁ గానవచ్చినదఁట!

"గీ. హంస సంసదభీష్ట విహారహేతు
వై బహూదకహృద్యమై యప్రతర్క్య
మగుచు, నద్వంద్వమై పంకజాకరంబు
పొలిచె బ్రహ్మంబు తెలుఁగునఁ బూర్ణ మగుచు."

ధూర్జటి యెంతటిశైవభక్తిప్రపూర్ణుఁడైనను విష్ణునామశ్రవణాభావుండైన వీరశైవుఁడని చెప్పుటకుమాత్రము వీలులేదు. కేవలవైష్ణవమునుగాని, కేవలశైవమును గాని యభేదప్రతిపత్తిగల మహాత్ములు పామరత్వమనియే యూహింతురు. ధూర్జటికట్టి పామరత్వము లేదని వానిహృదయతత్త్వమును బ్రకటించు నీక్రింది పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

"మ. సకలాపూర్ణుఁడు నీలవర్ణుఁ డనుటల్ సత్యంబుగాఁ
దెల్పుపో, లికఁ బెంజీకటి నిండఁ దారకలు వెల్చెన్
నిర్జరాధీశ్వరా, దివు లర్పించినపువ్వులట్ల భవుఁ డద్దే
వుండు భేదంబు గా, మికిఁ దెల్లంబుగ నల్పు దెల్ప
గ ధరన్ విం చెన్ శశాంకాకృతుల్."

తన్మయత్వ ప్రతిబింబము

పోతనామాత్యుని మతము విష్ణుగుణవర్ణనము. 'ఏనీగుణములు కర్ణేంద్రియంబుల సోక దేహతాపంబులు దీరిపోవు' అని యతఁడు రుక్మిణిచేఁ బలికించిన వాక్యమే వానిజీవితమునకు ముఖ్యసూత్రము. ఆసూత్రము ననుసరించియే యతఁడు భాగవతమంతయు రచించెను. వాని చిత్తము భగవద్గుణ వర్ణనమునందుఁ దన్మయత్వము నొందుటచేత నందుండి వెలువడిన కవితాప్రవాహమునందాతన్మయత్వ మెట్లు ప్రతిబింబించుచున్నదో చిత్తగింపుఁడు!

యశోద కృష్ణుని మందలించుట

"క. పట్టినఁ బట్టువడని నినుఁ
బట్టెద నని చలము గొనినఁ బట్టుట బెట్టే?
బట్టువడవండ్రు పట్టీ!
పట్టుకొన న్నాకుఁ గాక పరులకు వశమే!

క. ఎక్కడ నైనను దిరిగెద
వొక్కయెడం గుణము గలిగియుండవు, నియమం
బెక్కడిది నీకు? మఱచినఁ
జక్కఁగఁ బోయెదవు పెక్కు జాడలఁ బుత్రా!.

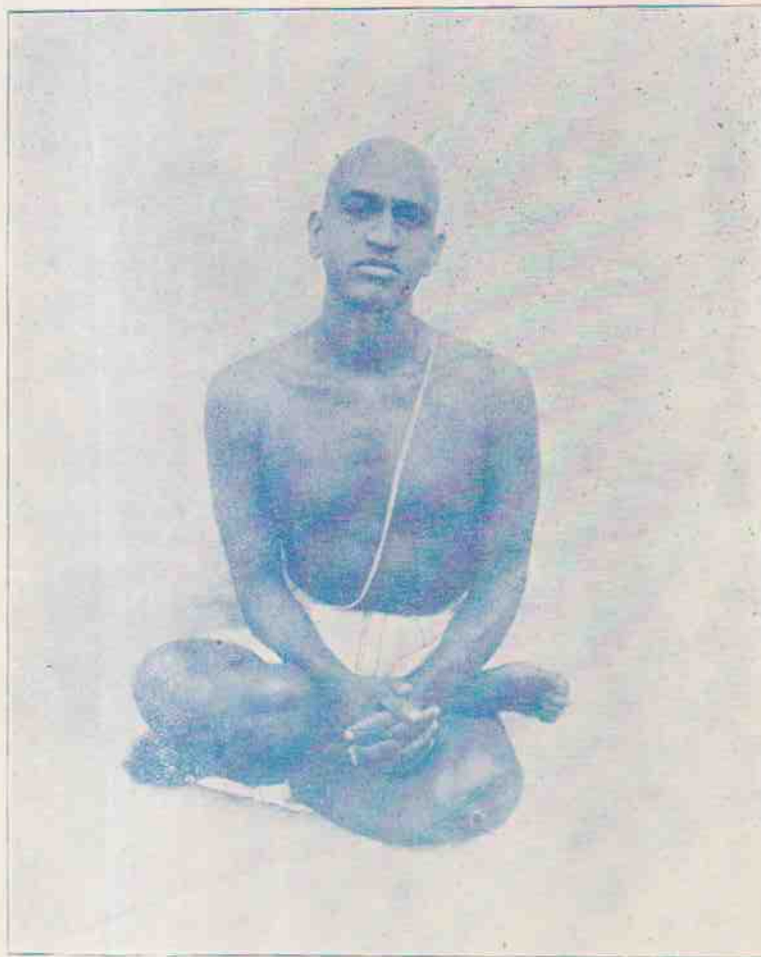
సీ. తోయంబు లివి యని తొలఁగక చొచ్చెదు
తలఁచెదు గట్టినఁ దరల నెత్త,
మంటితో నాటలు మానవు కోరాడె
దున్నత స్తంభంబు లూఁపఁబోయె
దన్యుల నల్పంబు లడుగంగఁ బారెదు
రాచవేటలఁ జాల రవ్వఁదెచ్చె
దలయవు నీళ్లకు నడ్డంబుఁ గట్టెదు
ముసలిపై హరివృత్తి మొనయఁ జూచె
దంబరంబు మొలకు నడుగవు తిరిగెద
వింకఁ గల్కిచేత లేలపుత్ర!

నిన్ను వంప వ్రాల్ప నే నేరననియో నీ
విట్లు క్రిందుమీఁదు నరయ కునికి."

ఇది వ్యంగ్యప్రధాన (Suggestiveness) మైన కవిత. అన్నివిధములైన కవిత్వములలో వ్యంగ్యకవిత్వ మత్యుత్తమమని లాక్షణికులు శాసించుచున్నారు. యశోద దుడుకుఁదనము నుండి తనకొడుకునుమందలించుటయే యిచ్చటి కథాభాగము. దీనిని రచించుటలోఁ గవిహృదయమునఁ బుంజీభవించియున్న భగవద్గుణములు వానికవితా ప్రవాహములో మునిఁగి వెలుపలికిఁ గొట్టుకొని వచ్చినవి. రుక్మిణి నపహరించిన కృష్ణుని, రుక్మిచేఁ దూలనాడింపవలసినపట్టునందుఁగూడ గవి తనకు సహజమైన భగవద్గుణవర్ణనాపక్షపాతమును విడిచిపెట్టలేదు.

"సీ. మాసరివాఁడవా మాపాపఁ గొనిపోవ
నేపాటిగలవాఁడ వేది వంశ
మెందు జన్మించితి వెచ్చటఁ బెరిఁగితి
వెయ్యది నడవడి యెవ్వఁ డెఱుఁగు
మానహీనుఁడ వీవు మర్యాద లెఱుఁగవు
మాయ గైకొనిగాని మలయరావు
నిజరూపమున శత్రునివహంబుపైఁ బోవు
వసుధేశుఁడవు గావు వావి లేదు
కొమ్మ నిమ్ము నీవు గుణరహితుండవు
విడువు విడువవేని విలయకాల
శిఖిశిఖాసమాన శితశిలీముఖముల
గర్వమెల్లఁ గొందుఁ గలహమందు"

ఇట్లు కవిహృదయతత్త్వము తద్వారచితంబగు కవిత్వమ్మునం దందందుఁ బ్రతిబింబించుచుండును!

శ్రీయుత బులుసు సాంబమూర్తి గారు

ధనవిచారము

జంధ్యాల వేంకటశివకవులు

కమలాచంచలలోచనాంచలప్రతీకాశమ్ము విత్తమ్ము, దు
ర్భ్రమచే దీనినిమిత్త మిక్కఁగణి గర్వం బెక్కుడుం బూననే
ల మనుష్యుల్, మెడయందు గట్టిగను వ్రేలం ద్రాటితోఁ గట్టినన్
యమయాత్రాసమయమ్మునం దమదువెంటన్ రాదు నిక్కమ్ముగన్.

గీ. లేచినది యాదిగాఁ బవళించువఱకు, పాటులెల్లను బడుచును బరువు లెత్తి
ధనము ధనమని మ్రొగడి జనులు తుదకు, మఱచిరే నిధనంబను మాట యకట!

గీ. ధనము వ్యయము సేయక సతతమ్ము నాలు, బిడ్డలను సుంతయును సుఖపెట్టలేక
శోభఁదక్కి మెలంగెడు క్షుద్రులకు దరిద్రులకు భేద మేమి వర్ణింపరాదు.

క. ధనసంపాదన రతివర్ధనులై నిధనావధిన్ సదా చూడరు, చ
చ్చిన వెనుక వీరిలోభమ్మును దిట్టుచు ధనము నొరులు భుజియింతురుగా.

క. ఎఱవగు ధనమ్ము చెప్పిన, నొరులకు వచియింపకున్న నెందును ఖిలమున్
మఱియును సెలవై యంతః, కరణంబును నేఁచు చావుకాలమునందున్.

గీ. సకలకష్టమ్ము లోర్చి యార్జనముఁ జేసి, తాను లుబ్ధుఁడై తినుటయు మాని కూడఁ
బెట్టినధనమ్ము మృతిగొనువేళ నొరులు, పంచుకొందురో; యయ్యది వల దెవనికి.

చ. ఎవరికి విద్య వాదమున కేర్పడు, విత్త మహంక్రియాసము
ద్భవచణ మౌను, ప్రజ్ఞ పరవంచనకారణమౌను, సర్వగౌ
రవపటువైన యున్నతి కరంబును లోకతిరస్క్రియాకరం
బగును, ప్రకాశమున్ దిమిరమౌఁ జుమి, ధాత్రిని నట్టివారికిన్.

మ. ధనమన్ క్షారజలమ్ము చల్లినను నంతస్తృష్ణ చల్లారలే
దనయం బేమెడ హేయభోజనము సేయన్ గాయమున్ జాయద
క్కెను, భూపాలకతస్కరాదులమనఃక్లేశమ్ము సంప్రాప్తమ
య్యెను, ఔరా! నిరుపేదకన్న ధనికుండే? దుఃఖియౌ లుబ్ధతన్.

వ్యావహారిక భాషా బహిష్కార నిరసనము

రావుసాహెబ్ గిడుగు వేంకటరామమూర్తి పంతులు గారు

పదిపండ్రెండేండ్లక్రిందట గ్రామ్యగ్రాంథికవాదము చెలరేగినప్పుడు ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారు పంతగించి, వ్యావహారిక భాష గ్రామ్యమని దూషించి దానిని బహిష్కరించినారు. వారు ఏ పండితులతో ఈ విషయమై సంవదించినారో వారిలో అధికసంఖ్యాకులు ఇందుకు సమ్మతించేటట్లు చేసినారు. సంస్కృతమందు వైదికభాషకును లౌకికభాషకును వ్యాకరణసిద్ధమైన భేద మెట్లు కలదో ఆ తెఱంగుననే యాంధ్రమందును గ్రాంథికభాషకును వ్యావహారికభాషకును భేదము గ్రహింపవచ్చుననియు, లౌకికభాష కేవల గ్రామ్య మని విసర్జింపక దానికిం దగినట్లు వ్యాకరణ మేర్పఱచి యట్టి వ్యాకరణము ననుసరించి వ్యావహారికభాషను గ్రంథములం బ్రయోగించుట కాక్షేపణ యుండఁగూడదనియు ప్రఖ్యాతపండితు లయిన శ్రీ పేరి కాశీనాథశాస్త్రుల వారు చేసిన హితోపదేశము తృణీకరించినారు. లోకమందంతటా ఏకాలమందు ఏభాష శిష్టవ్యవహారమందు ఉంటుందో అదే దేశభాష అనిన్ని, దానిలోనే అందరూ చదువుట కుపయోగించే గ్రంథములు రచించడము సదాచారముగా ఉన్నదనిన్ని, ఇంగ్లాండు మొదలయిన దేశములందు నెలకొని ఉన్న సత్సంప్రదాయముచెప్పిన శ్రీగురజాడ వేంకటప్పారావు పంతులుగారున్ను నేనున్నూ చేసిన యుపదేశము త్రోసి పారవేసినారు. అటు పిమ్మట పరిషత్తువారే కొందరువిద్వాంసులను అన్ని పట్టణములకు పంపి, ఈబహిష్కారము చాటింపించి, ఊరూరా సభలు కావించి, ఈబహిష్కారము ఆంధ్ర మహాజనులు అంగీకరించినట్టుగా తీర్మానములు చేయించినారు. పదివేలసంతకములతో ప్రజలపేరిట మహజర్‌నామా ప్రభుత్వమువారికి అందజేయించినారు. అందులో వ్యావహారికభాషను గ్రంథములు రచించుట పూర్వసంప్రదాయమునకు విరుద్ధమనీ, అట్టిగ్రంథములు దేశమందు లేవనీ, ఉంటే అవి గ్రాంథికభాషాజ్ఞానము లేనివారు వ్రాసినవనీ, ఈకాలమం దనేకులు నిర్దుష్టముగా గ్రాంథికాంధ్రమున నానావిధమైనగ్రంథములున్ను అనేకముగా రచిస్తున్నారనీ, వేలకొలదిగా వాటిప్రతులు పట్టణములలోను పల్లెలలోనూ ఆబాలగోపాలం అందరూ కొని చదువుతూ ఉన్నారనీ, బడులలో పిల్లలచేత గ్రాంథికాంధ్రాభ్యాసము చేయించడమే ప్రజలందరికి ఇష్టమనీ, వ్యావహారిక భాషాభ్యాసము ఎవ్వరికీ ఇష్టముకావనీ గట్టిగా గవర్నమెంటువారికి నచ్చజెప్పినారు. అర్జీలు టెలిగ్రాములు పత్రికలు పుస్తకాలు అపరిమితముగా కురిపించి అందరిని అదలగొట్టినారు. కర్జన్ ప్రభువు నిరంకుశప్రభుత్వమునకు ప్రతికూలముగా అధికారవర్గమునకు ప్రతిఘటించి ప్రభుత్వమువారిని ప్రజలప్రతినిధులకు లొంగేటట్టు చేయుటకు పూనుకొని ఉన్న గౌ. శ్రీనరసింహేశ్వరశర్మగారు మొదలయినవారు ఈ విషయము తమ పనికి అనుకూలముగా నున్నందున ఇది ఆధారముగా జేసుకొని విద్యాధికారులు బడులలో ప్రవేశపెట్టిన వ్యావహారికభాషను బహిష్కరించి ప్రజలస్వాతంత్ర్యము సాధించి కృతకృత్యులైనారు గాని దేశభాషను పరిషత్తుకు పండితులకు గుత్తకిచ్చివేసినవారయినారు. ఇట్లే యూనివర్సిటీవారి వ్యావహారికభాషాభిమానముకూడా గ్రాంథికభాషాభిమానుల నీతితంత్రప్రయోగముచేత నిష్ఫలమైనది. యూనివర్సిటీవారు నిర్ణయించిన కాంపోజిషన్ కమిటీలో నలుగురు గ్రామ్యవాదులున్ను నలుగురు గ్రాంథికవాదులున్ను ఇద్దరు మధ్యస్థులున్ను మొదట ఉండిరి. మధ్యస్థులు ఇద్దరున్ను గ్రామ్యవాదులతో ఏకీభవించి శిష్టవ్యవహారమందున్న భాష గ్రామ్యమన్నారు. ఆతీర్మానము తమకు ప్రతికూల మవుటవల్ల గ్రాంథికవాదులు, తమకు గల పలుకుబడిచేత మరినలుగురు గ్రాంథికవాదులను ఏదో సాకు కల్పించి కమిటీలో చేర్చుకొన్నారు. అందుచేత వారి పక్షమువారు కమిటీ

లో అధికసంఖ్యాక్యులయి, మొదటితీర్మానము నిరర్థకమయేటట్లు చేసినారు.

పరిషత్తువారు చాలాధనము కర్చుపెట్టి చాలా శ్రమపడి వ్యావహారిక భాషాభ్యాసమువల్ల సారస్వతము నశించి దేశమునకు ఉపద్రవము కలుగుతుందని ప్రజలను, ప్రభుత్వమువారిని, విద్యాధికారులను నమ్మించుటకై చెప్పిన మాటలన్నీ యథార్థమయినవి కావనిన్నీ దురభిమానముచేత తాము మోసపోయి లోకమును మోసపుచ్చినారనిన్నీ ఈవ్యాసమందు రుజువు చేస్తాను. వ్యావహారిక భాష అపరిమితప్రయోజనమైనదనీ గ్రాంథికభాష పరిమితప్రయోజనమై పండితలోకమునకైనా సులభముకాదనీ సప్రమాణముగా నిరూపిస్తాను. వ్యావహారికభాషాబహిష్కారము చెల్లదనీ, గ్రాంథికభాషనే గ్రంథములన్నీ రచించవలెనని నియమమేర్పరుచుటవల్ల చక్కగా దేశభాష వృద్ధిపొందదనీ ప్రజలలో విద్య చక్కగా వ్యాపించదనీ స్పష్టముగా తెలియజేస్తాను.

సాహిత్యపరిషత్తువారు వ్యావహారిక భాష నిష్ప్రయోజనమనో అనర్థకమనో భావించి బహిష్కరించినారు. సంభాషణలోకూడా ఈ బహిష్కారము చెల్లవలెననే వారిసంకల్పమయినట్టు కనబడుతున్నది. కీర్తిశేషులయిన కొక్కొండ వెంకటరత్నము పంతులవారివలె ఇంటిలోను వీధిలోను బాజారులోనూ కాకపోయినా బడులలోను న్యాయస్థానములందు కార్యస్థానములందు సభలలోనయినా గ్రాంథికభాషనే మాట్లాడుట అందరూ అభ్యసించవలెనన్నారు. ఈపదిసంవత్సరములలో పరిషత్ప్రముఖులైనా అధమపక్షము అధ్యక్షులుగా నుండేవారయినా గ్రాంథికాంధ్రము యాదృచ్ఛికసంభాషణమందు వాడడము అలవాటు చేసుకొన్నారా? వారిబహిష్కారశాసనము ప్రకటించినప్పుడే నేను రచించిన మెమోరాండములో "ఈ శాసనము చొప్పున గ్రాంథికాంధ్రము మాట్లాడనేరనివారిని పరిషత్తులోనుండి తొలగించవలసి ఉంటుంది; అట్లాచేస్తే ఒక్కరయినా పరిషత్తులో నిల్చి ఉంటారా?" అని అడిగినాను. తామే అనుసరించలేనప్పుడు తమశాసనము లోకములో చెల్లుతుందా? దానిని లోకులందరూ అనుసరించగలరనుకొన్నారా? ప్రకృతివిరుద్ధముగా కొన్ని కుక్కలను గాడిదలను అత్యంతకఠినశిక్షచేత సర్కసులో నేర్పరులు ఆడించగలిగినట్లు పరిషత్తువారు ప్రజలందరిచేతనూ "గ్రాంథికభాష" మాట్లాడించ గలరా? ఓహో! అవివేకవిలసితము! భాష అంటే ఏమిటో ప్రజలకు భాష ఏలాగున అలవడుతుందో చిన్నప్పటి నుండిన్ని వాడుతూ ఉన్నభాష పెద్దవాళ్లకు విడిచిపెట్టడము ఎందుకు అసాధ్యమో లోకమందెక్కడా చెవిని బడనిభాష పుస్తకాలలో చదువుకొని నోటను స్వేచ్ఛగా ఎందుకు మాటలాడలేరో, అట్టిభాష ప్రజలందరికీ విద్యనేర్పుటకు ఎందుచేత ఉపచరించదో తెలియనివారు ఎంతగొప్పవారైతే నేమి దేశభాషజోలికి రాకూడదు. ఇతరవిషయములలో వారికి గల గొప్పతనమూ పలుకుబడీ చూచి ప్రజలు భ్రమపడి వారిశాసనము దేశమునకు హితమయినదని నమ్మినారుగాబోలు. అయితే నమ్మినవారు ఎవరూ నమ్మినదానిని ఆచరించినట్టు తోచదు. పరిషత్తువారి బహిష్కారశాసనము ప్రకటితమైనపిమ్మటనే గాంధీమహాత్ముని ఉపదేశమూలముగా మనదేశమందు అంతటా పుట్టి దినదినప్రవర్ధమానమయి పట్టరాకుండా ఉన్న ఉత్సాహమువల్ల స్వాతంత్ర్యాభిలాష స్వదేశాభిమానము స్వరాజ్యేచ్ఛ సంఘజీవనమందు తక్కినవ్యాపారములను వికసింపజేస్తూ ఉన్నట్టే సకలవ్యవహారనిర్వాహమునకు పరమసాధనమైన దేశభాషనుకూడా అనేకవిధముల విజృంభింపజేస్తూ ఉన్నది. పరిషద్బహిష్కారము పాటించకుండా వ్యావహారికభాషలో పుస్తకములు వ్యాసములు అనేకముగా రచించి ప్రకటిస్తున్నారు. సభలలో అందరూ వ్యావహారికభాషలోనే యథేచ్ఛముగా ఉపన్యాసములు చేస్తున్నారు. అధ్యక్షులుకూడా ఆభాషే వాడుతున్నారు. అందులో తీర్మానములు వ్రాస్తున్నారు. గోదావరీ కృష్ణవేణీ నదీప్రవాహములవలె సర్వసౌభాగ్యప్రదమై దేశనాయకుల ముఖములనుండి వాస్తవమైన దేశభాష వెల్వడి దేశస్థుల వ్యవసాయము సఫలము చేస్తున్నది. దానియోగ్యత దాని ఔచిత్యము దానిమాధుర్యము దాని ప్రాశస్త్యము అందరూ చవిచూస్తున్నారు. దానిసౌలభ్యము దాని ప్రాచుర్యము- దానిని అందరికీ ఆదరణీయముగా చేస్తున్నవి. తెలుగువారికి వాస్తవమైన దేశభాష ఇదే అని బోధపడుతున్నది. గాంధీమహాత్ముడు తెలుగువారితో

తెలుగున మాట్లాడ గోరితే ఈతెలుగే కదా నేర్చుకొని అభ్యసించవలెను? ఈ తెలుగువంటిదే కదా ఆయనా ఆయన సతీమణి కస్తూరిభాయిగారూమాట్లాడేగుజరాతీ. అట్టి గుజరాతీలోనేకదా ఆచార్య గిద్వానీగారు తన శిష్యులకు పుస్తకములు రచించుమన్నట్టు గుజరాతీవిద్యాపీఠకార్యనివేదనమందు ప్రకటించినారు? శ్రీరవీంద్రనాథఠాకురుగారి బంగాలీకూడా ఈతెలుగువంటిదే. ఆయన రచించిన సుప్రసిద్ధకావ్యములకు అదే ఉచితమైనది. ఏసుక్రీస్తుకూడా ఈతెలుగువంటి యూదులదేశభాషలోనే పామరులయిన తనశిష్యులకు పరమధర్మముపదేశము చేసినాడు. బుద్ధదేవుడు ప్రజలకు అహింసాధర్మము పాలీభాషలో ఉపదేశించినాడు. మనము మాట్లాడే తెలుగువంటిదే వారు ఆకాలమందు మాట్లాడే పాలీ. బౌద్ధసంఘముల వ్యవహారమంతా వ్యావహారికభాషలోనే జరుగవలెనని బుద్ధుడుశాసించినాడట.* అన్ని దేశములందున్ను అన్ని కాలములందున్ను ఆబాలగోపాలం అందరికీ ఉపచరించేటట్టు ధర్మోపదేశము చేసిన గురువులు తమనోటిమాటలతోనే ఉపన్యాసములు చేసినారు. వారిశిష్యులలో వ్రాతనేర్చినవారు ఆమాటలు వ్రాసిపెట్టుకొని తాము చదువుకొంటూ ఇతరులకు చదివి వినిపించేవారు. ఇదే లోకమందు సంప్రదాయము.

4. గ్రాంథికాంధ్రమునందు మనవారికి గల గౌరవము భారతాది ప్రాచీన గ్రంథములయందున్న గౌరవమునుబట్టి కలిగినదే; కాని దానిప్రాచీనతచేతనూ దానిని అభ్యసించుటకు పడవలసిన కష్టముచేతనూ కలిగినదికాదు. ప్రాచీనభాషలన్నీ ప్రాచీనకాలమందు వాడుకలో సర్వజనసామాన్యమయినవే. విషయమందుస్వతః లేనిగౌరవము ప్రాచీనభాషలో చెప్పితేమాత్రమువస్తుందా? విషయమందువాస్తవముగా ఉన్న గౌరవము సర్వసామాన్యమైన భాషలో చెప్పితే పోతుందా? లేక తగ్గుతుందా? భాష పరమార్థము కాదు. అర్థసిద్ధికి సాధనము; ఉపకరణము వంటిది. చిన్నప్పటినుండిన్ని అందరికీ సామాన్యముగా అలవడ్డ భాషకన్న ప్రయత్నపూర్వకముగా నేర్చుకొంటేనేగాని రానిభాష భావబోధకు అధికానుకూలమైన సాధనమవుతుందా? లౌకికభాష త్యజించేవారికి లోకయాత్ర జరగదు. అవసరోచితముగా వాడుకచొప్పున ఎవరిదర్జాద్దీ వారు మాట్లాడవచ్చును. వచ్చీరాని "గ్రాంథికాంధ్రము"తో మాత్రము తమభాషాపాండిత్యము లోకవ్యవహారమందు ప్రకటింపజేయడము హాస్యాస్పదముగా ఉంటుంది. ఇంటర్ప్రెటర్లు, ట్రాన్సలేటర్లు వారి అభిప్రాయములు వాడుక మాటలతో తెలియజేస్తేనేకాని వ్యవహారహాని కలుగుతుంది. మనదేశభాష రానివారు మనదేశమువచ్చి హిందీలోనో ఇంగ్లీషులోనో ఉపన్యాసము చేస్తే వాటిఅర్థము ఆభాషలు నేర్చిన తెలుగువారు మనకు తెలిసినతెలుగున చెప్పక గ్రాంథికాంధ్రములో చెప్పడము వ్యర్థప్రయాసము కాదా? ఒకతెలుగువాడు ప్రాచీనాంధ్రభాషాపండితుడైనా, తెలుగుప్రజలతో మాట్లాడేటప్పుడు, అందరికీ సుబోధముగా తనవాడుకమాటలే వాడవలెను గదా.

5. నిత్యమున్ను జనులందరూ వాడుతూ ఉన్న భాష రద్దుజేసి, గ్రాంథికభాష దానికి మారుగా వాడవలసినదని శాసించేవారు వివేకులయితే, గ్రాంథిక మేదో స్పష్టముగా నిరూపించి, దానిని సులభముగా అందరూ నేర్చుకొనుటకు అనుకూలమయిన సాధనములు ముందుగా ఏర్పర్చి ఉందురు. గ్రాంథికభాషాలక్షణము ఇంకా గ్రాంథికభాషాకావ్యములందే నిగూఢముగా ఉన్నది. ఇప్పుడున్న వ్యాకరణములవల్ల ఆలక్షణము స్పష్టముగా తెలియదనీ, ఇప్పుడున్న నిఘంటువులవల్ల శబ్దరూపములు శబ్దార్థములు శబ్దప్రయోగములు నిస్సంశయముగా తెలుసుకొనుటకు సాధ్యము కాదనీ, భారతాది ప్రబంధముల పాఠములు ఇప్పటి అచ్చుపుస్తకములలో శుద్ధమయినవని విశ్వసింపలేమనీ, ప్రాచీనగ్రంథములు అచ్చుపడకుండా ఇంకా అనేక మున్నవనీ, అవి కూడా శోధించి చూస్తేనేకాని ఆభాషాలక్షణము సంపూర్ణముగా ఏర్పడదనీ—మ. జయంతి రామయ్య పంతులుగారే విరోధికృన్నామ సంవత్సరాదిసంచికలో "ఆంధ్రభాషాసంఘము" అనే వ్యాసమందు వ్రాసి ప్రకటించినారు. ఇట్లే శ్రీవేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు నెల్లూరిలో జరిగినపరిషత్సభలో అధ్యక్షోపన్యాసమందున్ను శ్రీ వఝుల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రిగారు ఆసభలోనే

* Bhandarkar Com. Vol. P. 443.

ఆంధ్రవ్యాకరణములనుగూర్చి చేసిన ఉపన్యాసమందున్నూ విశదపర్చినారు. ఈభాష కేవలగ్రంథస్థ మయి, ప్రయోగశరణముగానే ఉన్నది. ఒకవ్యాకరణమును బట్టి సాధువనవలసినశబ్దము మరి ఒకవ్యాకరణమునుబట్టి అసాధు వనవలసి ఉన్నది. ఒకకోశమునుబట్టి సాధువుగా కనబడే శబ్దరూపము మరిఒకకోశమును బట్టి అసాధువుగా కనబడుతుంది. ఈభాషలోని శబ్దములరూపము సందిగ్ధము. శబ్దములలో ఔపవిభక్తికము లేవో, అనౌపవిభక్తికము లేవో ఏర్పడలేదు. కావలసిన విభక్తిలోగాని, వచనములోగాని ఏశబ్దము పడితే ఆశబ్దము ప్రయోగించుటకు సిద్ధరూపములు తెలిస్తేనేకాని వల్లపడదు. ఏవి నిత్యైకవచనాలో, ఏవి నిత్యబహువచనాలో తెలియదు. శబ్దమూ శబ్దార్థమూ తెలిసినా, కారకము సందిగ్ధముగా ఉన్నప్పుడు ప్రయోగించుటకు పనికిరాదు. క్రియలన్నిటికీ గ్రాంథికాంధ్రములో ప్రేరణార్థకరూపము లెట్లుండునో వ్యాకరణములవల్లగాని కోశములవల్లగాని తెలియదు. ప్రయోగములయినా ఒకప్రబంధమునుబట్టి సాధు వనదగినవి మరి ఒకదానినిబట్టి అసాధువు లనవలెను. భారతప్రయోగములయినా కూర్పులన్నిటిలో ఒకలాగున లేవు. ఈభాషాలక్షణము ఇట్లు పరమగహన మవుటచేత మనపూర్వులలో నయినా, లెస్సగా సంస్కృతాంధ్ర కావ్యములు చదివి నిరంతరభాషారచనాభ్యాసముచేసిన పండితులు మాత్రమే గ్రాంథికాంధ్రమున ప్రబంధములు రచించేవారు. వాటిలోని మంచిచెడ్డలు వారివంటిపండితులే విమర్శించేవారు. ఇది సంస్కృతమువలెనే బహుకాలాభ్యాసము చేసి నేర్చుకోవలసినభాష. అన్నవస్త్రములకోసము పాటుపడ నక్కరలేనివారికే సాధ్యము.

6. పరిషత్తువారు చక్కగా ఆలోచించకుండా వట్టి గ్రాంథికాంధ్ర భాషాభిమానముచేత "ఈకాలమందు అనేకులు నిర్దుష్టముగా గ్రాంథికాంధ్రమున అనేక గ్రంథములు రచిస్తున్నారనీ, అవి చదివేవారు వేలకొలదిగా ప్రజలలో ఉన్నారనీ" సభలలోనూ, పుస్తకాలలోను, పత్రికలలోను మహాజర్లలోను ఊరూరా ప్రకటించీ ప్రజలకున్నూ ప్రభుత్వమువారికిన్ని నమ్మకము పుట్టేటంత నిబ్బరముగా దృఢీకరించి చెప్పినారు. అయితే, వారుచెప్పినమాట లోకమంతా నిజమని నమ్మినా, నేను నమ్మజాలను. నేను విమర్శించి తెలుసుకొన్న విషయము నిర్మొగమాటముగా చెప్పుతాను.

7. ఇందుకు తార్కాణగా గొప్పగ్రంథకర్తలని మనకాలమందు ప్రఖ్యాతి పొందినవారినే పేర్కొని చెప్పగలను. గ్రంథకర్తపేరు విని భ్రమప్రమాదములకు లోనుగాక, ఆయన గ్రంథము సవిమర్శముగా చూచినవారు నామాట వాస్తవ మని నమ్మకపోరు. సభలో కొందరు గ్రంథకర్తలయెదుటనే వారిగ్రంథములలోని భాషాదోషములు నిరూపించిచూపించినాను. గొప్పపండితుల గ్రంథములలో తప్పులు పట్టడము సాహసమే; కాని ఆపని దురుద్దేశముతో చేయలేదని త్రికరణశుద్ధిగా చెప్పుతున్నాను. సుపరిచితము కాని కేవలగ్రాంథికాంధ్రభాషను రచించుటకు పూనుకొంటే, పండితులకైనా తప్పులు అనివార్య మైనప్పుడు, అపండితు లయినవారికి ఆభాష సుతరాం అసాధ్యమని రుజువుచేయడంకోసము విధిలేక నేను ఈపని చేయవలసివచ్చినది. భీమునివంటి వాండ్లకే జీర్ణముకాని ఆహారము పిల్లలకు పడదని చెప్పడము తప్పుకాదు. గ్రాంథికాంధ్రభాషారచనకు మార్గదర్శకులు పరవస్తు చిన్నయసూరిగారు. వారినీతిచంద్రిక మొదటికూర్పు రెండవకూర్పు వారు స్వయంగా అచ్చొత్తించినారు; వాటిప్రతులుఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారివద్దనున్నవి. పిమ్మట అనేకమైనకూర్పులు అచ్చుపడ్డవి; ఎన్నోసవరణలు (కొన్నిమంచివీ, కొన్ని చెడ్డవీ) పరిష్కర్తలు చేసినారు; గాని, మొదటికూర్పులోని తప్పులు కొన్ని ఇంకా నిలిచిఉన్నవి. కొక్కొండ వెంకటరత్నంపంతులుగారిని,కందుకూరి వీరేశలింగంపంతులుగారిని అనేకదుష్టగ్రంథకర్తలకు ప్రతినిధులుగా గణించి, వారిగ్రంథములలోనిభాషాదోషములు శ్రీ వేదం వెంకటరాయశాస్త్రిగారు ప్రకటించినారు. ఈ శాస్త్రిగారితప్పులు వేలకొలదిగా నేను వారిగ్రంథాలలో చూచినాను. కొన్ని నా తెలుగుపత్రికలలో ప్రకటించి, పత్రికప్రతులు వారికి పంపినాను. వీరివంటివారే పురాణపండ మల్లయ్యశాస్త్రిగారు, మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు, కల్లూరి వెంకటరామశాస్త్రిగారు, శ్రీపాదకృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు, వావిలికొలను సుబ్బారావుపంతులుగారు, పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు, కూచి నరసింహము పంతులుగారు, కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావు

పంతులుగారు, చెలికాని లచ్చారావు బహద్దరుగారు, కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు, జయంతి రామయ్యపంతులుగారు, వంగూరి సుబ్బారావు పంతులు గారు; ఇంకను అనేకులును ఇట్టివారే. వీరు రచించిన గ్రంథములలో "లక్షణవిరుద్ధమయినశబ్దములు (కొన్నిటిలో అపరిమితముగాను, కొన్నిటిలో కొలదిగాను) నేను కళ్లారా చూచి ఉన్నాను. విజ్ఞానచంద్రికాగ్రంథమాల, ఆంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథమాల, వేగుజుక్క గ్రంథమాల, విజ్ఞానభా"నో"దయ గ్రంథమాల, ఆంధ్రభాషాభివర్ధనీ ప్రచురములు, లక్ష్మీవిలాసకంపెనీప్రచురములు, రామాకంపెనీ ప్రచురములు—ఇంకను మరికొన్నిమాలలలోనివి, ప్రచురములలోనివి, ప్రచురణములలోనివి గ్రంథము లనేకమున్నవి. అవి అన్నీకూడా ఇట్టివే. యూనివర్సిటీ పరీక్షలకు, స్కూలుఫైనలుపరీక్షకు పఠనీయములుగా నిర్ణయించే అధునాతనకవివిరచితగ్రంథాలున్నూ ఇట్టివే. యూనివర్సిటీ కాంపోజిషన్ కమిటీవారు **1914** వ సం. రిపోర్టులో గ్రాంథికాంధ్రరచనకు ఆదర్శముగా పేర్కొని ప్రకటించినగ్రంథాలలో ఒకటైనా నిర్దుష్ట మైనది లేదు. ఒకటైనా నిర్దుష్టమైన గ్రాంథికాంధ్రగ్రంథము మచ్చుకోసము పేర్కొని ప్రకటింపవలెనని జయంతి రామయ్యపంతులుగారిద్వారా ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారిని కోరినాను; గాని నాకోరిక వ్యర్థమైనది.

8. సలక్షణమయిన గ్రాంథికాంధ్రభాషలోనే ఈకాలమందు అనేకులు గ్రంథరచన చేస్తున్నారని రుజువుచేయుటకు పదేండ్ల క్రిందట గ్రాంథికభాషావాదులు మహాజర్లలో ప్రకటించిన విషయములు వాస్తవము కాదని పైపేరాలో రుజువు చేసినాను. ఇకను, వ్యావహారికభాషలో గ్రంథములు పూర్వులు రచించి ఉండలేదనీ వ్యావహారికభాష లక్షణవిరుద్ధ మయినందున గ్రామ్యముగా దానిని పరిగణించి పూర్వులు బహిష్కరించినారనీ, అట్టిభాషలో నేడు గ్రంథములు రచించి బడులలో పిల్లలచేత చదివించుట సనాతనసత్సంప్రదాయమునకు కేవలము విరుద్ధమనీ, గ్రాంథికవాదులు ప్రకటించిన విషయముకూడా విమర్శించి అదికూడా అసత్యమని రుజువు చేస్తాను. వ్యావహారికభాష నిష్ప్రయోజనమని మన పూర్వులు ఎన్నడూ తలంచలేదు; అది అపరిమితప్రయోజనమైనదని పూర్వపండితులు అంగీకరించినట్లు వారిగ్రంథములే ప్రమాణము. చూడండి:—

9. మనపూర్వులు మనవలెనే ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు, క్రయపత్రములు, దానపత్రములు, ఒడంబడికలు మొదలయినవి వ్యావహారికభాషలో వ్రాసేవా రన్నందుకు ప్రాచీనులు తాటాకుల మీద వ్రాసినవ్రాతలు కనబడలేదు; గాని, మన తాతలనాడు, ముత్తాతలనాడు, అంతకు రెండుమూడు తరములకు పూర్వమందున్న వ్రాసినతాటాకు లున్నవి. (చూ. సాహిత్యపరిషత్పత్రిక II పుట **219**, మధుర నాయకుల దానపత్రములు). ప్రాచీనకాలమందుకూడా అట్టిఆచారముండేదని చెప్పుటకు తగినప్రమాణము శిలాశాసనములందున్ను తామ్రశాసనములందున్ను కలదు. మహారాజాధిరాజులు తమకున్ను తమతల్లిదండ్రులకున్ను పుణ్యమూ కీర్తీ వృద్ధియగుటకై దేవాలయములు, ప్రాకారములు, మండపములు, చెరువులు కట్టించి, ఈశ్వరారాధనా బ్రాహ్మణులకర్మలూ నిరంతరాయముగా జరుగుటకొరకు అగ్రహారములు దానముచేసి తమధర్మములు ఆచంద్రార్కము చెల్లవలెనని శాసనములు చెక్కించి ప్రకటించినారు. కొందరు మహారాజులు వాణిజ్యవ్యాపారములు అభివృద్ధిపొందుటకై స్వల్పసుంకములు నిర్ణయించి "అభయశాసనములు" శిలాస్తంభములమీద చెక్కించినారు. రాజులవలెనే ప్రజలలో ధనవంతులు కొందరు కూడా చేసేవారు. ఈ శాసనములరచన సనాతనసంప్రదాయసిద్ధమైనది. దాతలప్రశస్తి వంశవర్ణన తరుచుగా సంస్కృతమున, క్వాచిత్కముగా తెలుగున చంపూకావ్యములో ఉన్నట్టు, గద్యపద్యాత్మకముగా ఉంటుంది. శాసనములోని ముఖ్యవిషయము వ్యావహారికభాషలో అందరికీ సుబోధముగా ఉండేటందుకు ప్రకటించుట మామూలు. దానముచేసిన గ్రామముల సరిహద్దులు నిరూపించినప్పుడు వ్యావహారికభాష తరుచుగా వాడేవారు. "అస్య గ్రామస్య సీమానో దిక్షు సర్వాసు చక్రమాత్, సర్వేషాం సుప్రబోధాయ లిఖ్యంతే దేశభాషయా" అని కారణము చెప్పి, తర్వాత ఎల్లలు వివరించేవారు. రాజరాజనరేంద్రునినందంపూడిశాసనము భారతకర్త నన్నయే రచించినాడు. ఆశాసనములోని తెలుగుకున్ను భారతములోని తెలుగుకున్ను భేదమున్నట్టు స్పష్ట

ముగా కనబడదు; గాని ఆపిమ్మట రెండుమూడు తరములు గడిచినప్పటినుండిన్ని, శాసనములలోని తెలుగుకున్ను ప్రబంధములలోని తెలుగుకున్ను కాలమును దేశమునుబట్టి, భేదము స్పష్టముగా నున్నది. ఇట్టి శాసనములు తెలుగుదేశమం దంతటా, అన్నిరాజ్యములలోను, క్రీ. శ. 12-వ శతాబ్దము మొదలుకొని 18-వ శతాబ్ది వరకున్ను అపరిమితముగా ప్రకటితమై, పోయినవి పోగా; ఇప్పటికిన్నీ వేలకొలదిగా రాతిపలకలమీదను, రాగిపట్టాలమీదను నిలిచిఉన్నవి. వీటిలో నున్న దేశభాషాశబ్దములయందు ఇప్పటిపండితులు "గ్రామ్యములు"గా పరిగణించి దూషించేవి చాలాఉన్నవి. "గ్రామ్య"సంజ్ఞ వ్యావహారిక భాషకు పూర్వము లేదుగాబోలు. ఉంటే దానియందు అప్పుడు ఏమీదోషము లేదు గాబోలు. మనకాలమందు "పరులఁదెగడుచోటఁ జెప్పనొప్పు"అని గ్రామ్యమునకు వ్రాతలోనింద ఒక్కటే ప్రయోజనముగా పండితులు నియమించుకొన్నారు. కాని, పూర్వులు తమవ్యావహారిక భాష ఆచంద్రార్కమును సుప్రతిష్ఠితము లయి ఉండవలసినధర్మశాసనములరచనలో యోగ్యమైనదిగానే ఎన్నుకొన్నారు. శాసనములు రచించినవారు, (కొందరనుకొన్నట్టు) "గ్రాంథికాంధ్రము" తెలియనివారు కారు. శ్రీనాథకవిసార్వభౌముడు గ్రాంథికాంధ్రము ఎరుగనివాడు కాడుగదా. కొండవీటిరెడ్డిరాజుల ఆస్థానమందు విద్యాధికారిగానుండి అతడు అనేకశాసనములు రచించినాడు. వాటిలో "అస్యగ్రామస్యసీమా చిహ్నాని దేశభాషయా లిఖ్యంతే" అని చెప్పి, వ్యావహారిక భాషలోనే సరిహద్దులు వివరించి శాసనముకొసను "విద్యాధికారీ శ్రీనాథో వీరశ్రీవేమభూపతేః, అకరోదాకరో వాచాం నిర్మలం ధర్మశాసనమ్" అని చెప్పుకొన్నాడు. ఇట్లే, ఆముక్తమాల్యద రచించినకృష్ణదేవరాయలు కోటానకోట్లు వెలగల నవరత్నఖచితసువర్ణాభరణములు తిరుపతి వేంకటేశ్వరస్వామికి సమర్పించి, "దేశభాషను" అనగా ఇప్పటిపండితులు గ్రామ్య మని దూషించి బహిష్కరించిన వ్యావహారికభాషను, తన ధర్మశాసనము తానే స్వయముగా రచించియో, లేక తనసమ్మతిని పండితులచేత రచియింపించియో, తాటికాయలంత లేసి అక్షరాలతో దేవాలయము రాతిగోడలమీద కలకాలమూ ఆబాలగోపాలము అందరూ చదివి తెలుసుకొనేటట్టుగా చెక్కించి ప్రకటించినాడు. మనుచరిత్ర రచించిన అలసాని పెద్దనకూడా తాను చేసిన దానధర్మములు వ్యావహారికభాషలో రచించిన శాసనములో ప్రకటించినాడు. శ్రీరంగమాహాత్మ్యము, మాఘమాహాత్మ్యము గ్రాంథికభాషలో రచించి, కవి అని ప్రఖ్యాతిపొందిన దక్షిణ సింహాసనాధ్యక్షు డైన విజయరంగ చొక్కనాథనాయనయ్యవారి ధర్మశాసనములు కూడా ఇట్టి భాషలోనే రచితమయినవి. ఇది అన్నిదేశములందున్ను సనాతనమైన శిష్టాచారము. అశోకుని ధర్మశాసనములన్నీ వ్యవహారమందున్న పాళీభాషలో ప్రకటిత మయినవి. 1802 సం. మొదలుకొని నేటివరకు ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వమువారు తమశాసనములన్నీ వ్యావహారికభాషలోనే ప్రకటిస్తున్నారు. ఇది సంప్రదాయవిరుద్ధము కాదు.

10. ఇందుకు దాఖలాగా వేరువేరుప్రదేశములందు వేరువేరు కాలములలో వేరువేరు ధర్మకార్యములు ప్రకటించుటకు రచితమైనశాసనములు, వివరించకుండా, కొన్ని సూచించి పేర్కొంటే చాలు ననుకొంటాను. విమర్శింప నుద్దేశముకలవారు నేను సూచించిన గ్రంథములలో శాసనములు పూర్తిగాచదివి చూడవచ్చును. ఈదిగువనున్న పట్టీలో "ఎపి." అంటే, ఎపిగ్రాఫియా ఇండికాసంపుటములు. "ఎపి. ఇండో-మోస్ల" అంటే, ఎపిగ్రాఫియా ఇండో మోస్లామికా. "సా. ప" అంటే సాహిత్యపరిషత్పత్రిక. "నెల్లూ" అంటే, బటర్వర్తు వేణుగోపాల చెట్టిగార్ల నెల్లూరుజిల్లా శాసనములు. "లోకల్" అంటే, గవర్నమెంటువారి ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారమందున్న లోకల్ రికార్డు. "శృంగా." అంటే, వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు రచించిన శృంగారశ్రీనాథమునకు అనుబంధము. "హైద." అంటే, హైదరాబాద్ ఆర్కియొలాజికల్ సంపుటములు. "త్రిలిం" అంటే, వావిళ్ల వెంకటేశ్వరశాస్త్రిగారి త్రిలింగపత్రిక. శాసనకాలము శకసంవత్సరములని తెలియవలెను. ప్రతిశాసనములో నుండిన్ని 'గ్రామ్య' శబ్దములకు ఉదాహరణముగా ఒకటి రెండు మాటలు ఎత్తిచూపిస్తాను.

1. ఎపి. IV, 1108. పిఠాపురం-కులోత్తుంగ మన్మగొంకరాజుల మహాదేవులు; ఉ. అఖండమున్ను, ఉత్సవార్ధమున్ను.

2. హైద. III. 1157. ఓరుగంటిదరి ఉపర్పల్లి - కాకతి గణపతిదేవనిప్రధాని. ఉ. వనమూను, సర్వమూను.

3. ఎపి. XII. 1166. మోటుపల్లి కాకతి గణపతిదేవని అభయశాసనము. ఉ. ఎల్లవారికిన్ని, ముత్యాలపూ.

4. త్రిలి. III. 40. 1231. నందలూరు, కాకతిప్రతాప రుద్రదేవ మహారాజు. ఉ. ఇస్తిమి.

5. ఎపి. IV. 1259. దోనెంపూడి. ఆంధ్రఖండ మండలాధిపతి నామనాయకుడు. ఉ. పెట్టింది.

6. ఎపి. IV, 1313. పిఠాపురం. కాటమరెడ్డింగారు. ఉ. రెడ్డింగారికిన్ని.

7. లోకల్. శృంగా. 1330. కొమరగిరి. ముక్కంటిరాజు. ఉ. రాజుగారికిన్ని.

8. డిటో. 1330. పొన్నుపల్లి. వేమారెడ్డింగారు. ఉ. వచ్చేవాడగున్ను.

9. ఎపి. IV. 1336. దాక్షారామం. వేమారెడ్డింగారి భృత్యుడు. ఉ. దేవులకున్ను.

10. లోకల్. శృంగా. 1336. కల్వపాములు. వేమారెడ్డింగారు. ఉ. ఇట్టికనూయిన్ని.

11. డిటో. 1336 పొన్నుపల్లి. డిటో. ఉ. రెండున్ను.

12. ఎపి. IV. 1350. తక్కెళ్లపాడు. రెండవ దేవరాయలు. ఉ. సంధుకు.

13. ఎపి. XIII. 1356. వేమవరం. అల్లయ వేమారెడ్డింగారు. ఉ. పొదలున్ను.

14. త్రిలి. III. 40. 1423. నందలూరు. సాళువ నరసింగరాయల సేనాపతి. ఉ. చేస్తుండే.

15. సా. ప. (ఆనంద) 1434. తిరుపతి; కృష్ణదేవరాయలు. ఉ. యింతపట్టున్ను.

16. కవిజీవితములు. 1. 440. కోటకాగ్రహారం. అల్లసాని పెద్దన. ఉ. ఇస్తిమి.

17. డిటో. 1441. సింహాచలం. కృష్ణదేవరాయలు. ఉ. నడిచేటందుకు, కూడా, పోతారు.

18. త్రిలి. III. 40. 1541. నందలూరు. సదాశివరాయలు. ఉ. నలభైఒకటి.

19. ఎపి. ఇండో. మోస్లా. 1587. గోల్కొండ. సుల్తాన్ అబ్దుల్లాకుతుబ్ శాహి. పుచ్చుకొంటున్నాను, చాలా.

20. ఎపి. XVI. 1630. తిరిచినాపల్లి. విజయరంగ చొక్కనాథ నాయనింగారు. ఉ. వుండేటందున, చేసుకొను.

21. నెల్లూ. పు 436. 1713. ముత్యాలపాడు. కలిగిరి సుందరయ్య. ఉ. నడిపిస్తూ, రెండో.

11. వ్యావహారిక భాషాప్రయోజనములలో శిష్ట సంప్రదాయసిద్ధమైనది ఒకటి వ్రాతలయందు కూడా తెలుగుదేశమంతటా 700 సంవత్సరములు శిలాక్షరమై ఉన్నట్టు రుజువుచేసినాను గదా. ఈభాష సంభాషణయందే కాని వ్రాతలయందు పూర్వులు వాడలేదని వాదించినవారిమాట అసత్య మనుటకు ఈ ఒక్క ప్రమాణమే చాలును. అయితే, ఈభాష అపరిమిత ప్రయోజనమని నేను రుజువుపర్చుటకు ప్రతిజ్ఞచేసి ఉన్నాను. కనుక, మరికొన్ని ప్రయోజనములు సప్రమాణముగా వివరించి చెప్పవలెను.

12. ఆబాలగోపాలము తెలుగువారందరికీ పాడుటకూ వినుటకూ ఆసక్తి పుట్టించే పాటలు, పదాలు, కీర్తనలు మొదలయినవి, వేలకొలదిగా ఉన్నవి. కొన్నిటిలో భక్తి, కొన్నిటిలో శృంగారము, కొన్నిటిలో జ్ఞానము, కొన్నిటిలో హాస్యము; ఇట్లే కరుణ, శోకము మొదలైన రసములు. అన్నీ వీటిలో వ్యక్తపడుతున్నవి. ఇవి వ్యావహారిక భాషలోనే సనాతనసత్సంప్రదాయాను సారముగా పూర్వకవులు రచించేవారని తాటాకుమీద వ్రాసిఉన్న ఈ పాటలపుస్తకాలు చూస్తే తెలుస్తుంది. ఇట్టిపుస్తకాలు దేశమందంతటా ఉన్నవి. తంజావూరి సరస్వతీమహలులో, చెన్నపట్టణము గవర్నమెంటు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమందు, ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పుస్తకభాండాగారమందు, చాలా గ్రంథములున్నవి. ఈపాటలకు "కావ్య" నామము చెల్లదా? సంస్కృతమందు జయదేవుడు రచించినగీతగోవిందము వంటివి కావా భరతశాస్త్రప్రవీణులయినవారు తిరుపతిలోని తాళ్లపాకవారు, తంజావూరిలోని త్యాగరాయలు, మన్నారుగుడిలోని సభాపతయ్యగారు, క్షేత్రయగారు మొదలయినవారు రచించిన తెలుగుకీర్తనలు? ఈకవులు పండితులు కారనగలరా? విద్వత్కవులు, వ్యావహారిక భాషలో ధర్మశాసనములు రచించినట్టే, ఆభాషలో పాటలూ పదాలూకూడా రచించినారు. తాళ్లపాకవారు

సంస్కృతమున, ప్రాచీనాంధ్రమున అనేక కావ్యములు రచించినవారే కదా. నిరంకుశోపాఖ్యానము రచించిన రుద్రకవి సుగ్రీవవిజయమనే యక్షగానముకూడా రచించినాడు. అందు "త్రిపుటలు, యేలలు, ద్విపదలు, అర్ధచంద్రికలు, జంపెలు మొదలగు రాగతాళజ్ఞానమునం జదువవలసినభాగ మెక్కుడుగా నున్నది." అని సా.ప. పత్రిక VIII సంపుటములో విమర్శకులు చెప్పినారు. ఇవి అన్నీ వ్యావహారిక భాషలో ఉన్నవి. ఉత్తర రామాయణము రచించినకంకంటి పాపరాజు రామమంత్రి విష్ణు మాయావిలాసమనే యక్షగానము ఇట్లే రచించినాడు. అప్పకవిరచించినయక్షగానము దొరకలేదుగాని, అదన్నీ ఇట్లేరచితమై ఉండునని ఊహించవచ్చును. పూర్వకవుల సంప్రదాయమును అనుసరించి మనతాతలనాటి నృత్యుంజయవిలాసము, రామదాసుకీర్తనలు, తూమునరసింహదాసుకీర్తనలు, నిట్టలప్రకాశదాసుకీర్తనలు, కృష్ణమాచార్యకీర్తనలు మొదలయినవి తెలుగుదేశమందు నెలకొనిఉన్నవి. ఇవికాక, స్త్రీలపాటలు, పెద్దవీ చిన్నవీ, నవరసభరితమైనవి వేలకొలదిగా ఉన్నవి. పామరజనులు పాడేవి వాస్తవమైనగ్రామ్యభాషలో నుండుట ఉచితమేకదా; అట్టివి శిష్టులుకూడా పామరులకోసము నానావిధములా రచించినారు. సోహంభావతత్వములు పామరులకోసము పాటగా ఉన్నవి. భక్తిబోధకముగా సువ్విపాట ఒకరు రచించినారు. ఇట్లే స్తోత్రములు, విన్నపములు, అష్టకములు చూర్ణికలు, రగడలు, దండకములు, ద్విపదలు పాడుటకు అనుకూలముగా భక్తులు రచించినవి అపరిమితముగా ఉన్నవి. వీటిలోనిభాష శిష్టవ్యవహారమందున్నదేకాని కేవలగ్రంథస్థమైనది కాదు. వడ్డాది సుబ్బారావుపంతులుగారివంటి నేటికవులు వ్యావహారికభాష పాటలలో నయితము వాడకూడదని బహిష్కరించి, గ్రాంథికభాషలో పాటలు రచించినారు. గ్రామ్యభాషలో పాతపాటలు పాడినవారందరూ నరకములో పడిపోయినారు గాబోలు! గ్రాంథికభాషలో పాడితేనే కాని మోక్షము దొరకదు కాబోలు?

13. పూర్వకవుల సంప్రదాయమును అనుసరించి సంకీర్తనలక్షణము నిరూపించిన తాళ్లపాక అన్నయాచార్యులు భక్తులకీర్తనలు ఎటువంటివని చెప్పినాడో చూడండి:—

"మ. శ్రుతులై శాస్త్రములై పురాణకథలై సుజ్ఞానసా
రంబులై, యతిలోకాగమవీథులై వివిధమంత్రార్థం
బులై నీతులై, కృతులై వేంకటశైలవల్లభరతిక్రీడా
రహస్యంబులై, నుతులై తాళులపాక యన్నయ
వచోనూత్నక్రియల్ చెన్నగన్."

పదరచనలో గ్రామ్యోక్తులు బహిష్కరించలేదు సరేకదా అవి ఎట్లు ప్రయోగించవలెనో విశేషించి విధించినాడు. ఇక్కడ గ్రామ్యోక్తులు అనగా పామరజనులమాటలు అని అర్థము స్పష్టము.

"క. పదముల శృంగారవధూ
మృదుమధురమనోజ్ఞవాక్యమిశ్రము లైనన్
విదితార్థగ్రామ్యోక్తులు,
పదిలముగాఁ బొంక మెఱిఁగి పలుకం జెల్లున్."

క. పురుషోక్తి సంస్కృతంబును
దరుణీవాక్యమునఁ బ్రాకృతము నీచవధూ
పరిభాష నితరభాషలు
పరగినక్రియ నుచితభాష పదములఁ జెల్లున్.

క. పల్లవ నారీ మ్లేచ్ఛా
దుల్లాసమనోజ్ఞబంధురోక్తులు చవియై
చెల్లును గ్రామ్యము లైనను
హల్లీసక ముఖ్యనాటకాదికఫణితిన్.

క. జగతి గల చెల్లుబళ్లై
నగినగి భాషించునట్టి నానుడిపలుకుల్
తగదన రహిచెడుఁ బువ్వుల
సొగ సుడుగం బిసికి కంపు చూచినభంగిన్.

14. ఇప్పుడుకూడా సామాన్యజనులు పాడే దరువులు, జక్కులరేకులు, ఏలలు, గొబ్బిళ్లు, చందమామపదములు మొదలయినవాటికి లక్షణము నిరూపించినాడు. అందరూ ఎరిగిఉన్న పాటలలోని వ్యావహారిక భాషకు ఉదాహరణములు అట్టే అక్కరలేదు. "ఉపచారము చేసేవారున్నారని మరవకురా," "ఉండేది రాముడొకడు," "చెడేబుద్ధి మానురా," "ఎవరని నిర్ణయించేదిరా," "రాజు వెడలె జూతాము రారె," "చింతిస్తున్నాడే యముడు," "ఇంకా దయరాకుంటే ఎంతని సైరింతునురా" ఇట్లు భజనచేసే విధము తెలిసిన రామభక్తుడు త్యాగరాయలు తనకీర్తనలు రచించినారు. ఐదవసంవత్సరాది

సంచికలో హరినాగభూషణముగారు రచించిన శ్రీమత్ త్యాగరాజచరిత్రము చదివితే తెలుస్తుంది త్యాగరాయలు ఎట్టివారో. వీరిభాష భజనపరుల కందరికిన్నీ ప్రియమైనది. వాస్తవమైన గ్రామ్యభాషలో శిష్టసంసర్గములేని పామరులకోసము వేరే పాటలు రచితమై అనేకము లోకమందున్నవి. వాటిలోని గ్రామ్యము శిష్టులవ్యవహారమందుండదు. అట్టిగ్రామ్యము, హాస్యానికై తేనే తప్ప, శిష్టులు పాడితే అసహ్యముగా ఉంటుంది. శిష్టులు పాడేపాటలలో శిష్టవ్యవహారసిద్ధమైనమాటలే ఉంటవని నమ్మవలెను.

15. ఇట్టిపాటల పుస్తకాలు గవర్నమెంటువారి లిఖితపుస్తకభాండాగారమం దున్నవి. కొన్ని పేర్కొని చెప్పుతాను: మృత్యుంజయవిలాసము, రుక్మాంగదచరిత్ర, కృష్ణమాచార్యకీర్తనలు, ముద్దుపలని సప్తపదులు, రుక్మిణీగోపాలసంవాదము, లక్ష్మణమూర్ఛ, తారాశశాంకము, సోహంభావతత్వములు, గోపికాగోపాల ..టము, నవరాపద్యాలు, రామదాసుకీర్తనలు, సిరియాళు చరిత్రము, వేదాంతకీర్తనలు, పారిజాతప్రబంధము, సువ్విపాట, జీవైక్యబోధము, మాధవాష్టకము, వేంకటేశ్వరాష్టకము, రఘురామాష్టకము, రాఘవాష్టకము, కడపాధినాయకాష్టకము, కోనేటిరాయాష్టకము, నవనీతచోరాష్టకము, దాక్షారామభీమేశ్వరాష్టకము. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పుస్తకభాండాగారమం దున్నవి:- అధ్యాత్మరామాయణకీర్తనలు, ఒప్పగింతపాటలు, కీర్తనలు, కృష్ణకీర్తనలు, రామకీర్తనలు, గొల్లభామపదము, గొల్లకలాపము, జ్ఞానగురుస్తోత్రకీర్తనలు, తలుపులవద్దపాటలు, పిళ్లారప్పపదములు, మువ్వగోపాలపదములు, రామాయణపదము, వెంకటేశ్వరకీర్తనలు, వేదాంతకీర్తనలు, వేదాంతముపదము, వేదాంతముపాట, శారదారామాయణము, శివకీర్తనలు, శృంగారపుపాటలు, శ్రీశైలశివకీర్తనలు, క్షేత్రయపదములు, రామదాసుచరిత్ర, రామప్రభో అనేపాటలు, వారణాసిబ్రహ్మయ్య పదములు. శైలి ననుసరించి రగడలలోను దండకములలోను వ్యావహారికభాష, కొలదిగానో అధికముగానో, ఉంటుంది. భారతము, భాగవతము, రామాయణము మొదలైన ఇతిహాసపురాణములలోనికథలే కాక, పల్నాటివీరచరిత్రము, బొబ్బిలియుద్ధము, భక్తులకథలు, దేవతలమహిమలు, పెద్దపదములుగా పూర్వకవులు ద్విపదలు రచించి ప్రజలకు ప్రసాదించినారు. పరిషత్తువారిబహిష్కారణము ఆంధ్రమహాజనములంగీకరించి ఈపాటలన్నీ గ్రాంథికభాషలోనికి మార్చివేస్తే, లోకానికి ఉపకారమా అపకారమా? ఆలోచించుకోండి. తెలుగువారు, స్త్రీలు పురుషులు, పెద్దలు పిన్నలు, పండితులు పామరులు తాటాకులమీద వ్రాసుకొనికానీ, వ్రాయించుకొని కానీ, చదువుకొని కానీ, చదివించుకొనికానీ, ఈలాటిపాటలవల్ల చతుర్విధపురుషార్థములు సాధించేవారని చెప్పుట అతిశయోక్తికానేరదు. గ్రాంథికభాషలో రచించినగ్రంథములు పండితులకు మాత్రమే ఉపయోగించును; ఇవి అఖిలలోకోపకారకములు కావు. ఇట్టివి అందరికోసము వ్యావహారికభాషలో రచించుట సత్సంప్రదాయమని దానిప్రాచుర్యమును బట్టి సిద్ధాంతము కాదా?

16. తెలుగువారు నాగరికులు. నూటికి తొంభైమందికి ఓనమాలు రాకపోయినా పెద్దలప్రసంగాలు, పాటలూ పదాలూ విని, పండితులకు తెలిసినవిషయములు అనేకము నేర్చుకొని, తెలివితేటలుగలిగిఉన్నారు. వారిరుచులకు తగినట్టినాటకములు కూడా పూర్వకవులు రచించేవారు. క్రీ. శ. 17 వ, 18 వ శతాబ్దములలో తంజావూరు రాజధానిగా చోళమండలమును పరిపాలించిన తెలుగురాజులూ మహారాష్ట్రరాజులూ సారస్వతమందు చాలా అభిమానము గలవారు. తెలుగురాజులలో కొందరు ప్రఖ్యాతపాండిత్యము సంపాదించి కావ్యములు రచించినారు. వారుంచుకొన్నవేశ్యలు కొందరు విదుషీమణులు; సంగీతసాహిత్యప్రవీణలు. వారి ఆస్థానమందు అన్నిభాషలూ, అన్నిశాస్త్రములూ, అన్నికళలూ అభ్యసించి ఆరితేరినపండితు లుండేవారు. ఈ ఆంధ్రమహారాష్ట్రరాజులకాలమందు రాజులున్ను వారి పండితులున్ను వారివేశ్యలున్ను రచించిననాటకములు అనేకము ఇప్పటికిన్నీ అచ్చట సరస్వతీమహాలులో ఉన్నవి. తెలుగున, అరవమున, కన్నడమున, మహారాష్ట్రమున, హిందీని, సంస్కృతమున ఇవి రచితమైనవి. 1918 వ సంవత్సరమున అచ్చట భారతప్రతులు చూచుటకు వెళ్లి ఆరువారము లుంటిని. ఉద్దేశించినపనికే కాలము చాలనందున సుమారు ఇరవై నాటకములు అక్కడక్కడ చదివి చూచి, మరియొకవైనాటకముల పేళ్లు

మాత్రము వ్రాసికొన్నాను. విజయరాఘవనాయనింగారు, రంగాజమ్మగారు, కోనేటిదీక్షితులు మొదలయిన కొందరి రచన విశిష్టముగా ఉన్నది. దానిలో వ్యావహారిక భాష పాత్రోచితముగా ఆకాలమందు తంజావూరిలో నివాడుకను అనుసరించి ఉన్నట్లు కనబడినది. అనేక నాటకములలో వచనములమాదిరివే పద్యాలూ, పాటలూ వాడుకమాటలతో రచితమయి ఉన్నవి. ఉదాహరణార్థము రఘునాథనాయనింగారి కొమాళ్లు విజయరాఘవనాయనింగారు (గొప్పపండితుడు) రచించిన రఘునాథాభ్యుదయనాటకములోని "రాజ్యం జమాకర్చు అట్టవణరంగయ లెక్క వినిపించినవిధం" శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ప్రకటించిన "తంజావూరి యాంధ్రరాజులచరిత్ర" పీఠిక 32 వ పుటలో చూడవచ్చును. శాహజీమహారాజు రచించిన పార్వతీపరిణయనాటకములోనివి ఒకటి రెండు వాక్యాలుమాత్రము మచ్చుకు ఇక్కడ వ్రాస్తాను.

సూత్రధారవచనం—యవరోయి భాగవతుల్లారా! విఘ్నేశ్వరుండు వచ్చినాండే పూజచేసేటందుకు పూజారివాణ్ణి పిలవవోయి.

పూజారివచనం—నేనైతే వచ్చినాను. పరిచారకుణ్ణి పిలిపించండా.

పారిజాతాపహరణములోని సీసపాదం—'పలుమారు నాకొంపు బట్టే నదేమిరా, మాయత్తవింటేను మాట వస్తు౯'.

17. ఆంధ్రభాషాసారస్వతముల పరిణామము నిరూపించుటకు ఈ నాటకములు ఆవశ్యకమయిన వని వేరే చెప్పనక్కరలేదు.　　　　(సశేషము)

భావిచింతనము

బసవరాజు అప్పారావు గారు, బి. ఏ.

కాలచక్రముగతి గడచి ప్రపంచ
　　భావిభాగ్యమ్మెల్ల పండిన వెనుక
ఆనాటి కెవరైన నడుగకపోరు
"శ్రీకృష్ణు డెవ్వరు చెప్పుమా" యంచు
భాగ్యవశమ్మున భావికాలాన
నమృతతుల్యములు జీవితభారనమ్ర
ములునైన నాగీతముల వినిరాధ
ప్రేమ మగాధ మం చెఱుగక పోదు.

సుశీల

కో. నృసింహాచారిగారు

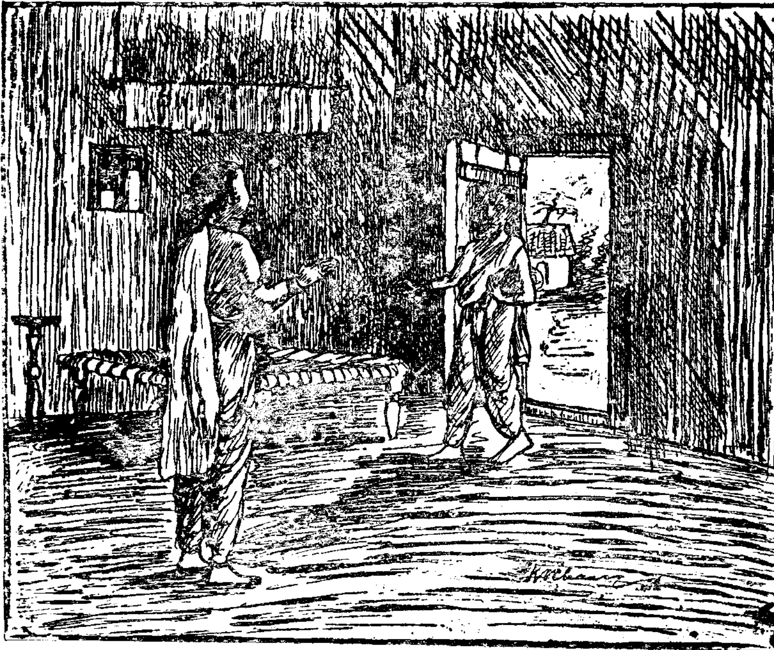
సీ. కర్ణావతంసితకర్ణికారప్రభ గండభాగద్యుతిఁ గడలుకొలుప
భువనమోహనమైన భ్రూవిలాసంబుతో వామభాగానతవదన మొప్ప
నపసవ్యకరమృదు లాంగులీచాతురీ షడ్జధ్వనికి మర్మసరణిఁ జూప
డాఁకాలిమీఁద నడ్డము సాచి నిల్పిన పదనఖద్యుతి భూమిఁ బ్రబ్బికొనఁగ
మౌళిపింఛము కంఠదామమున మెఱయ, విలసితగ్రామముగ నొక్క వేణువందు
బ్రహ్మ గాంధర్వగీతంబు పరగఁ జేసెఁ, జతుర నటమూర్తి గోపాలచక్రవర్తి. (భాగ)

ఇట్లు లీలామానుషవిగ్రహుడు శ్రీకృష్ణుడు మురళీగానలోలుడై భీమరథీతట మనుపుణ్యక్షేత్రంబున రాసక్రీడ సలుపుచుండె. గోపగోపికాజనంబు లాబాలగోపాలంబుగ వచ్చి యాగానరసాస్వాదనతత్పరులై మేనులుమఱచి తన్మయులై యుండిరి. ఆకసమున బోవుచు నమరభామినులును బరవశలై తమనాథుల యంకగతలై వారికిగలిగిన గానమాధురీసుఖమునినుమడింప జేసి వారును పరవశులుగా నానిర్జరమిథునములు పరస్పరవశులయిరి. భీమరథీతటపరిసరవనములగల మృగీమృగావళులును మేతలుమాని మెడలనిక్కించి యానరసగానరసాస్వాదన మొనరింపసాగినవి. ఎరల దేబోవుఖగములును ఎరల మఱచి గానలోలము లయినవి. గోబృందంబులు వచ్చి కలరోసి, పాలు గుడువమఱచిన లేగలవలెనే పాలు జేపమఱచి గానలోలము లయినవి. ఇట్టి తరుణమున సమీపమునగలయొకమునిహోమధేనువు యదుకులశేఖరుని నిరుపమానగానరసాంబుధి దేలియాడి సంతోషపరవశయై దుగ్ధంబులను గురిపింపసాగెను. గంధవహుడును గానపరవశుడై శ్రీకృష్ణుని నభినందింప నతిత్వరితగతిం బోవుచుండుటంబట్టి యాధేను వర్షితదుగ్ధకణమొక్కటి యతనివెంబడి జని మురవైరి శిరము నలంకరించెను.

ఈపుణ్యము కారణముగ నాధేను వొకవైష్ణవవరునకు సుశీలాభిధానంబున దనయయై జన్మించెను.

సుశీల దినదినప్రవర్ధమానయై తన సుశీలతాదికములు తన సౌందర్యమునకు సౌందర్యము నబ్బజేయ మాతృపితృగురుదేవభక్తి గలిగి యొప్పుచుండెను. వివాహకాలము సమీపించెను. పరిణీతయయ్యెను. భర్తగుణములు, వర్ణించుటకన్న సుశీలగుణాదికము లెంతగొప్పిదములో అంతవిరుద్ధములని చెప్పిన జాలును. పతి అట్టివాడైనను అతనియందు కడుభక్తిశ్రద్ధలుగలిగి కొట్టినను దిట్టినను నోర్చికొని యామె మెలఁగుచుండెను.

“ఉ. తాళి విభుండు గట్టినమొదల్ పతి
దేవత యాసుశీల పెం
గోలతనంబునన్ మగఁడు గొట్టినఁ
దిట్టిన రట్టుచేసినం
దాళి దినంబుఁ దచ్చరణతామర
సంబులు గొల్చు నేలయున్
బోలునె యీపె కంచుఁ గృతబుద్ధులు
వృద్ధులు ప్రస్తుతింపఁగన్.”-పాండురంగ.

అంత నొకనాడు వామనుని దగడబాలు దేహకాంతిగలిగిన బ్రహ్మచారి యొకడు కడుంగడుక్షుధార్తుడై అన్నాపేక్షచే వీరిగృహమున కేతెంచి “స్వస్త్యస్తుతే” యని యాశీర్వదించెను. సుశీలయు నావటువునకు నమస్కరించి, “అయ్యా! నీవెందుండి ఎందుల కేగుచున్నావు? ఇచ్చటకి రాగతమేమి? నిన్ను జూడ నాకటిబాధకు లోనైనట్లున్నది. అదియే యైనయెడల నింటిమొగసాలలో గూర్చుండుము. గృహస్థు లూర లేరు. అర్ధయామము ననే యన్నము వండెదను. ఆరగింపవచ్చు” ననెను. బ్రాహ్మణుడును “అమ్మా! అయిదు దినము లయ్యెను భుజించి. ఆకలిబాధ నన్ను మననిచ్చునట్లు లేదు. చలిది భుజించుట దోషమైనను ఆదోషపరిహారార్థము తర్వాత దపమైన జేసెదను కొంతచలిదియన్నము పెట్టియైన నాప్రాణముల నిలుపు” మని వేడెను. సుశీలయు “పాపరహితుడా! నీకు చలిది నేలాగు పెట్టగలను? కొంచెమోపికపట్టిన వంటయగును. భుజించి నీయిష్టము వచ్చిన చొప్పునబోవచ్చు” ననెను.

వటుఁడు క్షుద్బాధ మిక్కుటమైనందున ‘క్షుధాతురాణాం నరుచి ర్నపక్వమ్’ అను న్యాయము ననుసరించి

“తే. త్రోవ గమియించుచోట నోపూవుఁ
బోఁడి, యవరవర్ణ సమాచారమైనఁ జెడఁడు,
బ్రాహ్మణ్య మీతఁడ వేటికిఁ బ్రాణరక్ష,
నెఱపు మొకయింత మెదుకిన్ని నీళ్లలోనఁగి.

ఆ. ఎంత భాండశుద్ధి? యెటువంటిగృహశుద్ధి?
యెట్టి చిత్తశుద్ధి? యిచట చలిదిఁ

కూడు చిక్కునెడఁ బురోడాశమునకు నో
యమ్మ! సాటివచ్చు నదియుఁగాక.

క. సతి! యాత్మస్తుతి యతిగ, ఖ్యాతమని
నాపెంపుఁ దెలుప నేనొకఁడ మనో, గతిఁ
దృప్తిఁగనిన భువన, త్రితయమ్మునకుఁ
బ్రతితుష్టి తిలకించుఁ జుమీ!"

అని వేడసాగెను.

సుశీలయు మనసుగరగ దనభర్త గ్రామాంతరమున కేగునప్పుడుఁ గట్టియివ్వగా మిగిలినయన్నమును వడ్డింపదలచి.

శా. "రారయ్యా!యని శుద్ధిమచ్చరణు గోత్రా
దేవతాపుత్త్రువి, స్మేరాగ్నిప్రభుఁ గూరు
చుండ నిడి మ్రొక్కేపట్టుగావించి నీ, రా
రంబండిన ప్రాఁతరాజనపుదివ్యాన్నంబు
నొక్కింతవా, ధారాధాతముఁ గుండ
యూడ్చి యొసఁగెన్ రంభాపలాశంబునన్.

తే. ఒసఁగి యవ్వ్యంజనంబు దధ్యోదనంబు,
నారగింపుఁడు క్షమియింపుఁడనుచుఁ బలికి,
ముదిత ముదితాత్మభావసంపదయుఁ బోని
సలిలపరిపూర్ణమగు గిండి నిలిపి చనిన."

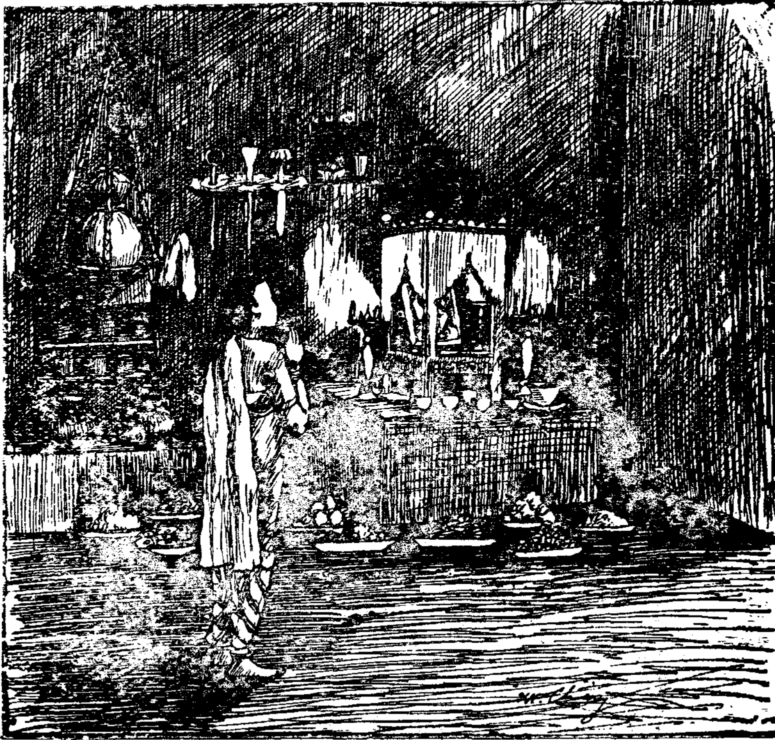
పాండురంగ.

తిరిగిచూచునంతలో నావటువు మందునకుఁగూడ నొకమెదుకు కానరాకుండ మెసవి గ్రుక్కలు మ్రింగుచు మరల నన్నము నాశించుచు "అమ్మా! నీవిడినయన్నము నాయాకలిని శమింపజేయఁజాలకున్నది. మరల నొకసారి కుండనూడ్చితె"మ్మనికోరెను.

తొలినాటిరాత్రి తనకనివండి, భర్తయొక్క గ్రామాంతరగమనముదలచికొని భుజించక యుంచినయన్నమును సుశీల, దాలియందుఁ గ్రాగుచుండిన యానుపాలతో వడ్డించెను. బ్రహ్మచారియు దానినిగూడ మెసవి చాలనందున నింకనేదైన భుక్తి నిమ్మని కొసరసాగెను. సుశీల అన్నమిఁక లేకున్నందున నింట నంతకుముందు చేసియుంచిన పిండివంటలు తైలపక్వంబుల దెత్తునాయని యడుగ నాతడును సంతోషముతోనన్నిటిని దెమ్మనెను. అపూపము లెన్నియో వడ్డింపబడెను. భర్త కోపగించునను

భయము పీడించుచున్నను సుశీల దానిని జమా? మనుష్యమాత్రుఁడైన నేనిడినపదార్థము భరింప నిశ్చయించుకొనెనుగాని, తీఱతీరని లకుఁ దృష్టిపడియే యుండును. ఇదిచూడ యాఁకలితో వటుప్రను బొమ్మనుటకు నేరద నీయన యాత్రిమూర్తులలో నొకఁడుగా నుండఁ

బోలు" నని చిత్తగించి ఇంట నింక నేమియు నిడఁ దగిన పదార్థంబు లేమికి జింతించి సంభ్రమముతో నా యాదిదేవుని గూర్చి క్షుధార్తుఁడగు నా వటుబాధానివారణార్థము నకుఁదగిన భక్ష్యభోజ్యములనిమ్మని ప్రార్థింపసాగెను.

ఆర్తరక్షకుఁడును, భక్తపరాధీనుఁడు నగునాయాదిపురుషుని ప్రభావంబున య్యెను. పిండివంటలును నిరవశేషముగా భుక్తంబులయ్యెను. బ్రాహ్మణునియాఁకలి యింకను దీరదయ్యెను. ఎంతభుజించియు నాకలి దీరకేనమటుకు దనభోజనసామర్థ్యమునుగూర్చి యామె యేమనితలంచునో యనులజ్జ పొడము వైఖరి ముఖమున గనుపరుపసాగెను. ఈమారు మఱిదేనిని వామెత్తి కోరజాలని మాడ్కి ముఖవైఖరి దెలుపసాగెను. సుశీల బ్రాహ్మణునియాఁకలిదీరమి గ్రహించి, చూచుటకు చిన్నవాఁడైనను దా నిడినభోజనము చాలమియెఱిఁగి, "ఇది మాయయా? లేకని

"సీ. ఒకకొన్ని వడియంబు లొకకొన్ని వరుగులు, నొకకొన్ని తేఁగులయొలుపుఁ బప్పు, లొకకొన్ని ద్రబ్బెడ, లొకకొన్ని తాలింపు, లొకకొన్ని విధముల యొబ్బట్ల చేరు, లొకకొన్ని కలగల్పు లొకకొన్ని బజ్జులు, నొకకొన్ని రీతుల యూర్పు వగలు, నొక కొన్నిసిగరులు, నొకకొన్నియంబళ్లు, నొకకొన్ని వహుల పూపోత్కరములు, వివిధ ఫలకందమూలము లవియుఁగొన్ని, యూరుబిండులు నొక కొన్ని యొక్క కొన్ని, యూరుఁగాయలు పచ్చళ్లు

నెక్కొన్ని, పెరుగు పాత్రైన నేతులు
పెచ్చుపెరుగ." పాండురంగ.

ఇంకను మహానసగృహమునం దప్పటి కప్పటికే యుద్భవించుచున్న యన్నవిశేష

ములును, పక్వఫలములును నపరిమితములు గానాగెను. గృహిణియు దనవంతు దీర నా బ్రహ్మచారికిడ రా నావటువును కడుసంతుష్టితో నాపతివ్రతాశిరోమణి దాతృతా గుణమునకును, నిత్యసత్యపరాయణతకును ఆత్మశుద్ధికిని మెచ్చి తనవటువేషమును వదలి నిజస్వరూపముతో సాక్షాత్కరించెను. సుశీలయు నపరిమితానందంబున మేనుమరచి యా దివ్యరూపుపాదంబుల వ్రాలి ప్రణమిల్లెను.

శ్రీహరియు "సతివా! నీవు తొలిజన్మంబున జేసినసుకృత విశేషంబున, నేను భీమరథీతటమున వేణుగానలోలుడనై యుండునెడ నీవొకమానిని హోమధేనుప్రగానుండి, మద్గాన మాధురీమహత్త్వంబున సంతోష స్వాంతవై దుగ్ధంబులను గురిపింప వాయువశంబున నందుండి యొక ఫేనకణంబు వచ్చి నా మౌళినలంకరించిన కారణంబుగా నీ పుట్టుకను నిట్టి సుగుణములప్రోవైనా కరుణకు బాత్రవైతివి. నీభర్తయు నీ గుణపరీక్షార్థముగా నాచే నట్లు కఠినుడును దుర్జనుడునుగా బ్రవర్తింప జేయబడినవాడు గాని వేరుకాదు. ఇకమీద నీ కనుకూలుడుగా నుండ నోపు; కాని

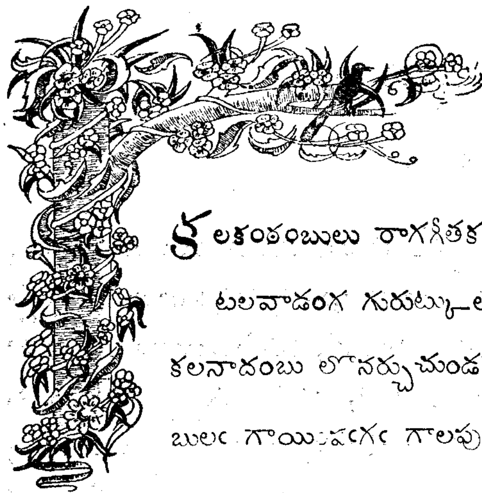
"ఉ. మన్ననచేసినాఁడు మురమర్దనుఁ డంచు న
హంకరింపకో, కిన్నరకంఠి! యట్లయినఁ
గీడొదవున్ విను తొంటికన్న న, స్మన్ని
హితాంతరంగవయి సత్యసమార్జవ శుద్ధి
లక్ష్మికిన్, వన్నియ వెట్టుమీ మహిత
వర్తన కీర్తులు నిర్వహించుచున్."

పాండురంగ.

అని వరమిచ్చి శ్రీహరియు నంతర్ధానమయ్యె. సుశీల భర్తయు నింటికేతెంచి తదాది గడు సుగుణఖనియైయుండ నా దంపతులు పుత్రపౌత్రాభివృద్ధి గాంచి సుఖంబుండిరి.

ప్రకృతిప్రపంచము

శ్రీ శేషాద్రిరమణ కవులు

కలకంఠంబులు రాగగీతకలనాకౌశల్య మేపారఁ బా
టలవాడంగ గురుట్కులాక్షతటపీఠస్థాయిపుంస్కోకిలల్
కలనాదంబు లొనర్చుచుండ నళినీకాంతుండు గాఢాతపం
బులఁ గాయింపఁగఁ గాలపున్ బ్రకృతి సమ్మోదంబుఁ జేకూర్చెడిన్.

మ. జలదప్రావృతుఁడై సుధాకిరణుఁ డాశాదేశమం దెల్ల వె
న్నెలమొల్కల్ నునుమంచు వానచినుకుల్ నిండారఁగాఁ గూర్పఁ జెం
గలువల్ గొంచెము విచ్చివిచ్చనటులన్ గన్పించి క్రొందావులన్
వెలయింపన్ దగుయామినీప్రకృతి గల్పించున్ బ్రమోదప్రథన్.

మ. కలితాపుష్పితమాలతీనిచయసౌగంధ్యంబు సాలావళీ
ఫలభారానమితావనీజచయసౌభాగ్యంబుఁ గంజాతమం
జులకింజల్కచరన్మధువ్రతములున్ సొంపొందు కేళీవనం
బులలోఁ ద్రిమ్మరు పాంథుహృత్ప్రకృతి సమ్మోదంబుఁ గల్పించెడిన్.

మ. వివృతస్వచ్ఛకిసాలమధ్యగతవార్బిందుచ్ఛటానూత్నవై
భవముల్ బాలపయోజమిత్రనవశోభావ్యాప్తి నానారుచి
స్తవనీయాంబుదకాంతిలక్ష్మి కవితాంతర్లీనచైతన్యమున్
కవికేనిన్ బ్రకృతిప్రపంచసుఖసంకాశంబుగాఁ గన్పడున్.

మ. తరళోత్తుంగతరంగసంఘములచేతన్ గూలముల్ తాఁకు ని
ర్ఝరిణీనిర్మలవారిపూరమున సుజ్జాతంబులౌ వల్లికాం
తరనిర్మగ్ననితాంతముల్ ప్రణయబంధప్రావృతాశేషబం
భరగీతుల్ ప్రకృతిప్రపంచసుఖ ముత్పాదించుఁ బాంథాళికిన్.

బౌద్ధమత సిద్ధాంతములు

సునీతి శ్రమణుఁడు

బౌద్ధమతసారము లనఁదగునవి యాత్మప్రబోధమును, నాత్మనిగ్రహమును. వటవృక్షముక్రింద నానాఁడు సిద్ధిపొంది జీవితకాలమంతయుఁ, బావనంబై రాగకామరహితంబగు జీవనంబునే మానుషవ్యథానాశనంబగునని బుద్ధుఁడు బోధించెను.

బుద్ధుఁడు గయనుండి వారాణసికిఁ బోయి నిజశిష్యపంచకమునకుఁ జతుస్తత్వములను, అష్టగుణమార్గములను బోధించెను.

"ఓయీ! భిక్షుకులారా! యిదియే ఘనమగువ్యథావిషయకతత్త్వము. జననము క్లేశము; లయము వ్యథ; రోగము పీడనము; మరణము దుఃఖము; విద్విష్టవస్తుసాన్నిధ్యము వ్యథ; ఈప్సితంబగు దానిని బొందకుండుట దుఃఖము; పంచభూతాశ్రయమగు జీవనము కేవలము క్లేశము.

"ఓ భిక్షుకులారా! ఇదియే ఘనమగు దుఃఖకారణముల తత్త్వము. సుఖకామసంకల్పితంబై పుచ్చుటను నచ్చుటను మోదంబుఁ జెందించు తజ్జన్మకారణంబైన తృష్ణయే దుఃఖమూలంబు. ఈతృష్ణ మూఁడు విధములు: సుఖతృష్ణ, సంసారతృష్ణ, యైశ్వర్యతృష్ణ యనునవి.

"ఓ భిక్షుకులారా! ఇదియే ఘనమగు దుఃఖనివృత్తి విషయిక తత్త్వము. దుఃఖము తృష్ణావిరామమున నుపశమించును. సర్వావికృత్యభావంబునను, దృష్ణావిసర్జనంబునను, దృష్ణానిరాకరణమునను, దన్మోక్షణంబునను; ఆశానాశనంబునను, దృష్ణానివృత్తి యగును. ఓ భిక్షుకులారా! దుఃఖవిరామమునకుఁ గొంపోవు ఘనమార్గవిషయకమైన తత్త్వమిదియే. పావనంబగు నాయష్టగుణమైనమార్గం బెద్దియనిన:

1. సత్యంబగు విశ్రంభము. 2. ధర్మాకాంక్ష. 3. యథార్థవాక్కు. 4. ఋజువృత్తి 5. సరళజీవనోపాధి. 6. ఋజువ్యాపారము 7. సత్యాపేక్ష. 8. యథార్థచింత. (మహావర్గము 1. 6.) ఈబోధసారంబేమియన? జీవనంబు దుఃఖము. సౌఖ్యార్థమైన తృష్ణయే దుఃఖకారణము. అట్టి తృష్ణానాశంబే దుఃఖవిరామంబు. పావనజీవనంబుననే యట్టివినాశంబగునని సత్యములగు నుద్దేశములును, విశ్రంభములును, గ్రహింపఁబడి పొందఁబడవలెను. మనమునమహాకాంక్షలనిడుకొనవలెను. వాక్శుద్ధియు, మార్దవంబును నుండవలయును. శుచియును న్యాయమును వర్తనమున నుండవలయును. ప్రాణులకును సచేతనజీవులకును హింసఁగావింపని జీవనోపాధిని సంపాదించి దాని నాచరించుచుండవలెను. ఆజీవాంతమును సచ్చరితంబులును బరశ్రేయోదాయకంబులును దయామయంబులు నగు కర్మల నాచరించుచుండవ

లెను. మనస్సును బుద్ధియు నప్రమత్తంబులు సోత్సాహంబులునై యుండవలయును. నిశ్చలంబైన ధ్యానంబుచే జీవనంబును శాంతిమయంబుగ నొనర్పవలయును. ఇదియే వాంఛలను గామములను రాగములను సంసారతృష్ణను జయించుటకుం దగినయష్టగుణమార్గము.

సిద్ధిం జెందుసమయంబున గౌతముఁడు తనశిష్యులను రావించి యాత్మకృషివిషయకంబగు తన సిద్ధాంతంబంతయు బౌద్ధధర్మంబున (సప్తమణులనఁబడు) సప్తధర్మంబుల బోధించె నని చెప్పుదురు.

"భిక్షులారా! నాచే గ్రహింపఁబడిన యేధర్మములు మీకు బోధింపఁబడినవి? వేనిని మీరు గ్రహించి మంతనంబుఁగావించి, సమతమును వ్యాపింపఁ జేయుటవలన దేవమానుష ప్రీతియు, ఘనంబగు మానవకోటి సౌఖ్యోపకారవర్ధనంబు నగునో యట్టిమతవ్యాపనంబును మీరు చేయవలయును. అవి యెవ్వియన: చతురేకాగ్రధ్యానంబులును, జతుర్గుణంబులును, ఘనంబగు పాపనాశనంబునకుం బ్రయాసము, సిద్ధవృత్తిప్రాపకంబులగు చతుర్మార్గంబులు, నాత్మజ్ఞానసంబంధమైన పంచేంద్రియములు, సప్తవిధంబైన జ్ఞానంబు, ఘనంబగు నష్టగుణమార్గము ననునవి.

(మహాపరినిబ్బాన సూత్తము III 25)

చతురేకాగ్రధ్యానంబు లెవ్వి యనిన: దేహచేతనోద్దేశవివేకవిషయకము లైనవి. రెండవది యెద్దియనిన? పాపనివర్తనంబునకును నుద్భవించిన పాపస్థితులనాశంబునకును సద్భావసౌజన్యదయాద్యుత్పత్త్యర్థమును వానిసంవర్ధనమునకును నైనప్రయాసమే. మూఁడవది సిద్ధిసంపాదనయందైనసంకల్పప్రయాసవిధానాన్వేషణంబులునుబంచధర్మానురూపశక్తులును. పంచాత్మజ్ఞానేంద్రియంబు లెవ్వి యనిన? విశ్రంభమును, శక్తియు, విమర్శయు, ధ్యానంబును, జ్ఞానంబును; సప్తవిధంబైన జ్ఞానం బెద్దియనిన, శక్తియు, జ్ఞానంబును, నన్వేషణంబును, నానందమును, బ్రశాంతియు, నిర్మలత్వమును. అష్టగుణంబగు మార్గంబింతకుం బూర్వమునఁ జెప్పంబడినది.

ఇట్టి దీర్ఘంబైన యాత్మకృషివలనను, శంకాకామానసక్త్యాదిదశపాశనిర్భేదనంబువలననే మనుజుఁడు నిర్వాణమును జెందఁగలఁడు.

"ప్రయాణాంతమును గావించి దుఃఖమును ద్యజించి యఖిలపాశంబుల ఛేదించి యన్నివిధముల నిరర్గళుండైనవానికిఁ బీడనంబు లేదు.

"చింతల లెస్సగ సంగ్రహించి, గృహావాసంబునఁ బ్రీతిం జెందక యట్టివారలు సరోవరంబును విడిచిన హంసలపోల్కి వారి వాసంబులను బరిత్యజించి చనుదురు.

"సత్యంబగు జ్ఞానంబుచే నిరర్గళుఁడై శాంతియుక్తుఁడైన వాని చింత శాంతిమయము. వానికర్మలును శాంతిమయములు. (ధమ్మపథ. 90, 91, 96.)

సామాన్యముగ నిర్వాణమన నంత్యమైనలయమని యూహించుచుందురు. కాని మాక్స్ముల్లరాచార్యుఁడు మొట్టమొదటఁ గనుపరచినట్లు నిర్వాణమన మరణము కాదనియు మనఃపాపస్థితి యొక్కయు, సంసార

సౌఖ్యాదులయందైన తృష్ణయొక్కయు నాశనమని రూఢియగుచున్నది. గౌతమబోధితంబైన నిర్వాణం బీజీవనముననే పొందఁదగినది. నిశ్చలపాపరహితంబైన మనస్సుయొక్క స్థితియుఁ గామరాగరాహిత్యంబును, ప్రశాంతియు, సాధుభావజ్ఞానంబును, నిర్వాణఫల మీజీవనముననే కలిగించును.

ఐహికంబైన పావనజీవనంబుకంటె నిర్వాణమును బొందినవారల కాముష్మికానందమే కాని భవిష్యద్వైకుంఠం బెద్దియు లేదా? బౌద్ధులు తరచుగ బుద్ధు నీవిషయంబుల బోధింపుమని యడిగిరిగాని గౌతముని ప్రత్యుత్తరములు సందిగ్ధములుగ నున్నవి. బౌద్ధమోక్షంబగు నిర్వాణంబుకంటె వేఱగు మోక్షవిషయకమైన యాశల గౌతముఁడు తనశిష్యులకుఁ గలుగఁజేయలేదు.

మాలుక్యపుత్త్రుఁడు గౌతము నీవిషయముఁ గూర్చి ప్రశ్నించి, సిద్ధబుద్ధుని మరణానంతరస్థితిని గూర్చి యసందిగ్ధముగఁ దెలియఁగోరెను. అదివిని గౌతముఁ డిట్లు ప్రశ్నించెను.

"మాలుక్యపుత్త్రా? నాశిష్యుఁడ వగుము; నీకు నేను బ్రపంచము నాశరహితంబై యనంత్యముగ నుండునో యుండదో చెప్పెదననుచు నే నుడివితినా?

మాలుక్యపుత్త్రుడు:— తా మటులు చెప్పలేదు.

గౌతముఁడు:— అట్లైన నన్నాప్రశ్నోత్తరార్థమై నిర్బంధింపకుము. విషలిప్తబాణనిహతుఁడైన మనుజుఁడు చికిత్సకునితో "అయ్యా! ననుఁ గొట్టినవాఁడు క్షత్త్రియుఁడో, బ్రాహ్మణుఁడో, వైశ్యుఁడో, శూద్రుఁడో, తెలియకమున్ను నాగాయంబును మీచేఁ జికిత్సఁజేయనీయ" నని చెప్పిన వానిగతి యేమగును? ఆక్షతంబుచే వాఁడు మరణించును. మరణానంతరమున రాఁబోవుదాని జ్ఞానంబు లేకుండుటచేఁ బావనం బగు జీవనంబుఁ గూర్చియు, జ్ఞానార్థమత్యంతపరిశ్రమఁ గావింపనివాఁడు నాశమును బొందును. కాన "ఓయీ? మాలుక్యపుత్త్రుఁడా! నాచే నప్రకాశితంబైన దాని నప్రకాశితంబుగను బ్రకాశితంబైన దానిని బ్రకాశితంబుగను నుండనిమ్ము.

ఈరీతిగనే ప్రసేనజిత్తను కోసలరాజు తనముఖ్యపట్టణమైన సాకేతపురమునుండి రాజధానియగు శ్రావస్తిపురంబునకుం జనుచు విశిష్టజ్ఞానంబునకు విఖ్యాతిఁ బొందిన 'క్షేమ'యనుభిక్షిణిం గలిసికొని యామె నర్చించి యిటులనెను.

ప్రసేనజిత్తు— పూజ్యా! సిద్ధుండు మరణాంతంబున నుండునా?

క్షేమ— ఓమహారాజా! అత్యుత్తముండు సిద్ధుఁడు మరణాంతమున నుండునని మాత్రము చెప్పలేదు.

ప్రసేనజిత్తు— పూజ్యా! సిద్ధుండు మరణాంతమున నుండఁడా?

క్షేమ— ఓమహారాజా! దీనింగూర్చియు బుద్ధదేవుం డేమియుఁ జెప్పలేదు.

వీనింబట్టి గౌతమమతము నిర్వాణముకంటె వేఱగుఫలము నంగీకరింపదని నిశ్చయమగుచున్నది. గౌతమునియొక్కయాశయ

మసందిగ్ధముగ నున్నది. మానవకోటికి నాతఁడాత్మకృషిచే వ్యథానాశంబును, భవిష్యద్వ్యథాస్థితి పరివర్జనంబును, ఇహంబుననే పావనానందమయమగు నసంపన్న నిష్పాపస్థితిని బొంది నిర్వాణమును జెందుఁడని బోధించెను.

ఇహంబుననే నిర్వాణముఁ జెందకయున్న మనుజుఁడు పునర్జన్మమునకు లోనై యుండును. గౌతమునికాత్మయందు నమ్మకము లేదు. ఆత్మయస్తిత్వము నంగీకరింపకయే, హైందవులకు దేహాంతరప్రాప్తియందు నిరున్మూలనంబగు విశేషనమ్మకముండుటం జేసి గౌతముఁడును బునర్జన్మ నంగీకరించెను. వానియాత్మ లేని పక్షమున నెయ్యది పునర్జన్మమును బొందును? దీనికిఁ గర్మసిద్ధాంతమున బౌద్ధులు సమాధానమును జెప్పిరి.

ఆ సిద్ధాంతమెద్దియన: జీవుని కర్మ వినాశమును జెందక తత్కర్మఫలంబునను బొందించునని. సజీవంబగు ప్రాణి, మృతిఁ జెందిన నట్టిప్రాణి కర్మ ననుసరించుచు, నింకొకప్రాణి యుద్భవించుచున్నది. దీని కుపమానంబుగ బౌద్ధవిద్వాంసు లొకదీపజ్వాలకును దానిచే నుద్దీప్తంబగు నింకొకదీపజ్వాలకును గల పరస్పరసంబంధమును జెప్పుదురు. నిష్పాపి యెవ్వఁడైన నీ ప్రపంచంబునఁ బీడనంబుఁ జెందిన యట్టివాఁడు బౌద్ధుఁడైన నిట్లు చెప్పును. "ఈ దుఃఖము నాకర్మఫలమే. విలపనంబునకుఁ గారణము లేదు." ఆత్మలేనిపక్షమున వ్యథఁ జెందుచున్న మనుజునకును మృతిఁజెందినవానికిని సంభేదం బెట్లు? దీనికి బౌద్ధులు చెప్పు సమాధానం బెద్దియన: "ప్రాణిమృతిఁ జెంది పరమాణువులలోనికి నిగ్రహించిన తఱిని నాశనము లేని మనోవాక్కర్మానురూపమైన కర్మమాత్రముండును." అని. బ్రాహ్మణవేదాంతమును డి గౌతముఁడు పునర్జన్మమతమునే కాక పావనజీవనోత్కృష్టమును దానిఁ బ్రకాశింపఁజేయుటకుఁ దగిన విశ్వదేవతాగణమును గూడఁ గొన్ని మార్పులఁ జేసి పరిగ్రహించెను. త్రింశత్త్రిణియగు ఋగ్వేద దేవతలను బరిగ్రహించెను. కాని వారికిఁ బరమాత్మత్వమును నొసంగలేదు. ఉపనిషత్తులయందుఁ బూజింపఁబడుచున్న పరబ్రహ్మనుగూడ గౌతముఁ డంగీకరించెను. కాని యట్టిపరబ్రహ్మకు జగదాత్మత్వము నంగీకరింపలేదు. ఏలనన వారలుగూడఁ బునర్జన్మ పరంపరలచే నిరతిశయంబగు నిర్వాణమును బొందుటకుఁ బ్రయత్నముల సలుపుచున్నారు. ఏకాలమందైనను నేమానవునిచే నైనను దైవికాతిమానుషంబుకంటె, పుణ్యంబగుజీవనంబే యుత్కృష్టమనియును, మనుజునిచేఁ బొందఁదగుసాధుత్వంబే యజ్ఞేయంబులగు బ్రహ్మాండముల నైన శక్తులకంటె గొప్పదనియును సాహసముగఁ జెప్పఁ బ్రయత్నము గావింపఁబడలేదు.

జన్మమాత్రముననే కాక జ్ఞానాధిక్యముచేఁగూడ యోగ్యుండైన బ్రాహ్మణుని గౌతముఁడు బౌద్ధశ్రమణు నెట్లు గౌరవించెనో యట్లే గౌరవించెను. వసిష్ఠభారద్వాజులను నిద్దఱు బ్రాహ్మణయువకులు బ్రాహ్మణత్వముం గూర్చి వివాదము గావించి గౌతముని వాని యుద్దేశము నడుగ నాతఁడొక సంకథనంబున జాతిభేదంబుల ఖండించి మనుజునియొక్క

ముఖ్యచిహ్నము వానికర్మయనియును, జన్మ కాదనియును జెప్పెను.

"గ్రాసంబును, వృక్షములును, గీటకము లును, బిపీలికములును, జతుష్పాజ్జంతువులును, సర్పములును, జలజంతువులును, బక్షులును, వానివాని విశిష్టచిహ్నములచే వేర్వేరు జాతులుగ విభజింపఁబడుచున్నవి. మనుజుఁడును వాని విశిష్టచిహ్నంబుచేఁ దెలియఁబడుచున్నాఁడు. అది యెద్ది యనిన: వాని వృత్తియే.

"మనుజులలో నెవ్వఁడైనను గోరక్షణంబున జీవనంబు గావించిన నట్టివాఁ డర్యుఁడు గాని బ్రాహ్మణుఁడు గాఁడు.

"మనుజులలో నెవ్వఁడైన శిల్పముచే జీవించుచున్నట్టివాఁడు శిల్పిగాని బ్రాహ్మణుఁడు గాఁడు.

"ఎవ్వఁడు వాణిజ్యముచే జీవించునో వాఁడు వర్తకుఁడు (వణిజుఁడు) గాని బ్రాహ్మణుఁడు కాఁడు."

"ఎవ్వఁడు చౌర్యముచే జీవించుచున్నాఁడో వాఁడు దొంగగాని బ్రాహ్మణుఁడు గాఁడు.

"ఎవఁడు శస్త్రాజీవి యగుచున్నాఁడో వాఁడు యోధుఁడుగాని బ్రాహ్మణుఁడు కాఁడు.

ఎవ్వఁడు గార్హ్యకర్మానుష్ఠానంబుచే జీవించుచున్నాఁడో వాఁడు హోతయగుచున్నాఁడు కాని బ్రాహ్మణుఁడు కాఁడు.

"ఎవఁడు గ్రామమునకు స్వామియో వాఁడు రాజుగాని బ్రాహ్మణుఁడు కాఁడు."

"మనుజుని జన్మముంబట్టి కాని వానిమాతృజాతింబట్టి కాని బ్రాహ్మణునిగ నేవానిని బరిగణింపను. ఎవ్వాఁడు రిక్థహీనుఁడై యెద్దానినైనం బరిగ్రహింపఁడో వానినే నేను బ్రాహ్మణునిగఁ బరిగణించెదను.

"ఏమనుజుఁడు, రోషరహితుఁడై, వ్రతకర్మానుష్ఠానియై, ధర్మపరాయణుఁడై, కామరహితుఁడై, శమదమాదియుక్తుండై, యంత్యదేహధారియగునో వానినే బ్రాహ్మణునిగఁ బరిగణించుచున్నాఁడను.

"ఎవ్వఁడు కమలపత్రంబుపై నుదకబిందువువలెను, సూచ్యగ్రంబున సర్షపబీజంబుఁబోలె విషయాసక్తి లేకయుండునో వానినే బ్రాహ్మణునిగఁ బరిగణించుచున్నాఁడను.

(వాసెత్థ సూత్తము.)

ఇట్లే మఝ్ఝిమనికాయంబున నస్సలాయనసూత్తమం దస్సలాయణుఁడను విద్వాంస బ్రాహ్మణవిద్వాంసుఁ డన్నిజాతులవారును శుచిత్వమున సమానులను సిద్ధాంతమును ఖండింపఁ బ్రయత్నించెను. గౌతముఁడు తార్కికునితో వాని యాయుధములతోనే సంవాదంబుఁ గావింప శక్తిగలవాఁడై, "బ్రాహ్మణయువతులితరజాతిస్త్రీలవలెఁ బ్రసవకష్టములకు లోనై యున్నారా? లేదా?" యని యాస్సలాయణుని బ్రశ్నించెను.

"అట్లే యితరజాతిస్త్రీలవలె వారుగూడ బ్రసవకష్టంబులకు లోనై యున్నారు." అని యాతఁడు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. శాస్త్రీయా, యాఫఘనుదేశీయులలో వర్ణభేదముండినను దాసులు యజమానులుగను యజమానులు దాసులుగను నగుట లేదా? యని గౌతముఁడు ప్రశ్నింప. "అట్లే యగుచున్నది." అని యాస్సలాయణుఁడు ప్రత్యుత్తరముఁ జెప్పెను.

"అట్లైన బ్రాహ్మణుఁడు మానవహంతకుఁడుగను, చోరుఁడుగను, వ్యభిచారిగను, నసత్యవాదిగను, పిశునుఁడుగను, తుచ్ఛపరుషవచనంబులు పల్కుచు, దురాశాపరుండై, యసూయాగ్రస్తుఁడై నసృజుమార్గవర్తియైన మరణానంతరమునఁ దదితరజాతివానివలె దుఃఖభాజనంబైన జననంబును బొందఁడా? "అట్లే" అనుచు నాస్సలాయణుఁడు సుకర్మలు, జాతిభేదంబు లేక కర్మికి మోక్షముకలుగఁ జేయునని యంగీకరించెను. గౌతముఁ డీరీతిగనే చర్చ గావించుచు నాఁడు గుఱ్ఱమునకును గాడిదకును గంచరిగాడిద పుట్టుననియును క్షత్రియబ్రాహ్మణుల కుద్భవించువాఁడు జననీజనకులను బోలియుండుననియుఁ జెప్పుచు బ్రాహ్మణులకునుక్షత్రియులకు భేదంనుబు లేదనియును దదనుగుణ్యముగఁ జెప్పెను. ఆ యువకుండగు తార్కికు నిట్టి సంభాషణచే సత్యగ్రహణంబుఁ గావించునటులు చేసెను.

గౌతముఁ డింకొకతతి తనశిష్యుల కిట్లు బోధఁగావించెను. "భ్రాతృలారా? ఎట్లు గంగాయమునానదులును, నసిరావతి, శరభు, మాహి మొదలగుగొప్పనదులును సాగరసంగమంబుఁ గావించి పూర్వోత్పత్తినామములను గోల్పోయి సాగరంబను నామంబును ధరించుచున్నవో అట్లే బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యశూద్రులు బౌద్ధసంఘంబునఁ జేరి జాతిభేదంబులఁ బోగొట్టుకొందురు." ఉపాలి యనుమంగలి బౌద్ధభిక్షుకసంఘంబునఁ జేరి, బౌద్ధభిక్షుకులలో నతిపూజనీయుఁడును విద్వచ్ఛేఖరుఁడును నయ్యెను. థేరాగతంబున నెట్లు బౌద్ధమతము దీనులకును క్షుద్రజాతివారలకును హిందూదేశమున సౌఖ్యదాయకంబై వారలకు జాతిభేదంబువలన వచ్చినయన్యాయములఁ దగ్గించెనో సూచించుచున్నది. సునీతుఁ డను బౌద్ధుఁ డిట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు. "నే నొక క్షుద్రకుటుంబమువాఁడను. బీదనై యష్టకష్టంబులం బడుచుండెడివాఁడను. క్షుద్రవ్యాపారినై జీర్ణపుష్పాపమర్జనంబుఁ గావించుచుండెడివాఁడను. క్షుద్రుఁడనై జనులచే నవమానింపఁబడుచుండెడివాఁడను. అణఁకువతో ననేకులఁ గులమర్యాదతోఁ జూచుచుండెడివాఁడను. భిక్షుకసంఘంబుతో మగధరాజ్య ముఖ్యపట్టణమునకుం జనుచుండిన బౌద్ధదేవుని నేఁగంటిని. నా భారంబుఁ బరిత్యజించి వానికి భక్తిపూర్వకంబుగ దండప్రణామంబుఁ గావించుటకుఁ బోతిని. మానవులలోఁ బరమోత్తముండగు నాతఁడు నాయందు దయఁబూని మార్గమున నాగెను. గురుపుంగవుని పాదారవిందములకు మ్రొక్కి నన్ను భిక్షుకునిగఁ బరిగ్రహింపుమని యానరశ్రేష్ఠు వేఁడితిని. దయామయుండగు నాయాచార్యపుంగవుండు "ఓయీ? భిక్షుకా? ఇటురమ్ము" అనెను. అదియే నేఁ బొందిన సంస్కారము. గౌతమునిచే నసంఖ్యాకముగ బోధింపఁబడిన తత్త్వ మీరీతిగ నాకథాంతమున నీయఁబడినది. "పవిత్రజీవనంబుననైన యుత్సాహంబుచేతను, బూతజీవనంబునను, నాత్మనిగ్రహంబునను, మనుజుఁడు బ్రాహ్మణుఁడగును. ఇదియే యుత్కృష్టంబగు బ్రాహ్మణత్వము.

దీనుండగు సునీతుని బౌద్ధమతాశ్రయ విషయకమైనకథ ప్రాథమిక బౌద్ధమతసంబంధమగు సప్రేమసమానతాచిత్తవృత్తిని నిరూపించుచున్నది. బౌద్ధదేవుఁడు జాతికులవృత్తులను నిరాకరించియే దరిద్రులకును ధనికులకును నభిజాతులకును నీచజాతులకును భేదంబు లేక పావనంబగు జీవనంబుననే పరమగతిం జెందుఁడని బోధించుచుండెను. కులీనునకును నీచవంశప్రసూతునకును సాధువృత్తియే యుత్తమగతి ప్రాప్తికిఁ గారణంబయ్యెను. పవిత్రాశ్రమస్థులకు జాతికులాదిభేదంబులు లేకుండెను. వేలకొలఁది పురుషులును స్త్రీలును జాతిభేదముల విసర్జించి ప్రేమమయంబును న్యాయానురూపంబును నగు బుద్ధనీమతము, నంగీకరించి యాచార్యునియందైన భక్తిచేఁ దమతమభేదములను మఱచిరి. పవిత్రాశ్రమంబున జాతిభేదంబులేదు. బౌద్ధగృహస్థులయందుఁ గూడ వర్ణభేదములవలనఁ గలుగు మనస్సంతాపములు తగ్గినవి. ఏలయన: నత్యధమజాతియం దుద్భవించినవానికైన నుత్తమస్థానప్రాప్తి నిరోధింపఁబడలేదు.

మనుజుఁడు శిఖలవలనను, గులమువలనను జన్మమువలనను బ్రాహ్మణుఁడు కానేరఁడు. ఎవఁడు ఋజుమార్గానువర్తియై సత్యపథము నతిక్రమింపఁడో వాఁడే బ్రాహ్మణశబ్దవాచ్యుఁడు. "జటావల్కలములవలన లాభమేమి? ఓయీ? మందుఁడా? మేషచర్మధారణంబున నేమున్నది? హృదయాంతర్భాగమున నాశ దహించుచున్నది. వెలుపల నీవేమి చేసిన నేమి ఫలము?"

"ఎవఁడు విక్రాంతుఁడై వీరుఁడై యోగియై జయశీలుండై సుఖదుఃఖక్షముండై సంపన్నుఁడై జ్ఞానియగునో వానినే బ్రాహ్మణునిగఁ బరిగణింతును.

"నగ్నత్వముకాని, జటాజూటములు గాని, మలినంబుగాని, నిరాహారంబుగాని, క్షితితలశయనంబుగాని, మలినపరిమార్జనంబు గాని, నిశ్చైతన్యవృత్తిగాని, నిష్కాముఁడు గాని వానిని బూతునిగఁ జేయనేరవు."

బుద్ధుఁ డందఱను సంసారమును బరిత్యజింపుఁడనియే శాసింపలేదు. విషయాసక్తిని గామములను జయింపుఁడనియే వాని బోధ. రాగాతిక్రమణముఁ గావింపని వాని సంసారపరిత్యాగము బుద్ధుఁ డంగీకరింపలేదు. కాని సంసారసుఖముల ననుభవింపుచున్నప్పటికంటె సంసారపరిత్యాగమును గావించిన నెక్కుడు సులభముగ నిర్వాణప్రాప్తి యగునని మాత్ర మొప్పుకొనెను.

వానప్రస్థుని విభ్రమము

శ్రీ శివశంకరశాస్త్రి, సాహితీసమితి సభాపతి

౧

దేహళీపార్శ్వమున నిల్చి దేవి, నీవు
వేడుకం గాంచుచుంటివి వెడలు "ప్రభలు"
చూచుచుంటిని మిగుల నుత్సుకతతోడఁ
బథమున న్నిల్చి నీముఖప్రభలు నేను!

స్తిమితకోమల మైన నీ సితవిలోక
నావళికి సాంద్ర మైన నాయసితనిశిత
దృక్కులకు సంఘటిల్లిన దెదురుకోలు
కుముదనీలాంబుజంబుల గుమివిధాన!

అపుడు నిలువెల్ల రోమాంచ మయ్యె నాకు
హర్షమున మే నెఱుంగఁగానైతి నంత
నిన్ను విడిపోవ బుద్ధి జనింప దయ్యె
కాని ఘంటాపథంబని కదలిపోతి!

తృప్తి దీరక భవదీయదివ్యవదన
మంజురోచిస్సుపై దేవి, మరలమరల
వెనుదిరిగి చూచుచుం బోతి, వెగ్గలంపుఁ
దటిని కెదురేగుచుండెడి తరణివోలె!

రాగము భరింపలేక హర్మ్యమ్ముచుట్టు
శీఘ్రగమనముతోఁ బ్రదక్షిణము చేసి
మరల వచ్చితి వేఱొకమార్గమునను
నీముఖాంభోజ దర్శన నిష్ఠచేత!

అరుగ నుంటివి సౌధాంతరాళమునకు
ఇంతలో నాముఖమ్ము నీదృష్టిపథము
నందుఁ దోఁచుటచే భవదాననంబు
రక్తిమం దాల్చె లజ్జాభిరామ మగుచు!

కోమల మనోజ్ఞ విమల దృక్కోణతరల
దివ్యశీతల భవదీయ దృష్టు లంతఁ
బిక్కటిల్లి మదానన బింబముపయిఁ
జెలువుగా వ్రాలె వెన్నెలపులుగు లట్లు!

మరలి చనుచుండ నీ వంత మందిరాంగ
ణప్రదేశము వెంట నానయనయుగళి
క్రమసుస్నిగ్ధ భవదీయగండఫలక
భాగమున నాట్యమాడె జృంభణముతోడ!

గ్రీవమును రమ్యముగ వంచి క్రింది చూడ్కి
మోహనమయూరి పోలిక నాహరించి
యేకకాలమునందె మదీక్షణములు
చిత్తమును దేవి, హర్మ్యము చేరినావు!

౨

శాంతశీతలరమణీయసాంధ్యవేళ
నరుగుదెంచుచు విద్యాలయంబునుండి
రమ్యరూపంబు మన్మనోరథము దాల్చి
యెదురుపడినట్లు నీవు కాన్పించినావు!

క్షౌమధారిణివై చతుష్పథము వెంట
ధీరగమనముతో వచ్చు దేవి, నీవు
కమలగర్భుని కంఠ శృంగాటకమునఁ
జెలఁగు వాగ్దేవిపోల్కిఁ దోఁచితివి నాకు!

పార్శ్వవర్తిను లుంటచేఁ బక్ష్మలముల
నించుక కదల్చి యిటుఁ బ్రసారించినావు
మనసిజుని పుష్పపంచక మార్గణాభ
మైన నిశితేక్షణంబు రహస్యలీల!

ఫాలమున వ్రాలి నాసికాపథము వెంట
నధరబింబముపై జాఱి యవల నీదు
మృదుకపోలతలంబున నొదిగి తుదకు
దివ్యతాటంకసీమ నాదృష్టి నిలిచె!

భావభరమున నీమృదుపదయుగమ్ము
తొట్రిలగ సాగిపోతివి త్రోవవెంట
విస్మరింపక యేకాంత వేళలందు
నన్నుఁ దలపోతు వని దేవి, నమ్మువాఁడ!

౯

మొలఁగుచున్నావు నేత్రనిమీలనమున
మొలఁగుచున్నావు వీక్షణోన్మీలనమున
నిన్ను నిరతంబు ధ్యానించుచున్నవాఁడ
దేవి, వీనికి వేఱొండు దిక్కు లేదు!

ముకుళితమ్లానమైన నాముఖసరోజ
జృంభణము సేయు తరుణార్కబింబ మీవ
యవసిపోయిన నానేత్రకువలయముల
శోషణము వాపు శీతల జ్యోత్స్న వీవ!

గాఢతాపార్తమైన నాగాత్రమునకు
సాంద్రసురభిళ చందన చర్చ వీవ
ఆధిభరమున నిర్జీవమైనహృదికి
చారుశీతలతరసుధాసార మీవ!

ఇంపు లొలుకగ జంగమహేమవల్లి
భంగిఁ జెలఁగెడి నాబహిఃప్రాణ మీవ
నన్నుఁ బాలింపఁ గమనీయనవ్యగాత్ర
లతిక గైకొన్న నాభాగ్యలక్ష్మి వీవ!

అతివిశాలగభీరభవార్ణవంబు
నన్నుఁ దరియింపఁ జాలిన నౌక వీవ
స్థిర పవిత్రమదీయహృత్పీఠనిహిత
దివ్యవిమలానురాగాధిదేవి వీవ!

౧౦

నిర్మలప్రేమనిష్ఠను నీపదాబ్జ
పీఠమున నిల్పినాను నాస్ఫీతహృదిని
నీయఖండితకారుణ్యనిరతి నిపుడు
నాసమస్తము నర్పించినాను దేవి!

స్వచ్ఛభవదీయలావణ్యసరసిలోన
మజ్జనం బొనరించె మన్మానసంబు
చిత్తమందు వానప్రస్థవృత్తు లెల్ల
క్షాళితములయ్యె నిర్మలచ్ఛవి జనించె!

మహితజీవననిమ్నగామధ్యమందుఁ
బ్రబల నైరాశ్య భీషణావర్తవితతిఁ
బడి యడంగుదునేమొ! సప్రణయదృష్టిఁ
బాణి గ్రహియించి నన్నుఁ గాపాడు దేవి!

ఇంత లోకములోన నీవే మదీయ
మార్గదర్శక దేదీప్యమానతార
వింత సంసారజలధి నీవే మదీయ
దివ్యసంస్థితి కమృతంపు దీవి దేవి!

నాహృదయరాజ్యలక్ష్మి! యనారతమ్ము
నిన్నుఁ బూజించుచుంటి ననింద్యమతిని
ఈయకల్మషభక్తి నహీనవిమల
తావకీనకటాక్షంబు తనుపు నెపుడొ!

అనార్కాళి

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహము గారు

అనార్కాళి యనఁగా దానిమ్మపుప్వు. ఆపేరుగలమహమ్మదీయస్త్రీ యొకతె రమారమి మూఁడువందల సంవత్సరముల క్రిందట ఢిల్లీచక్రవర్తియైన యక్బరుయొక్క రాణివాసమునం దుండెను. అక్బరుయొక్క యంతఃపురమునందు నించుమించుగ నైదువేలమంది చక్కనియువిద లుండిరని చరిత్రకారులు చెప్పుదురు. అందుఁ గొందఱు చక్రవర్తిభార్యలు; కొందఱు ఉంపుడుకత్తెలు; కొందఱు దాసీస్త్రీలు. చక్రవర్తి వారి కందఱకు వారివారి చక్కఁదనమునుబట్టి, సౌకుమార్యమునుబట్టి, లావణ్యమునుబట్టి, లాలిత్యమునుబట్టి, విలాసమునుబట్టి, విన్నాణమునుబట్టి, జీతము లిచ్చుచుండును. అనార్కాళి యొక దాసీపుత్రి యయ్యుఁ జక్కని చుక్క. మొగలాయీల యంతఃపురమందలి యంగనలలో ననార్కాళికి సౌందర్యమున సాటి వచ్చులావణ్యవతు లొకరో యిద్దఱో యుండిన నుందురేమోగాని తక్కినవా రామెయెదుట దివిటీముందఱ దీపములు. చంద్రమండలముముందఱ నక్షత్రములు. బాల్యకాలమున నామెతల్లి చనిపోయెను. కాని యామెయందమునుబట్టి యామెయందు గాఢానురాగము గలిగి యంతఃపురకాంత లామె నరచేతి నిమ్మపండువలెఁ బెంచిరి. మొగ్గ పుప్వుగాకమానునా? పుష్పము వికసింపకయుండునా? వికసించినవెనుక నెత్తావులు నలుగడల వ్యాపింపకుండునా? వ్యాపించినపిదపఁ దుమ్మెదలు జుమ్మని గ్రమ్మకుండునా? చిన్నబిడ్డయైన యనార్కాళి శుక్లపక్షచంద్రబింబమువలెఁ గ్రమక్రమముగ వృద్ధిఁబొంది నిండుజవ్వని యయ్యెను. ముఖారవిందము ముద్దులు మూటగట్టుచుండెను. చూపులయందు సొగసు నెలకొనెను. మాటలలో మాధుర్య ముత్పన్నమయ్యెను. చిఱునవ్వులు శృంగారభూయిష్ఠము లయ్యెను. నడకలలో నవవిలాసంబులు కుదురుకొనెను. అంతఃపురమందలి యంగనలుసయితము దానిచక్కఁదనమును జూచి "వహ్వారే! వహవా" యని మెచ్చుచుండఁ బురుషులమాట వేఱె చెప్పనేల? అక్బరుచక్రవర్తి చండశాసనుఁడగుటచే నతనికి జంకి యంతఃపురమందలిపురుషు లనేకులు దానిం జూడక యోసరిల్లి పోవుచుండిరి. కాని భయంకరశాసనుఁడైన చక్రవర్తికి సయితము నప్పుడప్పుడు జంకనియాత్మ యొకటి మొగలాయీరాణివాసములో నుండెను. ఆయాత్మ యెవ్వరందురా? అక్బరుచక్రవర్తికుమారుఁడు. ఆతని పేరు నూరుద్దీను సలీము. ఇతఁడు కొన్నివిషయములలో స్వతంత్రుఁడు. కొన్నియంశములలో సాహసుఁడు. కొన్నియెడల దుండగీఁడు. అనార్కాళిని రాజకుమారుఁడైన సలీము పలుమా రంతఃపురమందుఁ జూచెను.

ఆమెమీఁదఁ గన్నుపడినతోడనే మనస్సు కూడఁ బడెను. మనోహృదయములు రెండును ననార్కాళిమీఁద నిలిచెను. చూచినది మొదలుకొని యామెను బలుకరింపవలయునని యుండెను. ఏదో సందు చేసికొని యతఁడప్పుడప్పుడు పలుకరించెను. పలుకరించినది మొదలుకొని స్వేచ్ఛగా దానితో విహరింపవలయునని బుద్ధి పుట్టెను. కాని యనార్కాళి పంజరములోని చిలుకవలె నిరంతర మంతఃపురమందే యుండుటచేత సలీమునకు దానిం గలిసికొనుట కవకాశము చిక్కినది కాదు. అటులుండ నొకనాఁ డాబాలిక సాయంకాలసమయమున జలకమాడి సన్నపట్టువలువలుఁదాల్చి మన్మథునిమోహనాస్త్రమో యనునట్లంతఃపురోద్యానవిహారము సేయుటకై వెళ్లెను. వెళ్లి యిందందుఁ గొంచెము సేపు తిరిగి పుష్పసౌరభము నాఘ్రాణించి మలయమారుతస్పర్శసుఖము ననుభవించి యేమేమో యాలోచించుకొనుచు నొకచో నిలిచి యుండెను. అపుడు వెనుకపాటున నెవ్వరో వచ్చి యామెను బిగియారఁ గౌఁగిలించుకొనిరి. అదరిపడి తత్తరపాటున నామె వెనుకకుఁ జూచునప్పటికిఁ జక్రవర్తికుమారుఁడైన సలీము కానఁబడెను. అంతట నామె తత్తరపాటు హెచ్చెను. బిగికౌఁగిలి విడుపించుకొనుటకై యామె కొంత ప్రయత్నముఁ జేసెను. కాని సలీముయొక్క దీర్ఘబాహువులు పట్టు విడువవయ్యెను. అతని బాహువులపటిమకంటెఁ బ్రేమపాశములపటిమ యధికమై శరీరమును విడువకుండఁ జేసెను. "ప్రియురాల! నీవు తప్పించుకొనిపోవకుము. నీవు నాదానవు. చిరకాలమునుండి నిన్నుఁ గలిసికొనుటకే నేను ప్రయత్నము సేయుచుంటిని. చిక్కిన యవకాశముఁ జెడఁగొట్టకు" మని తనివిదీరఁ గౌఁగిలించి ముఖారవిందము ముద్దిడుకొని మరల నేమేమొ యనఁబోవుచుండ నెవరో వచ్చినట్లయ్యెను. సమాగమము విఘ్నమయ్యెను. కార్యసిద్ధి కంతరాయము లనేకములు. విఘ్నములు వేనవేలు.

అంతట నిద్దఱు చెరియొకప్రక్కకుఁ జనిరి. ఎవరిస్థానము వారు ప్రవేశించిరి. చెరియొకచోట వారుండినను హృదయము లొకచోటనే యుండెను. మనసులు మాటలాడుకొనుచుండెను. కేవలశరీరములతోఁ గాకపోయినను స్వప్నములలో నాలింగనములు తఱుచు జరుగుచుండెను. స్వప్న సమాగమములవల్ల గలిగిన యానంద మెంతో మేలుకొన్న తరువాతఁ గలిగిన యుత్సాహ భంగమంత. ఇటులుండఁగా నక్బరుచక్రవర్తి లాహోరుపట్టణమునకు వెళ్లెను. అతనితో నంతఃపురమంతయు వెళ్లెను. అంతఃపురమే కాదు; డిల్లీనగరమంతయు వెళ్లెనని చెప్పవచ్చును. లాహోరునగరమున నుండఁగా నొకనాఁడు చక్రవర్తి నృత్యగానములచే వినోదింప వలయునని తలంచెను. ధరణీనాయకులు తలంచుటే తడవు గదా! సంకల్పమాత్రముచేతనే సకలకార్యములు వారికి సిద్ధించును. అంతఃపురమందలి స్త్రీలలో నాట్యమునందుఁ బ్రజ్ఞకలవారం దఱిని రావించి చక్రవర్తి నాఁటిరాత్రి గజ్జెకట్టించెను. కొందఱు ముందుగ నృత్యముచేసి నాఁ డక్కడఁ జేరిన యంతఃపురస్త్రీలకును దక్కిన రాజబంధుగులకును నానందమును గలి

గించిరి. అనార్కలియు నృత్యవిద్యయందు నిరుపమాన ప్రావీణ్యము గలదగుటచేఁ గట్టకడపట నామెవంతు వచ్చెను. వెండిబంగారపు దీపస్తంభములలో నత్తరుదీపములు వెలుఁగుచుండెను. దీపకాంతికంటె నెక్కుడుకాంతి గలిగి యనార్కలి వెలయుచుండెను. నగలు దాల్పవలసినయావశ్యకత లేదుగాని జిలుఁగు బుటేదారుపనిచేసినదువ్వలువ లామెశరీరమున కందము నిచ్చుచున్నవని చెప్పుటకంటె నామె శరీరసంపర్కమువలన నెక్కువ శోభావంతములై యవియే మెఱయుచుండెనని చెప్పుట సత్యమునకు సమీపము. ఆదీపములనడుమ దాని మొగము నక్షత్రములనడుమ చంద్రమండలమువలె శోభిల్లుచున్నది.

అనార్కలి కెదురుగా నున్నదుమీఁక నక్బరుచక్రవర్తి ఠీవితోఁ గూర్చుండెను. అతని ప్రక్కనే యువరాజగు సలీము కూర్చుండెను. మెఱుపుతీగవలె నాబాలిక ముందుకు వచ్చి సారంగుతో శ్రుతి కలిపి పాడ నారంభించి యందియలు ఝణంఝణధ్వనులు సేయ కుడికాలు ముందుకుఁ జాపి నాట్యము మొదలుపెట్టెను. ఆమె ముఖారవింద మందఱకు నేత్రపర్వము చేయుచుండెను. ఆమె పాట వీనులకు విందుగా నుండెను. అభినయము మనోజ్ఞతరముగా నుండెను. సభాసదులు దానివిలాసములకు నత్యంతచాతుర్యమునకు జక్కఁదనమునకుఁ జొక్కి యానంద పారవశ్యము నొందిరి. ఆనృత్యసమయమున ననార్కలి తన్నుఁ దా మఱచి గానము చేసెననియు నభినయించె ననియుఁ జెప్పుట యతిశయోక్తికాదు. కొన్నిపాటలు పాడిపాడి కొట్టకొన కామె

"ద్వి. నీవె నే ననుమాట నిక్కంబు సుమ్ము!
నేనె నీవై యుందు నెచ్చెలికాడ!
మనకు భేదము లేదు మనసులయందు
నంగములె రెండయ్యు నాత్మ యేకంబె!"

యని యర్థమిచ్చుపాట పార్సీభాషలోఁ బాడెను. పాడునప్పుడు దానిచూడ్కులు సలీముపై నిలిచెను. సలీము నిరీక్షణంబులు దానిపై నెలకొనెను. అన్యోన్యముఖావలోకనముచేత వారిద్దరమితానందము నొందిరి. ఆయానందము వారు పట్టలేకపోయిరి. కొన్నిబాహ్యచిహ్నము లాయానందమును వెల్లడించెను. ఆపాటఁ బాడుచు ననార్కలి మందహాసము చేసెను. సలీము దానికిఁ బ్రత్యుత్తరముగాఁ జిఱునవ్వు నవ్వెను. తనపాడినపాటయొక్క రసము రసజ్ఞుడైన తనమనోహరుఁడు గ్రహించి మందహాసము చేసెనని యాజవ్వని తెలిసికొని సంతోషించెను. ఆనందాతిశయమున దానిశరీరమునఁ బులకాంకురములు దోఁచెను. సలీము శరీరముగూడ నటువంటి వికారమునకే వశమయ్యెను. తన్మయావస్థలో నున్న యోగియు యోగినియు నెటులుందురో సలీమును, జవ్వనియగు ననార్కలియు నటు లుండిరి. ఈస్థితి సభాసదులు గ్రహించిరో లేదో కాని చక్రవర్తిమాత్రము గ్రహింపకపోలేదు. అనార్కలి మందహాసము చేయుటయు, దానికి బదులుగా సలీము చిఱునవ్వు నవ్వుటయు నక్బరు కనిపెట్టెను. కనిపెట్టినతోడనే కాఱుచిచ్చువలె నతనికోపాగ్ని మండెను. పరమ

నీచురాలై నదాసీపుత్రి తనస్థితియుఁ దనకుమారుఁడైన సలీముస్థితియుఁ బరికింపక వానిం దన వలలో వేసికొనుటకుఁ బ్రయత్నము సేయుచున్నదని యతఁ డభిప్రాయపడెను. అది పాపాత్మురాలని యతఁడు దృఢముగా నమ్మెను. వెంటనే యతఁడు కొజ్జా నొకనిం బిలిచి యనార్కాళిని వ్రేలితోఁ జూపి "ఓరీ! ఈదురాత్మురాలిం దీసికొనిపోయి యీరాత్రి చీఁకటికొట్టులోఁ బారవేయుము. రే పుదయమునఁ బ్రతికియుండఁగానే శరీరమొలిచి దీనిఁ జంపుము. మాయలమారి నవ్వులు నవ్వి, దొంగచూపులు చూచి, పడుచువాండ్ర భ్రమపెట్టి పాడుచేయవలెనని యీపాపాత్మురాలు సంకల్పించుకొన్నది. ఇటువంటి పడుచుబానిసకూఁతునకు బుద్ధివచ్చునట్లు చేయించెద" నని కఠినస్వరముతోఁ బలికెను. అప్పలుకులు విని సభాసదు లందఱు గడగడ వడంకిరి. సలీము కొయ్యబొమ్మవలె నిశ్చలుఁడై పోయెను. నృత్యము చేయుచున్న యనార్కాళి నృత్యమాపి నిలిచి చక్రవర్తి యెవ్వరి నుద్దేశించి యీపలుకులు పలికెనో యని తెలిసికొనఁ గోరి, యాతని వ్రేలు తననే చూపుటచేత నది తన్నుఁ గూర్చియే యని తెలిసికొని భయముచే గడగడ వడంకెను. అంతట నొకకొజ్జా యామెమీఁదఁ జేయివైచి చేయిపట్టుకొని రమ్మని లాగెను. అనార్కాళి దుఃఖవశమునఁ బెద్దకేక వేసి విదలించుకొని వానిపట్టుఁ దప్పించుకొని చక్రవర్తి పాదములపైఁ బడెను. పడినపరువాత నామెకు స్మారకము లేదు.

మఱల స్మృహవచ్చునప్పటి కనార్కాళి దేదీప్యమానములగు దీపములనడుమఁ గాక చీఁకటికొట్టులో నుండెను. ఆమె మేనుమఱచి పడియున్న కాలమునఁ జక్రవర్తియాజ్ఞప్రకారము కొజ్జా లామెం దీసికొనిపోయి యంధకారబంధురమగు కారాగృహమునం బారవైచిరి. తెలివివచ్చిన తోడనే యామె తన దురవస్థం దెలిసికొని కడుగడు విలపించెను. "హా! దైవమా! హా! దైవమా! నాకుజరిగినగారామునకును నేఁబడినసుఖమునకును నా కీదురవస్థ దగునే? భూలోకమందలిచక్రవర్తు లందఱలో శిఖామణియని చెప్పఁదగిన మొగలాయి పాదుషా యంతఃపురములో నున్నస్ఫటికశిలాసౌధములమీఁద నివసించుదానికి, నతని రాణివాసపు స్త్రీలచే మిక్కిలిగారవింపఁబడిన దానికి, నతని యుద్యానవనములో విహరించుదానికి, నతనికుమారునిహృదయ మపహరింపఁగలిగినంతసౌందర్యమునకు నిలయ మగు దానికి, నిటువంటిదురవస్థ ప్రాపింపఁజేయుట నీకు న్యాయమా? నాకింతదుర్మరణమా? నరహంతకులకు, రాజద్రోహులకు, మతద్రోహులకుఁ జేయవలసినదారుణదండనము పుష్పసుకుమారనగు నాకు విధించుట కాచక్రవర్తిమనసెట్లొప్పెనో? ఆహా! రాజులహృదయము లొకప్పుడు వజ్రములకంటె నతికఠినములు గదా! రాజుల నమ్మినవారిగతి యెన్నఁటికి నింతియే! పూర్వక్షణ మనుగ్రహము, ఉత్తరక్షణము నిగ్రహము. ఆహా! బ్రతికియుండఁగా శరీరమొలిచి చంపుటయే! నారింజపండొలిచినట్లు మృదుశరీరముగలయంగన నొలిచిచంపుటయే!

ఓ అల్లా! యీపాదుషాలహృదయములను రాతితోఁ జేసితివా? హా మహమ్మదు! రక్షించు. రక్షించు. ఇంతకుఁ నేఁ జేసినతప్పేమి? నే నెవరికి ద్రోహముఁ జేసితిని? నే నందకత్తియనగుట నాలోపమా? యువరాఁ జగు సలీమునకు నాపై వలపుగలుగుట నాలోపమా? నృత్యగానములలో నే నసమాననై పాదుషాసభలో నున్న స్త్రీపురుషుల మనఃకోశముల నానందరసముతో నింపుట నాలోపమా? రాణివాసమందున్న రమణులకు నాపై దయగలుగుట నాలోపమా? నేను దన కుమారుని నావలలో వేసికొనుటకై ప్రయత్నముచేసితినా? నన్నే యతఁడు వలలో వేసికొనెను. నన్నే యతఁడు భ్రమపెట్టెను. నన్ను వెదకికొనుచుఁ దోఁటలోని కతఁడే ముందువచ్చెను గదా! చదువుకొన్నవాఁడు తండ్రి యనంతరమున గద్దెయెక్కి హిందూస్థానము నేలఁదగినవాఁడు—ఆటువంటి సలీమునకు మనోబలము లేక పోఁగా విద్యావిహీనురాలను, మనోదేహబలము లంతగా లేనిదానను, నేనా దోషారోపణకుఁ దగినదానను? చక్రవర్తిమాటయే శాసనము. అతనిమాట నెదిరించువా రెవరు? న్యాయముకాదని తెలుపువా రెవ్వరు? తెలిపిన వారికి నాగతియే పట్టును. చావు కొనితెచ్చుకొనువా రెవ్వరు? రాజుల హృదయములు వారికోలుపుకూటములవలెనే ధర్మశూన్యములు. వారికాగ్రహము కలిగెనా యనపరాధుని బుట్టి ముంచుదురు. అనుగ్రహము కలిగెనా యపరాధి యందల మెక్కును. హా! తల్లీ! నీకుఁ గలిగినమరణము నాకేల గలుగదయ్యెను? ఇంతదారుణమృత్యువు కనిపెట్టుకొని యుండఁగాఁ జిన్నతనమున నే నేల చచ్చిపోదును" అని మఱియు నేమేమో యనుకొనుచుండఁగా నంతలోఁ దలుపు సందులలో నుండి యొకవెలుతురు కనఁబడెను. అడుగుల జాడ వినంబడెను. తలుపుగొళ్లెె మూఁడఁదీసినట్లు చప్పుడయ్యెను. తలుపు తెరువఁబడెను. చెఱసాల కావలివాఁడగు రహీంఖాను కాగడాచేతఁబట్టుకొని నిలిచియుండెను. అతని ప్రక్క నొక్కవిలాసవంతుఁడు బిక్కమొగముఁ బెట్టుకొని నిలువంబడి యుండెను. అతని ముగముఁ జూడఁగానే యనార్కాళి లేచి నిలువంబడెను. ఆవిలాసవంతుఁడు గదిలోఁ బ్రవేశించి 'ప్రియురాలా'! యని యనార్కాళిని గాఁగిలించికొనెను. అనార్కాళి కన్నులనుండి బాష్పబిందువులు రాలెను. "నాతండ్రిగారు నీవిషయమై యతికఠినుండై నీకు విధింపరాని దండన విధించెను. దీనికై నీవు విచారింపకుము. నీప్రాణము రక్షించుటకు మంచియుపాయ మున్నది. అటువంటిదారుణమరణము నీవంటికుసుమసుకుమారికిఁ దగదు. నీమనోవేదన విడువుము." అని సలీము పలికెను. "రాజకుమారా! భగవంతుఁడు ప్రత్యక్షమై వచ్చినను నాయపాయము తప్పదు. నేను గుండె రాయిచేసికొని యుంటిని. నాకు విచారమే లేదు. అంతఃపురమందలి దాసీజనములోఁ గొందఱు రాణులు కాఁగలరు. కొంద ఱకాలమృత్యువు నొందఁగలరు. నేను రెండవదానిలోఁ జేరినదానను. నాఘోరమరణము

దప్పింప మితరముగాదు." అని యనార్కాళి బదులుచెప్పెను. "ప్రియురాలా! చక్రవర్తి విధించినదండనముఁ జక్రవర్తికుమారుఁడే త్రిప్పఁగలఁడు. నాతండ్రి ముసలివాఁడు. ఆఱు నెలలకో, ఏఁడాదికో చావక మానఁడు. అప్పుడు నేను పట్టాభిషిక్తుఁడ నగుదును. అప్పుడు నీవు రాణివయ్యెదవు. ఈలోపుగా నిన్నుఁ దీసికొని నేను బాఱిపోయెదను. గుఱ్ఱము సిద్ధము చేసితిని. నావెంట రమ్ము! లే! త్వరపడు! ఆలస్యము చేయకు! తెల్లవారునప్పటికి మనము చక్రవర్తి కందకుండ కడుదూరము పోవుదము." అనిరాజకుమారుఁడు మరలఁ బలికెను. అనార్కాళి యిట్లనియె— "యువరాజా! మందభాగ్యురాలనగు నానిమిత్తము నీవు చక్రవర్తిని విడిచి, తల్లిని విడిచి, బంధువర్గమును విడిచి వచ్చుట న్యాయము కాదు. నేను దాసీపుత్రికను. చక్కఁదనముచేత నీయండను నేను నిలుచుటకుఁ దగియుంటిని గాని, స్థితినిబట్టి నీతో మాటలాడుటకైనఁ దగినదానను గాను. నన్నుఁ దీసికొని నీవు పారిపోయితివేని నీమీఁద నీ తండ్రి కాగ్రహమువచ్చును. వచ్చెనా నీవు రాజ్యము కోల్పోవచ్చును. ప్రాణములు కోల్పోవచ్చును. యావజ్జీవము కారాగృహమునందుండవలసిచ్చును. పడుచుఁ దనపువలపునకై యిటువంటి యిడుమలు పడఁదగదు. నీకుఁ హానిచేయుట కిష్టము లేదు. నీవెంట నేను రాను."

ఆపలుకులు విని సలీము, బాలికయుదారభావమునకు మిక్కిలి యక్కజము పడి యామెతో నిట్లనియె. "ప్రియురాలా! నావిషయమై నీవు భయపడకుము. నేను జక్రవర్తికుమారుఁడను గదా! నాపైఁజక్రవర్తి కాగ్రహము గలిగినను నాకు భయము లేదు. పుత్రులనేకులు నాపక్షము రాఁగలరు. మాతండ్రిపై మనంబున ద్వేషముగలవారందఱు నాపక్షము చేరుదురు. నిరపరాధురాలైననీప్రాణము రక్షించుటకు నేనెట్టిశ్రమనైనఁ బడుదును. కావున నేమాటంకమును జెప్పక నావెంట రమ్ము. కాలము పరుగెత్తుచున్నది. రెండుజాములకంటె నెక్కువరాత్రియైనది. ప్రతినిమేషము మనకు విలువ గలది. నిముసము దాఁటిన కార్యము మిగిలిపోవును." అన నామె కొంచె మాలోచించి 'సరే' యని యొప్పుకొనెను. అప్పుడు రహింఖాను పనిమీఁద నావలకు వెళ్లినట్లు వెళ్లి తిరిగి వచ్చి "మహాప్రభూ! పాదుషాగారు వచ్చుచున్నా"రని చెప్పెను. ఆమాటవినఁగానె సలీముగుండెలు చెదరెను. అనార్కాళి తనకు మరణ మప్పుడే సంభవించునని భయంపడి వడఁకెను. సలీము నిమిషమాత్రము భయావస్థకు లోనై యుండి కొండొకతడవునకు ధైర్యము తెచ్చుకొని "ఏఁడీ! పాదుషా. ఇట్టి యర్ధరాత్రమున నతఁ డెప్పుడైన బయలుదేరునా?" యని యడిగెను. అతనికి రహింఖానుఁ డిట్లనియె. "మహాప్రభూ! గులాములు తమతమకార్యములయందు శ్రద్ధకలిగి మెలఁగుచున్నారో, లేదో చూచుటకై యప్పుడప్పుడు పాదుషా యర్ధరాత్రమున సైతము బైలుదేరి వచ్చుచుండును. ఇది క్రొత్తగాదు. ఆప్రక్కనుండి వచ్చుచున్నారు. చప్పున మీరావలికి వెళ్లుఁడు. ఈగది తాళమువేయవలెను."

అ నా ర్కా లి

“......అందియలు ఝుంఝుమని ధ్వనులు సేయ
కుడికాలు ముందుకు జాపి నాట్యము మొదలుపెట్టెను.”

అనవుడు సలీము "నే నీగదిలో నుండెదను. మమ్మిద్దఱ నిందుఁ బెట్టి తాళము వేసికో! తాళము సరిగానుండుటఁ జూచి పాదుషా వెళ్లి పోఁగలఁడు." అని పలికెను. అనవుడు రహీంఖాను, "స్వామీ! ప్రభువుల చిత్తవృత్తులు తెలిసికొనుట కష్టము. తాళము భద్రముగా నున్నదని పాదుషా సంతుష్టుఁడై వెడలిపోవచ్చును. లేదా తానువిధించిన మరణదండనను గూర్చి యెట్లువిలపించుచున్నదో తెలిసికొనుటకై తాళముఁదీయించి యా[illegible]ఁజూడ వచ్చును. అట్లుగాకున్న నతని కేదైన ననుమానము గలిగి తాళముఁ దీయించవచ్చును. అందుచేత మీరాగదిలో నుండుట మీకును నాకును క్షేమము గాదు. కావున వేఱొకచోటికి దేవరవారు వేంచేయవలయు" నని మనవిచేసెను. సలీము చిన్నమొగము చేసికొని సమీపమున నున్నయొక మేడమీఁదికిఁ బోయెను. పోయి రహీంఖానునిఁ జూచి "పాదుషా వెళ్లిపోయిన తోడనే నన్నుఁ బిలువు" మని యాజ్ఞాపించెను. "చిత్తము స్వామీ!" యని యతఁ డిట్టటు దిరిగి మరలివచ్చి "స్వామీ! యింకను పాదుషా వెళ్లలేదు. దేవరవారి కేమియుఁ దోఁచుట లేదు కాఁబోలు. దాహము కావలెనా?" యని యడిగెను. "కొంచెము ద్రాక్షసారాయము దీసికొనిరా" యని సలీము పలికెను. అతఁడు వెంటనే వెళ్లి ద్రాక్షసారాయి యొకగిన్నెలోఁ బోసి తన రొండినున్న యొక డబ్బామూఁతఁ దెఱచి యందున్న పొడుము కొంచెమందులోఁ గలిపి "తెల్లవారులోపుగా నీకు మరల మెలకువ రాదులే" యని తనమనసులో ననుకొని యాగిన్నె నాతనిచేతి కిచ్చెను. అతఁ డది త్రాగి "శహబాసు! రే రహీం! శహబాస్!" యని మెచ్చి మరల నొకగిన్నె తెమ్మని త్రావి మత్తుచేతఁ గన్నులు మూసికొని పండుకొనెను. రహీంఖాను సలీము గదివిడిచి పోఁగానే యనార్కాళినొకతెనే యందులోఁ బెట్టి మరలఁ దాళము వేసెను. అనార్కాళిందీసికొని సలీము పాఱిపోయినపక్షమున రహీంఖానునకు దారుణమైన దండన విధింపఁబడును. కారాగృహమున కధికారియతఁడు. గదితాళము లతనియొద్ద నుండును. అతనికిఁ దెలియకుండ ననార్కాళి చెఱనుండి తప్పించుకొనుటకు వీలులేదు. ఆమె పాఱిపోయిన యెడల నితఁడు దాని కంగీకరించెనని చక్రవర్తి నిశ్చయింపకపోఁడు. నిశ్చయించెనా తలనఱకించియో, యొడలొలిపించియో, యేనుఁగు కాళ్లక్రింద వేయించి త్రొక్కించియో, కాఁగిన నూనె కొప్పెరలోఁ బడవేయించియో, త్రాఁచుపాములచేతఁ గరపించియో, కట్టెలతోఁ గొట్టించియో, పెద్దపులిబోనులోఁ బడవేయించియో, పాదుషా యతనిని జంపింపకపోఁడు. అందుచేత రహింఖానుఁడు సలీము చేయఁదలచిన ప్రయత్నము తనకుఁ బ్రాణభంగకరమని తలఁచి పాదుషా రాకపోయినను వచ్చుచున్నాఁడని యబద్ధమాడి సలీమును గదిలోనుండి వేఱొకచోటికిఁ బంపివేసి యతఁడు త్రాగుబోతగుటచేత దాహమగుచున్నదా యని వంకఁబెట్టి యతనికి సారాయముమాట జ్ఞాపకము చేసి యతఁడు ద్రాక్షసారాయము దెమ్మన్నప్పుడు మరలఁ త్వరలో మెలఁకువ రాకుండ

నట్లు దానిలో మత్తుమందుఁ గలిపి యిచ్చెను. అతనికోరిక నెఱవేఱెను. తెల్లవారువఱకు మరల సలీమునకు మెలఁకువ రాలేదు. రహీంఖానుని యాపద తప్పెను. త్రాగుబోతులచేత గడుసువాండ్రు తాము తలఁచినపని చేయింపఁ గలుగుదురు కదా!

అనార్కాళి మరల గదిలో నొంటిగఁ గూర్చుండి పాదుషా వెళ్లిపోయినతోడనే సలీము వచ్చి తన్నుఁ దీసికొనిపోవునని యుఁదనకు ఘోరమృత్యువు తప్పిపోవునని యెంతో యాసగలిగి యతనిరాకకు నిరీక్షించుచుండెను. ఆమెకు నిముస మొక జాముపలెఁ దోఁచెను. ఏచప్పుడైనను మరల సలీము తన కడకు వచ్చుచున్నాఁడని తలుపుదగ్గఱకుఁ బోయి యాధ్వని నామె యాలకించుచుండును. కాని యెంతసేపటికిని సలీము రాలేదు. ఆమె ప్రాణము విసికి పోయెను. విరక్తి దోఁచెను. అపు డామె యిట్లు చింతించెను. "మొదట, నేను రాజకుమారునితో వెళ్లుట కిష్టపడక పోతిని. అతఁ డెంతో బలవంతపెట్టి తనవెంట వచ్చుటకు నన్నొడంబరచెను. అంతలో నాయదృష్టహీనతచేత పాదుషా వచ్చుచున్నాఁడని తెలిసెను. పాదుషా వచ్చుటగూడ నాభాగ్యలోపమే. అర్ధరాత్రిసమయమున నంతఃపురములో నిద్రాసక్తుఁడై యుండు పాదుషా నేఁటిరాత్రియే చెఱసాలఁజూచుటకు బయలుదేఱవలసిన యవసర మేమున్నది. బంధమోక్షముఁ జేసి సలీము నన్ను వెంటఁగొని పోవునన్నవార్త యంతఃపురమునఁ బొక్కియుండునా? గంభీరస్వభావుఁడైన రాజకుమారుని మనఃపేటిక భేదించుకొని యీవార్త యెట్లు వెల్లడి కాఁగలదు? అట్లనఁగూడదు. ఏమో? యెవ్వరెఱుంగుదురు? ఆంతరంగికమిత్రున కెవ్వనికైన నతఁ డీమనోరథమును జెప్పఁగూడదా? ఆమిత్రుఁడు మఱియొకనితో ననఁగూడదా? క్రమక్రమముగ నది పొక్కఁగూడదా? అదియును గాక రాజకుమారులే సహజముగ నవ్యవస్థచిత్తులు. అందులో సలీము త్రాగుబోతు. సామాన్యుఁడైన త్రాగుబోతుకూడఁ గాఢ[illegible]పానమున మఱియు మేఱయు నెఱుఁగనివాఁడు. త్రాగియున్న సమయమున నతనినోటనుండి యీమాట యప్రయత్నముగ జారియుండివచ్చు. ఆమాట నాయందసూయగలబానిసలచెవిని బడియుండవచ్చు. 'దొరికినదే సందుగదా' యని వారు పరమసంతోషముతోఁ బాదుషా కెఱిఁగించి యుండవచ్చు. అట్లు కానియెడల సలీము నామనస్సు శోధించుటకై నాకడకు వచ్చియుండి నేను మెత్తఁబడఁగానే యిది కక్కుర్తిమానిసియని నావిషయమై నీచాభిప్రాయము పడి నన్నుఁ బరిత్యజించి యుండునా? రాజులచిత్తములు స్థిరములు కావు. నాచెట్టఁబట్టినపక్షమునఁ దన కెన్నో యపాయములు సంభవించునని పశ్చాద్విచారమున నాకడ కతఁడువచ్చుట మానియుండునా? లేక నక్కజిత్తులవంటి మాయోపాయములయందు మిక్కిలికుశలుఁడగు రహీముఖానుఁ డేదేని పన్నుగడఁ బన్ని సలీముమనసు విఱిచియుండునా? ఏమైన నేమి? ఇఁక నతఁడు రాఁడు. అదిగో జాముకోడి కూయుచున్నది. తెల్లవారవచ్చుచున్నది. తెల్లవారఁగానే నాబ్రతుకు

తెల్లవారును. మరణమునకు నేను జడియను. ప్రాణము విడుచుట నాకు సులభసాధ్యము. కాని కిచ్చిలిపండొలిచినట్లు మేనితో లొలిచి పాదుషా చంపఁదలఁచుచున్నాఁడు. మానిసి కంతకంటె ఘోరమృత్యువు లేదు. అది తలఁచుకొనఁగానే నామేను జల్లు మనుచున్నది. అహాహా! స్త్రీయనియైన పాదుషా యాలోచింపలేదుకదా! చంపఁదలఁచుకొన్నపుడు రాజులకు స్త్రీ లేమిటి? పిల్లలేమిటి? పెద్దలేమిటి? పడుచువాండ్ర శృంగారభావములు చూచి సహింపక ఘోరదండన విధించిన చక్రవర్తి యితఁడు తప్పఁ బ్రపంచమున మఱియొకఁ డుండఁడు. తనపడుచుఁదనమునఁ దా నెందఱు సుందరులఁ జూచి మందహాసముఁ జేసెనో, యెందఱిం జేతులు పట్టిలాగెనో, యెందఱికిఁ గనుసన్నలు చేసెనో, యెందఱిని వారి కిష్టము లేకయ కౌఁగిలించికొనెనో, యెందఱికి దూతికలచేత వార్తలంపెనో, యెందఱికి జాబులు వ్రాసెనో, యెందఱినిమిత్తమై యెక్కరానిచో టెక్కి దిగరానిచోట్ల దిగి పడరాని బాములం బడియెనో, యొక్కసారి యితఁడు స్మృతికిఁ దెచ్చుకొన్న బాగుండును. ఆమాటలడుగఁ గలవాఁ డెవ్వఁడు? పాదుషా! ఢిల్లీ పాదుషా! మొగలాయి పాదుషా! బుఱ్ఱలు దీయించు పాదుషా! శరీరము లొలిపించుపాదుషా! ఇంక నీవిచార మెందుకు? అతఁడు చేయఁదలఁచిన పని నేనే చేసికొనియెద. మాయమ్మ యిచ్చిన యుంగర మున్నది. ఉంగరములో వజ్ర మున్నది. వజ్రములో మృత్యువున్నది. మృత్యువులో సుఖమున్నది. కొజ్జాలు నన్ను స్పృశించి చర్మ మొలువ నక్కఱలేకయే ప్రాణము విడువవచ్చును." అనియుంగరములోని వజ్రము నూడఁగొట్టి మ్రింగెను. మ్రింగినతరువాత నేమైనదో వేఱ చెప్పనక్కఱలేదు. సలీమునకు మఱునాఁడు సైతము సరిగ మెలఁకువ రాలేదు. వచ్చినతరువాత నతఁ డనార్కాలియని పిలిచి యెవ్వరి నడుగలేదు. మఱచియుండునా? మఱచియుండవచ్చు. రాజుల కెదుటనున్నదే పెండ్లికూఁతురు గదా! ఎదుట లేకపోయిన విషయము వారికి మనసులోఁ గూడ నుండదు. ఒకవేళఁ దనకు మెలఁకువ వచ్చునప్పటికిఁ బాదుషా యనార్కాలిని ఘోరమృత్యువుపాలు చేసి యుండునని తెలిసికొని యతఁ డామె పేరెత్తఁబోయి యుండవచ్చును. అనంతరము కొంతకాలమున కక్బరుచక్రవర్తి మృతినొందెను. సలీము హిందూస్థానమునకుఁ బాదుషాయై జహంగీరను బిరుదువహించెను. ఒకపర్యాయ మతఁడు లాహోరుపట్టణములో నొకతోఁటలో నిట్టటువిహారము సేయుచుండ, నొక మట్టిదిబ్బ కనఁబడెను. ఇది యేమిటని యతఁ డొక కొజ్జావాని నడిగెను. అతఁడిట్లనియె- "మహాప్రభూ! నాయనగారు జీవించియున్నపుడు మనయంతఃపురమున ననార్కాలియని యొకపిల్ల యుండెను. ఆపిల్ల చనిపోయెను. ఇది దానిసమాధి" ఆమాటలు వినఁగానే జహాంగీరునకు మనోవైకల్యము గలిగెను. అతఁడు రెప్పవాల్పక యాసమాధివంకఁ జూచెను. అప్పుడు రెండుబాష్పబిందువులు రెప్పలనుండి జారెను. ఆతోఁటలో నే యామె నిలిచి యున్నపుడు వెనుకపాటునఁ దానుబోయి యామెను

మొదటిసారి కౌఁగిలించుకొనుటయుఁ, దరువాత రెండుమూఁడుసారు లామె నచ్చటఁ గలిసికొనుటయు, నామె జగన్మోహనముగఁ దనతండ్రి చదురులో నృత్యముసేయుటయు, నాసమయమునఁ దమకిరువురకు శృంగారభావ ముదయించుటయుఁ, దనమూలమున నామెకుఁ దన తండ్రి దారుణదండన విధించుటయుఁ దా నామె యున్న చెఱసాలకుఁబోయి యామెను రక్షించుటకు వాగ్దానము చేసి త్రాగిపడియుండి రక్షింపలేక పోవుటయు నతని మనస్సునకు జ్ఞప్తికి వచ్చెను. వచ్చినతోడనే మనోవీథిని విషాద మేఘములు గ్రమ్మెను. ఖించినదానికి విచారించినఁ గార్యము లేదని పట్టపురాణి గావలసిన యనార్కాళి దిక్కుమాలినచావుఁ జచ్చి యూరుపేరులేక నశించుట యామె సౌందర్యమున కనర్హమని తలంచి యాపేరు శాశ్వతముగ హిందూస్థానమున నిలుప సంకల్పించి యాసమాధిపై మంచిగోరీ కట్టించి యాతోఁటకు నాఁటనుండి యనార్కాళియని పేరు పెట్టెను. కాలక్రమమున నక్కడ తోఁట నశించి పేఁట బయలుదేరెను. ఆపేఁట కిప్పు 'డనార్కాళి' యనిపేరు. ఇది లాహోరుపట్టణమున సుప్రసిద్ధమై యున్నది.

కనుబొమ్మ

నండూరి వెంకటసుబ్బారావుగారు బి. ఏ.

నన్నుతలుసుకు యెంకి - కన్ను మూయాలి,
కనుబొమ్మ సూడాలి - కరిగిపోవాలి.
నన్ను కలలో సూసి - నవ్వుకోవాలి,
కనుబొమ్మ సూడాలి - కరువు తీరాలి

నిదరలో సిగపూలు - సదరు కోవాలి,
కనుబొమ్మ సూడాలి - కమ్మ గుండాలి.
పిలుపేదో యినగానె - తెలివి రావాలి,
కనుబొమ్మ సూడాలి - కతలు సూడాలి.

వైదిక వాఙ్మయము

కనుపర్తి మార్కండేయ శర్మగారు

సర్వజ్ఞుఁడును సర్వశక్తిపరిపూర్ణుఁడును, అచింత్యామేయమహిమాన్వితుఁడును అగుపరమేశ్వరునియొక్క నిశ్శ్వాసభూతమగు వేదసముద్రముయొక్క పార మిట్టిదని చెప్పుటకు సర్వజ్ఞుఁడగు పరమేశ్వరుఁడుతక్క తక్కినవార లెవ్వరును సమర్థులు కాఁజాలరని ఆస్తికులగు మహర్షిపుంగవుల నిశ్చితాభిప్రాయము. భరతఖండమను సుప్రసిద్ధప్రాచీననామముగల యీహిందూదేశమునందు అనేక మతములు వెలయుచున్నవి. వానిని ఆస్తిక మతములు నాస్తికమతములు అని రెండుగా విభజించవచ్చును. అనఁగా వేదములను, ఆవేదములను తపఃపభావముచేత నెఱింగిన వారలు తదంతర్గతార్థరహస్యములను స్మరించుటచేత స్మృతులనఁబడిన ధర్మశాస్త్రములను, తదనుకూలాచరణము గల మహర్షుల సదాచారమును అనుసరించి చరించువారలు ఆస్తికులనియు, తద్విరుద్ధముగ నాచరించువారలు నాస్తికులనియు మన్వాదిశాస్త్రజ్ఞుల సిద్ధాంతము. కావున ఆవేదములను గూర్చి యొకింత ఇచట వ్రాయఁబడుచున్నది.

౧. ఋగ్వేదము, ౨. యజుర్వేదము, 3. సామవేదము, ౪. అథర్వవేదము, అని వేదములు నాల్గువిధములు.

ఒక్కొక్క వేదమునందు, సంహితా, బ్రాహ్మణ, ఆరణ్యకభాగములను మూఁడుభాగము లుండును. తఱుచుగా ఆరణ్యకభాగమునందే ఉపనిషత్తులు చేరఁదగియుండును. ఒక్కొక్క చోట సంహితయందును, బ్రాహ్మణమునందునుగూడ ఉపనిషత్తు లుండుటగలదు. ఈ సంహితా, బ్రాహ్మణ, ఆరణ్యక, ఉపనిషత్తులను చతుర్విధభాగసమన్విత మగు వేదచతుష్టయము పరమేశ్వరునియొక్క నిశ్శ్వాసరూపము. అనఁగా ఋషులచేతఁగాని తత్తుల్యబుద్ధిగల మఱొకరిచేతగాని భారతాదిగ్రంథములవలె రచింపఁబడి యుండలేదు. కాని ఈ వేదరాశినంతయు జితేంద్రియులును, బ్రహ్మచర్యవ్రతపరాయణులును అగుమహర్షులు చిరకాలము తపస్సుచేసి ఆతపోబలమువలన వేదమంత్రములను కనిపెట్టి లోకమునందు వ్యాపింపఁజేసిరి. మహర్షులనేకులచేత కనిపెట్టఁబడి శిష్యప్రశిష్యక్రమముగఁ బఠనపాఠన ప్రచారమునందినమంత్రరాశిని గొందఱు మహర్షులు సూక్తములుగాఁ జేర్చిరి. కొందఱు మహర్షులు ఆ సూక్తములను కాండలుగను అధ్యాయములుగను, వర్గలుగను జేర్చిరి.

మంత్రములఁ గనిపెట్టినవారిని మంత్రద్రష్టలనియు, సూక్తములనుగాఁ జేర్చినవారిని

సూత్రర్షులు, లేక సూత్రద్రష్టలనియు, కాండములను సేకరించినవారిని కాండర్షులనియు, వవ్యవహరించుచున్నారు.

ప్రపంచమంతయు, యజ్ఞస్వరూపమనియు, ప్రపంచాంతర్గతవిషయము లన్నియు యజ్ఞమునకుఁ జేరినవేయనియు, అట్టియజ్ఞమునుగూర్చి బోధించుటయే వేదములయొక్క ముఖ్యాభిప్రాయమనియు, వేదాంగకర్త లచ్చటచ్చట వివరించియున్నారు. రానురాను తపస్సామర్థ్యము క్షీణించుచుండుటచేత వేదార్థమును దెలిసికొనుసామర్థ్యముసైతము క్షీణించుచున్నదనియు, ఆవేదార్థమును దెలిసికొనుటకుగాను శిక్షా, వ్యాకరణ, ఛందో, నిరుక్త, జ్యోతిష, కల్పములనుషడంగములను మహర్షులు స్వయముగా నిర్మించిరి. ఈషడంగములు మహర్షులచేత బుద్ధిపూర్వకముగ నూహించి రచింపఁబడినను వీనికి బీజభూతములుమ సూత్రప్రాయములును అగువిషయము వేదవాఙ్మయమగు బ్రాహ్మణభాగమునందుఁగలదు. దానినే గ్రహించి భాష్యప్రాయముగఁ ద మ త మ వేదాంగగ్రంథముల మహర్షులు రచించిరి.

శాఖాభేదములు

వేదములు నాలుగు అని ఇదివఱకు చెప్పియున్నాఁడను.

ఋగ్వేదమునకు ౨౧, యజుర్వేదమునకు ౧౦౧, సామవేదమునకు ౧౦౦౦, అథర్వవేదమునకు ౯, శాఖలు గలవు. శాఖలనఁగా వేదముయొక్క భాగములుగావు. ఆయాయాచార్యుల అధ్యాపనసంప్రదాయముచేత రూఢము లయిన గ్రంథసముదాయముగాని భాగవతాది గ్రంథములకు గల ౧౨ స్కంధములవంటి విభాగముమాత్రము గాదు.

౧. ఋగ్వేదము

ఋక్కులనఁగా ఈమంత్రమునకు ఇన్ని పాదములు, పాదమునకు ఇన్ని యక్షరములు అనునియమము గలమంత్రములు. ఇట్టిఋక్కులుగల సముదాయము ఋగ్వేదమని చెప్పఁబడును. ఈ ఋగ్వేదమునందు:— ౧౦ మండలములు, ౧౦౨౮ సూక్తములు, ౧౦౫౮౦ ఋక్కులు, ౧౫౩౮౨౬పదములు, ౪౩౨౦౦౦ అక్షరములు గలవు. మఱొకవిభాగముగూడ గలదుగాని ప్రకృతమున నిచట ఒకవిధమయిన విభాగమునుమాత్రమే వ్రాసినాఁడను.

బ్రాహ్మణములు:— ఈఋగ్వేదమునకు ఐతరేయబ్రాహ్మణము, శాంఖ్యాయన బ్రాహ్మణము అని రెండుబ్రాహ్మణములు గలవు. ఈ యైతరేయబ్రాహ్మణమునందు ౮ పంచికలు, ఒక్కొక పంచికకు ౫ అధ్యాయముల చొప్పున ౪౦ అధ్యాయములు గలవు. ఇతరాపుత్త్రుఁడగు మహిదాసాచార్యుఁడు ఈబ్రాహ్మణభాగమునకుఁ బ్రవక్త. ప్రవక్తయనఁగా శిష్యులకు అధ్యాపకుఁడు. శాంఖ్యాయనబ్రాహ్మణమునకే కౌషీతకీబ్రాహ్మణమనియు నామాంతరము. ఇందు ౩౦ అధ్యాయములు గలవు.

ఆరణ్యకగ్రంథములు:—ఐతరేయారణ్యకమనియు, శాంఖ్యాయనారణ్యకమనియు ఋగ్వేదీయారణ్యకగ్రంథములు రెండు గలవు. శాంఖ్యాయనమునకు నామాంతరము కౌషీతకి యని ఇదివఱకే చెప్పియున్నాఁడను. ఐతరేయకౌషీతక్యుపనిషత్తులు ఈయారణ్యకగ్రంథములకుఁ జేరినవియే.

ఋగ్వేదీయోపనిషత్తులు ౧౦:— ఐతరేయము, కౌషీతకి, నాదబిందువు, ఆత్మబోధ, నిర్వాణము, ముద్గలము, అక్షమాలిక, త్రిపుర, సౌభాగ్యము, బహ్వృచము అనునవి.

౨ యజుర్వేదము

యజుర్వేదము, కృష్ణయజుర్వేదమనియు, శుక్లయజుర్వేదమనియు ద్వివిధముగానున్నది,

కృష్ణయజుర్వేదము

దీనికే తైత్తిరీయసంహితయని నామాంతరము. ఈ తైత్తిరీయసంహిత ౭ కాండలు, లేక అష్టకములు, ౪౪ ప్రశ్నలు లేక ప్రపాఠకములు, ౬౫౧ అనువాకములు, ౨౧౯౬ పఞ్చాశత్తులు (పనసలు) ౧౯౨౯౦ పదములు, ౨౫౩౪౬౪ అక్షరములు గలిగియున్నది.

తైత్తిరీయబ్రాహ్మణము కాండత్రయాత్మకమయి ౧౨ ప్రపాఠకములుగా విభజింపఁబడియున్నది. ౧౦, ౧౧, ౧౨ ప్రపాఠకములు కఠశాఖకుఁ జేరినవి.

కృష్ణయజుర్వేదమునందు, సంహితయందు బ్రాహ్మణభాగము, బ్రాహ్మణభాగమునందు, మంత్రములును, ఇట్లే ఆరణ్యకభాగమునందు మంత్రములు బ్రాహ్మణభాగము కలసియున్నవి.

ఈ తైత్తిరీయబ్రాహ్మణమునకే పరాయతమనియు నామాంతరము. పరాయాతమనునది సాధురూపము.

ఆరణ్యకగ్రంథము:— ఇది ప్రశ్నలను పేర ౧౦ విభాగములు కలిగియున్నది. ౭,౮,౯, ౧౦ ప్రశ్నములకుఁ దైత్తిరీయోపనిషత్తని పేరు. ౧౦వ ప్రశ్నమునుమాత్రము నారాయణీయోపనిషత్తనియుఁ జెప్పెదరు. ఈనారాయణీయోపనిషత్తు ఆంధ్రపాఠమనియు ద్రావిడపాఠమనియు ద్వివిధముగఁ గలదు. ఆంధ్రపాఠము ౮౦ అనువాకములుగను, ద్రావిడపాఠము ౬౪ అనువాకములుగను, గలదు. అనఁగా ద్రావిడపాఠమునందుకంటె ఎక్కువ మంత్రములు ఆంధ్రపాఠమునఁ గలవు. ఒక్క శ్రీవైష్ణవులుతప్ప స్మార్తులగు ఆంధ్ర ద్రావిడమహారాష్ట్ర కర్ణాటాదిస్మార్తబ్రాహ్మణులందఱు ఆంధ్రపాఠమునే పఠింపుచున్నారు. ద్రావిడదేశమగు తిరునెల్వేలి రామేశ్వరము మున్నగుతావులఁగల ద్రావిడులగు వేదపాఠకులను వేదపారాయణార్థము పిలువఁగా వారు ఆంధ్రపాఠానుసారము స్వస్తివాచనము చెప్పఁ బ్రారంభించిరి. మీరు ఆంధ్రులుకారే, ద్రావిడులు గదా; ద్రావిడపాఠ ప్రకార మేల చెప్పుటలేదు; ఆంధ్ర పాఠ ప్రకారము చెప్పెదరేల? యని ప్రశ్నింపగా "పూర్వకాలమున మాదేశమునందు ఘనపాఠులగువారలు లేరు. వేదాధ్యయనార్థము ఆంధ్రులగు ఘనపాఠులఁ బిలిపించి వేదాధ్యయన మొనర్చితిమి. తత్సంప్రదాయానుసారము మేము ఆంధ్రపాఠమునే అధ్యయన మొనర్చితిమి. మాశిష్యులకును అట్లే చెప్పుచున్నారము. ఇది నిన్న మొన్న వచ్చిన సంప్రదాయము కాదు. ఎన్నియో శతాబ్దములయిన "దని చెప్పిరి. సాధారణముగ ద్రావిడులు ఇతరులయుత్కర్షను దాము స్వయముగ నంగీకరింపరు. సమీపమునందున్న ఆంధ్రుల శ్రేష్ఠత్వమును అసలే నోటితోఁ

జెప్పరు. ఇట్టి ద్రావిడబ్రాహ్మణసోదరులు తాము వేదవిద్యను ఆంధ్రబ్రాహ్మణులనుండి గ్రహించితిమనియు, తాము ద్రావిడబ్రాహ్మణులయినను ఆంధ్రబ్రాహ్మణులనుండి అధ్యాపన మొనర్చితిమనియు, కావున ఆంధ్రపారమేతమసంప్రదాయమనియుఁ జెప్పఁదగినంత వేదవిద్యాగౌరవమును ఏయాంధ్రబ్రాహ్మణశిఖామణులు పొందిరో అట్టి ఆంధ్రబ్రాహ్మణులలో నేఁటికాలమునందు సంప్రాప్తమగుచున్న వేదవిద్యాక్షీణతకు వగచుచున్నాఁడను.

కృష్ణయజుర్వేదీయోపనిషత్తులు ౩౨:— కఠవల్లీ, తైత్తిరీయక, బ్రహ్మ, కైవల్య, శ్వేతాశ్వతర, గర్భ, నారాయణ, అమృతబిందు, అమృతనాథ, కాలాగ్నిరుద్ర, క్షురికా, సర్వసార, శుకరహస్య, తేజోబిందు, ధ్యానబిందు, బ్రహ్మవిద్యా, యోగతత్త్వ, దక్షిణామూర్తి, స్కంద, శారీరక, యోగశిఖా, ఏకాక్షర, అక్షి, అవధూత, కఠరుద్ర, హృదయ, యోగకుండలిని, పంచబ్రహ్మ, ప్రాణాగ్నిహోత్ర, వరాహ, కలిసంవరణ, సరస్వతీ రహస్యములను ౩౨ ఉపనిషత్తులు.

కృష్ణయజుర్వేదమునకుసంబంధించిన ఇతర సంహితలు:—౧. కాఠకసంహిత, ౨. మైత్రాయణీసంహిత, ౩. కపిష్ఠలకఠసంహిత; ఇవి కృష్ణయజుర్వేదమునకు చేరినవియే. కాఠకశాఖీయులు మధ్యదేశమునందును, మైత్రాయణీశాఖీయులు బరోడాదేశమునందును, కపిష్ఠలకఠశాఖీయులు కాశ్మీర, పంజాబుదేశములందును గలరు.

శుక్ల యజుర్వేదము

ఈ వేదమునకు వాజసనేయసంహితఅనియు నామాంతరము గలదు. వాజసనియను మహర్షి యాజ్ఞవల్క్యమహర్షియొక్క తండ్రి. వాజసని యొక్క పుత్త్రుఁడు వాజసనేయుఁడు. అతనిచేత ప్రచారమునకుఁ దేబడిన సంహిత గావున వాజసనేయసంహిత యనిపేరు.

శుక్లయజుర్వేదశాఖలు ౧౫లో కాణ్వశాఖ, మాధ్యందిన శాఖయను రెండుశాఖలుమాత్రమిప్పుడు ప్రచారములో నున్నవి. ఆంధ్రదేశమునందు గల ప్రథమశాఖీయబ్రాహ్మణులందఱు ప్రాయికముగఁ గాణ్వశాఖీయులు. మహారాష్ట్ర, వంగ, గౌడ, ఘూర్జరాదిదేశములందుగల శుక్లయజుర్వేదబ్రాహ్మణులు మాధ్యందినీయశాఖీయులు. మైత్రాయణీయశాఖ కృష్ణయజుర్వేదమునకుఁ జేరినది గాదనియు శుక్లయజుర్వేదమునకుఁ జేరినదనియుఁ గొందఱి తలంపు.

బ్రాహ్మణములు;—ఈ శుక్లయజుర్వేదమునకు శతపథబ్రాహ్మణమనుపేర విపులమయిన బ్రాహ్మణగ్రంథము గలదు. కాణ్వమాధ్యందినశాఖలకు రెంటికిని ఎక్కువగా భేదము యెటుల లేదో అట్లే ఈకాణ్వమాధ్యందిన శాఖలకు సంబంధించిన శతపథబ్రాహ్మణము నకున్ను ఎక్కువగా భేదములేదు కాని కాణ్వశాఖీయులు ౧౭, కాండములుగను, ౧౦౪ అధ్యాయములుగను, ౪౪౬ బ్రాహ్మణములుగను, ౬౮౬౬. కండికలుగను;

మాధ్యందిన శాఖీయులు, ౧౪ కాండలుగను, ౧౦౦ అధ్యాయములుగను, (లేక

౬౮ ప్రపాఠకములుగను), ४३౮ బ్రాహ్మణములుగను ౭౬౨४ కండికలుగను, విభజించిరి.

సుప్రసిద్ధమగు బృహదారణ్య కోపనిషత్తు శతపథబ్రాహ్మణాంతర్గతమే.

శుక్లయజుర్వేదీయోపనిషత్తులు ౧౯;—ఈశావాస్య, బృహదారణ్యక, జాబాల, హంస, పరమహంస, సుబాల, మంత్రికా, నిరాలంబ, త్రిశిఖబ్రాహ్మణ, మండలబ్రాహ్మణ, అద్వయతారక, పైంగల, భిక్షు, తురీయాతీత, అధ్యాత్మ, తారసార, యాజ్ఞవల్క్య, శాట్యాయని, ముక్తికము లనునవి.

సామవేదము

సామవేదమునకు ౧౦౦౦ శాఖలుగలవని చరణవ్యూహాది గ్రంథములందుఁ గలదు గాని ఇపుడు మాత్రము ౧. రాణాయనిశాఖ, ౨. కౌథుమశాఖ, 3. జైమినీయశాఖ, యని మూఁడుశాఖలు మాత్రము నిలిచియున్నవి.

మనదేశమందును మహారాష్ట్రదేశమందును గలసామవేదీయులు రాణాయనిశాఖకుఁ జెందినవారలు.

గుజరాతుదేశమునందుఁ గౌథుమశాఖీయులున్నారు.

కేరళ కర్ణాటదేశములందు జైమినిశాఖీయు లున్నారు.

ఆర్చికమనియు, ఉత్తరార్చికమనియు నీ సంహిత రెండుభాగములుగా విభజింపఁబడియున్నది. ప్రథమభాగమునందు ౬ ప్రపాఠకములు గలవు. ఒక్కొక్క ప్రపాఠకమున ౧౦ దశకములుగలవు. ద్వితీయభాగమునందు ౯ ప్రపాఠకములు గలవు.

ఇదిగాక, ౧. గ్రామగేయమానము ౧౭ ప్రపాఠకములు, ౨. అరణ్యగానము ౬ ప్రపాఠకములు, 3. ఊహగానము ౨3 ప్రపాఠకములు, ४. ఊహ్యగానము ౬ ప్రపాఠకములు అని సామవేదమునకుఁ జేరినవిగాన భాగములు నాలుగు గలవు.

సామవేదమునందుఁ బ్రథమభాగమున ౫౮४ మంత్రములును, ద్వితీయభాగమున ౧౨౨౫ మంత్రములును గలవు.

సామవేదీయ బ్రాహ్మణములు:—తాండ్యబ్రాహ్మణము షడ్వింశబ్రాహ్మణము వంశబ్రాహ్మణము, అద్భుతబ్రాహ్మణము అని నాల్గు విధములు.

ఆరణ్యకము:—సామవేదము యొక్క ఆరణ్యకభాగము ఇతరవేదములయొక్క ఆరణ్యకభాగమువలెఁగాక "ఆరణ్యకసంహిత" యనుపేరఁ బఱఁగుచున్నది.

సామవేదీయోపనిషత్తులు ౧౬:—కేన, ఛాందోగ్య, ఆరుణి, మైత్రాయణి, మైత్రేయి, వజ్రసూచికా, యోగచూడామణి, వాసుదేవ, మహత్, సన్న్యాస, అవ్యక్త, కుండికా, సావిత్రీ, రుద్రాక్ష, జాబాల, దర్శన, జాబాలిను లనునవి.

అథర్వవేదము

ఈవేదమునకు౯ శాఖలుగలవని చరణవ్యూహాది గ్రంథములందుఁ గలదు గాని ఒకశాఖ మాత్రమే యిప్పుడు లభించుచున్నది. ఇప్పుడు లభించెడి యీ అథర్వవేదశాఖ ౨౦ కాండలు గలిగియున్నది.

బ్రాహ్మణము:—గోపథ బ్రాహ్మణము అథర్వవేదమునకుఁ జేరినది. పూర్వఖండము

నందు ౫ ప్రపాఠకములును, ఉత్తరఖండము నందు ౬ ప్రపాఠకములును గలవు.

ఆరణ్యకము:—అధర్వవేదమునకు ఆరణ్యకమను పేరుతోఁ బ్రత్యేకగ్రంథము లేదు.

అధర్వవేదీయోపనిషత్తులు ౩౧ :— ప్రశ్న, ముండక, మాండూక్య, అధర్వశిరః, అధర్వశిఖా, బృహజ్జాబాల, నృసింహతాపినీ, నారదపరివ్రాజక, సీతా, శరభ, మహానారాయణ, రామరహస్య, రామతాపినీ, శాండిల్య, పరమహంసపరివ్రాజక, అన్నపూర్ణా, సూర్య, ఆత్మ, పాశుపత, పరబ్రహ్మ, త్రిపురాతపన, దేవీ, భావనా, భస్మజాబాల, గణపతి, మహావాక్య, గోపాలతపన, కృష్ణ, హయగ్రీవ, దత్తాత్రేయ, గారుడము లనునవి.

పదక్రమపాఠాదికము

ఋగ్యజుస్సామాధర్వ వేదములయర్థనిర్ణయార్థము శిక్షాదిషడంగము లేర్పడినవని యిదివఱకుఁ జెప్పియుంటిని. స్వరాక్షరపదవ్యత్యాస మిసుమంతయైనను, దానివలన వేదార్థము విపరీతమయి యజమానునకుఁ గీడుకలుగునని ప్రత్యక్షముగ వేదమునందే చెప్పియుండుటచేత అట్టివైపరీత్యము కలుగకుండుటకయి పద, క్రమ, జటా, ఘనసంహితలు కూడ ప్రతివేదమునకు మహర్షు లేర్పఱిచిరి.

తత్కర్తలు:—ఋగ్వేదమునకు: పదపాఠమును శాకల్యుఁడును, క్రమపాఠమును బాభ్రవ్యుఁడును;

యజుర్వేదమునకు:— పదపాఠమును ఆత్రేయుడును, క్రమపాఠమును హయగ్రీవుఁడును;

సామవేదమునకు:—పదపాఠమును గార్గ్యుఁడును, క్రమపాఠమును గాలవుఁడును;

అధర్వవేదమునకు :—పదపాఠమును క్రమపాఠమును బ్రహ్మదత్తుఁడును రచించిరి.

జ్ఞాపిక:—విషయ మపారమగుటచేతను, ఎంత సంగ్రహించి వ్రాసినను గ్రంథము ఇప్పటికే విస్తారమగుటచేతను ఆవశ్యకములగు విషయము లెన్నియో వదలవలసివచ్చినది.

నండూరి వెంకటసుబ్బారావు బి. యే., గారి

'యెఱ్ఱి నా యెంకి'

పొక్కులూరి లక్ష్మీనారాయణ గారు

భారతి ౧-వ సంపుటము. ౪-వ సంచిక.

"యెనక జల్మములోన-యెవరమో" నంటె
సిగ్గొచ్చి నవ్వింది-సిలక-నాయెంకి.
"ముందు మన కీజల్మ-ముందోలె" యంటె
తెల్ల తెల బోయింది-పిల్ల-నాయెంకి.
"యెన్నాళ్లు మనకోలె యీసుకము" లంటె;
కంట నీరెట్టింది జంట-నాయెంకి."

భాషాభిమానులారా! కవితల్లజులారా!

లోకము స్వాతంత్ర్యవాయుపూరిత మై యొప్పారుచున్నది. స్వీయభావంబులే పరమ ప్రామాణ్యము లగుచున్నవి. ఈపరిణామ మాంధ్రకవితామతల్లికిని సంభవించినది. ఆయమ యెత్తువారిచేతిబిడ్డ యయ్యె. ఇక్కాలంబున కవన మల్లలేని వారరుదు. ఏదియో కొంచెము భావమున్నఁ జాలును. ఛందోనియమంబులఁ గాని పదస్వాస్థ్యమునుగాని భాషాసాహిత్యమును గాని పూర్వకవిప్రయోగంబులం గాని సరకుసేయ నక్కఱలేదు. అలంకారములఁ దలఁపఁబనిలేదు. నిజముగ నక్కఱలేదా?. కావలెనని శాసించువారు లేరు. ఏపలుకులు పలికిన 'వేమన చెప్పినదే వేద' మన్న తెఱంగున నెవ్వరేరీతి చెప్పినఁ జాలమంది తాటస్థ్యము వహించుచున్నారు. కొందఱు సుప్రసిద్ధవిమర్శకులదృష్టి కూడ నీ విషయముపై మరలకుండుట కేమి కతము?

ఇట్టి కవికల్పనలు ప్రస్తుతాంధ్ర సారస్వతమునందు పెక్కులఁ గాన్పించుచున్నవి. చిత్రచిత్రరీతులఁ గవితావధూటి నాట్యము సేయుచున్నది. ఛందస్సు సున్న. ఉన్నచో స్వాంతము.

"యెఱ్ఱినాయెంకి" యందలి భావము నెవ్వరికిని వివరింపఁబనిలేదు. కొదువవిషయంబులం దీయది కవన మనిపించుకోనఁజాలదు. ఈఖండకావ్యకర్తగారే యిట్టివానిచే నిదివరకే భారతి నలంకరించిరి. కవిగారు యెఱ్ఱి నాయెంకిని, యెంకి భారతిని, విడువఁజాలకున్నారు కాఁబోలు! ఇట్టి కవితలు వాఙ్మయమున కనర్థకములు గావా! తారాశశాంకవిజయాది ఆంధ్రశృంగారప్రబంధములు మచ్చునకైన లేకుండ మంటఁబెట్టవలె నన్న విమర్శకు లీ వెఱ్ఱిశృంగారరసప్రధానఖండకావ్యంబులం దలఁపరేలొకో? ఈరసప్రదర్శనమునకుఁ జిత్రపటముల సహాయముకూడ కావలెనా? ముందువెనుకల నక్షరసంకేతములు గల విద్వాంసులును సాహితీవిశారదులు నిట్టి కవనంబులు భాషాయోషామణి కలంకారంబులని రచియించుచున్నారా? అబ్బబ్బా! కొన్నికవనంబులు నమనంబుఁ దెచ్చుచున్నవిగదా?

కాలక్రమంబునఁ బత్రికాసంఖ్య అభివృద్ధి నొందుచున్నందులకును వాఙ్మయము దశదిశల వ్యాపించుచున్నందులకును సంతసించువారిలో నే నొకఁడను. అయభివృద్ధి యొక్కొక్కయెడఁ గ్రమవిరుద్ధముగ నున్నదని సందియమునఁ గుందుచున్నాఁడ; ఏదైన నభివృద్ధియే యని నే నెంచఁజాల. ఈనావ్రాఁతలకు పెద్దలు కినియక సక్రమపద్ధతి నవలంబించి చిన్నలకు మార్గదర్శకులై యాంధకవితామతల్లికి వన్నెవెట్టఁ బ్రార్థించుచున్నాను.

ప్రాచీనార్యస్త్రీలు: భారతీయ నాగరికతయందు వారిస్థానము

దిగవల్లి వేంకటశివరావు గారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

వేలకొలది వత్సరములకుఁ బూర్వము, మన నాగరికత మహోన్నతదశయం దుండిన కాలమున, ఆర్యావర్తమునఁ బురాణయుగమున స్త్రీలు చాల గౌరవ మందుచుండిరి. ఆకాలపు విద్యుక్తధర్మములందును, ఆచార వ్యవహారములందును స్త్రీలు పాల్గొనుచుండిరి. యజ్ఞాదికములలో, క్రతువులలో వీరు నుచిత రీతిని పాల్గొనుచుండిరి. విద్యలందుఁ గళలందు వీరికిఁ బ్రావీణ్య ముండెను. ఆస్తియందు వీరికి దాయభాగపుహక్కు లుండినవి. మనము మహమ్మదీయాచారమునఁ జూచుగవిసెన లేకున్నను పాశ్చాత్యరీతిని స్త్రీపురుష భేదము గమనింపని యాచారమును లేదు. యుక్తసమయములందు స్త్రీలు పరులకుఁ గనఁబడుట తప్పుగఁ దలంపఁబడ లేదు. వేదములును బ్రాహ్మణములును ఆర్యుల యాచారవ్యవహారములను బాగుగఁ బ్రదర్శించుచున్నవి.

బృహదారణ్యకోపనిషత్తున, యాజ్ఞవల్క్యుఁడు వనముల కరుగునప్పుడు భార్యతోడి సంభాషణము కలదు.

యాజ్ఞ: మైత్రేయీ! నే నీగృహము విడిచి పోవుచున్నాను. దాయభాగమున నీకును గాత్యాయినికి నేదో విధమగు పరిష్కారము చేసిన మంచిదికదా!

మై: నాథా! ఈప్రపంచమున సమస్త సంపదలు నాకు లభించినను ముక్తి కలుగునా?

యా: కలుగదు. లోకమునందలి ధనవంతులజీవితమువలెనే నీజీవితము నగును. ధనము వలన ముక్తి చేకూరదు.

మై: ముక్తిలేనిధనము నాకేల? ముక్తి సాధనమును బోధింపుఁ డని నాప్రార్థన.

యా: ప్రియురాలా! నీవు చాల మంచి మాటాడితివి. రమ్ము కూర్చుండుము. నీకు బోధించెదను

అని యామె కుపనిషద్ధర్మములను గూర్చి పరమాత్మనుగూర్చి యుపదేశించెను. ఆమెయు విద్వాంసురా లగుటవలన వానిని బాగుగ గ్రహించి లోకమునందలి సంపదలన్నిటికన్నను విలువగఁ జూచికొనినది. ఈ గ్రంథమునందే, విదేహరాజగు జనకుని కొలువుకూటమున జరిగినసంగతి యొకటి వర్ణింపఁబడినది. ఆప్రభుఁ డశ్వమేధమునకు వచ్చిన బ్రాహ్మణులనెల్ల సత్కరించి కురుపాంచాలద్విజులం దెవ్వరు ఘనులో యని తెలియఁగోరి, సభయందు వేయిగోవులను, పదివేల బంగరునాణెముల నుంచి, "ఓసద్బ్రాహ్మణులారా! మీలో విద్యాధికుఁడైన యాతఁడు వీనిని గ్రహింపవలె నని పలుకఁగా, నచ్చటివారిలో ముందు

గన్నే వచ్చి తీసికొనన నెవ్వరును సాహసింపలేక యుండ యాజ్ఞవల్క్యుఁడు తనశిష్యుని జూచి వానిని బుచ్చుకొమ్మనెను. అంతట నచ్చటి వారెల్లరు నాతనితో వాదమునకు వచ్చిరి. శాస్త్రపరీక్ష జరిగెను. అశ్వలహోత్రి, జరత్కారార్తభాగుఁడు, భుజ్యులాహ్యాయనుఁడు, ఉషస్తచాక్రాయణుఁడు, కహోలకౌషితకేయుఁడు, ఆరుణి, ఉద్దాలకుఁడు మున్నగు మహావిద్వాంసుల ప్రశ్నములకు యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ప్రత్యుత్తరము లిచ్చెను. వారు నిరుత్తరులైరి. అంత, నాసభయందు విద్యలందును ఆచారవ్యవహారజ్ఞానమునను ఎవరికిని దీసిపోవని స్త్రీరత్నము గార్గి వాచక్నవి లేచి నిలువఁబడినది. యాజ్ఞవల్క్యునివంకఁ దిరిగినది.

“యాజ్ఞవల్క్య మహాశయా! లెమ్ము విదేహకాశీరాజపుత్ర మహావీరులవలె యుద్ధసన్నద్ధుఁడవు కమ్ము. ధనుస్సు లంఘించి రెండస్త్రములను సిద్ధపఱచుము. నే నడుగఁబోవు రెండు ప్రశ్నములకును బ్రత్యుత్తర మిమ్ము”* అనినది!! యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఆమెతో వాదించినాడు!!!

ఈ రెండుదాహరణములును మన ప్రాచీనార్యస్త్రీల యౌన్నత్యమును దెలుపుచున్నవి. ఆ కాలమున శ్రుతిస్మృతిసదాచారములందు స్త్రీలు పురుషులతోపాటు సహభాగినులై యుండిరి. ఆకాలపుస్త్రీలకు బాల్యవివాహములు లేవు. యుక్తవయస్సు వచ్చిన తరువాతనే పెండ్లి జరుగుచుండెను. వివాహమంత్రములెల్ల దీనిని ఋజువుచేయుచున్నవి. పాణిగ్రహణకాలమున సంస్కృతమున వధూవరులకుఁ జెప్పఁబడుచున్న బుద్ధులు, భార్యాభర్తలు చేయువాగ్దానములు నేఁటి బొమ్మపెండ్లిలకు వర్తింపవు. పూర్వము స్త్రీలకుఁ బునర్వివాహము చేయునాచారము నుండినది. మాఱుమనువునకుఁ బోవుస్త్రీ పాటింపవలసిననియమములును గ్రంథములందు కనఁబడుచున్నవి. ఒకవర్ణపు విగతభర్తృక, ఇంకొకవర్ణపుఁబురుషుని వివాహమాడినట్లును తెలియుచున్నది. ఒకస్త్రీకి బదుండ్రు పూర్వపు భర్తలుండినను, ఆమె యొకబ్రాహ్మణుని బెండ్లియాడెనేని, ఇతఁడే, ఆమెకు సరియగు భర్త యగునని అధర్వవేదమున నున్నట్లును తెలియుచున్నది. అందువలన నాకాలమున నిప్పటివలె ఆచారవ్యవహారములు వర్ణాశ్రమధర్మములు నుక్కుపంజరమునందువలె బిగియింపఁబడి యుండలేదని స్పష్టపడుచున్నది. ఇప్పటివలెనే ఆకాలమునను, ఒక పురుషుఁడు పెక్కురుస్త్రీలను బెండ్లాడవచ్చును కాని ఒక స్త్రీకి బెక్కురుభర్త లుండరాదని ఐతరేయబ్రాహ్మణమునఁ గలదు.

II

భరతఖండమున నాకాలమునఁ బాతివ్రత్య మొకగొప్పసుగుణము. అది లేనిస్త్రీ లరుదు. వ్యభిచారము మహాదోషముగఁ బావముగఁ బరిగణింపఁబడుచుండెను. యజ్ఞములందు, పుణ్యసమయములందు స్త్రీలు చేసినపాపములు బయల్పఱుపఁబడుచుండినటులఁ దెలియుచున్నది. శతపథబ్రాహ్మణము యజ్ఞము చేయునాయనభార్య చేసినపాప మొప్పుకొనుటావశ్యకమని నుడువుచున్నది.

* Early Hindu Civilization by R. C. Dutt.

భరతఖండమున పురాణయుగము ఆర్యనాగరకత వర్ధిల్లిన కాలము. రామాయణపుస్త్రీలు, ఆర్యనాగరకత మహోన్నతస్థితియం దుండిన కాలపు భారతీయస్త్రీలని చెప్పవచ్చును. "రామాయణము ఆదర్శప్రాయమగు సంఘమును జిత్రించుచున్నదని చెప్పినవారు సత్యమునే పలికిరి. అయిన నిందువలన నిది కేవలము కవికల్పన మని యెంచుట పొరబాటు. నిజమగు సంఘము నాదర్శప్రాయమగుట తటస్థించునను సంగతి మఱువరాదు." అని అరవింద ఘోషుగారు వ్రాసినారు. ఇది రామాయణపుస్త్రీలను గూర్చియు నిజమే. మంచివారైనను, చెడ్డవారైనను, రామాయణపుస్త్రీలు మానవాదర్శలను సహజముగఁ బ్రదర్శించుచున్నారు.

రామాయణమున అంతఃపుర కాంతలలో శ్రీరాముని తల్లులు, సీతాదేవియు ముఖ్యలు. పురస్త్రీలు, మునిపత్నులు, నింక నితరస్త్రీలును గలరు. వీరుగాక, మానవస్త్రీలుకాని వారుగ వర్ణింపఁబడిన వనవాసినులగు వానరకాంతలును, లంకాద్వీపవాసిను లగు రాక్షసస్త్రీలును, కనఁబడుచున్నారు.

అయోధ్యానగరము సుందరమగుపురము. అచ్చట

"జననియు జనకుఁడు వధువులుఁ
దనయులు దనయలును గృహిణి దానును నతిథుల్
దనివిగ నిండక యుండెడి
మనికి యొకండైన లేదు మందునకైనన్." *

అయోధ్యానగరవాసు లెల్లరు సత్స్వభావులే. అందఱును ధర్మశీలనిరతులే.

"సాగయించు చక్కఁదనముం
జిగిబిగులును లేని వారు క్షితిపతిభక్తిన్
దగులనివారలు లేరట
మగలందును మగువలందు మాటకునైనన్"!

అచ్చట నాల్గుకులములవారును దమ తమ వృత్తులందుఁ బరమవ్రతులై మెలఁగుచుండిరి.

దశరథమహారాజుభార్యలు జలజాక్షుని సతులఁబోలు చంద్రనిభాస్యలు, రాచనగరున సుఖముగ విభవము లందుచుండిరి. రాజు అశ్వమేధము చేసినప్పుడు వీరును దీక్షాయుతలై యుండిరి. ఆక్రతువునందుఁ గౌసల్యాదేవికి బ్రధానస్థాన ముండినది.

శ్రీరామునిగృహమునఁ బరిచారికలెల్ల పరమనారులే. వీరెల్లరుత్తమకులసంజాతలుగ, వర్ణింపఁబడినారు. నలుగిడునట్టివారు, అలంకరించునట్టివారు, వింజామరలు వేయువారు, ఇతరములగు పనులు చేయువారును బరమనారులుగనే పేర్కొనఁబడినారు. మంథర యొకత్తుకమాత్రము సాధారణస్త్రీ. కైకేయిపుట్టినింటనుండి చేరినస్త్రీ. రామునిపట్టాభిషేకము వలనఁ గైకేయికిఁ గలుగఁబోవు హీనదశకన్నఁ దనకుఁ గలుగఁబోవుస్థితికే మంథర పరితపించుచున్నట్టు లామె పల్కులవలననే తెలియుచున్నది.

ఆకాలమునాఁటిస్త్రీ లెల్లరును నాగరకులుగ విద్యావతులుగ, కనఁబడుచున్నారు. ఇహపరసుఖములకుఁ గావలసినజ్ఞానము వారికుండెను. అయోధ్యలో నేమి, అడవులలో నేమి అప్పటిజీవనము కాపురములు బాగు

* ఇందలి పద్యములు ఆంధ్రవాల్మీకిరామాయణములోనివి.

గనే యుండెను. అతిథిసత్కారము, మర్యాద, పనిపాటులు, స్త్రీలు బాగుగఁ జేసెడువారు. వారికి మంచిజ్ఞానము, వైరాగ్యము నుండెను. వేదాంతము, శాస్త్రములును దెలియును. సీతాదేవికి సంస్కృతమున బాగుగఁ బాండిత్య ముండినట్లు లామెసంభాషణమువలన నెఱుఁగ వచ్చును. ఆమె కనేకశాస్త్రములు వచ్చును. ఆయుధముల యుపయోగము, అస్త్రముల ప్రయోగము, ఉపసంహారమును వచ్చును. కైకేయి పతనమగనితో రణరంగముననుండి సారథ్య మొనరించినట్లును స్పష్టపడుచున్నది. వాలిభార్య తారకు నౌత్పాతికశాస్త్రము తెలియును.

ఆకాలపుస్త్రీలకుఁ గళలందుఁ బ్రావీణ్యముం డెను సంగీతసాహిత్యములందు నిపుణత యుం డెను. కుశనాభునిపుత్రికలఁ జూడుఁడు. భూష లకెంపుల తళతళలతోఁ జేతుల వీణె లూని పాడుచు విహరించుచున్నా రీనాగరికయువ తులు!

"చేతుల వీణె లూని తమిచేఁతలఁ జేతము లుల్లసిల్ల వ
ర్ణాతిశయత్కారంబు లనఁ జారుశరీరములొప్పుచుండఁగే
శీతశరత్స్వరత్వమున లీలల బాళిని బాడుచు న్వనీ
జ్యాతలముంను వెల్గిరి ఘనాంతరతారలచందమొందఁగన్"

ఆకాలపు స్త్రీలలోఁ గొంచెము 'ఘోషా' పద్ధతి యుండెను. అంతఃపురస్త్రీలు వెలికి రాఁగూడదనునియమమయోధ్యాపురినేకాదు, లంకాపురియందుఁగూడ నుండెను. రావణుని భార్యలు ముసుఁగులు లేకనే ఆతఁడు మరణించి పడియున్న ప్రదేశమునకు వచ్చినప్పుడు మండోదరీవిలాపమువలన నిది తెలిసికొనుచు న్నాము. తాను పాదచారిణియై వచ్చుటే యాశ్చర్య మనియు నామె చెప్పుచున్నది.

అయినను, స్త్రీలు పురుషులతో విహ రించుపద్ధతి మానవులందును రాక్షసులందు నుండినది. స్త్రీలు పురుషులతో విమానము లందును విహరించుచుండిరి. విమానమున శ్రీరామునితో సీతాదేవి యయోధ్య కేఁగిన చో రావణేశ్వరునితో మండోదరి కుబేరవన ములందు విహరించినది. ఇట్టిసమయములందు స్త్రీలు కనఁబడఁగూడదను నియమము లేదు. ఈసంగతి శ్రీరాముఁడే చెప్పుచున్నాఁడు.

"సమరంబుల వ్యసనములన్
డమరముల స్వయంవరంబులన్ బెండ్లియెడన్
సుమతీ! యజ్ఞములందుం
గమలాక్షులదర్శనం బకార్యం బగునే!"

అని విభీషణునితోఁ బలికినాఁడు.మఱియు;

"చెలువలఁ గావఁగ చేలములు, ప్రహరులు
ఆలయజాలములును తెఱలును"

చాలవనియు "శీలమే సంరక్షక" మని యు శ్రీరాముని యభిప్రాయము.

భారతీయయువతుల కాదర్శప్రాయయగు ననసూయను సీతాదేవి దర్శించినది. అత్రిమ హాముని యాశ్రమము మిక్కిలి సుందరమైనది. దానికి అనసూయాదేవిగుణసౌందర్యమువన్నె వెట్టినది. ఆమెవలన సీతాదేవి అనేకవిషయ ములు నేర్చికొనినది ఆసందర్భమున సీతాదేవి సావిత్రీ సతినిగూర్చియు రోహిణీదేవిని గూర్చి యుఁ బ్రశంసించినది. వీరప్పటికే మన ఆర్యా వర్తమున ఉత్తమాదర్శప్రాయలుగ నుండిరి. సీతాదేవి యితరఋషిపత్నుల ననేకులను దర్శించినది. వారినిరాడంబరజీవనము,పతిభక్తి,

ఆశ్రమమృగములందలి ప్రేమము, అతిథిసత్కారము ప్రశంసనీయములు.

రామాయణమునందు నితరపురాణములందువలెనే దేవవేశ్యలగు రంభమున్నగువారినిగూర్చియు నప్సరసలనుగూర్చియు వినుచున్నాము. రంభ విశ్వామిత్రునితపముఁ జెఱుపఁబోయి శపింపఁబడుటయు, ఋశ్యశృంగుని వేశ్యలు వంచించుటయుఁ జదువుచున్నాము. కులస్త్రీయగు నహల్య చేసినపాపము దానిఫలితమును దెలిసికొనుచున్నాము. అందువలన స్త్రీలలో నుత్కృష్టముకాని జీవనము నుండెనని గ్రహింపఁగలుగుచున్నాము.

స్త్రీలలో యోగినులు, విరాగులు నుండిరా యని యోజింప నొకభక్తురాలు రామాయణమునఁ గనబడుచున్నది. కేవలము భక్తిచేతనే ముక్తినంది జన్మసాఫల్యము పొందినశబరి మాతంగాశ్రమమున ప్రతివస్తువును భగవంతునిగనే తలంచి పూజించినది. రామునిగూర్చి వినినది. చూచినది. తరించినది.

అమానుషస్త్రీలుగ వర్ణింపఁబడినవారిలో వానరస్త్రీలు ముఖ్యులు. అయినను వీరియందు మానుషేతరగుణములు కనఁబడుట లేదు. సుగ్రీవునిగూర్చి కిష్కింధనుగూర్చి మనము చదువునప్పుడు, వాలిభార్య తారను చూచుచున్నాము. ఈమె చాల నందకత్తె; గుణవంతురాలు. వాలి కామెయందుఁ బ్రేమము గౌరవము నుండినవి. వాలి యామెను "మేధోదార,నీతికళాధార" మున్నగు ఉత్తమ విశేషణములచే సంబోధించుచున్నాఁడు. తార చాల తెలివి కలట్టిది. శ్రీరామునిమహిమ నొక్క త్రుటిలో గ్రహించినది. వాలి కెన్నో బుద్ధులు చెప్పినది. కాని లాభములేకపోయినది. తుద కామె దుఃఖించుచు వెనుదిరిగిపోయినది. వాలికై పరితపించి ప్రాయోపవేశము చేయుటకుఁగూడఁ బ్రయత్నించినది. తారయొక్క సుగుణములను గ్రహించి యామెను శ్రీరాముఁడే స్వయముగ వచ్చి యూఱడించినాఁడు. తారయు తక్కినవానరస్త్రీలున్ను సీతాదేవి యనురాగమునకుఁ బాత్రలై ధన్యలైరి. ఆమె యయోధ్యానగరమునకుఁ బోవునప్పుడు వారినిగూడ రమ్మని యాహ్వానించెను. వీరెల్లరు సంతసించి ఉత్సాహముతోఁ బేరంటమునకుఁ బోవుమనస్త్రీలవలెనే పయనమైరి.

రామాయణపు స్త్రీలలో రాక్షసవనితలను గూర్చి మనలోఁ గొందఱికి మంచి యభిప్రాయములేదు. రావణుని పదితలలును గుంభకర్ణునివికృతాకారమును మనమనసు విఱచినవి. వారెల్లరు గుణములవలన వికృతులును రాక్షసులునైరి. కాని రూపమునఁ గాదని భగవద్గీతవలన నెఱుఁగవచ్చును. ఇది బాగుగ జ్ఞాపకముంచుకొనినచో వాల్మీకిముని లంకాద్వీపవాసులనుగూర్చి వ్రాసినవ్రాతలను బాగుగ గ్రహింపఁ గలుగుదుము. వాల్మీకి ఆర్యుఁడు. ఆర్యుల యభిప్రాయములనే చాటుచున్నాఁడు.

(సశేషము)

మ ధు క ల శ ము

ఉ. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] గారి చిత్రపటమునుండి పునర్ముద్రితము.

మధుకలశము

(ఉమర్ ఖాయయమున కనువాదము)

రాయప్రోలు సుబ్బారావు గారు

ఒకదివసప్రదోషమున నోపికతోఁ గనిపట్టినాఁడ, శ
క్తికొలఁది నార్ద్రమృణ్మయసకృత్యము నల్పెడు కుంభకారునిన్
సకియరో! నన్నగిల్లినవిషాదరుతిన్ బతిమాలె నాఘటా
త్మకమగుప్రాణి "అన్న! దయ దాలిచి మెత్తఁగ నొత్తు" మం చొగిన్. ౩౮

చ. పృథఁ గథఁ జెప్పనేల కృశియించుచునున్నది యాయు వంచు నీ
మధుకలశమ్ము నింపుము సుమంగలి! పుట్టని రేపుకోసమై
శిథిలతఁ గన్ననిన్నకయి చింతలవంతల మున్గ నేటికో
మధురము లేని నేఁడు లనుమానముమాని సుఖింపు మర్థిమై. ౩౯

చ. ఒకనిముసానఁ బ్రాణికళ లూడ్చినమృత్యువు శూన్యవీథి వే
ఱొకనిముసానజీవన పయోదధియొడ్డున నిల్తు మద్దిరా!
సకి! కనుమాసెఁ దారకలు, సాగిరి యాత్రికులెల్ల శూన్యరూ
పకమగు దిఙ్ముఖోదయముపైఁ దమలక్ష్యముపెట్టి వేగమే. ౪౦

చ. ప్రమదరో! 'నేతినేతి' యని పారము గానఁగరాని యీవివా
దముల నలంగు టెందనుక! ధారలుధారలుగా స్రవించుద్ర
వ్యముగలద్రాక్షతోఁ బరవశాదరసౌఖ్యము మేలు గాదొ! శూ
న్యమొ అటుగాక చేఁదొ యగు అందనిపండులకంటె నెప్పుడున్. ౪౧

చ. సహృదయులార! యెన్నిదినసంబులనుండియొ చేయుచుంటి నా
గృహమునఁ గ్రొత్తపెండ్లి సవరింపగ యత్నము, లెట్టకేల కీ
విహసితశయ్యనుండి యెడపెట్టి పురాణవిరాగతత్త్వమున్
సహజమధుప్రియన్ బ్రణయశయ్యకుఁ దీయగ నామతించితిన్. ౪౨

ఉ. సూత్రపదప్రమాణములు సూపగఁజాలుదు, అస్తినాస్తివా
దత్రసరంబు లల్లఁగ, పదంపడి లౌకికపారలౌకిక
క్షేత్రవిచారనిర్ణయముఁ జేయఁగనోపుదుఁ, గాని యీసుధా
పాత్రమునందుఁ దక్కఁ గనుపట్టవు లోఁతు లికెందుసృష్టిలోన్. ౪౩

చ. కడ కొకసందెచీఁకటిని గాంచనభాండము నంసభాగమం
దిడి మెలమెల్లఁ గాలిడియె నేకత మీమధుశాలవాకిటన్
బడఁతి యొకర్తె, యాకనకభాండరసాయన మెంతొ ప్రేమ యే
ర్పడఁ జవిఁజూడుమంచొసఁగె, త్రావితినే మధువయ్యె నద్దియున్. ౪౪

చ. పొరపున నెండ్రొరుల్ పడక పోరెడి 'డెబ్బదిరెండు' శాఖలున్
మఱలిచె నేకదిగ్గతికి మాఱనకుండ, నిమేషమాత్రలో
మెఱుఁగుపసిండియై పరిణమింపఁగఁ జేసెను లోకలోహ మ
బ్బురముగ నెచ్చెలీ! తలఁపనో మధుమంత్రమహారహస్యముల్. ౪౫

ఉ. ఆబలవన్మహామ్మదుజయప్రభుశేఖరుమంత్రఖడ్గధా
రాబహుళప్రభల్, హృదయరాజ్యము ముట్టడివెట్టు నాస్తిక
క్లీబవిచారతండము ఖిలీభవమంద వెలుంగుఁ జూడు గా
రాబుచెలీ! దిగంతములు ప్రామినచీకటు లింక విచ్చెడిన్. ౪౬

చ. ఉఱివడనిమ్ము పండితుల నుగ్రవివాదల, నిల్వనిమ్ము నా
శిరసుననే విచిత్రమగుసృష్టివిచారమునెల్ల నోసఖీ!
పరిమళశయ్యపైఁ బ్రణయభాగవతంబులు నాడుకొంచు నీ
మురిపము సాగునన్నిదినముల్ సుఖియింపుము మోజు దీఱఁగన్. ౪౭

చ. బయలను, లోన, ప్రక్కలను బైనను గ్రిందను గూడఁ జూడ నం
తయు నొకయింద్రజాలమగు నాటక, మాడుదు రొక్కవేదిపైఁ
బ్రియముగ, కాగడాయగురవిన్ వలగొంచును నీడలట్టులెం
తయు నటు వచ్చిపోదురు సుతారపుబొమ్మలు కేల్పవల్ సఖీ! ౪౮

చ. సొనకుదరిన్ గులాబిసొగసుల్ మిగులన్ వికసించుచుండ నె
ఱ్ఱనిమధుధార లానుచుఁ గరంగుము ఖయ్యముతోడ నీవు, న
ల్లనికలశంబుతో మరణలక్ష్మి నినున్ దరియంగ వచ్చె నే
ని నిలిచి జంకకుండఁ దరుణీ! గ్రుక్కొమ్మదియున్ బ్రియంబుగన్. ౪౯

చ. ఒకచదరంగపాళి యిది యుగ్మలి! రంగులగళ్లు కేల్పవల్
సకలజగజ్జనంబులను సాకెలుగాఁ గొని కాలుఁ డాడు; పా
చికలును గొంతసే పనుఁగుఁజెల్మి నటించి, యొకింతలోనిమా
రకు లయి యావలావలఁ బరస్పరమున్ దెగి పేటికం బడున్. ౫౦

గానము

కాశీనాథుని భైరవమూర్తి గారు

శ్లో. విపంచ్యా గాయన్తీ వివిధ మపదానం పశుపతేః,
త్వయారబ్ధే వక్తుం చలితశిరసా సాధువచనే,
తదీయై ర్మాధుర్యై రపలపితతంత్రీకలరవాం,
నిజాం వీణాం వాణీ నిచుళయతి చోళేన నిభృతమ్.

గత సంచికలందు శ్రుతులకు వాది, సంవాది, వివాది, అనువాది, భేదములును, ప్రత్యేకనాదతరంగ ప్రమాణమును, తత్పరస్పర సంబంధపరిమాణమును, ఎట్టిప్రమాణము గల్గిన శ్రోత్రపేయముగ నుండునదియు, నెట్టివి తద్వ్యతిరిక్తము లగునట్టివియు, వీటిని కనుగొనుటకు పాశ్చాత్యాధునిక ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞులచే గనుపెట్టబడిన యంత్రాదివిశేషములు నిత్యాదు లుదాహరింపబడినవి. ఈ శాస్త్రమును గమనించుచు నీయంత్రముల సాయమున శ్రుతిప్రభేదముల నిరూపింప బూనుట, కవిత్వమందు గణముల గుణింపుచు గురులఘువుల సమకూర్చి, పద్యాదిరచనము నుద్యమించుట వంటిదియే యన దగును. ఈయంత్రసాయమునకన్న నానాదమునం గల శ్రుతులు శ్రోత్రపేయము లౌనా కాదా యనునది ఈశ్వరనిర్మిత మగు శ్రోత్రేంద్రియమే మిగుల సమర్థముగ నిరూపింపగలదు. ఈశ్రావ్యతానిరూపణము "లోకో భిన్నరుచి" యనునట్లొక్కొక్కరి కొక్కొక్కతీరున నుండుటయు గలదు. కాని సకల పశు పక్షి మృగాదులను, మానవులనుగూడ చలింపజేసి యానంద మొసగగల్గు శ్రుతులుమాత్ర మన్నిటికిని సామాన్యమే. మూడుస్థాయిల నమరుషడ్జముల గలిపిన

"ఆత్మావై పుత్రనామాసి" యనునట్లు రూపాంతరములయ్యు, మూడును లీనమై యుండును; వీటితో పంచమమునుగూడ జేర్చిన లీనము కొంచెము భిన్నమైనను, శ్రావ్యత తగ్గక, లీనమై యున్నను మిశ్రరుచిని జనింపజేసి హాయిని పుట్టించును. అనఁగ నాదతరంగసంబంధ ప్రమాణము (Relative Proportion) శ్రుతులకు 5: 10: 20, నిట్లుండెనేని సంపూర్ణ లీనమగును. అట్లుగాక, 12: 18: 24: 36 ఇట్లుండెనేని కొంచెము ప్రభేదమయ్యును శ్రావ్యతగ నుండును. మొదటిది స. స. స. యగును. రెండవది స. ప. స. ప. యగును. లీనభావమున ద్వితీయము కొంతవరకు తగ్గినను శ్రావ్యతకు లోటుండక, ద్వితీయస్థానమును బడయగలదు. పంచమస్థానమున మధ్యమమును జేర్చిన స.మ. స. మ. వీటికి నాదతరంగసంబంధ ప్రమాణము 12: 16: 24: 32. ఈ ప్రమాణము తృతీయస్థానమలంకరింపగలదు. ఈమూడు సమూహములందునను శ్రావ్యతావిషయము ప్రపంచమంతటను నిర్వివాదాంశము ; గాని పాశ్చాత్యులు వారిగానమున స. గ. ప. స అనగా 12: 15: 18: 24 ప్రమాణము గల్గినట్టివియు, రి. మ. ప. ని 27: 32: 36: 45 ప్రమాణము గల్గినట్టియు శ్రుతుల జేర్చి పట్టుచు వాద్యాదులందు ననుకరించుచున్నారు. ఇటుల ఋషభ, గాంధార, నిషాదములఁ జేర్చి పట్టుట మన దేశమున నాచారము లేమి యంతగ శ్రావ్యత యుండకపోవుటయే కాక వినుటకు కటువుగ గూడ నుండును. కాని వారిగానమున నిది ముఖ్యముగ పరిగణింపబడుచు వ్యవహరింపబడుచుండుటచే నిది వారికి మిగుల శ్రావ్యముగ నుండును. ఏతద్విషయమున మానవ శ్రోత్రేంద్రియములన్నియు నీశ్వరసృష్టములే అయినను, ఆయాదేశకాలపాత్రముల ననుసరించియో, శీతోష్ణపరిస్థితుల ననుసరించియో యీ ప్రభేదము జనించెను. ఇదియును గాక పాశ్చాత్యులు మనగానమును విని యామోదింప నశక్తులగుటకును, మనము వారిగానము సేవగించుటకును గల యనేక కారణములలో ముఖ్యమగునవి యిట నుదాహరింపబడును. ఐరోపియనులు నందున నీమిషనరీలు సామాన్యముగ మనదేశదురాచారైకాన్వేషణతత్పరులగుటచే వాటిని వెలిబుచ్చ నిచ్చగించుచుందురు. తత్కారణమున జనసామాన్యమునకు మనమతమందు దీర్ష్యను బుట్టించి పరమతావలంబకు లగుట కవకాశము జనింపజేతురు. ఇయ్యది వారికి వృత్తి. దీనికై సామాన్యముగ గ్రామాదులలో గ్రామదేవతలకు జరుపబడు పూజలు జాతరలందును, పర్వదినములందు, సముద్ర, పుణ్యనదీ స్నానాది సమయములందును, వీరి యుపన్యాసాదికముల గాననగును. ఛాయాపటముల దీసి పైకి పంపి హిందువులు దేవతల నారాధించు విధ మిది యని వారి దేశమున వెల్లడిజేసి యచ్చట నుండువారికి, మనలను చూడకయే మన మనిన సేవగింపు జనింపజేయునట్లే, మనగానమును, దొమ్మరవాళ్లు, పాములవాళ్లు, మొదలగువా రుప యోగించు నాగస్వరము డోలు, పిల్లనగ్రోవి, తిరుపతియూరేగింపు, గ్రామదేవతాది కొలుపులు, మొదలగువాటియందు దుపయుక్తము

లగు సన్నాయి, వీరణము, డప్పులు, బాకా, పంబలు, తాషాలు, కొమ్ములు, వీటికి ఛాయా యంత్రములపటములగూర్చియు, వస్తుప్రదర్శన శాలలం దుంచియు, మనగానసాధనము లివ్వి యనియు మనగానమనిన నచటివారికి హాస్యాస్పదమగునట్లొనర్చుటచే, ప్రథమదర్శనమే హాస్యాస్పదముగ నుండినపుడు వినినను నట్లే యుండుననుట నిర్వివాదాంశము. అథవా ఎవరైన నొక పాశ్చాత్యగాయకమహానుభావుడు మనగానశ్రవణార్థము నకిచటికి వచ్చి ఏపాశ్చాత్యునో సాహాయ్యముగ నాశ్రయించి వారిద్వారా ఏదో గానమును వినియు, వానివలన సరియగుశాస్త్రసంబంధములగు విషయముల దెలియనేరక, కొన్నిటిని గ్రహించి - కూపస్థమండూకమువలె వీరిగాన మింతియె యని, బ్రహ్మాండముగ వ్యాసములను పుస్తకములను ప్రచురించి మనగానవిద్య యనిన వారిదేశమందు చులకన జేసి వారి కసహ్యము పుట్టింతురు. పరదేశీయు లగు పాశ్చాత్యులమాటటుండుచుడు. ఈనడుమ మన దేశముననే బంగాళీయులలో నొకరు చెన్నపురికి వచ్చి దాక్షిణాత్యగానశ్రవణమునకై యీదేశవాస్తవ్యులును తమ స్నేహితులును, దేశీయులు నగు నొకరి నాశ్రయించి వారిద్వారా నొక వేశ్యాంగనాగానమును విని చని వారియభిప్రాయమును దాక్షిణాత్యగానము విషయమున నేర్పఱుచుకొనిరని వినుట కెంతయు విచారమగుచున్నది. ఇట్లే ముఖ్యమగుశాస్త్రసమ్మతమగు గానము వారు (పాశ్చాత్యులు) వినదలచుకొనినను నది సందర్భింపక పోవుటయు ముఖ్యకారణము లలో నొకటి. అదివరకే మనసుత్రిప్పబడియుండుటచే వీరిగానము వినుటదియేమి, యను యహంభావము, వినుటనిన అవమానమని తలచుటయు గలదు. మరియు మనజంత్రములు నతిపురాతనములు పూర్వనిర్మితములు, వారికి నూతనము లగుటచే, వికృతములు దర్శనమాత్రమే హాస్యాస్పదము. గాయకుని యాకారము గూడ వారి కట్లే యుండును. కాని యొకదానిని మాత్రము, మనగానమును కొంచెమోపికతో వినిన, వారు గమనింపకపోరు. అనేకులు పాశ్చాత్యు లిట్లే వగించుకొనినను "అబ్బా! నిమిషమున కెన్ని నాదములు (Sounds) పలికించుచున్నాడు? ఏమియు లిఖితపూర్వకమగు గాన మాతనిసమక్షమున లేనిదే ఎట్లింతసేపు గానము జేయగలుగుచున్నాడు?" అను విషయము లాయన నాశ్చర్యమ్మున ముంపక యుండవు. రెండవది వారిలో గానము నెంతవరకు ప్రథమ, ద్వితీయ కాలములలో విశేషముగ గలదు. కాని మనగానము నందు షట్కాలమువరకును మఱియు ప్రథమకాలమునకంటె నింక విళంబాతివిళంబముగ గానము చేయుటయు గలదు. జంత్రముల నెట్లున్నను గాత్రమునమాత్రము ప్రథమకాలముననే వారికి బాడుట విశేషము. మన కుండు గమకప్రభేదములగూడ వారు గమనించుటరిది. పియానా, ఆర్గన్ ఇత్యాదికములందు గమకభేదములు దుస్సాధ్యము లగుటచేతను, వారిగానమున నివియే ప్రధానవాద్యము లౌటచేతను, నివి వారికి గానమున దుర్గ్రాహ్యము లగుచున్నవి. గాన మన గానము గమకభూయి

ష్టమగుటచే వారి కింపు జనింప నవకాశ మొసంగ దనునది మఱియొకయంశము. ఇదియును గాక మనగానమున నేరాగమున నాలాపించి కీర్తనాదుల గానము చేతుమో ఆరాగమునకు విధించియుండు స్వరముల దప్ప మిగిలిన స్వరముల నంటగూడదు. అంటిన దప్పు. ఇదియు వారికి గష్టము-ఇది పురుషునికి నేకపత్నీవ్రతము, లేక సతికి పాతివ్రత్యము వంటిది. అన్యస్వరగ్రహణము శుద్ధరాగమునకు వ్యభిచారమువంటి దనదగును. కాని అన్యస్వరగ్రహణమున హిందుస్తాని మొదలగు గానమునందువలె సౌఖ్యము గల దనిన నయ్యది వ్యభిచారమందలి సౌఖ్యము నామోదించిన ట్లగును. ఇది పాశ్చాత్త్యులకు గష్టము - అన్యస్వరస్వేచ్ఛాగ్రహణమే వారిముఖ్యాంశము గనుక మనశుద్ధగానము వారికి వినుటకు భారమై విసుగుపుట్టించును. అనుకరించుట మాత్రము దుష్కరము. రాగమాలికాది గానమునను మన కొక్కటియే శ్రుతి స్థాయిగ నేర్పఱచుకొందుము. ఆశ్రుతిలోనే పాడుట వాడుక. హిందుస్థానీ గానమున మాత్రము ప్రతి పాటకును శ్రుతి కొందఱు మార్చికొనుటయు, నొక్క పాటలోనే షడ్జమ, మధ్యమ, శ్రుతుల పాడుటయు విని యున్నాము. పాశ్చాత్త్యగానమున నట్లుగాక నొక్కొక్కగీతమునందును ననేక శ్రుతులు వచ్చుచుండుటయు, గమనింపనగును. మనగానమున పెక్కురాగములు మిశ్రములైనగాని వారిగీతము ననుకరింప వీలులేదు. ఇది మనకు శాస్త్రవిరుద్ధమగుటచే వినుటకు కటువుగనుండును. మఱియొకవిశేషము: వారిగానమున స్వతంత్రించి పాడుట దుర్లభము. ఏలయన వారిగానమునకు స్వరలయాదికముల జూపుపత్రము వారియెదుట లేనిదే పాడుటయు, జంత్రముల వాయించుటయు వారికభ్యాసము లేదు. ఆలేఖనమును గమనింపుచు, తాళమును పరిగణించుకొనుచుండవలయును. ఈ తాళపరిగణనమునకై ప్రత్యేకమొకరు వేత్రహస్తులై, వన్, టూ, త్రీ, ఫోర్, అనుచు నార్భాటము చేయుచుండుట ప్రతి బ్యాండు వాద్యములందును గనుచున్నాము. మనలో నెంతమంది గానముం జేసినను నొక్కటే శ్రుతి - వారిలో నట్లు గాక యనేక శ్రుతులలో ననేకవాద్య ప్రభేదములందు గాన మనుకరింపబడును. ఇది వారి గానమునందు విశేషము. రెండుమూడే గాక రెండు మూడువందలుగూడ భిన్న వాద్యములందు గాన మేక కాలమున జరుపబడును. ఇంక నెన్నిటినైనను నాయాగాయకుని సమక్షమున నుండుపత్రమున లిఖించిన దాని ననుసరించి తనగీతాభాగమును తాను పాడుటయో వాయించుటయో యభ్యాసము. దీన ననేక భిన్నశ్రుతులు భిన్నవాద్యము లందుద్భవిల్లి యనేకభిన్నరుచులు రసనమునకును భిన్నవర్ణముగల్గుపటము నేత్రములకును పలుజాతులు గలసినసుగంధము నాసికకునువలెనే శ్రోత్రేంద్రియమునకుగూడ నిట్టిది యానందదాయకమగును. దీని కలవడిన పాశ్చాత్త్యులు ఒక్కటే శ్రుతిలో నతిసరళముగ, మృదువుగ, నానంద మొసగుమనగానము వారిశ్రోత్రపుటముల జొరుట కిచ్ఛగింపరు. వారిగానమున

పియానా, ఆర్గన్, ఇత్యాదికములు, 70-80 వేలమంది పాడినను వారికంఠధ్వనులను మించి పాడగలవు. మన కట్లుగాక జంత్రములలో నతి ప్రాచీనమును ప్రాధాన్యమును నగు వీణ బహు కొలదిమందికి మాత్రమే విన నగును. వారి గానము మానవాదుల ప్రచలింపజేయు వీరరస ప్రధానము. మనది యటులగాక యతిమృదులమై, భక్తిరస ప్రధానమై చిత్తైకాగ్రతకు నమూల్యసాధకమై సచ్చిదానందసంధాయక మగుచున్నదనుట నిర్వివాదాంశము. కావున నాయా దేశపుగానమును బట్టి యోచించిన నా దేశీయుల స్వభావాదుల గుర్తింప వీలగును. వారిదియుద్ధసన్నద్ధోద్రేకోద్బోధకమగుగానము "హింసాదూరు"ల మగుట హిందువుల మగు మనకును,మనస్వాదుశోత్పేయ సచ్చిదానంద సాధకమగు గానామృతము వారికిని, నింపు జనింపదు సరిగదా మీదుమిక్కిలి శ్రుతికటువుగనుండి విసుగు జనించును. గాని నిక్కముగ విచారించిన అనుకరణవాద్య ప్రభేదములును ఆధునిక ప్రకృతిశాస్త్రము ననుసరించి నిర్మితములగు వాద్యప్రభేదజనితము లగు నద్భుత నాదతరంగ వైశాల్యము (intensity) గల శ్రుతులును వారిగానమునం గలుగు వైశేష్యము. ఇది మనగానమున లేనిది. అయినను నితరవిషయముల నీక్రింద నుదాహరింపబడిన విశేషములమాత్రము ప్రతివిభాగమును అగాధమైనను నడుగంట పరిశోధించి మహావిపులముగ నిరూపించి యున్నారు. వీని నంతయు నెక్కింత యోపికతో గమనించిన సకలవిద్యలకాలవాలమగు మనభరతఖండమునందున గానము మహావిద్యలలో నాదివిద్యయై ప్రస్తుత పాశ్చాత్యప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞులచే కనుపెట్టబడిన దానికన్న నెక్కుడుగ శాస్త్రమునందు మన పూర్వు లుదాహరించి యుండుట గాననగును. మనశాస్త్రమునందు గమనింపదగినఅంశములు శ్రుతులు,వీటినిగురించిన విశేషములు, ఇవియెట్లు జనించినది? వీటికిగలపరస్పరసంబంధములు, స్థాయిలు,స్వరములు ఇందు శుద్ధవికృతులు. వాది, వివాదీత్యాదిభేదములు గతసంకీకలం దుదాహృతములే గనుక శేషించినగ్రామభేదములు, స్వరమూర్ఛనలు, గమక ప్రభేదములు, అలంకారములు, గీతములు, వర్ణవిభేదములు, రాగ ప్రస్తారాదివివరములు, సంపూర్ణ, షాడవ, ఔఢవాదికములు రాగాంగ నోపాంగ భాషాంగ క్రియాంగ, ఘన, నయ, దేశీయాదివిభేదములు, పదములు, చౌకవర్ణములు, కీర్తనములు, సూళాది, రాగమాలికాదులు, రసవిశేషములు రాగాలాపనము తానవిభేదములు తాళము, కాల, మార్గ, క్రియాది దశవిధ తాళాంగములు. అనంతరము గీతప్రబంధము, పల్లవి గానము జేయువిధము, రాగ-తాళ, మాలికాదివిశేషము లనేకములు మనశాస్త్రమున గలవు. ఇంకను నేదేశమునగాని కని విని యెఱుగని అంశము లుదాహరింపబడియున్నవి. వీటినన్నిటి ననుసరించి గాయకు లనుసరింపవలసినవిధులు, జంత్రములందు, తత, సుషిర అవనద్ధాదికములగు వీణా వేణు మృదంగాదుల నిర్మాణవిధానములు, వీటియందు వర్జనీయములగు దోషాతిశయములు, ఇత్యాద్యనేకములు మహావిపులముగ వ్రాసియున్నారు.

ప్రత్యేక మొక్కొక్క విషయమునుగూర్చి సాధ్యమయినంతవరకు విపులముగ ముందు సంచికలయందు వ్రాయబడును. ఈ విధుల నన్నిటిని గమనించి గానము సేయుమహాను భావులు అరుదనుట నిస్సంశయము. అట్టివారు దర్శనీయులు వందనీయులు. ఇట్టివిషయమున శ్రీ త్యాగరాజస్వామివా రిట్లు నుడివియున్నారు.

మాయామాళవగౌళ-ఆదితాళము.

ప॥ విధులకు మ్రొక్కెద-సంగీతకోవిదులకు

అ॥ ముదమున శంకరకృతసామనిగమ
విధులకు నాదాత్మక సప్తస్వరవిధులకు

చ. కమల గౌరి విధి గరుడధ్వజ శివ నారదులు
అమరేశ భరత కాశ్యప చండీశాంజనేయ గుహ
గజముఖులు, మృకండుజ కుంభజ తుంబుర వర
సోమేశ్వర శార్ఙ్గదేవ నందీ, ప్రముఖు లగు త్యాగ
రాజవంద్యులకు బ్రహ్మానందసుఖాంబుధి మర్మవిదులకు.

ఏది? ముద్దు

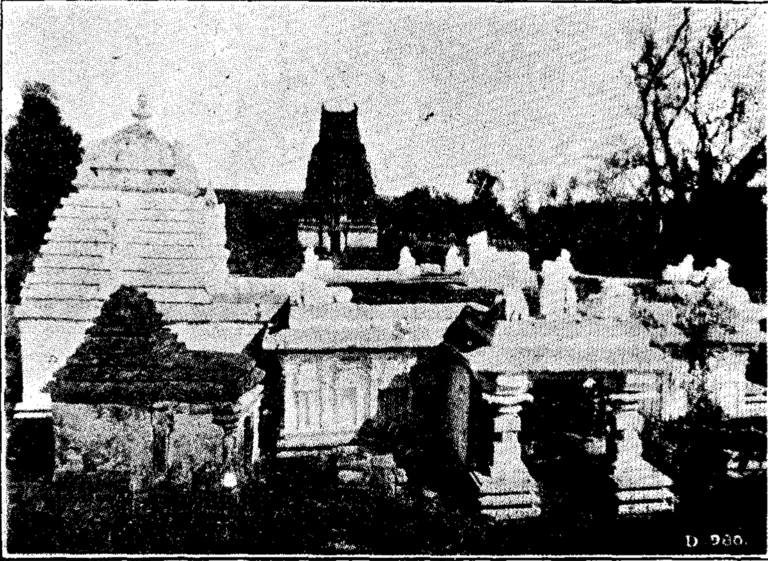
పాపినేని వేంకటేశ్వరరావు గారు

వలపు రాలికెడు మధుమాసవాసరమున
విరియఁబూచిన సహకారతరువునీడ
కోయిల గళంబుతో స్వరస్థాయిగలిపి
యెవరికై, యొంటి, పాడుచుంటివి? నెలంత!
సందె తెరచాటు మబ్బుల చాయనుండి
లేఁత చీకటి ముసుఁగు చలించిపోవ
తొంగిచూచు నిశాకుసుమాంగిఁజూచి
హిమకరుఁడు మెల్ల లేఁత ముద్దిడుచు నుండె,
గోవులను దోలికొనిపోవు గోపజనుల
మురళిరవములచే, గగుర్పొడిచినట్టి
ప్రకృతికాంతను, శాంతియావనుఁడు చేరి
ప్రేమ దనివారఁ దొలిముద్దు బెట్టుచుండె.
కడుకొనెడు కూర్మిఁ బడుచు జక్కవపులుఁగులు
కొసరి వెచ్చని తుదిముద్దు గొనుచునుండె.
నిర్మలతరంగిణీతటదూర్మికలను
ఎల్ల గాడుపుటలలు చుంబించుచుండె.
ఎదలు చలియింపఁగా, ఎలుగెత్తిపాడు
పిడుచుఁగోయిల తీయనిపాటగాఢ
తడిసి పదునైన నాపూవుటెడఁద సోకి
యంటియంటనిముద్దు లీయంగఁ దొడఁగె
పట్టుపరుపట్టు లొత్తుగాఁ బడినవిరుల
నతిమనోహర మీనికుంజాంతరంబు ... ...
రేకు విడిపోయియున్న నాహృదయసుమము
నీసొగసు కేలనంటి మన్నింపవేల?
ఆశలు ఫలింప, నీయధరామృతంబు
త్రావనీవేల యొకమాఱు తనివిదీర?
అంటినను గందునీచెక్కుటద్దములను
ఏది? ప్రేయసి! ముద్దైన నిడఁగనిమ్ము.

శ్రీశైలక్షేత్రము

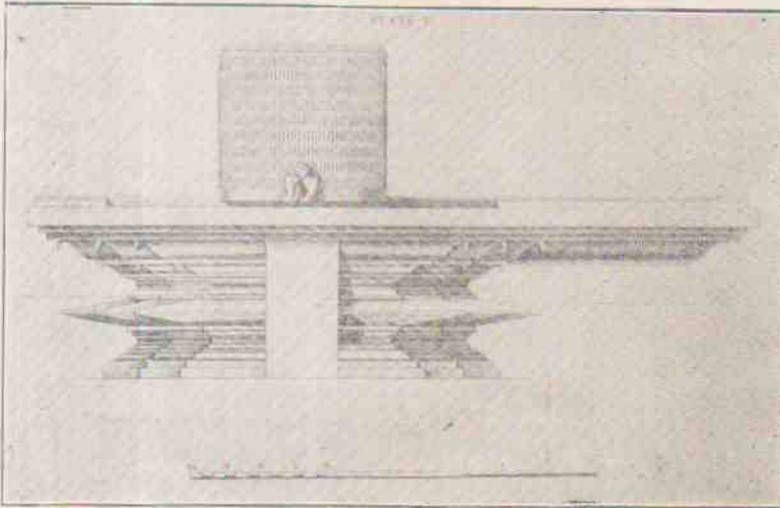
మదరాసు దక్షిణఖండపు ఆర్ష విచారణశాఖవారి 1917-1918 సంవత్సరపు కార్యాని వేదికమునుండి యీ క్రింది చిత్రములును, వీని వివరణమును గైకొనబడినది.

చిత్రము ౧

ఏ. శ్రీశైల మల్లికార్జున దేవాలయము: ఇందు దేవాలయముయొక్క ఉత్తరద్వారము దూరమున గాన్పించుచున్నది. ముఖమంటపము యొక్కచదునగు పైభాగము నాలుగు మూలలను, ఆమంటపమును జేరియున్న యితర మంటపముల యొక్క పై భాగము నాలుగు మూలలను ఇటుకతోను సున్నముతోను నిర్మింపబడినవందులున్నవి; శిల్పవిధానమును బరిశీలింపగా నీమంటపములు పదునైదవశతాబ్దియందు నిర్మింపబడినవిగా దోచుచున్నది. మల్లికార్జునుని గర్భాలయమునకు దక్షిణమున నొకచిన్న యాలయ మున్నది. పరిమాణమున జిన్నదియైనను ఆకారమున మల్లికార్జునుని గర్భాలయము నెల్ల విధముల బోలియున్నది. గర్భాలయము నాకారము సమాధిని బోలియున్నది. హైందవప్రాచీన దేవాలయము లన్నియు ప్రాయికముగా నిట్లే యుండెడివి. ఈయాలయాంతర్భాగ పరిమాణము ఎనిమిది అడుగులు నాలుగున్నర అంగుళములు నిడివి వెడలుపులును, ఏడు అడుగులు నాలుగంగుళములు ఎత్తును గలిగియున్నది. వాకిలి ఉత్తరపుదిక్కుననున్నది. దీనికి,దూర్పువైపునను నొకచిన్న ద్వారముగలదు. దేవాలయప్రాగ్భాగమున గాన్పించుచున్న మఱ్ఱిచెట్టు మొదటియొక్క చుట్టుకొలత నలువదినాలు గడుగులు. దానిచుట్టు నొకరాతితిన్నె కట్టబడియున్నది. ఆతిన్నెపై పెక్కునాగప్రతిమలు, వీరప్రతిమలు ప్రతిష్ఠింపబడినవి. గర్భాలయముయొక్క గోపురము, ఎదుటనున్న మంటపముల ముంజూరులు, దేవాలయమంటపాదులపైనున్న నందివిగ్రహములు మొదలయినవానిపై రాగిరేకులు తాపబడియున్నవి

చిత్రము ౫

శ్రీశైలమునందలి సహస్రలింగము: ఇరువదియైదు పఙ్క్తులుగ చెక్కబడిన నిలువురాతిపై పఙ్క్తునకు నలువది లింగములవంతున వేయిలింగములు చెక్కబడియున్నవి. లింగము వెనుక మూడుతలల నాగుబాము చుట్టుకొని యున్నట్లు చెక్కబడియున్నది. ఈలింగము సొగసైన రాతిపానవట్టముపై నున్నది.

చిత్రము ౬

* ఏ. దక్షిణామూర్తి విగ్రహముపై తాపబడియుండిన రాగిరేకునందలి చిత్రాకృతి. శ్రీశైలము;

ఇందు శివుడొక వటవృక్షముక్రింద కాలిపైగాలుంచి శిష్యులకు తత్త్వోపదేశము చేయుచున్నట్లున్నాడు. ఈవిగ్రహమునకు నాలుగుచేతులుగలవు. ముందరిచేతులు వరప్రదానము కావించుచున్నట్లు చూపబడినవి. వెనుకటి వానిలో కుడిచేత జపమాలికను, ఎడమచేత నగ్నికలశమును బట్టికొనియున్నట్లున్నది; దారుకామునుల హోమకుండమునుండి జన్మించిన యపస్మారుడను ఘోరాకార రాక్షసుని, నెత్తిపై చేతులను జోడించుకొని మ్రొక్కుచున్నవానిని, దక్షిణామూర్తి తనవామపాదమున ద్రొక్కిపట్టియున్నాడు. జటామండలమును విరియబోసికొని మూర్తిదాల్చిన శాంతిరసమో యన్నట్లున్నాడు. ఈతని పాదములచెంత నొకఋషి యీతనితత్త్వోపదేశమును గ్రహించుచు గూర్చునియున్నాడు. ఈవిగ్రహము కన్నులయందు రత్నములు పొదిగియుండినట్లు చూపట్టుచున్నది. ఇప్పుడవి కానరావు. వానిని శ్రీశైలమందలి చెంచువారూడదీసికొనియుందురు. ఈ విగ్రహమునకు ధర్మవ్యాఖ్యానమూర్తియను పేరును గలదు.

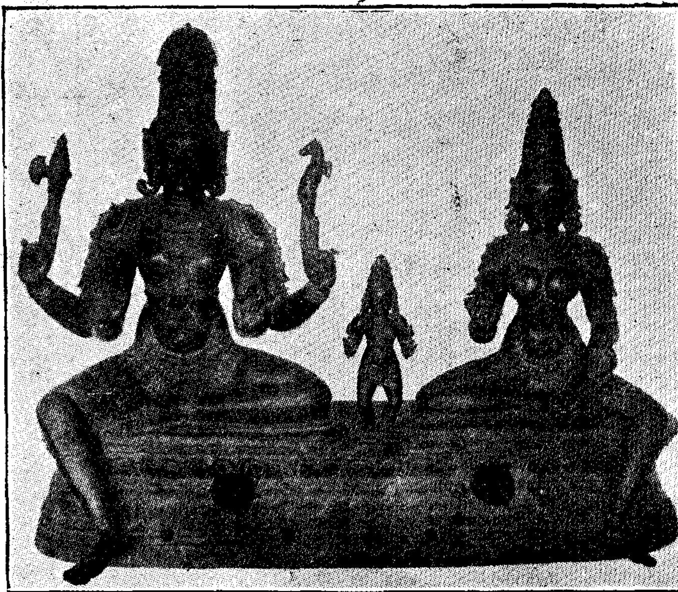
బీ. ఇందుపై భాగమునందలి విగ్రహము చంద్రశేఖరమూర్తి. దీనినే యాలింగనమూర్తియనియు నందురు. శివుడు పార్వతిని తన యెడమతొడపై నెక్కించుకొని సింహాసనము నధిష్ఠించి యున్నట్లు చెక్కబడియున్నది.

*పూర్వము శ్రీశైలమున వసించెడు చెంచువాండ్రు తమంతదామే శ్రీశైలమునకును, అచ్చటి దేవాలయాదులకును రక్షకులుగనుండిరి. వారొకప్పుడు రోహిలులచే ధ్వంసముజేయబడనుండిన యాలయాదులను రక్షించిరట. కొన్ని యేండ్లు పూర్వము తమ రక్షణ పరిశ్రమమునకు ప్రతిఫలముగా విగ్రహములపై తాపియున్న ఇత్తడి రాగి బంగారు పూత రేకుల నూడదీసి ఆత్మకూరులో విక్రయించుకొని ఆద్రవ్యముతో జీవయాత్రచేయుచుండిరట. ౧౯౦౯ వ సంవత్సరమున దేవాలయము యొక్క విచారణకర్త అప్పటికి మిగిలియున్న రేకుల నూడదీయించి కర్నూలులో బహిరంగముగ వేలమువేయించెను. అప్పుడు వానిని ప్రభుత్వమువారు తమవశముచేసికొనిరి. అట్టివి చెన్నపురి రాజకీయవస్తుప్రదర్శనశాల (మ్యూజియము)యందు ౨ ఉన్నవి. అందలివే ఓవ చిత్రమున చూపబడిన నాల్గు వెవ్వేఱుచిత్రములు.

క్రిందివానిలో కుడిచేయి వరము నిచ్చునట్టులున్నది. ఎడమచేయి గౌరిని జుట్టియున్నది. పైవానిలో కుడిచేయి డమరుకమును, ఎడమచేయి లేడిని పట్టుకొని యున్నట్లున్నవి. సింహాసనముసమీపమున శివుని వాహనమగు నంది యున్నది. ఈవిగ్రహమున కిరుప్రక్కల నొకవంక మద్దెల వాయించుచున్నట్లును వేఱొకవంక గంధ్రగొడ్డలిని ధరించినట్లును నున్న విచిత్రాకృతులగు విగ్రహములు రెండు చెక్కబడియున్నవి. ఈచిత్రము పైభాగమున నొకమూల నర్థచంద్రబింబమును; ఇంకొకమూల సూర్యబింబమును జెక్కబడియున్నవి. ఇందలి శిల్పముయొక్క తీరుచూడ నిది తొలుత నేదే నొకద్వారబంధనము పైభాగమున నమర్పబడియుండినదిగా బొడకట్టుచున్నది.

క్రింద కుడివైపున నెమలితో కవలెనున్న నధఃకాయముగల యొక స్త్రీవిగ్రహము చెక్కబడియున్నది. ఈపె యొకకిన్నరి. వీణవాయించుచున్నది. ఎడమవైపున నొకఋషి తపముగావించుచున్నట్లు చెక్కబడియున్నాడు. ఇది శ్రీశైలముననే తపముచేయుచు తనజీవితకాలమును గడపిన ఋషివిగ్రహముగా నుండవచ్చును.

చిత్రము ౭

బి. శ్రీశైలమునందలి సోమస్కందుని లోహవిగ్రహము.

తామరపూవువలె నున్న గద్దియపై శివుడును పార్వతియు గూర్చునియున్నారు. నడుమ బాలకుడగు స్కందుడు నిలువబడియున్నాడు. దీనికే సోమస్కందవిగ్రహమని పేరు. శివుడు పైచేతులతో పరశువును, లేడిపిల్లను బట్టుకొనియున్నాడు. తక్కిన రెండును వరదాభయహస్తములు. గౌరికుడిచేయి వరదముగ నున్నది. ఎడమచేత కమల మున్నది. స్కందుని శిరోవేష్టనము మిక్కిలి పెద్దది. అతనిచేతుల పుష్పమును, మామిడిపండును ఉన్నవి.

ఈ మూఁడు విగ్రములును మిగుల సుందరముగనున్నవి. ఈవిగ్రహముల చరిత్రను దెలుపు శాసనములేవియు గానరావు. వాని యాకృతినిబట్టి యవి పదునాఱవశతాబ్దమునందు చేయబడినవిగా దోచుచున్నది. శ. **1514** లో కృష్ణదేవరాయలు ఒరిస్సాను జయించివచ్చుకాలమున వీనిని జేయించి యీ మల్లికార్జునదేవాలయమున నుంచియుండవచ్చును.

చిత్రము ౭

ఏ. బి. నటరాజ విగ్రహములు: రాగి యిత్తడికలిపి కరగించి చేయబడినవి. ఇత్తడికన్న రాగియే యిందధికముగా చేరియున్నది, ఈవిగ్రహముల యెత్తు ౨½ అడుగులు.

'ఏ' చిత్రములోనివిగ్రహము ప్రస్తుతము గబ్బిలాయముగ నుపయోగింపబడుచున్న యొక శిథిలమగు మంటపమున గబ్బిలములకు గట్టుగంబముగా నుండినది. విగ్రహముయొక్క చేత, అవయవవిభాగము మిగుల సుందరముగా నున్నది. 'బీ' చిత్రమునందలివిగ్రహము దేవాలయమున నొకచో నున్నది. దీనిని యాత్రికు లిప్పుడును సేవించుచున్నారు. దీని పోత యంతనాణెముగ లేకున్నను అవయవవిభాగము సుందరముగనేయున్నది. ఈ రెండు విగ్రహముల నిర్మాణసంవిధాన మొకతీరున నున్నది. కుడివైపు పైచేయియందు డమరుకమున్నది. క్రిందిచేయి అభయము నొసగుచున్నది. ఈమణిబంధమున సర్పమొకటి చుట్టుకొనియున్నది. ఎడమవైపున పైచేత నగ్నిజ్వాల ప్రకాశించుచున్నది. క్రిందిచేయి గజహస్తవిన్యాసము గలిగియున్నది. దక్షిణపాదమున నపస్మారుని ద్రొక్కిపట్టినట్లు లున్నది. అపస్మారునిచేత నొకసర్పమున్నది. ఇందువిరియబోసికొనియున్న శివుని జటామండలము తాండవముయొక్క యాథార్థ్యమును దెలుపుచున్నది. ఈవిగ్రహములశిరముననున్న కిరీటము మిగులపెద్దది. 'బీ'చిత్రమునందలి విగ్రహముయొక్క కిరీటము రత్నాదులచే నలంకృతమైయున్నది. ఈ కిరీటమున కిరువంకల గంగాచంద్రులు చెక్కబడియున్నారు. శివుని జటలలోనుండి గంగ ప్రవహించుచున్నట్లున్నది. ఈ విగ్రహములపైనున్న ప్రభలు చుట్టును అగ్నిజ్వాలలతో వెలుగుచున్నట్లు చేయబడియున్నది. ఈ నటరాజమూర్తియొక్క తాండవము దృశ్యప్రపంచ సృష్టిస్థితిలయకారియగు నీశ్వరశక్తిని స్ఫురింపజేయుచున్నది. కాళ్లయందు, 'భృంగిపాదము'లను రత్నఖచితపాదాంగదము లున్నవి. ఈవిగ్రహములున్న పీఠములకు పద్మపీఠములని పేరు.

చిత్రము ౯

ఏ. శ్రీశైలమునందలి భృంగియొక్క శిలావిగ్రహము : ఈ విగ్రహము దేవాలయప్రధానద్వార బహిఃప్రదేశమునయున్నది. దీని యౌన్నత్యము 3½ అడుగులు. ఇది మిగుల సుందరముగానున్నది. ఈవిగ్రహమునకు మూడుకాళ్లున్నవి. కాని మూడవకాలు మోకాలియొద్ద విరిగిపోయినది. దీనికి సంబంధించిన గాథయిది:

భృంగికి శివునియెడ భక్తి మెండు. వేఱొక్క దైవమును, తుదకు పార్వతినిగూడ నతఁడు లెక్కసేఁ ఎల్లప్పుడు శివునకు ప్రదక్షిణములు చేయుచు, పూజించుచుండును. శివుఁడొకసమయమున భృంగిభక్తిని బరీక్షింపఁగోరి యర్ధనారీశ్వరుఁడై ప్రత్యక్షమయ్యెను. పార్వతి నర్ధాంగమునదాల్చిన శివునకు ప్రదక్షిణముచేయ సహింపఁడయ్యెను భృంగి. అంత నతఁడు భృంగమై యర్ధనారీశ్వరునిశరీరమున రంధ్రమునుజేసికొని పురుషభాగమునకే ప్రదక్షిణము చేయుచుండెను. అదిచూచి పార్వతి కుపితయై భృంగిని శపించెను. ఆశాపకారణమున భృంగి క్రమముగ కృశించి నిలుచుటకు గూడ శక్తిలేనివాఁడయ్యెను. శివుఁడాతనిస్థితిని గాంచి కరుణించి మూఁడవకాలు ననుగ్రహించెను. అదిమొదలు భృంగికి మూఁడుకాళ్లయ్యెనట. శిల్పములయందును చిత్రములయందును గూడ భృంగికి మూఁడుకాళ్లే యుంచుచున్నారు. పదునేడవ శతాబ్దమున రాజమహేంద్రపురనివాసి శ్రీమంతుఁడగు నొకవర్తకుఁడు శ్రీశైలయాత్ర పోయియుండెనట. ఆసమయమున నతఁడీ భృంగివిగ్రహమును దేవాలయాంగణ ప్రదేశముననున్న వీరభద్రశిలావిగ్రహమును బ్రతిష్ఠించెనట.

బీ. రాజపుత్రికయొక్క పురాతన శిలావిగ్రహము

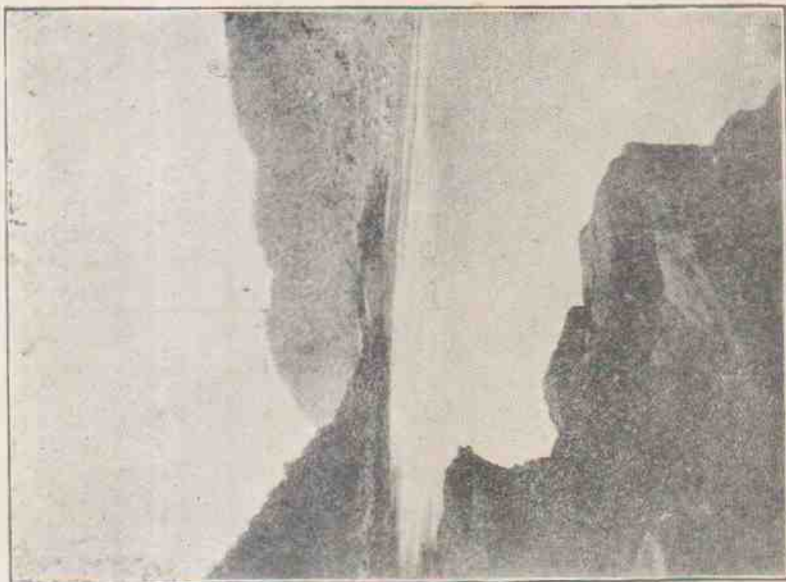
ఈమె మల్లికార్జునదేవుని భక్తురాలుగా నుండవచ్చును. ఇరుప్రక్కల నిలువబడియున్న పరిచారికలీమెకు ఛత్రమును బట్టియుండుట చూడగా నీమె యొక రాజపుత్రికగాని లేక యొకప్రసిద్ధపురుషుని భార్యగాని కానోపును. వక్రములగు కురులయొక్కయు జడలయల్లికలయొక్కయు తీరుచూడగా నిందలిశిల్పము మధ్యోత్తర హిందూస్థాన శిల్పములను బోలియున్నది. దక్షిణహిందూస్థాన శిల్పములయందట్టి తీరుకాన్పింపదు. పరిచారికలకేశబం దక్షిణ హిందూస్థాన శిల్పముల రీతిని- ముఖ్యముగ విజయనగర రాజ్యకాల శిల్పమురీతిని- బోలియున్నది.

తులుగురాజులు, రాజపుత్రులు తమ యంతఃపురజనముతోఁగూడ శ్రీశైలయాత్ర వచ్చుటయు, భర్తలవలెనే భార్యలును మల్లికార్జునదేవునకు గానుక లర్పించుటయు నచ్చటి శాసనములు తెలుపుచున్నవి. పాతాళగంగకుబోవు మార్గమున శాసనములు చెక్కఁబడిన మూడుశిలాస్తంభములుగలవు. అందొక శాసనము ౧౪ వ శతాబ్దాంతమున విఠ్ఠలాంబయను కదంబరాజపుత్రి స్వప్నమున మల్లికార్జునదేవుడు ప్రత్యక్షమయి యాజ్ఞాపించిన ప్రకారముగ నామె శిథిలములయిన పాతాళగంగా సోపానముల మరమ్మతుచేయించినట్లు తెలుపుచున్నది. ఈచిత్రమున పదునాలవ శతాబ్దమునందలి శిల్పనిర్మాణవైఖరి పొడకట్టుచున్నది. కాన నీప్రతిమ యాకదంబరాజపుత్రి కావొప్పును.

చిత్రము ౧౦

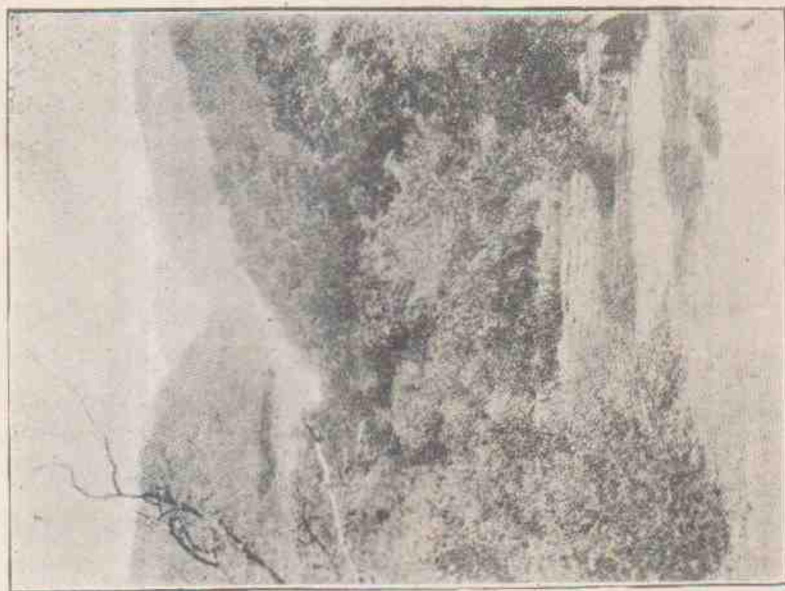

బీ. తూర్పుద్వారమునకు సమీపమున నొక పెద్దశిలాఫలకముపై నొకరాజు సింహాసనమున గూర్చున్నటుల చెక్కఁబడియున్నది. రాజునకు వెనుక రాజుపట్టాకత్తిని చేతపట్టిన సేవకు డొకడును, రెండు వింజామరములను జేతబట్టుకొని మరియొక సేవకుడును నిలిచియున్నారు. ఇంకొకడు రాజు కుడికాలియడుగును చేతులతో నానియున్నాడు. ఈశిల్పచిత్రమును ఇతరచిత్రములవలె పదునాఱవశతాబ్దియందలి విజయనగరరాజ్యకాలపు శిల్పచిత్రములను బోలియున్నది. ఇచ్చట చెక్కఁబడిన కత్తి విజయనగరరాజుల పట్టాకత్తియొక్క ప్రతిబింబముగా నున్నది. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు ౧౫౧౬ వ సంవత్సర ప్రాంతమున శ్రీశైలయాత్ర విచ్చేసి మల్లికార్జున స్వామికి పెక్కుకానుకలను సమర్పించెననుట సుప్రసిద్ధ విషయము. ప్రసిద్ధులగు శైవభక్తుల యొక్కయు, దేవాలయస్థాపకులు, పోషకులునగు రాజులయొక్కయు ప్రతిమల నాయాదేవాలయములం దుంచుట వాడుకయై యున్నది. కావున నీవిగ్రహము శ్రీకృష్ణదేవరాయల విగ్రహమే యగునని నిశ్చయింపవచ్చును.

౧. పాతాళగంగ.

చిత్రము ౧

౨. పాతాళగంగకు పోవుదారి దారు.

దయ్యముల కొంప

శంకరదీక్షితులు

I. సమావేశము

"కుముద్వతీ! కుముద్వతీ! ఇంత యాలస్య మేల?" కుముద్వతి పదునాఱేండ్ల ప్రాయముగల మహారాష్ట్ర యువతి. ఆమె పితృకల్పుఁడు కాఁబోలును, నానారావను నేఁబది యేండ్లవాఁ డాఁతి నామెను దొందరపెట్టసాగెను.

"వచ్చుచుంటిని" అని కుముద్వతి తనలో నేమియో సణుగుకొనఁ జొచ్చెను. కాని, యామె విశేషముగఁ దొందరను గనఁబఱచుట లేదు. సాయంకాలము కాఁజొచ్చెను.

గుంటూరునగల పెద్దసత్రమున వీధిగుమ్మముపై నిల్చియుండిన నానారావు సత్రమునకు ముందుభాగమున నున్నగదియందు, దుస్తులను ధరించుకుముద్వతిని వేగిరపెట్టసాగెను. ఆవీధి యరుగుపై, విశ్వనాథమను విశాఖపట్టణవాసి తనప్రక్కను సర్దుకొనుచు, పుస్తకమునందలి పత్రముల నిటునటుఁ ద్రిప్పుచుఁగూర్చుండియుండెను. ఆతఁడా సత్రమున దిగిన రెండుదినముల నుండియు, నానారావునకును, కుముద్వతికిని గలసంబంధము నెఱుఁగఁ గుతూహలుఁడై యుండెను. ఆతనిహృదయమున, నేకారణముననో గాని, కుముద్వతి విచారపరవశురాలై యున్నదనియు, నానారా వామెయెడల సరియగుపితృవాత్సల్యముఁ జూపించుటలేదనియు దోఁచుచుండెను.

ఈవిశ్వనాథమను నాతఁడు రహస్యాపరాధపరిశోధకుఁడు. ఆతఁడు, సుమారు ౧౫ సంవత్సరములనుండియు, తనబుద్ధివిశేషముచేతను, యుక్తిచమత్కారముచేతను, పోలీసువారికి సహాయమొనర్చుచు, తనవ్యాపారమునం దసమానుడని పేరునొందియుండెను. రహస్యాపరాధపరిశోధకులకుఁ గావలసిన విద్యలయందెల్ల నీతఁడారితేరిన బంటు. నేఁ డీతఁ డీగుంటూరునకేల వచ్చియుండెనో ముందు వివరించెదను.

"చీర నలంకరించునప్పటి కూరంతయు మాటుమణుగును గాఁబోలును. రోజురోజునకు, నీపెంకెతన మభివృద్ధినొందుచున్నది. వచ్చుచుంటివా, లేదా?"

నానారా వించుకస్థూలకాయుఁడు సులభముగాఁ గ్రోధమును బూనినను లోకమునందలి ప్రథమక్రోధులయందువలెఁ గాక వీనియందా కోపము చిరకాలము నిల్చియుండును. క్రోధపరవశుఁడై "ధుమధుమ" లాడునప్పు డాతని సహజారుణాననము మెఱుఁగుపెట్టిన రాగిపాత్రవలె నుండును. స్థూలకాయుఁడైనను చురుకుదనము విశేషముగాఁ గలిగినవాఁడు. అంతియేకాక దేహదార్ఢ్యము కలవాఁడని వానిమాంసబంధములే సాక్ష్యమొసంగును.

"నే నిక్కడ ఆడుకొనుచుంటినా యేమి? సాధ్యమగునంత త్వరలోనే వచ్చుచున్నాను" అని కుముద్వతి తలుపునకు బీగమును బిగించి వీథిలోనికి వచ్చెను.

"ఎన్నినాళ్లైనను, నీనైజమును నీవు మానినావుకావు! ఆవల నాకెంతపని మించి పోవునో యెఱుంగుదువా? రమ్ము! త్వరగా నంగడి కేగి, వస్తువులను గొని, నిన్నింట దిగఁబెట్టి నే నేగవలయును. అనుచు వడివడిగా నాతఁడు బజారున కేగెను. విశ్వనాథము తన ప్రక్కను జుట్టి, సత్రములోఁ దనగదియందుంచి, తాళ ముప్వైచి, తానును విహారార్థ మేగ నిశ్చయించుకొని యున్నను, నానారా వింటికిఁ దిరిగి యరుదెంచునంతకును వేచి యుండినచోఁ, పిదప, వాని ననుసరించిన, నేమైన ఫలకారి యగునేమో యని యూహించి వీథియరుగు పైఁ గూర్చుండెను.

సహేతుకము కాని యనుమానము వలననో లేక, తాత్కాలికఘటికాప్రభావమువలననో యణుమాత్రములై జనించి, చివరకు, ఘనకార్యములుగా నుద్దేశములు పరిణమించుట లోకప్రసిద్ధమే. విశ్వనాథమున కీకుముద్వతీ నానారావులయం దాదినించుక పరస్పరసంబంధములను గూర్చి, శంక జనించుటయే, యీ గ్రంథమునకును, రాంబోవు ను ప్రసిద్ధచర్యలకును గారణము. నానారావు, కుముద్వతిని బేరుపెట్టి పిలిచిన దీసాయంకాలమే! తత్పూర్వ మాతఁడామెను, "పిల్లా" అని పిలుచుచుండుట చేతను; కుముద్వతి, నానారావుపట్ల నిజతనూజవలె మెలఁగక పోవుటచేతను, నానారావుకూడ, నిజసుతవలె నామె నాదరింపకుండుటచేతను, విశ్వనాథము యొక్క హృదయమున నీయనుమాన ముత్పతిల్లెను. కానినిజమును చెప్పవలయు[ను] విశ్వనాథమున కామె యం దింతపరిశీలనబుద్ధి నుపయోగించుటకుఁదగినంత యుద్దేశమేమో!

విశ్వనాథమును ముప్పదియైదేండ్లు గడచినను నేఁటివఱకును, వివాహమును జేసికొనవలయు నను బుద్ధి యాతని హృదయమున జనించియుండలేదు. ఆతని కత్యంతహితుఁడును, మేనత్తకొమారుఁడు నగు నారాయణదా సాతని నెంతబలవంతముచేసినను, "నాకై యెవ్వతె, పూజలు సేయుచున్నదో!" అని వేళాకోళము చేయుచుండెడివాఁడు. ఆతఁడనినమాటయు నిజమే! విధిని దాట నేరిశక్యంబు?

ఇంతలో బజారు పనిచూచికొని, కుముద్వతియును, నానారావును సత్రమున కరుదెంచిరి. నానారావు గదిలోని కేగి, తనదుస్తులను మార్చికొని, చేత నొకదృఢమగు కఱ్ఱను బట్టుకొని, మెల్లగా నీలవైచికొనుచు, వీథి గుమ్మముపైఁ గొంతకాలము నిలిచి, కుముద్వతి వంటచేయుట కారంభించినతోడనే యా చీఁకటిలో, వెనుదిరిగి చూడకుండ "రింగు రోడ్డు" (Ring Road) వైపునకు వడివడిగా నడువఁజొచ్చెను. విశ్వనాథ మొక నూఱుగజములదూరమున నాతని వెంబడించెను.

నానారావు క్రమముగా "రింగురోడ్డు"ను జేరి ఫ్యాక్టోరీ వైపునకుఁబోఁజొచ్చెను. రైలు పట్టాలయొద్దకుఁ బోయి, యాతఁడెవ్వరికో అకో

నిరీక్షించికొనియున్న స్థానసమీపముననే తిరుగులాడుచుండెను. విశ్వనాథముకూడ మెల్లగా నడచిపోయి, "రైలుపోర్టరు" (Railway Porter) యొక్క గుడిసెకు ముందుగాఁ గూర్చుండెను. నానారా వరగంటకాల మీరీతిని సంచరించునంతలో, దూరమునుండి వడిగావచ్చుచున్న బండిచప్పుడు వినఁబడెను. నానారా వాశబ్దమును విని, యీలను మాని, బండివచ్చెడి మార్గమున కెదురుగా, మెల్లగఁ జనఁజొచ్చెను. విశ్వనాథమును తనస్థానమును విడనాడి, నేపాళపుచెట్లమరుగున నాతని వెంబడించెను. ఇట్లు నానారా వలువది డెబ్బదిగజములదూరమున కేగునప్పటికి, బండి, వానికిఁ దారసిల్లెను. ఆశకటములోనుండి యిర్వురు పురుషులు దిగి నానారావును స్నేహపూర్వకముగా నాలింగన మొనర్చిరి. విశ్వనాథ మిరువదియైదు గజములదూరములో నున్న నేపాళపుచెట్లమరుగున నొదిగి యుండెను. బండి తనదారి నేగెను.

"మహాదేవ్! పిల్ల సుఖముగా నున్నదా?" అని వచ్చినవారిలో యువకుఁడు ప్రశ్నించెను. చామనచాయగల దేహమును ఉన్నతమైన ఫాలమును విశాలమగు వక్షస్థలమునుగల యాతఁడు సుమారు 5½ అడుగుల ఎత్తుండును. రెండవయాతఁ డా అడుగుల ఎత్తుండును; కాని తనసహచరునివలెఁ గాక యీతఁడు పచ్చని దేహచ్ఛాయయును, పలుచనిశరీరమునుగలిగి నాగరికునివలె గన్పట్టుచుండెను.

'సుఖముగా నుండ కేమి? సుఖముగనే యున్నది. ధుమధుమలుమాత్రము మాన లేదు. క్రమముగా మార్గమునకు వచ్చుచున్నది" అని మహాదేవుఁడనెను.

"ఈదినమున మనతో సంప్రతించుటకు రత్నసామినిగూడఁ దీసికొనివచ్చితిని. మనమీపనిని నాలుగైదుదినములలోఁ బూర్తి చేసికొననఁగాని పట్నమునఁదలపెట్టుకొనియున్న మహత్కార్యమును సాధింపలేము. కావున పిల్లనెట్లయిన మార్గమునకుఁ దీసికొనివచ్చి ఈ నాలుగైదుదినములలో మనపని ముగించుకొనవలెను. ఆమెతో నిదియే కడపటిసారి యనియు, తన కేవిధమయినయవమానమును గలుగనీయమనియు, వచ్చినదానిలో నామె కేదైనఁ దగినంత సత్కారముఁ జేసి రెండుమూఁడు మాసములలోఁ బరిణయమాడెదననియు నచ్చఁజెప్పి మార్గమునకుఁ దీసికొనిరావలెను. వలసినచో"—అని ఆగంతుకులలోఁ బొట్టివాఁడనుచుండఁగా వానిమాట కడ్డై, నానారావిట్లు చెప్పఁదొడఁగెను.

"మీపరిణయమునసంగతి మీరే కుదుర్చుకొనవలెను గాని, నాచే నయ్యాది ప్రోత్సాహపఱుపఁబడుట కల్ల! ఏలనందువా, నేనా ప్రశంస దెచ్చినప్పుడెల్ల కుముద్వతి మండిపడుటయే కాక, తనతండ్రి గతించిననాఁటి సంగతులనెల్ల నెత్తి నన్నునిందించుటకుఁ బ్రారంభించుచున్నది. వీలులేక, మనతో నున్నది కాని లేనిచో, మనలను విడిచి ఇదివఱకే గడసానివలె 'తెయ్యి'మని ఆడవలసినదే. ప్రస్తుతకార్యమున కెట్లయిన నామె నుపయోగించుట కడ్డుండఁ రాదని నానమ్మకము. వినను నీవు కూడ నొకసారి మామాకామునకు వచ్చి ఆమె

తో మాట్లాడుట శ్రేయస్కరమే కాని, తగి నవి లెప్పుడు లభించునా యని యాలోచించు చున్నాను "రేపీవేళకు రాఁగలవా?"

అట్లయిన రేపీవేళకు సరిగా నావెను దీసికొని మనభవనమునకు నీవురావలయును. నేనాసమయమునకు సిద్ధముగా నుండెదను. రత్నసామి ప్రయాణముమాట నేమాలోచించితివి?"

"వెంకోబా! రత్నసామి ప్రయాణము నకుఁ దొందరయేమి? ఈగ్రామములో నాతని యవసరమేమైన నుండునేమో చూచికొనవల యును కదా! ఆతర్వాత నాకు చింతములేదు!"

అటు తర్వాత రెండుమూఁడు నిమిష ములవఱకు ముగ్గురును గుసగుసలాడికొని, షికారునకు వచ్చిపోయెడివారివలె నెవరిదారిని వారేగిరి.

విశ్వనాథము వారిని సాగనిచ్చి, మహా దేవనఁబడు నానారావును వెంబడించుటకన్న వెంకోబారత్నసాముల ననుసరించిన నేమైన లాభించునేమో యని తలంచి, కొలఁదిదూర ములో నెమ్మదిగా వారిని వెంబడించెను. వారును రింగురోడ్డు వెంబడి నెమ్మదిగాఁబోయి పురమును బ్రవేశించి, అరండేలుపేటయం దొకవిశాలమైన యావరణలోనున్న భవన మును బ్రవేశించిరి. ఇరుగుపొరుగువారల నించుక విచారించి వెంకోబారావొకస్థితి మంతుఁడనియు సాధారణముగా దేశసంచార మున కలవడిన బ్రహ్మచారియనియు సుమారు ముప్పదియేండ్ల వయస్సువాఁడనియు, నాలు గేండ్లకుఁ బూర్వమే యాగృహమును నిర్మించి నాఁడనియు గ్రహించి విశ్వనాథము రాత్రి 9½ గంటలకు వంటపూటింట భుజించి సత్ర మున కరుదెంచి తనప్రక్కను వీథియరు గుపై సవరించుకొని, ఏమియో యాలోచించు కొనుచు నిద్రకై యత్నించెను.

II. సందేహము

రెండునామములతో వ్యవహరించు మహారాష్ట్రునితో నించుక పరిచయము గలిగిం చుకొనుటకై మరునాఁడుదయమున విశ్వనా థము ప్రయత్నించెను. నానారావప్పుడే కాఫీ త్రాగి వీథిలోనికి వచ్చెను.

"అయ్యా! మన దేయూరు? ఈగ్రామము నకు వచ్చి ఎన్నిదినములైనది?" అని విశ్వ నాథ మారంభించెను. నానారావాతని నెగా దిగ పరీక్షించి,యాతఁడు కూర్చుండిన యరుఁగు పై కరుదెంచెను.

"మాది మార్కాపురము! మేమిచ్చటకు వచ్చి వారము దినములైనది.మన దేయూరు? ఏమిపనిపై నిచ్చట కరుదెంచినారు?"

"నాది విశాఖపట్టణము. వ్యాపారముపై నే నీయూరు మూఁడునాలుగు దినములకుఁ బూర్వము చేరితిని. తమ కేమి పని?"

"నా కేయుద్యోగమును లేదండి! భగ వంతుఁడింత ప్రసాదించినాఁడు.ఏదో గ్రామమును జూచుటకు వచ్చినాను. నాబిడ్డకు దేహ మస్వ స్థతగానుండుటచే ఇచ్చట మిషన్ వైద్యశా లలోఁ బరీక్షచేయించి,మందిప్పించుటకుఁగూడ నాలోచించుచున్నాను" అని నానారావు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. రెండుమూఁడు దినముల నుండి, తనగది ప్రక్కనే నివసించుచున్న యీ

పురుషుఁ డెవ్వరో తెలిసికొనుకుతూహలముచే నాతఁడు విశ్వనాథముతో పరిచయము కలిగించుకొనఁదలఁచియే నెమ్మదిగా నాతనిప్రక్క నుపవిష్టుఁ డాయెను.

"తమనామధేయ మేమండి!"

"విశ్వనాథరా వనెదరు? తమరీగ్రామమున నింక నెన్ని దినములుండఁదలఁచికొనియున్నారు? తమకు మా ర్తె కేమి వ్యాధియని మీ మును మానము? నాకుఁగూడఁగొంచెము వైద్యమునఁ బ్రవేశమున్నది. నేనుపయోగముగా నున్నచో, సంతోషముగా నామెకు మందిచ్చి నాలుగైదుదినములలో గుణముఁ జూపెదను. మీయిష్టము!"

నానారా వాలోచనానిమగ్నుఁడై నాలుగైదు నిమిషములైనతర్వాత "అట్లేకానిండు; కాని మీ రీగ్రామమున చాల దినము లుండ మనుచున్నారే? గుణాగుణములను బరిశీలించుటకు మీ కవకాశ మెక్కడ?" అనెను.

"గుణమున కేమి లెండు! ఔషధము పట్టిచ్చినదో లేదో రెండుమూఁడుదినములలోనే మనకు గ్రాహ్యము కాఁగలదు. సాధనకారియైనచోఁ గొంతయౌషధమును మీతోఁ దీసికొనిపోవచ్చును: లేనిచో మీ విలాసమునకు దానిని నేనుబంపవచ్చును. ఎట్లైనను జేయవచ్చును కదా?"

"అట్లే కానిండు. మాపిల్ల నేమనునో" అని లేచి తనగదిలోనికిఁ బోయెను. అరుగుపైఁ గూర్చుండిన విశ్వనాథమునకు కన్యభాషలో కొంతరహస్యసంభాషణయు, నానారావు కఠినస్వరమును మాత్రము వినఁబడెను.

విశ్వనాథ మాయుర్వేదపండితుఁడు కాఁడు; కాని కొంచెమునాడీపరీక్ష నెఱుంగును. నాడిని గమనించి వ్యక్తి వ్యాధిగలవాఁడా కాఁడా యనునంశమును నిర్ధారణచేయుట కాజ్ఞానము చాలును. ప్రస్తుతవిషయమున నామె కేమంటెందుల కీయఁదలఁచెనో మాకెఱుక లేదు కాని, వారిద్దఱితోఁ గొంతపరిచయమును గలిగించుకొనుట కాతఁడుత్సహించుచుండుటచే నియ్యది తనకార్యమునకు సాధనకారి కాఁగలదని యాతఁడెంచెను. ఆతఁడా గ్రామమున కిరువదెంచినపని యొకనేరమునఁ బరిశోధించుటకే. ఆగ్రామమునందే సుమా రాఱుమాసములకుఁ బూర్వ మొకధనవంతుఁ డకస్మాత్తుగా హత్యచేయఁబడెనో, మరేమయ్యెనో, తెలియదు కాని, అదృశ్యుఁడాయెను. ఇంటివారితో నాతఁ డేగ్రామమునకును బోవనున్నట్లు తెలుపలేదట! ఆత్మహత్యగావించుకొను నంతటికష్టము లేమియు నతనికి లేవని యతనిమిత్రులును, బంధుగులునుగూడఁ దెలిపియుండిరి. ఆతఁ డిల్లువిడిచినమరునాఁ డాతని సంతకముతోవచ్చిన యుత్తరమును బట్టి యింటివారతఁ డెట్టియవస్థలో నున్నాఁడోయని కాఁబోలును, ఇంట నున్నపైకమును గొంతయు, మిత్రులయొద్దనున్న పైకమును గొంతయు జతచేసి యుత్తరము దెచ్చినవానిచేతికి 1200 రూపాయల నిచ్చియుండిరి. సమీప గ్రామములో నెచ్చటనో భూములఁగొనుట కాతఁ డాగియుండెననియు, సింట నెంతపైకమెచ్చట నున్నది, నెఱింగించుటచే, వచ్చినవానిమాటల నింటివారలు నమ్మి యాతనికాపైకమిచ్చుటకుఁగార

ణము. మరునాఁ డాయన రాఁగలఁడని చెప్పి, వార్తాహరుఁ డాపైకముతో నంతరించెను. రెండుమూఁడు దినములవఱకు నాతఁడు రాకుండుటచేతను దమ కాతనియొద్దనుండి యుత్తర మేదియు రాకుండుటచేతను గలవలపడి యీతని భార్యయు నితరబంధువులును బోలీసు వారి కీవర్తమానము నెఱింగించిరి. కడచిన యీయనుమానములనుండియుఁ బోలీసు వారొనర్చిన ప్రయత్నము లేవియుఁ గార్యసిద్ధినం దకుండుటచే నెట్టులో యీ యుదంతము నెఱింగిన విశ్వనాథము తనశక్తిచే నేమైన గుట్టుబయటపడునేమో యని, బయలుదేరి యీగ్రామమున కరుదెంచి, యదృశ్యుఁడైన నారాయణప్పబందుగులవలనను, స్నేహితులవలనను, యీతనిపూర్వవృత్తాంతమును దమ యనుమానములను గనుఁగొని యీసత్రమున బస నేర్పరచుకొనియుండెను.

ఇంతలో నానారా వరుదెంచి విశ్వనాథమును గదిలోనికిఁ దీసికొనిపోయెను. కొంచెముగా సిగ్గును సూచించుచు, కుముద్వతి యరుదెంచి తనవామహస్తమును సాచెను. విశ్వనాథ మాచేతి నందుకొని నాడిని రెండునిమిషములవఱకుఁ బరీక్షించెను. నాడిని బరీక్షించుచు నామె వ్రేళ్ల కున్నయుంగరములపైఁ గూడ దృష్టిఁ బరపెను. అం దొకయుంగరముపై కె. ఎన్. అను నక్షరము లున్నట్లాతఁ డనుమానించి, ప్రస్తుతవిషయమైనతర్వాత నాయుంగరముపైని యక్షరములసంగతి విచారింపవచ్చునని తలంచి నాడీపరీక్షయైనతర్వాతఁ బ్రక్కనున్నకంబళిపై నాసీనుఁ డాయెను.

“ఆమె కస్వస్థతగా నున్నదని మీ రేకారణములనుబట్టి చెప్పుచున్నారు? గుణగతము లొక్కింత నా కెఱింగించెదరా?” అని విశ్వనాథ మడిగెను.

నానారా వించుకకాల మాలోచించి “కొంచెము ముబ్బసపుదగ్గుసంబంధమైన వ్యాధి యని నా యనుమానము. మనస్సునకు సంతోషము లేదు. శ్రమ కోర్వలేదు. తల్లి గతించినది మొదలీమె కారోగ్యము చెడినది” అనెను.

“నాడి బలహీనముగానే యున్నది. కొంచెము బలముఁ జేయుట కేదైన నౌషధమిచ్చి పిదప వ్యాధి యేరూపమునఁ బరిణమించునో చూచెదము. ఆమె చేతివజ్రపుటుంగర మెచ్చట చేయించినారు. చాల బాగున్నది! ఒకసారి చూడనిచ్చెదరా?” నానారా వాయుంగరమును దెచ్చి విశ్వనాథముచేతి కిచ్చి,

“ఇది నాకై మొదటఁ జేయించుకొంటిని నా పేరు గుఱ్తులుకూడ నింగ్లీషున దానిపైఁ జెక్కఁబడినవి. పట్టణములోఁ జేయించినాను. నూఱురూపాయలైనది” అనెను.

విశ్వనాథ మాయుంగరము నందుపై గల గుఱ్తులను బరీక్షించి తిరిగి నానారావున కొసంగి “సాయంకాల మొకమం దిచ్చెదను. రెండుమూఁడుదినములు సేవించినతర్వాత గుణములనుబట్టి పిదపఁ జూచెదము” అని లేచెను.

విశ్వనాథము, కుముద్వతిని మధ్యమధ్య తీక్ష్ణదృష్టిచేఁ బరిశీలించుట యీమెకూడ గ్రహించుటచేతనే కాఁబోలునచ్చటనుండియీమె

లోపలిగది కేగెను. విశ్వనాథమున కామె దీర్ఘ విచారమున మునిఁగి యున్నట్లును, విధిలేని చిక్కులలోఁ దగుల్కొనియున్నరీతిని గన్పట్టెను. నానారావునొద్ద సెలవుదీసికొని యాతఁడు వీథిలోనికిఁ దిరిగి యరుదెంచెను.

ఆనాఁటిమధ్యాహ్న మాతఁ డూరిలోని కేగి కే. నారాయణప్ప బంధుగులయింటికిఁ బోయి, వారివలన, నారాయణప్పకూడ తన వజ్రపుటుంగరముపై పేరుగుఱ్తులను జెక్కించుకొనినట్లును, ఆతఁడాదినముననదృశ్యుఁడైనప్పుడయ్యది కూడఁ దనవ్రేలి కుంచుకొనిపోయి నట్లును దెలిసెను. ఆయుంగరమే కుముద్వతి యొద్దనున్నయుంగరమా? అదృశ్యుఁడైన నారాయణప్పకును, మార్కాపురవాసియైన నానారావునకును, కూఁతురునకును నెట్టిసంబంధము? ఆయుంగరము వీరెచ్చటనైనఁ గొని, చేయించుకొంటిమని యబద్ధ మాడుచున్నారా? ఈవిషయ మింకను విచారింపవలయునని విశ్వనాథ మాలోచించెను.

ఆదినమున సాయంకాలము నాలుగు గంటలకు విశ్వనాథము వెంకోబారావుభవన ప్రాకారమును బ్రవేశించి, ఆవిశాలమైన దొడ్డిని అందుమధ్యగట్టఁబడియున్న మేడను స్థూల దృష్టిని బరిశీలించి, ఇంటిగుమ్మముఁ దట్టెను. రత్నసామి వచ్చి తలుపు దెరచెను.

"ఈయింట భాగ మేదైన నద్దెకిచ్చెదరా?" అని విశ్వనాథము ప్రశ్నించెను. కనుఁగొని వచ్చెదనని చెప్పి రత్నసామి మేడపై కేగి, రెండునిమిషములలోఁ దిరిగి వచ్చి, విశ్వనాథమును మేడపైనున్న యొక విశాలమైనగది లోనికిఁ దీసికొనిపోయెను. అచ్చటఁ గూర్చుండి యున్న వెంకోబారావాతని గూర్చుండుఁడని "మీకేనా యిల్లద్దెకుఁ గావలసిన"దని ప్రశ్నించెను.

"ఔనండి! నాకేకావలయును. ఇల్లంతయునైనను సరే! మీరు తఱచుగా నీయూర నుండకుండుటచే నిచ్చెదరేమోయని చుట్టుప్రక్కల వారనుటచే నే నరుదెంచితిని."

"ప్రస్తుతము నే నద్దెకీయలేను. కాని పదునైదిరువది దినములలో దీనినిగొంత కాలమువఱకద్దెకీయవచ్చును. అంతవఱకు మీ రాఁగలిగినచోఁ దిరిగి దర్శన మిప్పించినయెడల మనము మాటలాడుకొనవచ్చును. ఇల్లు చూచెదరా?" అని వెంకోబారావు లేచి, విశ్వనాథమున కిల్లంతయుఁ జూపెను. ఇల్లు చాల విశాలముగా నున్నది. మేడపై మూఁడుగదులును వసారాయును, క్రింద నాలుగదులు నున్నవి. దొడ్డిలో రెండు పెద్దచింతచెట్లును నాలుగు మామిడి చెట్లు నున్నవి.

"పదిదినములు పోయినతర్వాతఁ దిరిగి దర్శనము చేసెదను. సెలవు" అని విశ్వనాథ మాయిల్లు విడచి సత్రమును జేరెను. ఎత్తైనట్టియు దట్టమైనట్టియు ప్రహారీగోడలును "పాపులపెట్టె"లోని అరలవలె నున్న గదులను జూచి, యిట్టియింటికి యజమానుఁ డింతవఱకేల పరిణయమాడలేదని యాతఁ డాశ్చర్యమొందెను. ఆతఁడు సత్రమును జేరుసరి కప్పుడే కుముద్వతియు నానారావును సత్రమును విడిచిపోవుటకు సిద్ధముగా నుండిరి. వారిని బోనిచ్చి విశ్వనాథ మెవ్వరును లేకుండఁ జూచి, వారి

గదికి వైచిన తాళమునకుఁ జెవిచేయించుటకు నమూనాకై తనయొద్దనున్న మైనముతో గుఱుతు దీసికొని, తిరిగి యూరిలోనికి బయనమై తాళములు మరమ్మతు చేయువానియొద్ద కేగి, తగినచెవిని చేయించి తిరిగి వెంకోబారావింటివైపు పోయెను. అప్పటికి సూర్యాస్తమయమై యొకగంటయైయుండెను. మేడపై దీపములు వెలుఁగుచుండెను. హోటలు నుండి కాంబోలు నొక బ్రాహ్మణుఁడు పెద్ద "టిఫిన్ కేరియర్" లో భోజనము నింటిలో నిచ్చి మరలి వచ్చుచుండెను. విశ్వనాథ మాతని గలిసికొని, "వెంకోబారావుగారింటియందున్నారా? ఇప్పు డాయనతో మాటలాడుటకు వీలున్నదా?" అని అడిగెను.

"నాకుఁ దెలియదండీ! ఆయన లోపలనే యున్నారు కాంబోలును. నేను జూడలేదు. భోజనమును దిగువఁ బెట్టి వచ్చుచున్నాను" అని చెప్పి యాతఁడు తనదారి నేగెను. విశ్వనాథ మాప్రాంతములనే యొకయరుగుపై నుపవిష్టుఁడై యాయింటివైపు దృష్టి నిలిపి కూర్చుండెను.

రాత్రి 8½ గంటలకా యింటినుండి కుముద్వతియు, నానారావును వెంకోబారావును బైకరుదెంచిరి. వారితో నింకొకపురుషుఁ డెవ్వరో యుండెను. నానారావును కుముద్వతియు, వెడలిపోయిన నాలుగైదునిమిషముల వఱకు వెంకోబారా వానూతన పురుషునితోఁ బ్రసంగించి, వాని నంపి యింటిలోని కేగెను. ఆనూతనపురుషుఁ డేబదిగజములదూర మేగిన తర్వాత విశ్వనాథ మాతని వెంబడించి, ప్రాతయూరులో నొకయింట నాతఁడు ప్రవేశించుట చూచి, మరునాఁ డుదయమున విచారించుకొనవచ్చునని నిశ్చయించుకొని, హోటలున కేగి భోజనము చేసి, సత్రమును జేరి నిద్రించెను.

III. సంకల్పము

మరునాఁ డుదయమున విశ్వనాథము తన యొద్దనున్న "పైత్యాంతకరసములో" కొంత భాగమును ~~కుముద్వతి కిచ్చుటకై~~ వారిగది తలుపు దట్టెను. నానారావు ధుమధుమలాడు మొగముతో వచ్చి తలుపు దీసి, వచ్చిన విశ్వనాథమును జూచి, చిఱునవ్వునకై ప్రయత్నించుచు, నాతని లోనికిఁ దీసికొనిపోయెను. విశ్వనాథము కుముద్వతిహస్తము నింకొకసారి పరీక్ష చేయవలయుననుటచే, నానారావామెను బిలిచెను. ఇంకను మొగమునఁ గనఁబడుచున్న కన్నీటిచారికలతోడను దీర్ఘదుఃఖతాపములను జూపు మొగముతోడను ఆమె తనతొట్రుపాటును గప్పిపుచ్చుటకుఁ బ్రయత్నించుచు, వచ్చి నిలుచఁబడఁగా, విశ్వనాథమామె వామహస్తమును బట్టుకొని ధైర్యోద్బోధనసూచకముగా హస్తము నొత్తి ఆమె ముఖమును బరీక్షించుచు, నాడీపరీక్షఁ జేయఁ జొచ్చెను. కుముద్వతియు నడుమనడుమ, విశ్వనాథమువైపు దృష్టినిగుడించుచు, నాతని ముఖమును బట్టి గుణనిర్ణయముఁ జేయుటకు కాంబోలు నిశ్చయించుకొనుచుండెను. ఆమె దేహముయొక్క వణఁకు నామెనాడియే తెలుపుచుండెను. ఆదీర్ఘనాడీపరీక్ష రుచింపక పోవుటచే కాంబోలు నానారావు—

"రాత్రి దేహములో బాధవలన నిద్ర లేదని నాతోఁ జెప్పినది. ఈమధ్యాహ్నమేగి శౌరసానితో సంప్రతించివచ్చెదను, మీ మందు నంతవఱకు కాపియుంచఁగలరా?" అని కొంచెము విసుగుదలతో ననెను.

నాడియం దేవిధమైన దుర్గుణమును లేకపోవుటచే, నిది యెల్ల కపటనాటకమని గత దినమందనే నిశ్చయించుకొనిన విశ్వనాథమున కాతని మాట లాశ్చర్యమును గొలుపలేదు. అతఁ డాయనుమానమును, తన కామెయందు గల సదభిప్రాయమును సానుభూతియును రూఢిగాఁ దెలుపుచూపుతోఁ గుముద్వతి నొకసారి చూచి నిలువఁబడి "అట్లే కానిండ"ని గది దాఁటి వచ్చి తనగదిలోని కేగెను. అతఁడట్లు వచ్చునప్పుడు చూపిన కుముద్వతియొక్క జాలినిగొలుపుచూపు లాతనిహృదయమును గలఁతపెట్టుచుఁ దనపట్ల నామెకు సదభిప్రాయము కేవలము లేకున్నను, నానారావు చూపెడు ననుమానయుతమైన దురభిప్రాయము లేదని నిశ్చయించుకొనెను.

విశ్వనాథ మంతట ప్రాతయూరులో దిగవిడచిన పురుషునియుదంతము నెఱుఁగఁ గోరి, యచ్చటకేగి, యిరుగుపొరుగు వారివలన నాతఁ డొకవైశ్యుఁడనియు నిటీవల "లాటరీ" యందుఁ దనకు లాభించిన 75 వేలరూపాయీలు నెట్లు వినియోగింపవలెనో యని యూహించుచున్నాఁడనియుఁ, దెలిసికొని తిరిగి యరండేలుపేటదారిని తనయింటి కేగుటకు బయలుదేరెను. వెంకోబారావింటిప్రాంతముల కాతఁ డేగుసరికి, ప్రాకారములోని కొక బండిపై కొన్ని కొబ్బరిమొక్కలు తీసికొని పోఁబడుచుండెను ఆవరణమునందు నాటించుటకుఁ గాఁబోలునని తలంచికొని, విశ్వనాథము భోజనానంతరముఁ సత్రముఁ జేరెను.

సరిగామధ్యాహ్నము మూఁడుగంటలకు నానారావు తనగదిని విడచి, యూరిలోనికిఁ బోయెను. తన కింతకంటె మంచిసమయము రాదని యోచించి, హైందవాచారములకు వ్యతిరేకమైనను, తన సదభిప్రాయమునే నమ్ముకొని, విశ్వనాథ మొకపదునైదునిమిషములు తాళి, తనగదిని బిగించి కుముద్వతియున్న గదిని దట్టెను. కుముద్వతి తలుపుదెరచి, తలుపుతట్టినదెవ్వరో చూచి "మానాయన యింట లేర"ని, తలుపు తిరిగి బంధింపఁ బ్రయత్నించుచుండగా విశ్వనాథ మామెకు భయముప్పతిల్లునట్లు "మీమేలుకై, మీతో మాటలాడవలయును. లేనిచోఁ మీకుఁగూడ ముప్పు రాఁగలదు. నావలన మీ కేవిధమైన అవమానమును, అమర్యాదయును సంభవింపదని, వాగ్దానము చేయుచున్నాను" అనెను. స్త్రీబుద్ధి చాలసూక్ష్మమైనదని లోకప్రతీతి. ఈ మాటలవలన నేమనుకొనెనో, యామె యాతనికి దారి నొసంగి, తలుపును దగ్గరగా వైచి నిలువఁబడెను.

"నేను సదభిప్రాయముతోడనే మీయొద్దకరుదెంచితిని. నామాటలను నమ్మి నేనడుగు ప్రశ్నలకు సరియగుసమాధాన మిచ్చెదరా మీకు మేలుచేసెదను. లేనిచో నే నేమియుఁ జేయఁజాలను నలుగురితోపాటని విచారింతును" అని విశ్వనాథ మామెకు ధైర్యము కలుగునట్లు ప్రారంభించెను.

"నే నాఁడుదాననైనను నమ్మకద్రోహమును జేయనని మీకు నాయందు విశ్వాసమున్నచో, మీ యుదంతమునంతయు నాకెఱింగింపుడు. పిదప నాసంగతి మీకే గ్రాహ్యము కాఁగలదు. నే నొకనిర్భాగ్యురాలను" అని కుముద్వతి యనెను.

"మీరు నిర్భాగ్యులని యనుకొన్నను నాకట్లుకనఁబడుట లేదు. కావున మిమ్ములనునమ్మి నాయుదంతము నెఱింగించెదను. నేనో యపరాధపరిశోధకుఁడను. ఈగ్రామమున నాఱుమాసముల క్రిత మదృశ్యుఁడైన కె. నారాయణప్ప సంగతి విమర్శించుటకై వచ్చితిని. ఏమి? అట్లు బెదిరి చూచెద రేల? మీ రాయన నెఱుఁగుదురా?" అని తన మొగమునుండి దృష్టి మరల్చినకుముద్వతి నాతఁ డడిగెను.

ఆమె మాటాడలేదు. విశ్వనాథము తన ప్రశ్నను దిరిగి యడిగెను. ఒకనిమిషమైన తర్వాత "ఆయనకేదో భయంకరమగునాపత్తు తటస్థించిన ట్లెవరో కైలులోఁ జెప్పఁగా విని యుంటిని. అది జ్ఞప్తికివచ్చిన"దని యామె మొగమును ద్రిప్పకయే తనచేతివైపు చూచి కొనుచు నస్ఫుటముగాఁ బల్కెను. విశ్వనాథ మిది తప్పక బూటకమే యని గ్రహించెను.

"నాతో మీ రేదో హితముగూర్చు మాటల నాడెద నంటిరి? ఏవిషయమును గుఱించియో, తెలిపెదరా?" అని యామె విసుగుదలతోఁ బ్రశ్నించెను.

విశ్వనాథము ధైర్యము దెచ్చికొని యిట్లు చెప్పెను. "మిమ్మున నీసత్రమునఁ జూచినది మొదలు మీ రేదో యొకకష్టమున నున్నారనియు, మీకు సాధ్యముకానికారణాంతరములచేఁ గృశించుచున్నారనియు నేను గ్రహించితిని. నన్ను సవిస్తరముగాఁ జెప్పుమనెదరా?" కుముద్వతినెమ్మదిగా "ఊ" అనెను.

"ధైర్య మిచ్చితిరి కాన, చెప్పెదను. నే నవివాహితుఁడను. కావలసినంత యాస్తి యున్నది. మీకు సర్వవిధముల సౌఖ్యము నొడఁగూర్పవలయునను నుద్దేశము నాకుఁ గల్గినది. అవ్యాజ ప్రేమమహేతుకముగా జనించునందురు! మీకింకను వివాహము కాలేదని గ్రహించితిని. మీతండ్రిగారి నడిగిన నేమందురో యని భయపడితిని. మీ రేవియో యలవికాని నిర్బంధములలోఁ జిక్కుకొని యున్నారనికూడ నే ననుమానపడుచున్నాను. నామనస్సు పరిపరివిధములఁ బరితపించుచున్నది. మిమ్మానిర్బంధములనుండి తొలగించి, సౌఖ్యమెట్లయినఁ జేకూర్చవలెనని నే నుత్సహించుచున్నాను. ఇంతవఱకు చెప్పినందులకు మన్నించి నాకాజ్ఞ నిచ్చెదరా? మీ యుదంతమునంతయు నీస్నేహితునివీనులఁ బడవైచెదరా? ఈ స్నేహితుని సహాయమును స్వీకరింతురా?"

"నే నవివాహితనే కాని, యస్వాధీనను; నన్నావరించుకొనియున్న నిర్బంధములవలన నేనేవిషయమును జెప్పలేననిన, నన్ను క్షమింపవలయును. నానాలుక నాస్వాధీనమున లేదు. మీరు నన్ను నిష్ఠూర్యము చేయవలదు."

"అట్లయిన మీ రానిర్బంధములనుండి వెలువడరాదా? నేను మీకు సహాయము చేసెదను. మీ కేయాపదయు రాకుండఁ జూచెదను."

"అదేమియుఁ గార్యకారి కానేరదు. న న్నావరించిననిర్బంధములు మానవాతీతములని నానమ్మకము. మీరు నాజోక్యమునకు రావల దని నాప్రార్థన. వచ్చినచో మీకుఁ గూడఁ గీడు దాపరించునేమో యని నాభయము. మీకుఁ గీడుకలిగినచో, నా కిఁక నుత్తరగతు లుండవు. మీమాటలను నామనస్సులోనే యుంచుకొనెదను. ఇఁక మీరు నాప్రశంస నెత్తవలదని వేయివిధములఁ గోరుచున్నాను. క్షమించి మీదారిని మీరు పొండు."

"అట్లు పట్టి విడుచుస్వభావమే కలవాఁడ నైనచో, నీగ్రామమునఁగలపోలీసువారు విడిచిన పరిశోధనకు నే నేల పూనుకొనెదను? కార్యాంతమువఱకును విడువకుండుట నాయలవాటు. అట్టులేయీవిషయమునఁగూడ నాయోపినంత వఱకుఁ బ్రయత్నించి మీ కానిర్బంధములను దొలఁగింపఁ బ్రయత్నించెదను. ఆపైన మీయిష్టము."

"నేను మీయెడఁ బరిపూర్ణమైన స్నేహభావముతోఁ జెప్పుచున్నాను. నేనే స్వతంత్రురాలనైనచో మీదయకుఁ దగినట్లే వర్తించెడిదానను. నేను నిర్భాగ్యురాలను. నావిషయమునఁ బరిశ్రమచేసినచో, మీకును గీడుసంభవించునని నిశ్చయముతో మీకు సలహా నిచ్చితిని. నాయందు దయయుంచి మీరా ప్రయత్నమును జేయక విరమింపుఁడు."

మీకుఁ దిరిగి స్వతంత్రత లభించువఱకు నే నాప్రయత్నమును విడచుట కల్ల. నాయుద్దేశము కొనసాగనిచో, నాకుఁ గీడువచ్చినను సమ్మతమే! నే నిఁకఁ బోయెదను. నేను జెప్పిన వాక్యములను జ్ఞాపకముంచుకొనుఁడు. మీ కెప్పుడైనను, నాసహాయము కావలసినచో నేను సిద్ధముగా నున్నాను. ఈనారాయణప్ప సంగతి గనుఁగొనులోపల, మీకుఁగూడస్వాతంత్ర్యము నిప్పించెదన"ని విశ్వనాథ మామె ముఖమును జూచుచుఁబలికెను. ఈమాటల కామె దేహము కంపించుట నాతఁడు గ్రహించకపోలేదు. 'పోయివచ్చెద"నని చెప్పి, విశ్వనాథ మామెగదిని విడిచి వచ్చెను. ఆతని యనుమానమిప్పటికిఁ గొంత స్థిరపడెనని యాతనిముఖమే తెలుపఁ జొచ్చెను. ఎట్లైనను కుముద్వతి నావరించుకొనియున్న రహస్యనిబంధనాంధకారమును జీల్చి యామెకు సౌఖ్యమును జేకూర్పవలెనని యాతఁడు మనమున నింకను దృఢముగా నిశ్చయించుకొనెను. ఆమెకు వెంకోబారావును బెండ్లియాడు నుద్దేశమే యున్నచోఁ దన్నామె నమ్మఁదలఁచుటకైన మనమున నవకాశ మీయదని నిశ్చయించుకొనెను.

నాఁటిరాత్రినుండి కొంచెము తీవ్రయత్నములు జరుప నుంకించుటచే, నెట్లయిన మంచి దని యూహించి, నాఁటిమధ్యాహ్న మాతఁడు, పోలీసుపెద్ద ఇన్స్పెక్టరుగారియింటి కేగి ఆయనకుఁ దనను, తనకార్యము నెఱింగించుకొని, ఆయనచే నమితముగా గౌరవింపఁబడి వలసిన సహాయముఁ జేయఁగలఁడనివాగ్దానముఁబొంది, తనబసఁ జేరెను. గది తలుపుదెరచునరి కాతని కొఱ కొక యుత్తరము వేచి యుండెను. విప్పి చూడఁగా నందుఁ దొందరలో వ్రాసిన మూఁడుపంక్తులు మాత్రమే దస్కతేమియు లేకుండ నిట్లుండెను.

"మీ రీ ప్రయత్నమునుండి విరమించుట నా ముఖ్యోద్దేశము. భగవదనుగ్రహమున నేను స్వాతంత్ర్యముఁ బొందఁ గలిగినచో నే నీ నాఁ డాడినమాటలను మరువను; కాని మీ రిట్టి ప్రయత్నమును జేసి కీడు బొందెదరని విరమింప మిక్కిలి వేఁడుచుంటిని".

ఈలేఖ వ్రాసినదెవ్వరో తెలుపనవసరము లేదు. విశ్వనాథ మాయుత్తరమును నాలుగైదుసారులు పఠించి తానాదినమున నుండి సలుపఁబోవు తీవ్రయత్నముల కీయుత్తరము శుభసూచకమని మనస్సులో నిశ్చయించుకొనెను. ఈయుత్తర మాతనిసందేహమును బలపఱచుటయే కాక, తప్పక తాను జేయఁదలఁచి న ప్రయత్నమును కొనసాగింపవలెననికూడ నిశ్చయమును వృద్ధిచేసెను.

నాఁటి సాయంకాలము తిరిగి యథాప్రకారముగాఁ గుముద్వతియును నానారావును సత్రవును విడిచిపోవుసమయమును జూచి, విశ్వనాథము తానిటీవలఁ జేయించిన మారు తాళపుచెవిచే వారిగదిని దెరచి, తలుపు లోనబిగించి సుమా రొక యరగంటకాలము తనయొద్దనున్న మారుతాళపుఁ జెవ్వులగుత్తి సహాయమున వారిపెట్టెలను దెరచి సమస్తమును శోధించెను. కాని వానియాశోధన విశేషఫలదాయకమైన ట్లాతఁడు తృప్తిపడ లేదు. వెంకోబారావు వ్రాసిన రెండుమూఁడుత్తరములును నాలుగైదచ్చుపుస్తకములును రెంపు భూవివరములను దెలుపుస్టాంపుపత్రములును, దానికి సంబంధించిన కవ్రులుకాగితములు మొదలగునవియు గలవు. ఆభూములన్నియు రెండుఖండములుగా నంతకుఁబూర్వము నాలుగేండ్లనాఁడు నానారావు కొన్నట్లును, అందుపై గుత్తదారు లిచ్చుశిస్తులను దెలియఁజేయు పత్రములను జూచి, విశ్వనాథ మతఁడింకేటి ధనవంతుఁడగునా కాదా యనుసందేహముఁ బొంది ఆభూములున్న కర్నూలు సమీపమందలి గ్రామములపేరులను మనస్సులో నిలుపుకొని, త్వరలో నాయంశమును నిర్ణయించుకొనవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. ఆయుత్తరము పైకవరులు లేకుండుటచే నేగ్రామమున కవివ్రాయఁబడియుండెనో నిర్ణయించుకొనుట కాతనికి సాధ్యము కాకపోయెను. కాని యుత్తరములలో నాతఁడు మహాదేవనానారావని పిలువఁబడుటచే నాతని సంపూర్ణనామ మదియని తెలిసికొనెను. ఇక జాగుచేసిన నేమగునో యని, యాతఁడు వస్తువులనెల్ల యథాప్రకార ముంచి గది బిగించి బయట కరుదెంచెను. కర్నూలున కెక నెప్పు డేగవలయునని యాతఁ డాలోచింపఁ దొడఁగెను.

IV. సంధానము

ఆతఁడు నానారావుగదినుండి శీఘ్రముగ పై కరుదెంచుట మంచిదే యయ్యెను. ఇఁక మొకయిరువదినిమిషము లైనను గడువకపూర్వమే, నానారావును, గుముద్వతియును దిరిగి వచ్చిరి. కుముద్వతి మొగము జేవురించుకొని యుండెను. ఆమె విశ్వనాథమువైపు చూడకయే, సరాసరిగ గదితలుపుదీసికొని లోని కేగెను. నానారా వరుగుపైఁ గూర్చుండిన విశ్వనాథముచెంత కరుదెంచి, "నేను దొరసానిచే నామెను బసకుఁ జేయించితిని. రేపటినుండి,

యాపథము నిచ్చెదనని యామె చెప్పినది. మీమందిఁకనవసరము లేదు. మీకిచ్చిన శ్రమకు మమ్ములను క్షమింపవలెను" అని పలికెను. విశ్వనాథము "కానిండు; ఎచ్చట మందు నిప్పించినను, ఆమెకు స్వస్థత కలుగుటయే కదా మన యుద్దేశము." అనెను. కొంచెము కాలము గుంటూరునందలి యెండలనుగుఱించియు, రైళ్లను గుఱించియు మాటలాడి నానారావు తనగదికేగెను.

రాత్రి యెనిమిదిగంటలకు, భోజనము చేసి తన జేబుననున్న పిస్తోలును సరిచూచికొని, తన యొద్దనున్న త్రాటి నిచ్చెనను గూఢముగాఁ గప్పుకొనియున్న వస్త్రములో దాఁచి, సత్రమును విడచి, యాచీఁకటిలో నరండేలుపేటలోని వెంకోబారావుయొక్క యింటిప్రాకారము వెనుకభాగమును జేరి, యచ్చటనిర్మానుష్యముగ నుండుటకు సంతసించి, తన త్రాటి నిచ్చెనను గోడమూల కమర్చి, గోడ నెక్కి నిచ్చెన నావలకు లాగికొని, ప్రాకారమునం దెవ్వరును లేకుండుటచూచి మెల్లఁగాఁ గ్రిందకుదిగి దొడ్డిలోనిచింతచెట్టునెక్కి గుబురుగా నున్న శాఖలనడుమఁ గూర్చుండి నాల్గు దిక్కులను బరిశీలించెను. గతదినమునఁ దేఁబడినకొబ్బరి మొక్క లింకను పాతింపఁబడక, యావరణలో నొకమూల నుంపఁబడినవి. ఇంటఁగూడ నిశ్శబ్దముగ నుండెను. మేడపై గదియందు కిటికీలను దెరచికొని, వెంకోబారావును రత్నసామియు నేమియో మాటలాడుకొనుచుండిరి. రాత్రి పదిగంటలగుటచే వారా గవాక్షములను బంధించి, నిద్రకుఁ గాఁబోలు నేగిరి. ఒకయరగంట కాల మూరకుండి, విశ్వనాథము వృక్షము నుండి క్రిందకుదిగెను. ఆవరణము దాఁటి యిల్లు చేరవలయునను నుద్దేశముతో నాతఁడు బయలుదేరెను. కాని నాలుగడుగులు వైచుసరి కాతఁడు హఠాత్తుగా నొకపెద్దగోతిలోఁ బడెను. చీఁకటిలో దారితెలియక యాతఁడు సుమారు పదియడుగులలోఁతుగల యాగోతినుండి, కష్టమున వెలువడివచ్చి, జాగ్రత్తతో ముందునకు సాగెను. ఆవరణమునం దింకను గొన్ని స్థలములయందట్టి గోతులు త్రవ్వఁబడియుండెను. కాని యందేదియు నింతలోఁతు లేదు. నాలుగైదడుగులలోఁతుకన్న నెక్కువలోఁతు లేవని యాతఁడందందు దిగి గ్రహించెను. త్రవ్విన మన్నంతయు నావరణలో నొకమూలఁ జేర్పఁబడియుండుటచేఁ దన కీయవస్థ కలిగినదని తలంచి యింతపెద్దగొయ్యి కొబ్బరిచెట్టును బాతుటకేలయని యనుమానించుచు నిల్లు చేరెను. గదులకున్న గవాక్షముల యినుపయూచల నాతఁడు చేతితోఁ దడుముచు వాటిగట్టిదనమునకు సంకోచించుచు, నింటినుండి వచ్చుశబ్దము లేమియు లేకుండుటచే, తానిఁక నందుఁ దడసినను బ్రయోజనముండదనియుఁ దన కారాత్రి గోతియందుఁ బడునవస్థ దుశ్శకునము కాఁబోలుననియు, నిర్ణయించుకొని, తిరిగి వచ్చినదారినే గోడదాఁటి తనత్రాటినిచ్చెనతో సత్రము నర్ధరాత్రమునఁ జేరెను.

ముందీనానారావుయొక్క యాస్తివిషయముగల యనుమానమును దీర్చికొనవలయునని నిశ్చయించుకొని, తనసామానును సర్ది

కొని, రాత్రి యొంటిగంటన్నరకు గుంటూరు నుండి బయలుదేఱిపోవు రైలులో నాతఁడు కర్నూలునకుఁ బ్రయాణమై పోయెను. మరునాఁడు సాయంకాలమున కాతఁడు కర్నూలును జేరి రాత్రి యచ్చటనే యొకహోటలున భుజించి పరుండెను. తెల్లవాఱినతర్వాత నాతఁడు బండిని గట్టించుకొని నానారావునొద్దనున్న పత్రమునఁ జెప్పఁబడిన మొదటిగ్రామమును జేరి, కరణమింటి కేగెను. ఆదినమున వాని యింటనే భుజించి, విచారింపఁగా నాయూరున, నానారావునకుఁ బత్రముల వ్రాసియిచ్చిన పేరులుగల రైతు లెవ్వరు లేరనియు, మహాదేవ నానారా వనుభూస్వామి యాధీనమున నా గ్రామమున భూములేవియు లేవనియు, ఆగ్రామము పేరుగల గ్రామము కర్నూలు దగ్గరనే కాకుండ, యాజిల్లాలో మఱెచ్చటను లేదనియు, ఖండితముగాఁ గరణము చెప్పుటచే, విధిలేక తిఱిగిసాయంకాలమునకు కర్నూలుఁ జేరెను. ఇంతదూరము వచ్చినతర్వాత రెండవ గ్రామమునకుఁగూడఁ బోయి ఏల విచారింపరాదని, తలంచి మరునాఁ డుదయమున నాతఁ డచ్చటకుఁ బండ్రెండుమైళ్లదూరముననున్న రెండవ గ్రామమును జేరెను; కాని యచ్చటఁగూడఁ దన కట్టిసమాధానమేలభించుటచే, నిరుత్సాహుఁడై కర్నూలునకుఁ దిరిగి వచ్చి, మరునాఁ డుదయమున బయలుదేరు రైలులో నాతఁడు ప్రయాణముఁజేసి, రాత్రికి మార్కాపురమును జేరెను. గ్రామమున నెచ్చటవిచారించినను, మహాదేవ రావును గాని, నానారావును గాని, మహాదేవ నానారావునుగాని యెఱింగినవా రెవ్వరు నాతనికిఁ గన్పడలేదు. విసిగి వేసారి ఇదియంతయు నేదియో తప్పక మోసమని నిశ్చయించుకొని, బయలుదేరిన యాఱవదిన ముదయమున నాతఁడు తిరిగి గుంటూరును జేరెను.

ముం దెట్లు ప్రవర్తింపవలెనాయని, సత్రమున తనగదియందుఁ గూరుచుండి యాతఁ డాలోచింప నారంభించెను. ఉదయమున[illegible]డియు, నానారావు కాని కుముద్వతికాని, యాతనికిఁ గన్పడకుండుట యటుండ, వారిగది తలుపు బీగము వైచి యుండుటచే నాతఁడను మానించి, యిటునటుపరీక్షించి, ఎవ్వరును లేకుండుటఁ జూచి, తనయొద్దనున్న చెవితోఁ దాళమును దీసి చూచెను. కాని, సామానంతయు నచ్చటనే యుండుటచే, నాతనియనుమానము శాంతించెను. కాని సాయంకాలమున నానారా వొక్కఁడే సత్రమున కరుదెంచి, కొంచెము కాలముండి, తనతో మాటలాడకుండఁ దిరిగి తలుపును బంధించుకొనిపోవుట విశ్వనాథమున కర్థముకాక, కుముద్వతి యేమైయుండునా యని యతఁ డాలోచింప నారంభించెను. ఆమెను వెంకోబారావును వెండ్లాడుటకువారేమేమితొందర చేయుచుండిరో యని యాతఁ డనుమానించెను. చీఁకటిపడిన తర్వాత నాతఁడు భోజనాదులను ముగించుకొని, వెంకోబారా వింటిముందు భాగమునఁ గొంతకాలము వఱకు వేచియుండెను, కాని విశేషము లేమియు నాతనికి గోచరింపక పోవుటచేఁ దిరిగి రాత్రి పదునొకండుగంటలకుఁ ద్రాటినిచ్చిన సహాయముచే నాతఁడు లోని కేగి యావరణమును దాఁటి యింటిని సమీపిం

చెను. ఆవరణయందు, కొబ్బరిముక్కలు పాతఁబడెనని యాతఁడు గ్రహించెను. తాను బసియున్న పెద్దగోతియందుగూడ నొకముక్క పాతఁబడియుండెను. ఆతఁడింటిచుట్టును, రెండు మూఁడుసారులు దిరిగినను, మధ్యమధ్య నెవ్వరో బాధపడుచున్నట్లు పైభాగమున నొకగది నుండి కాఁబోలును మూలుగుతప్ప, వేఱేమియు నాతఁడు గ్రహింపలేక పోయెను. కుముద్వతి పైమె యుండునని యాతఁ డాందోళనపడఁ జొచ్చెను.

రాత్రి యొంటిగంట కాతఁడు సత్రమును జేరెను. తిరిగి యొకసారి నానారావు గదిని బరీక్షించు నుద్దేశముతో నాతఁ డాగదిని దెరచి, దీపికాసహాయమున నాతనిపెట్టెనుండి యిదివఱలోఁ దాను జూచినయుత్తరములను బత్రములను సంగ్రహించి మరునాఁ డుదయమున పోలీసుఇన్స్పెక్టరును జూడవలయునని నిశ్చయించుకొని, గదిబిగించి, పత్రములను తన గదియందు దాఁచి, నిద్రించెను.

ఇన్స్పెక్టరు రాఘవేంద్రరావుగా రింటనే యుండిరి. విశ్వనాథమున కింకొకయద్భుత కథ నాతఁడాయుదయమునఁ జెప్పవలసివచ్చెను. అగ్రాహరములో నిటీవల లాటరీయందు లాభము పొందిన రామనారాయణయను వైశ్యుఁడు తెనాలిప్రాంతముల భూములను గొని రావలెనని, నాఁటి కైదుదినములకుఁ బూర్వమింటఁ జెప్పి, సుమారు ముప్పదియైదువేల రూపాయీలనగదుతో నింటివారి నీ విషయము రహస్యముగా నుంపవలయుననియు, తాను మరునాఁడు తప్పక రాఁగలననియు, చెప్పి బయలుదేరి పోయి నేఁటివఱకు నింకను దిరిగి రాలేదట! తెనాలి ప్రాంతములకు రెండు దినములనుండియు నెందఱు పోయి వెదకినను, వానిజాడ తెలియలేదట. ఆతనియొద్దనుండి యింటివారికేయుత్తరమును రాలేదట. "ఇంటివారు కళవళపడుచు, నాకిప్పుడే 'ఫిర్యాదీ' చేసి పోయినారు. కే. నారాయణప్పకుఁ దోడుగా నీ రామనారాయణకూడ నంతరించినాఁడేమో తెలియదు. నా కేమియుఁ దోఁచుట లేదు" అని యాయన విశ్వనాథమున కెఱింగించెను. విశ్వనాథము దీర్ఘాలోచనాతత్పరుఁడై కొంతకాలమట్లేయుండి, తుదకు రాఘవేంద్రరావునకుఁ బూసగ్రుచ్చినరీతిగా దైవికముగాఁ దాను దెలిసికొనిన వింతవిషయముల నెఱింగించి రామనారాయణ కర్నూలువైపుపోవు విషయము నెఱింగింపక, కోమటికావున గోప్యమునకై తెనాలివైపుపోయివచ్చెదనని యింటివారితోఁ జెప్పియుండవచ్చుననియు, తాను జెప్పఁబోవు విధమునఁ బ్రవర్తించినచోఁ దమసాహసము వలనఁ గుట్టుబయల్పడఁగలదేమోయని తుదకు రాఘవేంద్రరావును సమ్మతింపఁజేసి యాతనితో నొకయరగంట రహస్యగోష్ఠి సలిపి, తనమకామును జేరెను. "సాహసేలక్ష్మి"యని యాతఁడు విశ్వసించియుండెను.

V సన్మానము

సాయంకాలమునాలుగుగంటలకు మారువేషముతో నున్న యిద్దఱు కనిస్టేబులను సత్రపుటరుగుపైఁ గూర్చుండబెట్టి, రాఘవేంద్రరావు విశ్వనాథముగదిలోఁ బ్రవేశించెను. ఆ దినమునకూడ నొంటిగనే యాతకుఁ బూర్వ

మే తనగదిని బ్రవేశించిననానారావును జూచి విశ్వనాథము, కుముద్వతి యేమైయుండునోపు నని కళవళపడుచున్నకాలమున రాఘవేంద్ర రా వరుదెంచుట యాతనికిఁ గొంత యుత్సాహము కలిగింపఁగా "నాతఁడు వచ్చి లోపల నున్నాఁడు. సమయమునూచి పనిచేయదము కూర్చుండుఁడు" అనెను. రాఘవేంద్రరావు ప్రవిష్టుఁ డాయెను. ఇరువురు నాగదివంకఁ జూచుచుండిరి.

ఇఁక నెక నిరువదినిమిషములలో నానారావు గదితలుపుదెరచి బయలు కరుదెంచి, తిరిగి తాళము వేయుసమయమున విశ్వనాథమునురాఘవేంద్రరావును బయలు వెడలి వచ్చిరి. విశ్వనాథము నానారావుభుజముపైఁ జేయి వైచెను. రాఘవేంద్రరా వతనిహస్తముల కరదండములను దగిల్చి, "ఇప్పుడు నీ వేమి చెప్పిన, నది యెల్ల నీపై సాక్ష్యముగ నుపయోగింపఁబడున"ను మామూలుహెచ్చరిక నొసంగెను. అరదండములఁ జూచి భయవిస్మయములకు లోనై యాతఁడు విశ్వనాథము వైపు తేరబారిచూచి, పండ్లు పటపటకొఱకుచు "నీవేనా" యనెను. విశ్వనాథము సమాధాన మీయలేదు. మామూలుహెచ్చరికలతో రాఘవేంద్రరావొక జట్కాను దెప్పించి యందాతనిని స్టేషనునకు దీసికొనిపోయి, ఖైదునందుంచి, తిరిగి సత్రమున కరుదెంచెను. ఈ సంగతిఁ జూచిన స్వల్పసంఖ్యాకులు తన్నడిగినను, తనకావిషయ మేమియుఁ దెలియదను టచే, క్రమముగా విడిచిపోయిరని, విశ్వనాథము తిరిగి వచ్చిన రాఘవేంద్రరావుతోఁ జెప్పెను. చీకటి పడెను.

పరిశోధకు లిద్దరును, ఆగదిని దెరచి, లోపలఁబరీక్షించిరి. కాని వారి కందు పైకము కాని, నేరమున కాధారమైన యితరవిషయములుగాని, లభింపలేదు. రాఘవేంద్రరావు నిరాశఁ జెంది "మనమన్యాయముగాఁ దొందరపడలేదు కదా? దారిపోడుగున నాతఁడు మీరేమో తనపై లేనిపోనినిందలను మోపియుండవచ్చుననియు, దాను మర్యాదస్థుఁడననియును ఏమేమో వదరసాగినాఁడు" అనెను.

"మిగిలినవిషయముకూడఁ గడముట్టఁజేసిన తర్వాతనేకదా మనము నిరాశఁ జెందవలసినది? త్వరలో మీరు భోజనముచేసి వచ్చినచో, మన మదికూడఁ బూర్తిచేసెదము" రాఘవేంద్రరావును, విశ్వనాథమును భోజనమునకు బయలుదేరిపోయిరి.

సరిగా రాత్రి ఎనిమిదిన్నరగంటలకిద్దఱు మారువేషముల నున్న కనిస్టేబులతో తనగది యొద్ద కరుదెంచిన రాఘవేంద్రరావుతో బయలుదేరి విశ్వనాథము కింకోబారావు భవనమును జేరి తలుపుదట్టెను. రత్నసామి వచ్చి తలుపుదీసెను. వెంటనే విశ్వనాథ మాతనినోటిపై చేయి వైచి, యదిమిపట్టినప్పుడే రాఘవేంద్రరా వాతని చేతుల కరదండములను దగిలించి," మాటలాడినచో చితుకగొట్టెదను; జాగ్రత్త" అనెను. చేయునదేమియును లేదని కాబోలు నిస్పృహఁ జెంది, రత్నసామి మాట్లాడలేదు. వానిని దమతో వచ్చిన కనిస్టేబుల యధీనము చేసి, వీథి

వాఁకిటనుంచి,తలుపు లోపలబంధించి, రాఘు వేంద్రరావును దలుపునొద్దఁ గావలియుంచి విశ్వనాథ మింటిదిగువ గదులన్నియుఁ బరిశోధించెను. కాని వాని కండెట్టిదియు గోచరింప లేదు.తరువాత నాతఁడు రాఘువేంద్రరావుతో మేడపైకి మిగుల నెమ్మదిగా బయలుదేరెను. మధ్యహాలులో నెవ్వరును లేరు కాని, వెనుక వైపుననున్న యొకగదినుండి, ఎవియో సరిగా వినఁబడనిమాటలవలె శబ్దము వచ్చుటచే నిశ్శబ్దముగా నిరువురు నాగదిని జేరిరి.

"నీ కింకొక యర్ధగంటమాత్రమే గడువున్నది. ఈలోపుగా మహాదేవువచ్చినను రాకున్నను, నే నాసీసాలోని దానిని విడిచి తలుపుపైన బిగించి పారిపోయెదను. ఈరాత్రి దాఁటి మేమిఁక నీగ్రామమున నుండఁదలఁచుకొన లేదు. ఈగది గవాక్షములేవియు, నీకుఁ దెరచుటకు సాధ్యముగావు. నన్నుఁ బెండ్లాడెదవా నీకుఁ గావలసినంత—"అని చెప్పుచున్న పురుషుని కంఠమునకడ్డై "నీవంటి దుర్మార్గునితోఁ బొత్తుకన్న నాకు మృత్యువే మేలు;విడువు మిప్పుడే యాసర్పమును విడువుము—నిశ్చింతగా మరణించెదను" అని బదులుచెప్పిన స్త్రీస్వరము కుముద్వతిదిగా నెఱింగి రోషము తనసహజ బలము నినుమడింప, విశ్వనాథము తనశక్తి కొలఁదిని, తలుపును దన్నెను. తలు పాతాపునకు విడిపోయెను. పరిశోధకుల కిర్వురకు నెదుట విచిత్రమగురంగము కన్పించెను. కుర్చీకిబంధింపఁబడిన యవయవములతోఁ గృశించి బెదరియున్న కుముద్వతియు, నామెసమీపమున నున్నబల్లపైపెద్దగాజుసీసాయందుఁ బవ్వళించియున్న పెద్దసర్పము, నాబల్లకు సమీపముగా నీయద్భుతధ్యాన మేమైయుండునని కళవళపడుచు నిల్చియుండిన వెంకోబరావునుగన్నడిరి. బల్లపైనున్నసీసా నెత్తి నేలపైఁ బడవేయుటకుఁ గాబోలు నాలోచించుచున్న వెంకోబారావును జూచి, "ఉన్నతావునుండి కదలినచో నీపిస్తోలు నిన్ను రూపుమాపును" అని టీండ్రించి, విశ్వనాథ మాతనిపై కురికి, వానినినేల కదిమిపట్టెను. "హా! హా!" అనుశబ్దములమాత్ర ముచ్చరించి కుముద్వతి కుర్చీలో మూర్ఛిల్లెను. రాఘువేంద్రరా వావెంకోబరావును బంధించి, సంకెళ్లను దగిలించిన తర్వాత విశ్వనాథ మాతురతతోఁ గుముద్వతి బంధములను తొలఁగించి యామెకు శైత్యోపచారములు చేసి యామెకు స్వప్రహకలుగునట్లు చేసెనుకాని యామె యీలోకమున నున్నట్లు లేదు. వెఱ్ఱిచూపులఁ జూచుచు మహాభయమువెంబడి మహాసౌఖ్యము లభించినహేతువుచే మతితప్పినట్లుకన్పట్టెను.విశ్వనాథ మరగంటవఱకుఁ బ్రయత్నించినను ఆమె మాట్లాడకుండుటచేభీతిల్లి యామెను దత్ క్షణమే వైద్యశాలకుఁ దీసికొనిపోవలయునని నిశ్చయించుకొని బంధింపఁబడిన వెంకోబారావును స్టేషనుకుఁదీసికొనిపోయి ఇంటికి బీగమును వైచి సీళ్లు వైచి మరునాఁడుదయమున నిల్లంతయుశోధింపవచ్చునని రాఘువేంద్రరావుకు సలహాయిచ్చి, విశ్వనాథ మొకజట్కాపై బలవంతముగాఁ గుముద్వతిని దీసికొని మిషన్ ఆస్పత్రికి గొంపోయి, వైద్యురాలి కామెను జూపించెను. ఆమె దారుణమైన మెదడుజ్వరముచే బాధపడు

చుండవలెనని యచ్చటివైద్యాధికారురాలామెను బరీక్షించి చెప్పెను. ఆమెకు శాంతియుతమైన పరిస్థితులును, మంచి యౌషధసేవయు నవసరమనియు, దైవానుగ్రహము వలన రెండు వారములలో నామె కారోగ్యము కలుగవచ్చుననియుఁ గూడ నామె దెలిపెను. ఆమె నారోగ్యవంతురాలుగాఁ దిరిగి తన కప్పఁజెప్పుభార మావైద్యురాలిదేయనియు, నామె యుపకారమునకుఁ దగిన విశ్వాసము తా నుంచుకొనెద ననియు, దినదినమును దానుగూడ వచ్చి యామెను జూచిపోవుచుందు ననియు, వాగ్దాన మొసంగి విశ్వనాథము సత్రమున కరుదెంచెను. కాని యారాత్రి యతని కెంతమాత్రమును నిద్ర లభింపకుండుట యాశ్చర్యము కాదు.

మరునాఁ డుదయముననే రాఘవేంద్రరావును నతఁడును, తగినవారియెదుట నాయిల్లంతయు సోదా చేసిరి. నాలుగుగంటల కాలమంతటను క్రిందను మీఁదను, మూలలను, సందులను బరీక్షింపగా ముప్పదియాఱు వేలరూపాయలపై చిల్లర సొమ్ము వారలకు లభించుటచే, వారినేరము నిశ్చయమని నమ్మి రామనారాయణకళేబర మేమి చేసియుందురని వా రాలోచింపఁ దొడఁగిరి. అప్పుడు విశ్వనాథమునకు దొడ్డిలో తా నారాత్రి జారిపడిన పెద్దగోయి జ్ఞప్తికివచ్చుటచే, రాఘవేంద్రరావునకుఁ దన యనుమాన మెఱింగించి, కూలివాండ్రచే, నందుఁ బాతఁబడిన కొబ్బరిమొక్క నూడఁబెరికించి, త్రవ్వఁగాత్రవ్వఁగా, నొకదుర్వాసన వెదజల్లుబరువైనగోనెను పైకిదీయించి విప్పి చూడఁగా నందుఁ గుళ్లి సిద్ధముగానున్న రామనారాయణశవము కన్పించెను. పంచాయితి జరిగినతర్వాత, నీదుర్మార్గు లిద్దఱును జేసియుండిరో యని శోధకుల నిర్ధారకు ననుమాన ముదయించుటచే, దొడ్డినంతయు నదేలోఁతువఱకుఁ ద్రవ్వవలసినదని కూలివాండ్ర కనుమతి నిచ్చి, అంత్యక్రియలకు రామనారాయణుని యింటివారల కాశవమును వైద్యాధికారిపరీక్షానంతర మిచ్చివేయవలయునని తీర్మానించుకొని, దానిని వైద్యాలయమున కంపిరి. సాయంకాలమగుసరి కాదొడ్డి యంతయుఁ బూర్తిగా 10 యడుగుల లోతువఱకుఁ బదుగురుకూలీలచేఁ ద్రవ్వింపఁబడెను. అందుండి ఇఁక నొకమూఁడస్థిపంజరములు వెలువడెను.

నేరము స్థిరమాయెను. విశ్వనాథము తన యొద్దనున్న కాగితములను, కుముద్వతి వ్రేలినుండి తానా వెనుకటిరాత్రి తీసి యున్నయుంగరమును రాఘవేంద్రరావున కిచ్చి యవసరము కానిచోఁ దనసాక్ష్యమును గుముద్వతిసాక్ష్యమునుగూడ వదలివేయవలయునని వేఁడుకొని, తనమకామునకుఁ జేరెను.

కుముద్వతికి పదునాఱుదినములకుఁ దిరిగి లోకజ్ఞాన మలవడెనుకాని, యామె యాజ్వరప్రభావముచే వెనుకటియంశముల నెల్ల మఱచిపోయెను. తనకొఱకు దినదినమును ఆస్పత్రి కరుదెంచుచున్న విశ్వనాథ మామెకుఁ జిన్ననాఁటిమిత్తుఁ డట్లు మనమున నామె భావించుచున్నట్లును, తన్నాతఁడు తప్పక పెండ్లియాడగలఁడనియు, మాత్రమే యామె తమతోఁ జెప్పుచున్నదని వైద్యాధికారురాలును,

కుముద్వతి కుపచారముఁ జేయుచున్నదా దులు నాతనితోఁ జెప్పెఁ. నెలదినముల కా లకు సాధారణమైన యారోగ్యము కలుగుటచే గుంటూరుకంటె విశాఖ పట్టణమున, సముద్రతీరమున నున్న తనయిల్లామె కెక్కువ యారోగ్యకరమని భావించి, తగిన రీతి నామెకుఁ బునర్జీవన మిచ్చిన వైద్యాధికారురాలిని బ్రశంసించి, సన్మానించి, యామెతోఁగూడి విశాఖపట్టణముఁ జేరి, యిల్లు ప్రవేశించిన యీజంటను జూచి విస్మయ పరవశుఁడై వెఱ్ఱినవ్వు నవ్వుచున్న నారాయణదాసున కాతఁడు సావకాశముగాఁ దనయుదంతము నెఱింగించి, "దయ్యములకొంప" కల్లుఁడను గావలసివచ్చిన దనెను.

శ్రావణమాసమున నొకశుభ ముహూర్తమున సింహాచలముకొండపైఁ గుముద్వతీ విశ్వనాథులవివాహ మహోత్సవము జరిగెను. ఆవివాహమునకు గుంటూరునుండి రాఘవేంద్రరావును, రామనారాయణునిబావమరదియు నరుదెంచిరి. ఈ దుర్మార్గులను రూపుమాపుటచేఁ దనకు జీతమభివృద్ధియైనదనుసంతోషముతో రాఘవేంద్రరావు వరున కొకవజ్రపుటుంగరమును; పోయిన యాస్తినంతయుఁ దిరిగి తమకు లభింపఁజేసినకృతజ్ఞతచే రామనారాయణుని భార్య తనసోదరునివలనఁ గుముద్వతికొకకాసులపేరును బహుమానములుగా నాసమయమున నిచ్చిరి.

విశ్వనాథము రాఘవేంద్రరావు నాసాయంకాల మాకొండపై నొకచోఁ గూర్చుండిరి. "విచారణయంతయు ముగిసినది. ముగ్గురకు నురిశిక్ష విధింపఁబడినది. మీసాక్ష్యములవసరమే లేకపోయినది. ఆమె ఎప్పుడైన గతసంగతులఁదలంచునా" అని రాఘవేంద్రరావనెను.

"ఆమె కాలోకమే లేదు. ఆమెదడు జ్వరముతో నామె గతమంతయు మఱచిపోయినది. ఇఁక నేను జ్ఞాపకముచేసినను బ్రయోజనము లేదు. నేరస్థులు తమనేరమే మైన నొప్పికొనిరా?"

"లేదు. చివఱకును ముగ్గురు నిర్దోషులమనియే చెప్పఁదొడఁగిరి. మహాదేవుఁడు మిమ్ములను మధ్యమధ్య నిందించి, మీరేమో మోసముచేసితిరని చెప్పినను మీ రాదినమున మ్యాజిస్ట్రేటుగారియెదుట నిచ్చినవాఙ్మూలమే మీరు రాకుండ మీపని నెరవేర్చినది"

మరునాఁ డెల్లరును విశాఖపట్టణముఁ జేరిరి. రాఘవేంద్రరావు సెలవుదీసికొని, రామనారాయణ బావమఱదితో గుంటూరు చేరెను.

తాను వెదకఁబోయిన తీగె గుంటూరు సత్రమునఁ దనకాళ్లకే తగులుకొనుటచేఁ దనకుఁ దీవ్రమైన పరిశోధనాభార మంతయు తొలఁగుటయే కాక, తలవనితలపుగా సంసారతాపత్రయముకూడ తగుల్కొనెనని యాతడప్పుడప్పుడు నారాయణదాసుతోఁ జెప్పుచుండును.

ప్రేమతత్త్వము

మల్లాది సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు

ప్రేమతత్త్వ నిరూపణము

(ప్రథమభాగము)

ఒకమగనాలు తన్ను వలపుట్టిపడన్ సుఖపెట్టునట్టిభ
ర్తకు విషమజ్వరంబు స్మృతి తప్పఁగ వచ్చుటఁ జూచిచూచి త
ప్పక మరణించు నంచు భయవారిధి మున్గి యిఁకేల యంచు నం
తికమున నున్ననూతఁ బడి దేహముఁ బాసె నదేమిప్రేమమో!

చ. వరమతి పుణ్యశీల పతివత్ని యొకర్తెకు నెక్కుకూర్మికూఁ
తురు గల దామె విద్యకయి దూరమునన్ వసియించెఁ గూఁతు చి
త్తరువును జూచి తృప్తిపడుతల్లియు నున్నటు లుండి పుత్రికా
మరణపుజాబు చూచినది మై విడనాడె నదెట్టిప్రేమమో!

చ చెలువము లేని దంచుఁ గులశీలసమన్విత యైనకాంతతోఁ
గలయిక మాని యొక్కఁ డొకకన్నియ వెండియుఁ బెండ్లియాడె నం
దులకయి కుంద కాసతియుఁ దొంటిగతిన్ బతిసేవ చేయు చ
గ్గలముగఁ గొన్నియేండ్లకును గాలముచేసె నదెట్టిభక్తియో!

దుష్టప్రేమ

క. ఒక్కొకయెడ ననుచితమై, మ్రుక్కడియై యంధమగుచు మూఢుల ననఁగం
ద్రొక్కుఁజెు కాదిప్రేమం, బక్కట! చెలరేఁగి ప్రాణహానియుఁ దెచ్చున్.

చ. ఒకఁ డొకకన్నియన్ వలచి యుండును దానికి వానిమీఁద నిం
చుక వలపైన లే దతని చొప్పు నెఱుంగదు కానివార లొ
క్కొకయెడఁ దారసిల్లి తమ నెండొరుఁ జూచెషిరేతి నైన దా
నికి వలపేమి లేమిఁ గన నేర్చునె యాతనిగ్రుడ్డిభావముల్?

ఉ. వారవధూటిమక్కువకుఁ బాల్పడి యొక్కఁడు దానికుల్కులం
దీరినపల్కులన్ బ్రమసి తెచ్చుచు నిచ్చుచు నోజ జీవనా
ధారము లేక పేదవడి దాని కృపం గనఁజూచిచూచి వే
సారియు దానిపంచ కొకసారియుఁ జేరక నిల్వఁజాలునే?

చ. ఎఱుఁగును దోసమంచు హితు లెల్లరు నందురు కూడదంచు వే
తెఱఁగుల, దాననైన పరధిక్కృతితాడనమర్దనాదులం
దఱచుగఁ బొందుఁ, గాని పరదారసమాగమలోలబుద్ధి యా
వెఱపున జంకునే వలపు వీడునె కంఠముఁ గత్తి డాసినన్?

చ. పరపురుషాభిలాషయగుభామిని భర్తకుఁ గూర్చు, నట్టులే
పరవనితాభిలాషుఁడగువాఁడును భార్యకుఁ గూర్చు, నప్పు డ
య్యిరువురు వారియిర్వురపయిం దమిగల్గి రనంగఁ దోఁచు, లో
నరసిన, వారియాత్మసుఖమందలిప్రేమ మొకండె తోఁచెడిన్.

చ. ధనములఁ గాంతలందు బహుధా పచరించెడి ప్రేమ లోకమం
దన విన రాని కార్యముల కాకరమై నయపుణ్యహీనవ
ర్తనమున హద్దుమీఱి భయదంబగు చౌర్యకపట్టునందుఁ గో
పనమయి జీవనంబుల కపాయము తెచ్చుచు నున్కి గానమే?

చ. పరవనితానురాగరసపంకిలమానసుఁడై నమూధుఁ డా
తరుణిపతిన్ వధించిన సదా తనకోర్కి ఫలించు నంచు న
చ్చెఱపనచేటసమ్మతి నిసింగొని, యంతనె యడ్డగించి ని
వ్వెఱపడుదానిఁ గొట్టి తెగవ్రేసెను దత్పతిఁ బ్రేమయెట్టిదో!

*　　*　　*　　*　　*

చ. తనకామించినకాంత యింకొకనిచేతం జిక్కుటం జూచి యా
తనిమీఁదం బగ దానిమీఁద వలవంతం బూని కామాంధలో
చనుఁడై క్రిందును మీఁదు గానక యవజ్ఞాలబ్ధసంరంభకో
పనుఁడై యొక్కరుఁ డాతనిం బనిచె రంభాసంగమప్రాప్తికై.

*　　*　　*　　*　　*

ఉ. జారిణులందు మక్కువను జారులు, జారులయందు మక్కువన్
జారిణు, లిట్లు యన్యులను జంపుట వీనుల సోఁకుచుండు, నీ
దారుణకృత్యకారణము తామసరాజసనీచభావ మీ
ఘోరపుఁబ్రేమ కేసనులు కూడనివో యికె నెంచి చూడుఁడీ!

*　　*　　*　　*　　*

చ. చదివినవార లిట్టిపని సల్పఁగఁ బోరని యెంచఁబోకుఁడీ!
చదువన మంచిచెడ్డలవిచారణయే యగు నట్లుకానిచో
నది యొకసాధనంబ యగు నన్యులఁ గన్నుమొఱంగ నీచదు
ర్మదమగుప్రేమ, కట్టి దెదురం గనరాదొకొ యెల్లవారికిన్?

చ. చదివినవారు లోకమును జక్కఁగఁ జూచినవారు కొంద ఱీ
మదమలినంపుఁ బ్రేమ నవమానము నెన్నక యన్యకాంతలం
గదియఁగఁ బోయి వచ్చుచు నొకానొకపట్టునఁ గాలుసేతులుం
గదలఁగరానిదెబ్బలకుఁ గాయము లీయరె వీథి కెక్కరే?

* * * * *

చ. మదమలినాత్ముఁ డొక్కఁడు కుమారులు భర్తయుఁ గల్గి యేఁబదేం
డ్లొదవినదానిమాయఁ బడి, యుత్తమశీలను ముగ్ధ "సేవ చే
యుదు నెదురాడఁబో నిచట నుండఁగ నిం"డని కోరుపత్నిఁ దా
నదయతఁ గొట్టి పంపె నకటా! కనుఁడీ యనురాగపద్ధతుల్!

* * * * *

చ. అలుకను సన్న్యసించు నొకయస్థిరచిత్తుఁడు వెన్క నాలుబి
డ్డల నెడఁబాయుటం గటకటం బడుచుం బదియేఁడు లల్లె ద
వ్వులఁ బడి యుండియుం దుదకుఁ బుట్టగతుల్ సెడ నిల్లుచేరి యా
కులపడుమానినిం గదియఁ గోరెను గంటిరె ప్రేమచెయ్దముల్!

* * * *

చ. మమత తొలంగకున్నఁ దనమానినిఁ బుత్రులఁ బెంచునట్టి క
ష్టమును భరింపలే కొకఁడు జందెము జుట్టును దీసివైచి దే
శములు తెగించిపోయి ధనసంగ్రహముం బొనరించి తొంటియా
శ్రమమున వారిపెండిలికి సాయపడెం గనుఁ డెట్టికూర్మియో!

చ. ఇఁక నొకఁ డాలిపైఁ గినిసి యెక్కడికో చని సన్న్యసించి త
న్నొకనిముసంబు నే నరయకుండఁగఁ జాలనికన్నబిడ్డలం
దకుటిలమైనప్రేమ విడనాడఁగఁ జాలక యొండు జందె మొ
ద్దిక మెడఁ దాల్చి వచ్చెఁ బెదతిర్మల కేగితినంచుఁ జెప్పుచున్.

ధ న ప్రే మ

క. జగమంతయు ధనమూలం, బగుఁ గావున ధనమునందు నఖిలజనులకున్,
దగులము నైజం బయ్యది, తగు నిది తగదనెడినీతిఁ దలపోయు నొకో!

చ. వినయదయానయాలయవివేకము శూన్యముగా నధర్మవ
ర్తనమున సత్యభాషణ మదక్షిణవంచన మూఁతగా ధనా
ర్జనపరమార్థసాధనవిచారణ చేయుచునుందు రెందఱో
ఘనులు మహానుభావు లధికారులు విద్యనెఱుంగువారు నై.

మ. కనులం గప్పును గన్ను గ్రుచ్చు మతివైకల్యంబు గల్గించు నిం
దను రావించును గిన్కఁ జూపు నెదసంతాపంబు గావించు నిం
కను వే యేలాకో! తిట్టుఁ గొట్టు మఱి పై గాఁ జంపనుం జంపు నై
నను లోకంబు ధనంబుపైఁ దమకముం దప్పింపఁగాఁ జాలునే?

చ. పరునఁదనంబు చూపి పరవంచనఁ జేసి యసత్య మాడి పా
మరుల నణంచి యన్యులకు మచ్చర మెచ్చఁగఁ జేసి దుష్క్రియా
చరణమె వృత్తిగాఁగ ధనసంచయముం బొనరించుచుండరే?
యరయ ధనానురాగ ముచితానుచితార్థవిభేద మెన్నునే?

ఉ. రేపును మాపుఁ గూడి కడుజివ్వన నాయువు పోవు, శక్తియున్
రూపము జవ్వనంబు మతి రోగజరాదులఁ బోవు, భార్యయున్
బాపలు బంధుమిత్రు లెడఁబాయుదు రయ్యయిపట్లఁ గాని యీ
పాపధనానురాగ మెడఁబాయునె దేహిని జచ్చుచుండినన్

మ. ధనముం బ్రాణముకంటెఁ దీపిగ సదా ధ్యానించుచున్ నిత్యమున్
గని యాసంచులు తృప్తిగాంచు నొకఁ డుగ్రవ్యాధికిం జిక్కి మా
టను గోల్పోయి యెగాదిగం గనుచు నుండన్ మూఁడు నాళ్లంత నం
దను లాసంచులు పక్కఁ బెట్టి, రతఁ డంతం బాసెఁ బ్రాణంబులన్.

ఉ. వడ్డికి వడ్డి దానికిని వడ్డిని గట్టి ధనంబుఁ గూర్పఁ బే
ర్వడ్డయొకం డనేకులచరస్థిరముల్ దిగమ్రింగి యూరికిన్
గొడ్డగ మాచు వడ్డితమిఁ గూళకు నప్పిడి వానికొంపయుః.
దొడ్డియు లాగి యూరికడ తోఁటనె చిత్రవధంబు పాల్పడెన్.

శా. కాయక్లేశము చేసి వెచ్చమునఁ బోఁగా నూటురూపాయ లా
దాయఁం బొక్కఁడు దాఁచి నిచ్చలును సందర్శించుచుండంగనే
యాయర్థంబు హరించె వాఁడపుడు "డబ్బా దమ్మిడా పోయె నం
తా యింతా"యను చింత మొందె గతనిద్రాహారుఁడై కొంతకున్

చ. జనకు మొఱంగి రోవెలఁదిసంగడికాఁడయి యప్పుగోరి వ
చ్చినయొకమూఢు నెక్కరుఁడు చేరిచి కోరినయప్పు డెల్ల ని
చ్చినపదులెల్ల వందలుగఁ జేసియు వందలు వేలుచేసి యా
తనిపొలమెల్లఁ గైకొనెఁ గదా! కనుఁడీ ధనకాంక్ష యెట్టిదో!

చ. ఖలులగుకొంద ఱాచెఱకుఁగట్టలలోపలఁ జొచ్చునెట్లుచీ
మలవలె జారచోరగణమధ్యముఁ జొచ్చి తదంతరంగముల్
దెలియుచు నొవ్వపుట్టని గతిం జరియించి తదర్థసారముం
దొలిచి రసంబు పీల్తురు కనుండు ధనంబునఁ గూర్మి యెట్టిదో!

ఉ. అప్పులు దీర్చకుండఁ దనయాస్తిని గావఁగఁ గోరి నీతికిం
దప్పి యొకండు వేఱొకని దగ్గఱ దాఁపఁటికం బొనర్చి, యొ
క్కప్పుడు దాని నిమ్మనిన, నాతఁడు మెల్లగఁ గల్లమాటలం
జెప్పి హరించె, సొమ్ముతమి చేయనిచేతలు గానవచ్చునే?

ఉ. కత్తులు చేతఁ బూని చని కన్నము వేయుట, దారి గాచి నో
రెత్తిన నెత్తి గొట్టి నిలువెల్లను దోఁచుట, తార్పుకత్తెవై
మెత్తుట, దొంగసాక్ష్యముల కేగుట జిత్తులతొత్తులాటయా
వృత్తులు లేనివారలకు వృత్తులు గూర్చు ధనేచ్ఛఁ గాదొకో!

చ. ఒకఁడు ధనంబుఁ దన్నుఁ దనయుగ్మలి నొక్కగతిం దలంచు భా
ర్యకు రుజ వచ్చెనేని "ధనమంతయుఁ బోయిన వంత లేదు దీ
నికి మృతి తప్పెనేని"యను, నిక్కముగా నటులైన వాఁడు భా
ర్యకు మదిఁ గూర్చుఁ గాని ధనహానికి నెంతయుఁ గుందకుండునే?

ఉ. అట్టులె యాలికిం దనకు నామయ మొక్కట వచ్చెనేని య
ప్పట్టున దానిదేహగతిపై దిగులొందుచు నున్న, నంతకున్
రెట్టిగ నాత్మదేహగతి నెవ్వగ లొందుచునుండు, నంతలోఁ
బెట్టెలు దొంగ దోఁచ విలపింపఁ డొకో తనకంటె ముల్లెకై?

ఉ. కాంచనయోగమందుఁ దమి గాంచిన యోగులు స్పర్శవేధిచేఁ
గాంచనమా నయస్సనెడికల్పము చెప్పిరి కాని పూర్ణజీ
వాంచితుఁడైనమానవుని యాదల నందలిసాధనంబుగా
నెంచిన ఘోరకల్ప మెవ రేనియు విన్నదె కన్నదే యిలన్?

ఉ. క్రూరులు కొంద ఱొక్కనిసిఁ గూడి దయారసశూన్యబుద్ధి, బం
గారము చేయుబుద్ధి నొకకాఁపుతలం దెగఁగొట్టి కుండలోఁ
జేరిచి దానిఁ బాదరససిక్తముగా నొనరించి భూమిలోఁ
గూరిరి చూడుఁ డాపసిఁడికూరిమి యెంతటిఘోరమైనదో!

వ్యవసాయ చరిత్ర

పెండ్యాల వేంకట సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి గారు

(గత సంచికా శేషము)

దేశప్రభువుల కట్టి ప్రేమ జనపదములయం దుండనిచో ప్రజల కేమికొదువ ? ప్రజారక్షణార్థము రాజు ప్రజలనుండి యాఱవవంతు పన్నునే పుచ్చుకొనుచుండెను. ఆఱవవంతు పన్నును బుచ్చుకొని ప్రజలను సుఖముగ పరిపాలింపని నాఁడు రాజునకు మహాద్దోషము కలదని శ్రీమద్రామాయణము నందు కలదు.

౧ రాముం డడవికిఁ బోవుటకు నేను సమ్మతించియుందునేని, ప్రజలనుండి పండినదానిలో నాఱవవంతు పన్నునుఁ దీసికొనుచు ప్రజారక్షణమునుఁ జేయని రాజునకే పాపముఘటించునో నా కాపాపము ఘటించును.

ఈ వాక్యము భరతుఁడు కౌసల్యతో 'శ్రీరాముని వనవాసమును నేను సమ్మతింపలేదు. అందుకు సమ్మతించిన నీదోషము ఘటించు'నని చెప్పినాఁడు. ఈదోషము గోహత్య భ్రూణహత్యాదుల మధ్య నిముడ్పబడియున్నది. నాఁటికాలమునందు ప్రజలు కట్టుగట్టి రాజునకు పన్ను నీయక రాజ్యమును స్తంభింపజేసిరని యీక్రింది తైత్తిరీయబ్రాహ్మణములోని యర్థవాదము వలనఁ దెలియుచున్నది. "అనువాకము" నందుండు తాత్పర్యమును మాత్రము వ్రాయుచున్నాఁడను.

౨ పూర్వకాలమునందు క్షత్రియులు గొప్పతపస్సు చేసి విజృంభించిరి. ఇంద్రుఁడు వారి వీర్యమునంతయు నణఁగఁ గొట్టి క్షత్రియులను నిర్వీర్యులఁ జేసి నిఃక్షత్రము చేసెను. ఒకప్పుడు ఇంద్రునికి ఆతని ప్రజలగు మరుత్తులు (మరుత్తులు వైశ్యు లని తైత్తిరీయబ్రాహ్మణమునసే స్థలాంతరమునఁ గలదు. నాఁటికాలమున కృషివాణిజ్యములు వైశ్యులే చేయుచుండుటచే వారే పన్ను నిచ్చువారు) పన్నునిచ్చి గౌరవింపకుండిరి. ఇంద్రుఁ డిట్లగౌరవింపఁబడి ఆ యగౌరవమును పోగొట్టుకొనుట కొకదినమునందు మాత్రమే చేయదగిన, "విఘనము" అను యజ్ఞమునుజేసి, ప్రజలయొక్క స్తంభనమును, మాన్పుకొనెను. ఏరాజు

---

(౧) శ్లో. బలిషడ్భాగ ముద్ధృత్య నృపస్యా రక్షితః ప్రజాః, అధర్మో యోఽస్యసోస్యాస్తు యస్యార్యోను మతే గతః. శ్రీ. రా. అయోధ్యాకాండ. ౭౫ వ సర్గ. (౨) ఇంద్రం వై స్వావిశో మరుతో నాపాచాయన్ సో నపాచాయ్యమాన ఏతం విఘన మపశ్యత్ త మాహరత్ తే నాయజత తేనైవాసాం తగ్ం సర్గ్ం స్తభం వ్యహన్, య ద్వ్యహన్ తద్విఘనస్య విఘనత్వం విపాప్మానం భ్రాతృవ్యగ్ం హతే, య ఏతేన యజతే, య ఉచైన మేవం వేద యగ్ం రాజానం విశో నాపచయేయుః యో వా బ్రాహ్మణ స్తమసా పాప్మనా ప్రావృత స్స్యాత్ స ఏతేన యజతే విఘనే నేవైన ద్విహత్య విశా మాధిపత్యం గచ్ఛతి. తస్య ద్వేద్వాదశే స్తోత్రే భవతః ద్వే చతుర్విగ్ంశే ఔద్భిద్య మేవ తత్ ఏత ద్వై క్షత్ర స్యౌద్భిద్యం యదస్మై స్వావిశో బలిగ్ం హరంతి. హరం త్యస్మై విశో బలిం ఐన మప్రతిఖ్యాతంగచ్ఛతి. య ఏవం వేద. ప్రబాహుగ్వా అగ్రే క్షత్రాణ్యా తేపుః. తేషా మింద్రో క్షత్రాణ్యాదత్త నవా ఇమాని క్షత్రాణ్యభూవన్నితి—త ద్య థాహా వై సూత గ్రామణ్యః. ఏవం ఛందాగ్ంసి తే వ్వసా వాదెత్యో బృహతీ రభ్యూఢః—వ్యతిషిక్తాభి స్తువతే వ్యతిషిక్తం వై క్షత్రిం విశావిశైవైనం క్షత్రేణ వ్యతిషజతి వ్యతిషిక్తాభి స్తువతే వ్యషితిక్తో వై గ్రామణీ స్సజాతైః సజాతై రేవైనం వ్యతిషజతి వ్యతిషిక్తాభి స్తువతే వ్యతిషిక్తో వై పురుషః పాప్మభిః వ్యతిషిక్తాభిరే వాస్య పాప్మనోనుదతే. తైత్తిరీయబ్రాహ్మణం 2 అష్టకం 7 ప్రశ్న 18 అనువాకము.

నకు ప్రజలు, పన్నునిచ్చి గౌరవింపరో, ఏబ్రాహ్మణు డజ్ఞానరూపపాపము జేయునో, ఆరాజును ఆబ్రాహ్మణుడును ఈవిసునక్రతువుం జేయవలెను. ప్రజలచే నగౌరవింపబడిన రాజీక్రతువుం జేసిన ప్రజలు గౌరవించి పన్ను నిచ్చెదరు. అజ్ఞానకృతపాపముం జేసిన బ్రాహ్మణుం డీక్రతువుంజేసిన నాపాపము పోవును. ఈ యజ్ఞమును "ద్వావింశాఖ్యస్తోమములచే" రెండు స్తోత్రములను, చతుర్వింశాఖ్యస్తోమములచే రెండు స్తోత్రములనుం జేయుటచే నిర్వహింపవలెను.

ఆ స్తోత్రచతుష్టయముచే ప్రజాస్తంభనమును విడం దీయవచ్చును. అప్పుడు ప్రజలారాజును గౌరవించి పన్ను నిత్తురు. రా"జప్రతిష్ఠ" నొందడు. రథమును నడుపుటకు సూతుడును, గ్రామపరిపాలనకు గ్రామాధికారియు నెట్టివాడో ఈస్తోమద్వయస్తోత్రములను నడుపుటకు, ఛందస్సు లన్నిటిలో, "బృహతీచ్ఛందస్సు" అట్టిది. బృహతీచ్ఛందస్సు—ఇతర ఛందస్సులతోగూడిన ఋక్కులతో గలిసికొనియే యుపయోగింపబడును—ఎట్లనగా రాజు, ప్రజలలో నొకడుగా కూడియుండియు వారల నుండి పన్నును దీసికొని ప్రజాపాలనము నెటుల చేయుచున్నాడో, గ్రామాధికారి గ్రామస్థులలో నొకడై యుండియు రాజాజ్ఞాప్రకారము గ్రామపాలనమును సజాతీయులలోగూడి యెటులం జేయుచున్నాడో, అట్లే ఛందస్సులలో బృహతీచ్ఛందస్సొకటైనను, ఈవిసునక్రతువునందు ప్రధానమై యుండును. పురుషుడు పాపములను జేయుచుండినను, ఈవిసునక్రతు సంబంధమగుస్తోత్రములచే పాపములం బోగొట్టుకొనును.

పైయర్థవాదమువలన నేటికాలమునందుదయించిన సహాయనిరాకరణాదివిధానములు క్షాత్రకాలమున నొకప్పుడు జరిగియుండెననియు, గ్రామాధికారులు వేదకాలమునందే కలరనియు తెలిసికొనుచున్నాము.

స్తోమద్వయ యుక్తస్తోత్రద్వయవిధానము శ్రౌతసూత్రములలో గలదుకాని, ఈగ్రంథమున కనవసరమని విడిచితిని. క్షత్రియుల నందరను జయించిన యింద్రునికిం బ్రజలు పన్ను నీయక రాజ్యమును స్తంభింపం జేయుట యనునది విచిత్రాంశమై యున్నది. రాజాను గ్రహంబునొంది యీనానాభూములను ముఖాసాగ్రామముల నొందుటయు, క్షాత్రకాలముననే ప్రారంభింపం బడెనని యీక్రిందియంశమువలన దెలియుచున్నది.

౧ ఈ లోకమునందు, రాజాజ్ఞ ననుసరించి పరిమితి- (కొలత) తోగూడిన గ్రామమును గాని భూమిని గాని ప్రయత్నించి పొంది యనుభవించుచున్నారు.

రాజు పట్టాభిషిక్తుడగుటకు ముందు, ప్రజోపయుక్త కార్యముల గురించి కొంత ప్రయత్నింపవల యుండెను. దానికి "ఇష్టాపూర్తములని" పేరు. "ఇష్ట" మనగా వర్ణాశ్రమ కులాచారములం దెలిసికొనుట. "పూర్త" మనగా చెఱువులు, బావులు, మొదలగు వానిని నిర్మించుట. రాజిష్టాపూర్తములం జేయుటను గురించి, ఐతరేయబ్రాహ్మణము, ౭-౫-౩, నందు కలదు. ఇష్టాపూర్తవిధులను, భాష్యమును వ్రాయుచు విద్యారణ్యులు ఇష్టాపూర్త నిర్వచనము నిట్లు చేసియున్నారు.

" వర్ణాశ్రమత్రయీసర్క్ష మిష్టము, తద్వ్యతిరేకము (చలిపందిరులను వేయించుట, తటాకములం ద్రవ్వించుట మొదలగునవి) పూర్తము.

ఇష్టాపూర్తముల గుఱించి నామలింగానుశాసనాదినిఘంటువులు నిటులనే చెప్పుచున్నవి. తోటలను వేయించుట, తటాకములం ద్రవ్వించుట మాత్రమే కాక స్వయముగ రాజు దున్నుట కలదని, జనకుడు దున్నునపుడు నాగటిచాలునందు "సీతామహాదేవి" పుట్టెనను గాథ, ధ్రువపఱుచుచున్నది. నాటి ప్రభువులు, వీరులు వ్యవసాయాంగ వస్తువులను చిహ్నములుగా ధరించుచుండువారు. సీతాజనకుడగు, "సీరధ్వజుడు" (నాగలిని జండాపై వేయించుకొనెను) బలరాముడు హలధ్వజుడు, సాంబమూర్తి, కృపాచార్యుడు, వృషకేతుడు, వృషభధ్వజులు. క్షాత్రకాలార్యులు వ్యవసాయవిషయకప్రయత్నములను పెక్కువిధములం జేసిరని రామాయణ మహాభారతముల నుండి పెక్కు వ్రాయవచ్చును; కాని, గ్రంథవిస్తరభీతిచే వ్రాయలేదు.

౧ "ఇమా ప్రజా అన్వావిశంతి, యథానుశాసనం యం యమం తమకాభిమా భవంతి. యం జనపదం యం క్షేత్రభాగం, తత మేవోపజీవంతి" ఛాందోగ్యోపనిషత్ ౮-౧-౫.

నదులకు నడ్డకట్టలఁ గట్టుట, వంతెనలను నిర్మించుట, నాఁడు వాడుకలో కలవని కృష్ణయజుర్వేదా థర్వవేదములలోకలదు. వంతెనగట్టి దాఁటుచున్నాఁడని యీ క్రింది యజుస్సు చెప్పుచున్నది.

౧ వంతెనను గట్టి, దాఁటుచున్నాఁడు.

రామాయణ మహాభారతములలో పెక్కు చోటులను రాజనీతులను వర్ణించు సందర్భమున "అదేవమాతృకము"గా (ఆకాశమునే నమ్మియుండక) వ్యవసాయము రాజ్యమునం దుండవలెనని చెప్పుటచే నీటిపారుదలవిధానములు, చిన్న పెద్ద (మైనర్ - మేజర్) పద్ధతులతో వ్యాపించి యుండెనని తలంపవలసియున్నది. ఋగ్వేదమునందే చెప్పబడిన నీటిపారుదల విధానముల కంటె క్షాత్రకాలమున, "తటాకాది" విధులచే నీటిపారుదల వృద్ధినొందినది.

పశువృద్ధి

పశువృద్ధి క్షాత్రకాలమునందు ప్రభువులచేతను, ప్రజలచేతను పెంపు చేయఁబడెను. వైదిక వాఙ్మయమునుండి పశువృద్ధితోఁగూడిన గాథలను, రెంటిని మూలరహితముగ వ్రాయుచున్నాఁడను.

౨ సత్యకాముఁడను జారిణీపుత్రుఁడు తనకు బ్రాహ్మణ్యము నీయమని ఋషులను బ్రార్థింపఁగా, వారు ఛిక్కిన నాలుగువందలగోవుల నిచ్చి, వీని నెపుడు వేయిగోవులఁగాఁ జేసెదవో నాఁడే నీకు బ్రాహ్మణ్యము లభించు ననగా, సత్యకాముఁడు నన వనమునకు నాలుగువందల గోవులఁ దోలుకొనిపోయి, కొన్నియేండ్లు వనమునం గడపి ఆ గోవులను వేయికంటె నధికముగనటుల వృద్ధి నొందించి, వానిని ఋషులకు సమర్పించి, వారివలన బ్రాహ్మణ్యము నొందెను.

3 జనకమహారాజు యజ్ఞమునొకదానినిఁ జేయగా పాంచాలాదిదేశముల నుండి మహాపండితు లాయజ్ఞముఁ జూడవచ్చిరి. అపుడు జనకుఁడు వారిలో నెవరు బ్రహ్మవేత్తలో తెలిసికొనఁ గోరిక కలవాఁడై, వేయి గోవుల నొక దొడ్డియందునిచి, ప్రతిగోవు కొమ్ములకు నేడు తులముల సర (౭½) బంగారమును గట్టి, బ్రహ్మవేత్తయగువాడు, వీనినిం దోలుకొని పొండనెను. అపుడు యాజ్ఞవల్క్యమహర్షి నేను బ్రహ్మవేత్తనని యచటి పండితులు వేయు ప్రశ్నలకు, సమాధానముఁ జెప్పి, ఆ గోవులను దోలుకొని పోయెను.

పై గాథలు వేదమునందు విపులముగా వర్ణింపబడెను కాని, గ్రంథవిస్తరభీతిచేఁ సంక్షిప్తీకరించియే వ్రాసితిని. ఈకాలముననే, శ్రీకృష్ణభగవానుఁడును పాండవులలోని సహదేవుఁడును కొంతకాలము గోపాలురై యుండిరి. గో జాతి లక్షణములు వానిస్థితి వ్యాసభగవానుడు విరాటపర్వమునందు సహదేవపాత్రనుండి, పరికించి యున్నాఁడు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే వాని నిట వివరింపలేదు. క్షాత్రకాలము మొదలు మహమ్మదీయకాలారంభమునం దైన "అక్కన్న బయ్యన్నల" పశువుల బీడుల వివాదమువరకు, పశువులను గురించి పెక్కు యుద్ధము లీభరతఖండమున జరిగియున్నవి. జమదగ్ని గోవును కార్తవీర్యార్జునుఁ డపహరింపఁగా పరశురాముఁడు కార్తవీర్యార్జునునిం జంపుటయు, ఆ పగచే బ్రాహ్మణ బ్రాహ్మణేతర వివాదలు పొడచూపుటయు, పరశురాముఁ డిరువదియొక్క సారులు దిగ్విజయ యాత్రఁ జేయుటయు, వసిష్ఠుని నందినీ ధేనువును విశ్వామిత్రుఁ డపహరింపఁ దలఁపగా వసిష్ఠ, విశ్వామిత్రులకు కలహము కలిగి, విశ్వామిత్రుఁడు బ్రాహ్మణ్యము నొందఁ బ్రయత్నించి యెట్టకేలకు బ్రాహ్మణ్యము నొంది, వసిష్ఠ శిష్యపరంపరలోని కల్మాషపాదత్రిశంక్వాదులను విడదీసి బ్రాహ్మణ, బ్రాహ్మణేతర వివాదలను పెంపొందించుటయే కాక, వసిష్ఠుని ప్రియశిష్యుఁడును, సత్యసంధుఁడు నగు హరిశ్చంద్రుని ముప్పుతిప్పలఁ బెట్టుటయు, గోవివాదముతో నారంభమైన మహోపప్లవములే. క్షాత్రకాలమునందు గోమేధములు (గోవుఁజంపి యజ్ఞముచేయుట) విశేషముగ జరుగుచుండెడివి. దానికి బ్రాహ్మణులే యిష్టపడుటయు క్షత్రియులే యసహ్యించుకొనుటయు తటస్థించుచుండెడిది. మహాభారతము ఉద్యోగపర్వములోని నహుషునకు నగస్త్యునకుఁ జరిగిన వివాదము గోప్రోక్షణ మంత్రమూలమైనదేను.

(౧) "సేతుంకృత్వాత్యేతి" తైత్తిరీయ సంహిత ౬-౧-౪-౯. (౨) ఛాందోగ్యోపనిషత్ ౪-౪-౫. (3) బృహదారణ్యకోపనిషత్ - పంచమాధ్యాయము.

ష్మాత్రకాలమునుండి, సూత్రకాలాంతము వరకు ఋష్యాదులు వచ్చినపుడు వివాహసమయమున "వరు" నర్చించునపుడు గోమాంసము నిచ్చు నాచారము కలదు. దానిని బిష్మ్మటను వ్రాసెను. గోవివాదములలో జగత్ప్రసిద్ధమైనది విరటుని గోవులను కౌరవు లపహరింపఁగా నర్జునకృత మహాసమరము.

పెక్కువేల గోవు లొకచోటున నుండుటకు వీలులేక విడివిడిగా మేపుచుండిరి. విడిగా నుండిన మందలపై గోపాలు రను నధికారు లుండిరి. గోపాలు రందరపై "గోనాయకుఁ"డను పెద్ద యధికారి యుండువాఁడు. ఈ వృత్తాంతము, ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు సూచింపఁబడియున్నది. చూడుడు. ౬-౧-౫.

ఇట్టి "గోనాయకుఁడు"గానే పాండవసహదేవుఁ డుండెను. విశేషముగా పశువు లుండినపుడు వానికి, పెక్కులు వ్యాధులును సంభవించుచుండును. ఆవ్యాధి నివారణోపాయములుకూడ కావలసియుండును. అథర్వవేదమునందు గోరోగనివారణోపాయములు మంత్ర, తంత్ర రూపముగా పెక్కు లున్నవి. వానిలోఁ గొన్నిటిని మాత్రము వ్రాయుచున్నాను.

౧ పర్వతములందు వనములందు ఓషధులయందు పశువులయందు నీటియందు గల క్రిములను, మాయందు ప్రవేశించినక్రిములను, జన్మస్థానముతోఁగూడఁ జంపుచున్నాము.

౨ కనఁబడునట్టివి కనఁబడనట్టివి యగు, "అల్గండు, కురూరు, శలులా"యను క్రిమి సమూహమును మంత్రములచే నశింపంజేతును.

పై క్రిములలో, "కురూరు" వనునది కడుపునందు "జాలము"వలె నుండుననియు, "అల్గండు"వనునది రక్తముననుమాంసముసను ప్రవేశించి పీడించుసూక్ష్మక్రిమి యనియు, "శలులా" మరియొక విషమగు సూక్ష్మక్రిమి యనియు సాయన భాష్యమునందు, వివరింపఁబడియున్నది.

ఋషులు క్రిములను బరీక్షించుట

౩ ప్రతియవయవమునందును శిరసునందును పార్శ్వములందును తలక్రిందుగా దిరుగుచు, ననేకదారులఁ జేసికొని ప్రవేశించు, నీ పురుగులను, మంత్రములచేఁ జంపుచున్నాను.

౪ గోశరీరముల లోపల నుండు క్రిముల నన్నిటినిన యించుచుండినసూర్యుఁడును, అస్తమించు సూర్యుఁడునుఁ జంపుగాక.

౧ యే క్రిమయః పర్వతేషు వనేషు, ఓషధీషు, పశు ష్వప్స్వంతః ' యే అస్మాకంతన్వ మావివిశుః సర్వే తన్హన్మి జనీమ క్రిమీణాం. అథర్వవేదమ్. ౨-౩౧-౫. (౨) దృష్ట మదృష్టమగృహ మథో, కురూరు, మగృహం, అల్గండూన్సర్వాంచ్ఛలులా న్క్రిమీన్ వచసా జంభయామహి. అథర్వవేదమ్. 3-3౧-౨. (3) అన్వాన్త్ర్యం శీర్షణ్య మథో పార్ష్ణేయం క్రిమీన్ అవస్కవం వ్యధ్వరం క్రిమీన్ వచసా జంభయామి. అథర్వవేదమ్. ౨-3౧-౪. (౪) ఉద్యన్నాదిత్యః క్రిమీన్ హంతు నిమ్రోచన్ హంతు రశ్మిభిః,యే అంతః క్రిమయోగవి—అథర్వవేదమ్. ౨-3౨-౧

౧ నానాకారములు కలిగి నాలుగు కన్నులు కలిగి శబలవర్ణముగాను శుభ్రవర్ణముగాను నుండు క్రిమియొక్క శిరమును, పార్శ్వావయవములను విష పుఁదిత్తిని, నాశనముఁ జేయుచున్నాను.

పై ఋక్కునందు పురుగునకు నాలుగుకండ్లు కల వని చెప్పఁబడినది. నేటి క్రిమిశాస్త్రజ్ఞులు నాలుగు కండ్లుగల పురుగులు లేవందురు; కాని, కొన్ని పురుగు లకు, నేత్రస్థానమున చుక్కలుండుటయు, మరి కొన్ని టికి నేత్రస్థానమున మరికొన్ని యవయవవిశేషము లు నుండును. వీనిలో గొన్నిటిని మంత్రద్రష్ట నేత్ర ములుగా భావించెనని తలంపవలసియున్నది. అత్రి, కణ్వ, జమదగ్నులు, నాటి క్రిమిశాస్త్రజ్ఞులని క్రింది మంత్రము చెప్పుచున్నది:

౨ అత్రి, కణ్వ, జమదగ్నులవలె, క్రిములఁ జంపుచున్నాఁడను. అగస్త్యుని మంత్రములచే క్రిములఁ జంపెదను.

"అగస్త్యుని మంత్రములచే క్రిములఁ జంపెదను" అను వాక్యమునకు విద్యారణ్య భాష్యమునందు ఋగ్వే దప్రథమమండలములోని యగస్త్య సూక్తమే, — క్రిమిహనన సూక్తమని వ్రాయఁబడియున్నదిగాని ఆ సూక్తము జదువఁగా ఈసూక్తము క్రిమిహననమునకు సం బంధించి నట్లుఁ గాన్పింపదు. దానిచర్చ, యీగ్రంథ మున కనవసరమని విడిచితిని. మంత్రద్రష్ట, తనకృషివలనఁ గ్రిములు నశింపఁగా నిట్లుసంతోషించు చున్నాఁడు,

౩ క్రిములయొక్క రాజు, స్నేహితుఁడు, తల్లి, సోదరుఁడు, తోఁబుట్టువ కూడ నాశముఁ జేయఁబడెను.

ఈక్రిమికులముయొక్క, ముఖ్యగృహములును, చుట్టునుండిన ప్రదేశములును, సూక్ష్మరూపకమగు, పిల్లజాతులవలెనే నాశనముఁ జేయఁబడెను.

౪ ఓక్రిమీ! యేకొమ్ములచే బాధించుచుందువో ఆకొమ్ములను, విషమును, నిలువఁజేసికొనెడి నీతిత్తిని నశింపఁ జేయుచున్నాను.

పై సూక్తార్థముల నాలోచింపఁగా నాఁటి యార్యులు పశురోగోత్పత్తికి గారణములగు సూక్ష్మ జీవులఁ బరిశీలించి యాసూక్ష్మజీవులనే కాక యాసూ క్ష్మజీవోత్పత్తిహేతువులఁ గూడ నశింపఁజేసెడి సాధ నములఁ గనిపెట్టిరని విశదమగును. ఇట్లు తత్కాలమునం దార్యులు పెక్కు విద్యలను ప్రకృతిశాస్త్రములను, వృద్ధిపఱచిరని నాఁటివాఙ్మయముఁ బరిశీలించిన విదిత మగును. ఈ గ్రంథమున కవసరమైనంతవఱకు దిఙ్మా త్రముగ వైదికవాఙ్మయమునుండి నాఁటిశాస్త్రవిశేష ములను వ్రాయుచున్నాఁడను.

౬ నామముకంటె వాక్కు గొప్పది. ఈవాక్కు దైవశాస్త్రమును, నిధిశాస్త్రమును,........అంతరిక్ష శాస్త్రమును, భూశాస్త్రమును, వాయుశాస్త్రమును, ఉదకశాస్త్రమును, తేజశ్శాస్త్రమును,....... మనుష్యశాస్త్రమును, పశుశాస్త్రమును, పక్షిశాస్త్ర మును, తృణశాస్త్రమును, వృక్షశాస్త్రమును, జంతు శాస్త్రమును, క్రిమిశాస్త్రమును, పతంగశాస్త్రమును, పి పీలికాశాస్త్రమును...వాక్కు చెప్పుచున్నదిగాన వాక్కు నుపాసింపుము. శాస్త్రములఁ జదివినంతమాత్రాన లాభ ము లేదనియు, శాస్త్రములను బాగుగ పరిశీలనము చేయవలెననియు, "ఛాందోగ్యోపనిషత్" (7-7) లోఁ జెప్పియున్నాఁడు. అవృత్తాంత మిచట నప్రస్తుతమగునని వ్రాయలేదు. గోవునుండి ప్రాతస్సాయంకాలములయందే కాక మధ్యాహ్నకాలముననుఁ బాలు పిదుకుచుండిరనియీ క్రిందియథర్వవేదమంత్రమువలన నూహింపవలసియున్నది.

---

(౧) విశ్వరూపం చతురక్షం క్రిమిం సారంగమర్జునం, శృణామ్యస్య పృష్టీరపి వృశ్చామి యచ్ఛిరః. అథర్వ వేదమ్. ౫-౨౩-౯. (౨) అత్రివద్వః క్రిమయో హన్మికణ్వవజ్జమదగ్నివత్ అగస్త్యస్య బ్రహ్మణాసంపినష్మ్యహం క్రిమీన్- అథర్వసంహితా. 2-32-3. (3) హతో రాజా క్రిమీణా ముతైషాం స్థపతిర్హతః, హతో హతమాతా క్రిమిర్హతభ్రాతా హతస్వసా. అ. సం ౨-౩౨-౪. ఆ. (౪) హతాసో అస్య వేశసో హతాసః పరివేశసః అథో యే క్షుల్లకా ఇవ సర్వే తే క్రిమయో హతాః అ. సం. ౨-౩౨-౫. (౫) ప్ర తే శృణామి శృంగే యాభ్యాం వితుదాయసి, భినద్మి తే కుషుంభం యస్తే విషధానః "అథర్వసంహితా. 2-32-6. (౬) వాగ్వావ నామ్నో భూయసీ వాగ్వా.. దైవం నిధిం...దివం చ పృథివీం చాకాశం చాపశ్చ తేజశ్చ—మనుష్యాగ్ంశ్చ పశూగ్ంశ్చ వయాగ్ంసిచ, తృణవనస్పతీం చ్ఛ్వాపదా న్యాకీటపతంగపిపీలికం...వాగైవ తత్సర్వం విజ్ఞాపయతి వాచ ముపాస్వేతి ఛాందోగ్యోపనిషత్ 7-2-1.

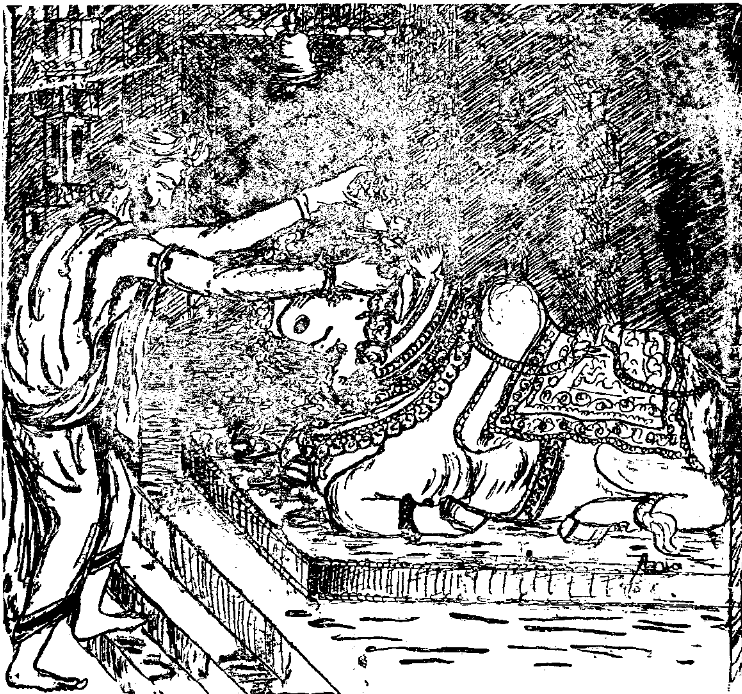
౧ సాయంకాలమునందును ప్రాతఃకాలమునందును మధ్యాహ్నకాలమునందును పాలఁ బిదుకుచుంటిని. పిదికినవారిం గాంచి, సంతసించుచుంటిని.

కుక్కలు ఆకసమునకు గొంతుకల నెత్తి యేడ్చినట్లు లరచినచో నది వర్షసూచక మని వైదికవాఙ్మయమునఁ గలదు. పౌరాణిక మహమ్మదీయ కాలములలో బయలువెడలిన గ్రంథములలో నాశకునముల గురించి విపులముగ వ్రాయఁబడియుండెను. వైదికవాఙ్మయమునం దెట్టి లీశకునము చెప్పఁబడెనో చూడుఁడు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నాయర్థవాదము నిట మూలరహితముగ ఛాందోగ్యోపనిషత్తునుండి వ్రాయుచున్నాఁడను.

౨ బకదాల్భ్యుఁడను నొకఋషి యొకగ్రామమునకు వెలుపలనుండు వృక్షముకడ వేదాధ్యయనముఁ జేయుచుండఁగా నొకతెల్లనికుక్క యట కేగుదెంచెను. పిమ్మట మఱికొన్ని కుక్కలటకు వచ్చి యోశునకరాజా! యన్నము లేక కష్టపడుచున్నాము నీ గానవిద్యామహిమచే నన్నసాధనోపాయముఁ జేయుమని శ్వేతశునకము నడుగఁగా రేపిచటికి రండు చెప్పెద నని శ్వేతశునక మనెను. బకదాల్భ్యుఁ డీవృత్తాంతముఁ జూచి యవి యేమి చేయునో చూతమని మఱునాఁ డచటనే కనుపెట్టుకొనియుండెను. గతదినమునఁ జెప్పినరీతిని శ్వేతశునకము ముందురాఁగా దానితోఁ కనంటి, మరికొన్ని కుక్కలుకూడ వచ్చినవి. అపుడు శ్వేతశునకము 'ఓయింద్రా! అన్నమునిమ్ము' అని హింకారముతో "ఉద్గీథముఁ" బ్రారంభింపఁగా తక్కిన కుక్కలును, హింకారముతో నుద్గీథముఁజేసెను. ఇటులు శ్వేతశునకముతోఁ దక్కిన శునకములు రెండుసారులు చేసి, హింకారముతోఁ బరిసమాప్తిఁ జేసినవి. పిమ్మట నాశునకము లన్నియుఁ దమ మార్గమునఁ బోయెను. బకదాల్భ్యుఁ డీయాశ్చర్యముఁ జూచి యుద్గీథమహిమనుఁ దెలిసికొనెను.—

మహమ్మదీయ కాలమున కెట్టి లీ "శకునము" మాఱెనో ఆకాలచరితమును వ్రాయునపుడు విస్తరింపఁజేతును.

ఆఁబోతును విడుచుటయో, నేఁటికాలమున మకర సంక్రాంత్యుత్సవములలో వ్యావసాయికులు చేయు, నాఁబోతు సంబరమునంటిదో, క్షాత్రకాలమునఁజేయుచుండిరి "కౌశిక సూత్ర" ములయందు దానికి "అనడుత్సవము" అని పేరుకలదు. దాని నంతయు నిట వివరింపనావశ్యకతలేనందున ఆయన డుత్సవమునందు చేయఁబడువృషభస్తుత్యాత్మకమంత్రార్థమును నిట నొకదానిని వ్రాయుచున్నాఁడను.

కర్షకుఁడు మహావృషభమును బూజించుట

(౧) దుహే సాయం దుహే ప్రాతః దుహే మాధ్యం దినంపరి, దోహాయే అస్య సంయంతి తాన్ విద్వానుపదస్వతః. అథర్వసంహితా" 4-11-12. (౨) ఛాందోగ్యోపనిషత్. (1-12)

౧ ఈ వృషభము తన నాలుగుపాదములచేతను అలక్ష్మినిఁ ద్రొక్కివేయును భూమిని కర్షణవ్యాపారముచే భేదించుచు కర్షణాదివ్యాపారములచే కష్టపడుచు దుఃఖించుచున్న వ్యవసాయదారున కన్నమునిడుచున్నది.

నేఁడు గోదావరి కృష్ణామండలములలోని పల్లపుభూముల (డెల్టా) రైతులు వర్షకాలమునఁ దమ పశువుల నరణ్యములకుఁ దోలునటుల శ్రౌతకాలమునను దోలివేయుచుండిరి. అడవులలో నేఁటివలెనే మృగాదులచే నాపశువులు నష్టమగుటయు కూడ సంభవించుచుండెడి దని ఈక్రింది మంత్రములవలనఁ దెలియనగును.

౨ గోవులు, మనుష్యుల నానవాలు చూచి, మా కడకు వచ్చుగాక. మంగళముఁ జేయుగాక. మాగోష్ఠమున కవి, మునుపటివలెఁ జేరుగాక. పాలనిచ్చుచు, సంతతితో వృద్ధినొందుగాక. ఉషఃకాలమున, నింద్రునికొఱకుఁ బాల నిచ్చుగాక.

3 పెద్దపులి మొదలగు క్రూరమృగములు మా గోవులఁ జంపకుండుఁగాక. కటికవానికంట మాగోవులు పడకుండుగాక. భయంకరరహితమై విశాలమైన బీడులయందు మాగోవులు సంచరించుగాక.

గోవులు పూజ్యవస్తువులని ప్రాచీనకాలమునుండియు భారతీయులకు తలంపుకలదు. గోవును కాలితోఁ దాఁకినయెడల మహద్దోషమని అథర్వవేదము (13-1-56) లోను శ్రీమద్రామాయణము అయోధ్యాకాండ 75 సర్గలోను కలదు. కపిలగోవుల మహిమను మహాభారతము అనుశాసనిక పర్వమునందెటుల భీష్ముఁడు ధర్మజునకుఁ జెప్పెనో భారతపాఠకులకు విశదమే? శ్రౌతకాలమునుండియే, "బఱ్ఱె" (గేదె) నుండి, పాల బిదుకుటకు బ్రారంభించిరని యీక్రింది "సామవేద" మంత్రముచే నూహింపఁబడుచున్నది.

౪ అగ్ని (తృణాదులఁదిని) బఱ్ఱె, పాల నిచ్చినటుల చర్వన్నాదికమును భక్షించి, ఇంద్రునికొఱకు వీచుచున్నాఁడు, ద్యులోకమునందు దీప్తతేజస్కుఁడై ప్రకాశించుచున్నాఁడు. కాని, శ్రౌతకాలమునందు మహిషములతోఁ గృషికర్మ చేయునలవాటు కాన్పింపదు. అది సూత్ర బౌద్ధకాలములలోఁ బ్రారంభింపఁబడెనని తోఁచుచున్నది. శ్రౌతకాలమున మహిషము మృగముగానే పరిగణింపఁబడెనని యీక్రిందిమంత్రము వలనఁ దెలియనగును. సూత్రకాలము మొదలు, మహిషమాంసమును భక్షించుచుండినటుల "చరకా"ది వైద్యగ్రంథములలోఁ గలదుకాని, అది యీగ్రంథమున కనావశ్యకమైనందునఁ జర్చింపలేదు.

౫ మహిషము, మృగములలో......పవిత్రము నొందుచున్నది.

శ్రౌతకాలమునందలి యితర కృషులు

ఈకాలమునం "దుద్యాన" కృషి, తరుకృషి, విస్తరించెను. మహాభారతములో శాంతి పర్వాంతర్గత రాజధర్మానుశాసనపర్వమునందు, రాజున కుద్యానవనము లుండునని చెప్పఁబడియున్నది. శ్రీమద్రామాయణములోని సుందరకాండలో, "అశోక" వనమెటులు వర్ణింపఁబడెనో, రామాయణ పాఠకులకు విశదమే "తరు" కృషినిగురించి నాఁటివారు చాలపాటుపడుటయే కాక, మతముతో సంబంధముఁ గల్పిరి. "మఱ్ఱి, జువ్వి, మేడి రావి" చెట్లను పవిత్రవృక్షములనుగాఁ దలంచుటయే కాక మహారాజపట్టాభిషేకసమయమున, పై వృక్ష పదార్థములు తప్పక కావలెనని యైతరేయబ్రాహ్మణము (8-4-2) మంత్రము చెప్పుచున్నది. నాఁటివారు, పైవృక్షముల ఫలములను భుజింతురని పై బ్రాహ్మణము (7-5-4) లోఁ గలదు. నాఁటివారు మామిడిపండ్ల రుచి నెఱిఁగియుండిరని, బృహదారణ్యకోపనిషత్ (6-3-3)

(౧) పద్భిః సేది మనక్రామ న్నిరం జంఘాభిరుత్ఖిదన్ శ్రమే ణానడ్వాన్ కీలాలంకీనాశ శ్చాభిగచ్ఛతః. అథర్వసంహిత (4-11-10) (౨) ఆగావో అగ్మ న్నుత భద్ర మక్రం త్సీదంతుగోష్ఠే రణయం త్వాస్మే, ప్రజావతీః పురురూపా ఇహాస్యు రింద్రాయ పూర్వ రుషసో దుహానః అథర్వసంహితా (4-21-1) (3) న తా అర్వారేణుక టోఽశ్నుతే న సంస్కృతత్ర ముపయంతీ తాఅభి, ఉరుగాయ మభయం తస్య తా అను గావో మర్త్యస్య విచరంతి యజ్వనః. అథర్వసంహితా (4-21-4) (౪) ప్రజావతీః సుయవసో రుశంతీఃశుద్ధా అపః, సుప్రపాణో పిబంతీః మావ స్తేన ఈశత మాఘశంసః పరివో రుద్రస్య హేతి ర్వృణక్తు. అథర్వసంహితా. (4-21-7) (౫)మహిషోమృగాణాం......పవిత్ర మత్యేతి. తైత్తిరీయోపనిషత్. (5-10-3) తైత్తిరీయసంహిత. 4-1-7.

వలనఁ దెలియుచున్నది. వృక్షశాస్త్రజ్ఞానము, నాఁటివారికి చాల కలదని, ఛాందోగ్య, బృహదారణ్యకోపనిషత్తుల వలనఁ దెలియుచున్నది. ఛాందోగ్యోపనిషత్ (6-11-1,2) సంఖ్యలలో వృక్షమును కత్తితో నరికిన యెడల ద్రవపదార్థము స్రవించుననియు, అది నశించిన యెడల, వృక్షము మృతినొందుననియు, (6-12) ఖండలో, బీజమునం దత్యల్పభాగముననే వృక్షాంకురభాగ ముండుననియు, మఱ్ఱి గింజవంటిదానిలో వృక్షాంకుర భాగము గుర్తింపలేనంత సూక్ష్మముగ నుండుననియుఁ జెప్పఁబడి యున్నది. బృహదారణ్యకోపనిషత్ (5-9-28) లో, వృక్ష, మనుష్య, శారీరక, నిర్మాణముల నెట్లు వర్ణించెనో చూడుఁడు. (ఇది జనకసభలో యాజ్ఞవల్క్యమహర్షి యుపపాదించినవాదము)

౧ ఓ బ్రాహ్మణులారా! శరీరాకృతిగల యీ మనుష్యుఁడును పుష్పఫలాదులుగల వృక్షమును సమానము. పురుషునకు రోమములు, వృక్షమునకుఁ బత్రములు, పురుషునకు చర్మము, వృక్షమునకు బరడు, పురుషునకు చర్మసమీపమున రక్తము స్రవించుచున్నది. వృక్షమునకు బంక స్రవించును పురుషునకు మాంసము కలదు వృక్షమునకు శకలములు కలవు. పురుషునకు నరములు కలవు. వృక్షమునకు నార కలదు. పురుషునకు, "యెముకలు" కలవు. వృక్షమునకు దారువు కలదు. పురుషునకు మజ్జ కలదు. వృక్షమునకు చేవ కలదు. కాని, వృక్షము నరకఁబడి తిరిగి మొలచును. పురుషుఁడు నరకఁబడి యెట్లు మొలచును? రేతస్సువలనఁ బుట్టు ననెదరా? చచ్చినమనుజుని రేతస్సునుండి పుట్టునా? బ్రదికియుండినమనుజుని రేతస్సునుండియే పుట్టవలసియుండును. వృక్షమైతే చచ్చినను దానిబీజమునుండి పుట్టుచున్నది. వేళ్లతోఁ బెకలించిన యెడల వృక్షము తిరిగి పుట్టనేరదు. మర్త్యుఁడైతే మృతినొందిన పిమ్మట నే మూలమునుండి పుట్టును? వీనిని బుట్టించువా డెవఁడు? ఎవఁడును దెలిసికొనలేఁడు.

పైవర్ణనముఁ జూడ క్షాత్రకాలమునందు వృక్షశారీరక శాస్త్ర పరిశోధనము చాల చేయఁబడియుండెనని స్పష్టమగుచున్నది. ఇప్పటి "ప్రొఫెసర్, బోసే" వంటివారిని, వారికి మించినవారిని, భారతమాత యుగాంతరముననే కనుటలో నాశ్చర్యముండదు. సమస్తశాస్త్రములు ప్రాచీనకాలముననే వృద్ధినొంది నశించినవని తోఁచుచున్నది. సూక్ష్మక్రిమి పరిశోధనమునుఁ గురించి, పశువైద్య సంబంధమునందు కొంత వ్రాసియున్నాను. తోటకూరపైఁ బ్రాకు, పురుగునుగూర్చి బృహదారణ్యకోపనిషత్తు నందింపుగ, వర్ణింపఁబడినది కాని, గ్రంథవిస్తరభీతిచే వ్రాయలేదు.

సరఘావర్ధనము (తేనెటీగలఁ బెంచుట)

ఈ కాలమునందు, తేనెటీగల పెంపకమును గుఱించియు, తేనెను సంపాదించుటను గుఱించియు, విశేషప్రయత్నములు జరిగెనని తోఁచుచున్నది. తేనెటీగలు పుష్పరసమును గ్రహించి, తేనెపట్టులఁ బట్టునని నాఁటివా రెఱుఁగుదురు.

౨ ఓ శ్వేతకేతువా! తేనేటీగలు నానావృక్షములనుండి పుష్పరసమును సంపాదించి తేనె తుట్టలో నొకచోటునఁ గూర్చుచున్నవి.

ఛాందోగ్యోపనిషత్తు 3 ప్రపాఠకము 1 వ ఖండ 6 వ బ్రాహ్మణము మొదలు ఖండ చివరవరకు తేనెతుట్టవర్ణన మింపుగఁ జేయఁబడెను. తేనెతుట్ట, "యపూపాకారము" (అప్పముపోలిక) గానుండి, కొమ్మల నంటు

(౧) యథా వృక్షో వనస్పతి స్తథైవ పురుషోమృషా, తస్య లోమాని పర్ణాని, త్వగస్యోత్పాటికా బహిః త్వచ ఏవాస్య రుధిరం ప్రస్యంది త్వచ ఉత్పటః, తస్మాత్తదా తృణ్ణా త్ప్రైతిరసో వృక్షాదివాహతాత్ మాగ్‌సాన్యస్య శకరాణి. కే నాటగ్ స్నావత త్స్థిరం అస్థీన్యంతరతో దారూణి మజ్జా మజ్జోపమా కృతా, యద్వృక్షో వృక్ణో రోహతి మూలా న్నవతరం పునః మర్త్య స్విన్మృత్యునా వృక్ణః కస్మాన్మూలా త్ప్రరోహతి రేతస ఇతి మావోచత జీవత స్తత్ప్రజాయతే, ధానారుహ ఇవ వై వృక్షోఽఞ్జసా ప్రేత్య సంభవః యత్సమూల మావృహేయుర్వృక్షం నపునరాభవేత్ మర్త్యః స్విన్మృత్యునా వృక్ణః కస్మాన్మూలా త్ప్రరోహతి. జాత ఏవ నజాయతే కోన్వేనం జనయేత్పునః. బృహదారణ్యకోపనిషత్. (5-9-28) (౨) యథాసోమ్యమధు, మధుకృతో నిస్తిష్ఠంతి నానాత్యయానాం. వృక్షాణాగ్ రస్యాస మవహార మేకతాగ్ రసంగమయంతి. ఛాందోగ్యోపనిషత్. (6-9-1)

కొని యుండెనని యొకచోటనను, సూర్యమండలము వలె నుండెనని మఱియొకచోటునను ఇంపుగ వర్ణింపఁ బడియుండెను. వానరములకు తేనెతుట్టలిష్టము. అందు వలన వానరాధిపులగు వాలిసుగ్రీవులు ప్రత్యేకము తేనె తుట్టలఁ బెంచుటకే, వనమునొకదాని వేయించి "మధువన" మని దానికిఁ బేరిడిరి. పెద్దపెద్ద తేనెపట్టులందుండెనని, శ్రీమద్రామాయణాంతర్గత సుందరకాండలోకలదు. నాఁటి వాఙ్మయమునం దింకను తేనెను గుఱించి విస్తారముకలదు కాని గ్రంథవిస్తరభీతిచే వ్రాయలేదు.

సముద్రపు నీటిచే నుప్పును బండించుట క్షాత్రకాలీయులకుఁ దెలియును.

౧ ఉప్పురాయి నీటియందుద్భవించి నీటియందుంచఁబడిన నీటిలో నణఁగిపోవుచున్నది. దాని నెవరును చేతితోఁ దీయలేరు.

౨ ఉప్పురాయియొక్క, లోపలిభాగము, పైభాగము అంతయు నీటియొక్క ఘనభాగములే. వివిధవృక్షములనుండి మద్యములఁ దీయుచు వాని నుపయోగించుచుండిన, నిదర్శనములు, క్షాత్రకాలవాఙ్మయమునఁ బెక్కు కలవు. మద్యము పాశ్చాత్యదృష్టిచే భోజ్యద్రవ్యము, ప్రాచ్యదృష్టిచే భోగ్యద్రవ్యము. అయినను మద్యమును వ్యవసాయాంగముగా గృషిశాస్త్రజ్ఞులు తలఁపనందున మద్యవిషయకచర్చ నిందు వివరింపలేదు. "బృహదారణ్యకోపనిషత్తు (8-4-17)"లో, నువ్వులపులగమును భుజించుట వర్ణింపఁబడుటచే కాయధాన్యములను క్షాత్రకాలపువారు మిగుల భుజింపుచుండిరని తలఁపఁ బడుచున్నది. నేఁటికాలమున భరతఖండమునందుండిన పెక్కువృత్తులు క్షాత్రకాలమునందే కలవు. "తివాసులు" పారశీకదేశీయులనుండి భరతఖండమునఁ బ్రవేశపెట్టఁబడి యుండుననియు మహమ్మదీయులచేతనే యీ పరిశ్రమ నెలకొలుపఁబడె ననియు, నధునాతనులలోఁ గొందరు తలంతురు. కాని, సామవేదమునందే తివాసుల నేత సూచింపబడినది. చూడుఁడు.

3 (త్వరితగమనముగల) అశ్వ మెటుల నలంకరింపఁబడెనో, అటులు అన్నకాముఁడును, అనుమోదనీయుఁడును, విద్వాంసులగు ఋత్విక్కులచే, బవిత్రము చేయఁబడిన సోముఁడు, సూక్ష్మము లగు మేకవెంట్రుకలను అడ్డముగ నల్లుచు నలంకరింపబడుచున్నాఁడు.

తైత్తిరీయబ్రాహ్మణముయొక్క 3 వ అష్టకము ౪ పన్నమునకు, పున్నాలపన్నమని పేరు. ఆపన్నమునందు, "నరమేధ" యాగవిధానము వర్ణింపఁబడెను. అందనేక వృత్తులతోఁ గూడిన మనుజులు, వర్ణింపఁబడిరి. మూలరహితముగ కొందఱి పేరులను మాత్రము వ్రాయుచున్నాఁడను.

బ్రహ్మ, క్షత్రియ, వైశ్యశూద్రులుకాక,
ఈ క్రింది వృత్తులవారు, ముఖ్యులు.

1. యోగుఁడు=అక్రమముగా వస్తువుల నమ్మువాఁడు.

2. మాగధుఁడు=రాజులదగ్గర స్తోత్రముఁ జేసి జీవించువాఁడు.

3. పుంశ్చలి=జారత్వముచే జీవించు నాఁడుది.

4. సూతుఁడు=సంగీతముఁ బాడి జీవించువాఁడు.

5. శైలూషుఁడు=నాట్యమాడి జీవించువాఁడు.

6. సభాచరుఁడు=సభలయందు ధర్మముఁ జెప్పి జీవించువాఁడు.

7. రేభుఁడు=సభలయందు యుక్తులఁ జెప్పి జీవించువాఁడు.

8. కారి=హాస్యముఁ జెప్పి జీవించువాఁడు.

9. రథకారుఁడు=నమోనాలను జ్ఞాపకముంచుకొని బండ్లనుఁ జేయువాఁడు.

10. తక్షణుఁడు = ధైర్యముతో చులుకుగాఁ పనినిఁ జేయువాఁడు.

11. వర్ధకి=కష్టపడి పనినిఁ జేయువాఁడు.

12. కులాలుఁడు=కుమ్మరి.

(౧) సైంధవఖిల్య ఉదకే ప్రాప్త ఉదక మేవాను విలీయే తనహాస్యోద్గ్రహణాయేవ స్యాత్. బృహదా. (4-4-12) (౨) సైంధవఘనో నంతరో బాహ్యః కృత్స్నోరసఘన ఏవ. బృహదారణ్యకం. (6-5-13) (3) సమామృజే తిరో అణ్వా నిమేష్యే.మీఢ్వాంత్సప్తి ర్న వా జయుః, అనుమాద్యః పవమానో మనీషిభిః సోమో విప్రేభి ఋక్విభిః. సామవేదం ఉత్తరార్ధం (8-22-1)

13. మణికారుఁడు=వజ్రాది మణులతో నగలఁ జేయువాఁడు.

14. వపుఁడు=పొలములలో నేర్పుగ విత్తనములఁ జల్లువాఁడు. (ఇప్పుడును, పల్లెలలో నేర్పరులగు, వపులు ప్రత్యేకముందురు; వారికిఁ బ్రత్యేకవేతనము కలిగియుండును.)

15. ఇషుకారుఁడు=బాణములఁ జేయువాఁడు.

16. ధన్వకారుఁడు=ధనుస్సులఁ జేయువాఁడు.

17. జ్యాకారుఁడు=వింటిత్రాడులఁ జేయువాఁడు

18. రజ్జుసర్గుఁడు=పగ్గములఁ జేయువాఁడు.

19. మృగయుఁడు=మృగములను వేటాడి జీవించువాఁడు.

20: శ్వనితుఁడు=కుక్కల నాడి జీవించువాఁడు.

21. భిషక్=వైద్యముఁ జేసి జీవించువాఁడు.

22. నక్షత్రదర్శకుఁడు=జ్యోతిష్కుఁడు.

23. పేశస్కారి = బంగారపు పనివాఁడు. (కంసాలి)

24. పౌంజిష్టుఁడు=చేపలఁ బట్టి జీవించువాఁడు.

25. నిషాదుఁడు=శూన్య స్థలములలో జీవించువాఁడు.

26. కితవుఁడు=జూదరి.

27. విదలకారుఁడు=మేదరిపనివాఁడు.

28. కంటకకారుడు=తోటలకుఁ గట్టసలను వేయువాఁడు.

29. స్మరకారి=మందులఁబెట్టి స్త్రీలకుఁ గామోద్రేకముఁ గలుగఁజేయు స్త్రీ.

30. ఉపసదుఁడు=అనవసరముగ సభలకువచ్చి, వాదముఁ జేయువాఁడు.

31. ప్రశ్నవివాకుఁడు=ఎట్టి విషమ ప్రశ్నలకైన సమాధానముఁ జెప్పువాఁడు.

32. స్తేనహృదయుఁడు= దొంగల హృదయముఁ దెలిసి వారిం బట్టువాఁడు.

33. పిశునుఁడు=ప్రభువులచెవిలోఁ గొండెములఁ జెప్పువాఁడు.

34. క్షత్త=రథసారథి.

35. సంగ్రహీత=కోశాధ్యక్షుఁడు.

36. అనుచరుఁడు=సేవకుఁడు.

37. పరిష్కందుఁడు = గొప్పకొఱకుం గొనఁ బడు సేవకుఁడు.

38. ప్రియవాది=రాజుకడ మంచిమాట లాడువాఁడు.

39. అశ్వసాది=గుఱ్ఱపు రౌతు.

40. వాసఃపల్పూలీ=బట్టలనుదుకువాఁడుది(చాకలి)

41. రజయిత్రి=బట్టలకు రంగలనువేయువాఁడుది. (ఉనుపులజాతిస్త్రీ)

42. దార్వాహారుఁడు=కట్టెలనమ్మిజీవించువాఁడు.

43. అగ్నీంధుఁడు=అగ్నిని రగుల్కొలుపువాఁడు (ఇటుక, పెంకామముల గాల్చువారు ప్రత్యేకము నేఁడును గలరు)

44. అభిషేక్త=రాజపట్టాభిషేకకర్మలఁ జేయించు పురోహితుఁడు.

45. పాత్రనిర్ణేగుఁడు=లోహపాత్రపరిశోధకుఁడు

46. పేశిత=యుద్ధనివారణోపాయములఁ జేసి, యుద్ధముల నాఁపువాఁడు.

47. విశ్లేషిత=స్నేహితులకు విరోధముఁ బెట్టి జీవించువాఁడు (దావాల యేజంటు)

48. ఉపసేక్త=సాధారణవిరోధముల నణఁచువాఁడు (తగవరి)

49. ఉపమన్థిత=స్వయముగ వచ్చి విరోధములఁ బెట్టువాఁడు.

50. భాగదుఘుఁడు=ప్రజలనుండి రాజు పన్నును రాఁబట్టువాఁడు (కలక్టరు)

51. పరివేష్ట=భోజనకాలమునందు వడ్డనఁ జేసి జీవించువాఁడు.

52. గజపాలుఁడు=ఏనుగులపై నధికారి.

53. అశ్వపాలుఁడు=గుఱ్ఱములపై నధికారి.

54. గోపాలుఁడు=గోవృషభములపై నధికారి.

55, అవిపాలుఁడు=గొఱ్ఱెలపై నధికారి.

56. అజపాలుఁడు=మేఁకలపై నధికారి.

57. కర్షకుఁడు=దున్ని జీవించువాఁడు (వ్యవసాయకుఁడు)

58. సురాకారుఁడు=కల్లుజేయువాడు (ఈడిగ, లేక, గవుండ్లవాఁడు)

59. గృహపుఁడు=ఇండ్లను గాపాడువాడు (గ్రామతలారి)

60. విత్తపుఁడు=ధనకోశముఁ గాపాడువాఁడు

61. అనుక్షత్త=రెండవసారథి (రథమున కిరువురు సారథులుందురు)

62. అయస్తాపుఁడు=ఇనుముఁ గఱఁగించువాఁడు (కమ్మరి)

63. నిసరుఁడు=వధ్యులఁ బయటికిఁ దీసికొనిపోవువాఁడు.

64. అభిసరుఁడు=రథమునకుముందునడచువాఁడు

65. యోక్త=రథములకుఁ గట్టుములఁగట్టువాఁడు.

66. విమోక్త=రథములయొక్క గట్టుములను విప్పువాఁడు.

67. అంజనీకారుఁడు=కన్నులకుఁ గాటుకఁబెట్టి సంపాదించువాడు.

68. కోశకారిణి=కత్తులకు వఱలఁజేయువాఁడుది. సంగీతాంగమగు (శ్రుతి) తిత్తినూఁదునది యని మతాంతరము.

69. అథర్వుఁడు=అథర్వవేదముఁ దెలిసినవాఁడు (మంత్రవేత్త).

70. అపస్కద్వరి=కడుపులఁ దింపువాఁడుది. (వితంతుబాహుళ్యముచే, భరతఖండమునను, అవివాహితలధికముగనుండుటచే పాశ్చాత్యదేశములందును ఇపుడీవృత్తికలవారు రహస్యముగనున్నారు.

71. అతిత్వరి=మంత్రసాని.

72. వనపుఁడు=వనపాలుఁడు (ఫారెస్టు సూపరింటెండెంటు)

73. దావపుఁడు=అరణ్యము లగ్నిపాలు గాకుండ రక్షించువాఁడు (రేంజరు).

74. ధీవరుఁడు, దాశుఁడు, బైందుఁడు, శౌష్కలుఁడు, కైవర్తుఁడు, మార్గారుఁడు, ఆందుఁడు, మైనాలుఁడు, పర్ణకుఁడు, అనువారు క్రమముగా, నీటిని రెండువైపుల బంధించియు, గాలము నుపయోగించియు, నిల్వనీటినుండియు, గాలభేదము నుపయోగించియు, నీటియొడ్డుననుండియు, చేతులుమాత్ర ముపయోగించియు, రేవులందు శంకు నుపయోగించియు, వలనుపయోగించియు, విషముగల యాకులను నీటిపై నుపయోగించియుఁ జేపలఁబట్టు పల్లెవాండ్రయొక్క భేదములు.

75. కిరాతుఁడు = కేవలము మృగములఁ జంపి మాంసముచేతనే జీవించువాఁడు.

76. కింపురుషుఁడు = ఆరణ్యకులకు సంగీతమును వినిపించువాఁడు.

77. ఋతులుఁడు=చారిత్రకోపాధ్యాయుఁడు.

78. వీణావాది=నేర్పుగవీణనువాయించువాఁడు.

79. తూణవధ్ముఁడు=వేణువును నేర్పుగవాయించువాఁడు.

80. దుందుభ్యాఘాతుఁడు=దుందుభిని వాయించువాఁడు.

81. శంఖధ్ముఁడు=శంఖము నూఁదువాఁడు.

82. అజినసంధాయి=చర్మపుఁ బనివాఁడు.

83. చర్మమ్నుఁడు=వీణను వాయించునపుడు, వ్రేళ్లకును ధనుస్సులను లాగునపుడు చేతులకును, దెబ్బలు తగులకుండఁగ జర్మపుఁ గవచములఁ జేయువాఁడు.

84. పుల్కసుఁడు=నీచవృత్తిచే జీవించువాఁడు.

85. వణిజుఁడు=వస్తువులనుఁదూఁచియమ్మువాఁడు

86. హిరణ్యకారుఁడు = బంగారువస్తువులఁజేసియమ్మువాఁడు (కంసాలి).

87. జనవాది=జనులలో నపవాదములను వ్యాపింపఁజేయువాఁడు.

88. గణకుఁడు=సంగీతసంబంధమగు శ్రుతి జాతి స్వరాదిగణన కుశలుఁడు.

89. తూణావధ్ముఁడు=కట్టెతోను, నోటితోను సమముగా సంగీతముఁ బాడువాఁడు.

90. గ్రామణ్యుఁడు=గ్రామాధికారి (మునసబు, లేక, రెడ్డి)

91. పాణిసంఘాతుఁడు = సంగీతముఁ బాడునపుడు చేతితోఁ దాళమువేయువాఁడు.

92. అనుక్రోశుఁడు=సంగీతాంతముఁజెప్పువాఁడు

93. తలవుఁడు=బాకానూఁదువాఁడు.

94. అకితవుఁడు=ద్యూతమునకుఁ బ్రోత్సహించువాఁడు.

95. సభావి=ద్యూతసభాధిపతి.

96. ఆదినవదర్శుఁడు = ద్యూతసభయందు గౌర వాధ్యక్షుఁడు.

97. సభాస్థాణుఁడు=సభలో నేపక్షముఁజెప్పక మొద్దులాగు కూర్చుండువాఁడు.

98. బహిస్సదుఁడు=వివాదసమయమున, నేపక్షముఁజెప్పక సభను వదలువాఁడు.

99. చరకాచార్యుఁడు = గడనెక్కి-యాడుఁ దొమ్మరివిద్యను నేర్పు గురువు.

100. గోవ్యచ్ఛుఁడు=గోవులమందలను జాగ్రత్తగ వేయువాఁడు.

101. గోఘాతుఁడు= విషాదులచే గోవులఁజంపు వాఁడు

102. గోవికర్త=గోవులఁగోసి చంపువాఁడు.

103. గోవికర్తృ యాచకుఁడు=గోవులఁగోయువానిని మాంసమును యాచించువాఁడు.

104. చండాలుఁడు = గ్రామ పారిశుద్ధ్యముఁ జేయువాఁడు.

105. వంశనర్తి=గడనెక్కి-యాడి జీవించువాఁడు (దొమ్మరి).

పై వృత్తులలో వ్యవసాయమున కుపయోగించు వృత్తులును బెక్కు-కలవు.

పై వృత్తులలోఁ గొన్ని నేఁడు మృగ్యములై యున్నవి.

క్షాత్రకాలపు వ్యవసాయకుల కోరికలు.

౧ ఓషధులు సారవంతములగు గాక, నావాక్కు-లు సారవంతములగు గాక, ధాన్యాదుల ననేక రెట్లు తీసికొని వత్తుముగాక!

౨ నేను మహిమగలదేవు నెఱుఁగుదును, ఆదేవుఁడు విశేషధాన్యము నిచ్చెను. పోషకుఁడగు నాదేవుని మేము సేవించుచున్నాము. యజ్ఞముఁజేయనివాఁ డెవఁడు కలఁడో వాని ధాన్యమును, దేవుఁడు మాకిచ్చుఁగాక.

3 నూరు రెట్లుగనుండిన నీటి యాధారములు వేయురెట్లగు గాక, మాధాన్యము వేయిరెట్లు పెఱుఁగు గాక.

౪ శతహస్తుఁడవగునో దేవా? నీవు ధాన్యమునిమ్ము. సహస్రహస్తుఁడవగు ప్రభువా ? నీవు ధనమునుఁ గుఱిపింపుము. నీవు మేము చేసినపనిని వృద్ధిచేయుము.

క్షాత్రకాలపు వ్యవసాయపు పనిముట్లులు.

ఈ కాలమునందు వెనుకటికాలముకంటె కొన్ని పనిముట్లు లెక్కు-వైనది. నాగలియొక్క- మేడికిపట్టనను వగు పిడిని వేసిరి. దానికి, "త్సరు" వని పేరు. ధాన్యమును నులుచుటకుఁ గళ్లముఁ జేయుచుండిరి. దానికి "ఖల" మని పేరు. ధాన్యమును బండిపైఁ దీసికొని పోవుటకు, సంచులో బుట్టలో ప్రతిబండికి రెండింటిని వేయుచుండిరి. వానికి "స్ఫాళ్య" అని పేరు. ధాన్యముఁ జెఱుగుటకుఁ జేఁటనుగని పెట్టిరి. "శూర్ప" మని దానిపేరు. పొలములోని నీరుఁ బారించెడి "బోదెకు" "కుల్య" యని పేరు. బండి చక్రమునకు వేయుపట్టాకు "ప్రధి" యని పేరు. బండికి కఱ్ఱతోడనే యిఱుసును వేయుచుండిరి. అది "కిఱ్ఱు" మనుచుండెను. దీనినింపుగ బృహదారణ్యా కోపనిషత్తు (6-3-35) లో వర్ణించిరి. కఱ్ఱ యిరుసు, నేటివరకుఁ బెక్కు-చోటులలో నున్నది.

"స్ఫ్య" మను కొయ్యాపనిముట్టుతో గడ్డిని గోయుచుండిరి. యిప్పటి కొడవలివంటిదియు నాఁడు కలదు. "స్ఫ్యం" మాత్రము నేఁడు లేదు.

---

౧ పయస్వతీరోషధయః పయస్వ న్మామకం వచః, అథో పయస్వతీనామ భరేహం స హస్రశః "అథర్వసంహితా" (3-24-1) (౨) వేదాహం పయస్వంతః చకార ధాన్యం బహు సంభృత్వా, నామయో దేవ స్తంవయం హవామహే యో యో అయుజ్వనో గృహే "అథర్వసం" (3-24-2) (3) ఉదుత్సం శతధారం సహస్రధార మక్షితం ఏవాస్మాకేదం ధాన్యం సహస్రధార మక్షితం "అథర్వ సంహితా" (3-24-4) (౪) శతహస్త సమాహర, సహస్ర హస్తసంకిర, కృత స్వకార్యస్య, చేహస్ఫాతిం సమావహ "అథర్వసంహితా" (3-23-5)

నాగరాజు

రాయసము వేంకటశివుఁడు గారు, ఎమ్. ఏ. ఎల్. టి.

మన దేశములో సర్పముల స్వభావాదులను గుఱించి జనులు సంపాదించిన జ్ఞానము శాస్త్రరూపకముగ మాత్రము గాక, పురాణగాథలుగాను, మంత్రములుగాను, ఐతిహ్యములుగాను, తరతరములనుండి వచ్చుచున్నది. నాకుఁ దెలిసిన యిట్టివృత్తాంత మొకటి యిచట వివరించుచున్నాను. పాఠకులిందలి సత్యము నరయుదురు గాక!

ఆంధ్రదేశమున నొకగ్రామమున సర్పపురివారను నింటిపేరుగల బ్రాహ్మణకుటుంబ మొకటి గలదు. ఇన్నూఱుసంవత్సరములకుఁ బూర్వము, సర్పపురివారి పూర్వికులలో నొక స్త్రీగర్భమున నాగుఁబాము పుట్టెను. దానికి నాగరాజను పేరు పెట్టి, ఆయిల్లాలు సహజానురాగముతో దానిని బాలుపోసి పెంచెను. ఆమె గర్భముననే జనించిన తక్కిన పిల్లలతో నీచిలువకందు కలసి మెలసి యాడుకొనుచుండును. దినదినాభివృద్ధిగాంచుచున్న యాపాము జనని పోయుపాలతోఁ దనివిఁ జెందక, తన జాతికి నైసర్గికమగుమాంసాహారమునకై తిరుగుచు, కప్పలు మొదలగు చిన్నజంతువులను వేఁటాడుచువచ్చెను. అంతకంతకుఁ బెద్దదియై యాపాము, తన మానవసోదరులతో నెల్లప్పుడు నింకఁ గలసియుండుట కర్తవ్యముగాదని గ్రహించి, నిర్జనప్రదేశమొకటి చూచుకొనఁ బ్రయత్నించెను. కాని, కన్న తల్లిని, తండ్రిని, నిజసోదరులను విడిచి పోవుట దానికి దుస్సహముగఁ దోఁచి, ఆ యింటనే మెత్తగు కప్పదగ్గఱను, వెలిసెలలోను, అటకమీఁదను, తన నివాస మేర్పఱుచుకొనెను. వెనుకటివలె నిపుడు నాగరాజు ఎల్లప్పుడును తమతోఁ గలసిమెలసి యుండకపోయినను, ఇంట నెచటనో యున్నాఁడు గదా యని జననీజనకులు, సోదరులును, మనస్సును సమాధానపఱుచుకొని యుండిరి. ఆటకమీఁదఁ బాము సంచారము చేయునపుడు, దాని పొడగాంచి క్రిందనుండి పిల్లలు, "అదుగో నాగన్నయ్య!" అని సంతోషముతోఁ జప్పటులు గొట్టఁగా, నాగరాజు, దుముకుచు, మఱుఁగుపడుచు, తిరిగి కనులకగపడుచు, దన యానందము వారికిఁ దెలుపుచుండును. రాత్రి యందఱు నిద్రించుతఱి, నాగరాజు మెల్లఁగఁ గ్రిందికి దిగి వచ్చి, పాలదాలిలోఁ బండుకొని హాయిగ నిదురించి, వేకువనె లేచి పైకెక్కిపోవుచుండును.

ఇట్లు కొంతకాలము గడచిపోయెను. ఇపుడు నాగరాజు, ఈడునకుఁ దగిన యాకారము దాల్చి యుండెను. తన కిష్టమువచ్చినపుడాతఁడు పగలు క్రిందికి దిగి వచ్చి జననీజనకులయొద్దను, అన్నదమ్ముల సమ్ముఖమునను మసలుచు, వారిచ్చుపాలు గ్రోలుచు, వారితోఁ జెరలాటము లాడుచుండును: అంతి

యేకాని, వారియెడ నించుకయైన ద్వేషబుద్ధి వహింపఁడు. ఏమఱుపాటుననైన నెవనిని భయపెట్టఁడు. కఱవఁడు.

గృహయజమానుని పెద్ద కుమారుని కిపుడు యౌవనము రాఁగా, వాని వివాహము సంగతి తలిదండ్రు లాలోచింపసాగిరి. వరునిఁ జూచిపోవుటకుఁ బలువురు వీరియింటికి వచ్చుచుఁ బోవుచుందురు. ఇట్లు వచ్చెడివారి కాగృహమున సాధారణముగ సర్పదర్శన మగుచుండెను. "అది మాపెంపుడు పాము లెండి! మిమ్మునేమియుఁ జేయదు." అని వారి కింటి వారు సమాధానము చెప్పి, వారిసందియ ములఁ దీర్పఁజూతురు. కాని సర్పదర్శనము దుశ్శకునమని కొందఱును, పాము లింటఁదిరుగాడుచుండువారితో వియ్యమందఁ గూడదని మఱికొందఱును, మనస్సున నూహించి, వచ్చినదారినే పోవుచుందురు. కాబట్టి యెంతకాలమునకును పెద్దపిల్లవానికిఁ బెండ్లి కాలేదు. జ్యేష్ఠకుమారుని మాటయే యిటులైనపుడు, ఎదుగుచున్న తక్కినపుత్త్రులకును పుత్త్రికలకును నిఁక వివాహసంబంధము లెట్లు సమకూరునా యని తలిదండ్రులు దిగులుపడ సాగిరి.

ఆపద్ధర్మమను వ్యాజమున వివాహవిషయముల నెట్టి యకార్యములు చేయుటకును మన దేశమునఁ బలువురు వెనుదీయకున్నారు. ఒకరాత్రి గృహిణీగృహస్థులు, చాలఁబ్రొద్దుపోవువఱకును తమకుమారుని వివాహమును గుఱించి సంభాషించుకొనిరి. తుద కిల్లాలు, కంటఁదడి పెట్టికొని, పతి చెప్పినమాటలకుఁ దలయూఁచెను.

మఱునాఁటియుదయమున గృహిణి పడకనుండి లేచి, కన్నీరుమున్నీరుగ నేడ్చి, యింటిపనులు నెఱవేర్చుకొనుచుండెను. కొంతసేపటికిఁ బాలదాలినుండి పెద్దధ్వని వినఁబడెను. దుర్వాసన వెడలెను. గృహయజమాను రాలంతమూర్ఛిల్లి పడిపోయెను. వేగమె యందఱు వచ్చి, చల్లనినీరు మోమునఁజల్లి యామె మూర్ఛను దెలిపిరి. ఆమె యంతట సైగ చేయఁగా వారు పాలదాలినిఁ బెల్లగించి, చూచిరి. అందు, తనపైఁ బేర్చిన పిడకలంటుకొనుటవలనఁ దప్పించుకొని పోవుటకు వలను పడక కొట్టుకొనుచుండు నొకసర్పము గానఁబడెను! దానినపుడు వారు వెలికిఁ దీసిరి. తల్లి మీఁదఁగల యపారప్రేమచేత, నాగరాజంతట సగముకాలిపోయిన తనశరీరమును మెల్లఁగ నీడ్చుకొనుచువచ్చి యామెపాదముల నంటి ప్రాణములు విడిచెను!

ఆదిన మాగృహము వారందఱిరోదనధ్వనులతోను మాఱుమ్రోఁగెను. ప్రమాదమున ననలమున కాహుతియైన తన సర్పకుమారునికి యజమానుఁడు రెండవమాఱు దహనసంస్కారము గావించెను. మొట్టమొదటిదినములలో వారందఱికిని దుఃఖము దుర్భరముగ నుండినను, నానాఁట శాంతిల్లెను. తల్లిమాత్రము పుత్త్రశోకము నెన్నఁడును మఱవలేకుండెను. ఆమె కన్నులయెదుటఁ బ్రియపుత్త్రుఁడు నాగరాజు సదా తాండవమాడుచున్నటులుండును. రాత్రులు పాఁప జేనినిగుఱించియే యామెకుఁ గలలువచ్చుచుండును. పుత్త్రఘాతుకురాలనని వగచివగచి,

దరిలేని సంతాపానలమునఁ గనలికనలి, యా కాంత యంతఁ గనులు మూసికొనెను. ఇంకఁ గొమరుని మృతిదినమునుండియు నేత్రపాటవము తప్పిన జనకుఁడు తన మహాపాతకము నకుఁ బరితపించి, యాఱునెలలలోన కాలగతి నొందెను. చాప్ప లోకటికి రెండుమూఁడ మ్మోనే యని వారందఱు మిగుల శోకించిరి.

ఒకరిద్దఱిచావ్నలతో నెన్నఁడు నీప్రపంచ నాటక మంతమొందునది గాదు. ఇట్టి విద్గూరములు జరిగినను, జగతీచక్ర మెప్పటివలె తిరుగుచుండెను. ఆ కుటుంబములో నుండువారికి మాత్రము, తాముకోలుపోయిన సర్పరాజును గుఱించి యెప్పుడును మఱపు రాకుండెను. ఇపుడు వారందఱును పెద్దవారలై, వివాహములు చేసికొని, కుటుంబ వ్యాపారములు నెఱవేర్చుకొనుచుండిరి. ఏలొకో కాని యావంశము లోని వారికెవ్వరికిని సంతతిమాత్రము లేకుండెను! కొందఱు మహనీయులయాలోచన చొప్పున నంతట వారు, తమసొంతసొమ్ముతో నాగ్రామమున సుబ్రహ్మణేశ్వరుని కొకదేవళము గట్టించి, అది శాశ్వతముగ జరుగుటకై కొంత భూదానముఁ జేసిరి. తమ సంతతివారి కాదేవునిపేరు పెట్టెదమని మ్రొక్కుకొనిరి. అప్పటినుండియు వారికుటుంబము తామరతంపరగ వర్ధిల్లఁజొచ్చెను!

పై వృత్తాంతము జరిగి యిప్పటి కిన్నూఱుసంవత్సరము లైనను, ఆవంశమువారి కది నిన్నమొన్న జరిగినదానివలెఁ దోఁచుచున్నది. ఆయింట నిప్పటికిని మొదటిపుత్త్రునకు, పుత్త్రికకును తప్పక నాగరాజుపేరులే నామధేయములు. సర్పపురివారి వంశమున నెచటఁ జూచినను సుబ్రహ్మణ్యానాగరాజులును, శేషమ్మ సుబ్బమ్మలునే! వారందఱికిని సుబ్రహ్మణ్యుఁడే యిలువేల్పు.

ఇంకొక సంగతికూడ నిటఁ జెప్పవలయును. సర్పపురివారిలో ననేకులకుఁ బాముమంత్రము బాగుగఁ దెలియును. వారి పూర్వికులలో నొక రీమంత్ర ప్రభావమువలనఁ దన సర్ప పరివారముతో దాడివెడలి, బలిష్ఠుఁడగు శత్రువు నొకని నోడించెను. ఆవంశములోని వా రిప్పటికిని సర్పమును గారవించుచు సర్పదష్టులగు వారిని మంత్రోచ్చారణము చేతను ప్రక్రియలచేతను రక్షించుచుందురు. వారెన్నఁడును పాములను జంపరు. సొరకాయ పొట్లకాయ మొదలగు కొన్ని శాకములు ముట్టక, మిక్కిలి నిష్ఠాపరులై యుందురు. వారికి గాయత్రికంటెను సర్పమంత్ర మెక్కువ యాదరణీయము. ఇటీవలవారిలో నొకరు కేరళదేశమునకుఁ బోయి, అచటఁ గొంతకాలము నివసించి, 'పాంబు మేక్కావు నంబూద్రి' యను మహనీయునివలనను, తదితర 'మలయాల' మంత్రవేత్తలవలనను, క్రొత్తక్రొత్త సర్పమంత్రములను నేర్చుకొని యింటికి వచ్చెను. సర్పదష్టులగువారి నీతఁడుచూడఁగనే వారిమేనిలోని కెక్కినవిషమును బోగొట్టి వారిని రక్షించుచున్నాఁడు. ఎవనినైనఁ బాము కఱచినయెడల, ఆవార్తయాయన కెవనిచేఁ గాని, తంత్రిమార్గమునఁగాని, వేగమే తెలియఁబఱుపవలయును. అదివిని యాయన, "నాగరాజా! విడిచిపో" యని ముమ్మాఱు ఉచ్చరించును. తాను గట్టు

కొనిన వస్త్రమునుండి యొకపేలిక చించి, దండగాఁ జేసి, యది వార్త తెచ్చినవాని మెడలో వేయును. అంతఁ గొనయూపిరియున్నను, రోగి లేచికూర్చుండును!

సర్పపురివారు కొన్నిసంవత్సరముల కొకసారి యందఱును తమగ్రామమునఁ గలిసికొని తమకులదేవతయగు నాగరాజుపేరట "సర్పశాంతి"యను గొప్పయుత్సవము చేయుదురు. ఆదినములలో బహిరంగముగఁ బూజలు పురస్కారములును జేయుటయేకాక వారందఱుఁ దమగృహమున నర్ధరాత్రిసమయమున నాంతరంగికసభయొకటి జరుపుదురనియును, ఆసమయమునలోకమునందలి యురగశ్రేష్ఠములన్నియునచటకేతెంచి, వారితోఁ గలిసి, తాండవమాడి, సూర్యోదయమునకుఁబూర్వమే పాతాళమునందలి తమతమ యిరవులకుఁ దిరిగి చేరుననియును బ్రతీతికలదు!

ఘాతుక ప్రియ

నోరి నరసింహ శాస్త్రి బి. ఏ., (సాహితీసమితిసభ్యుడు)

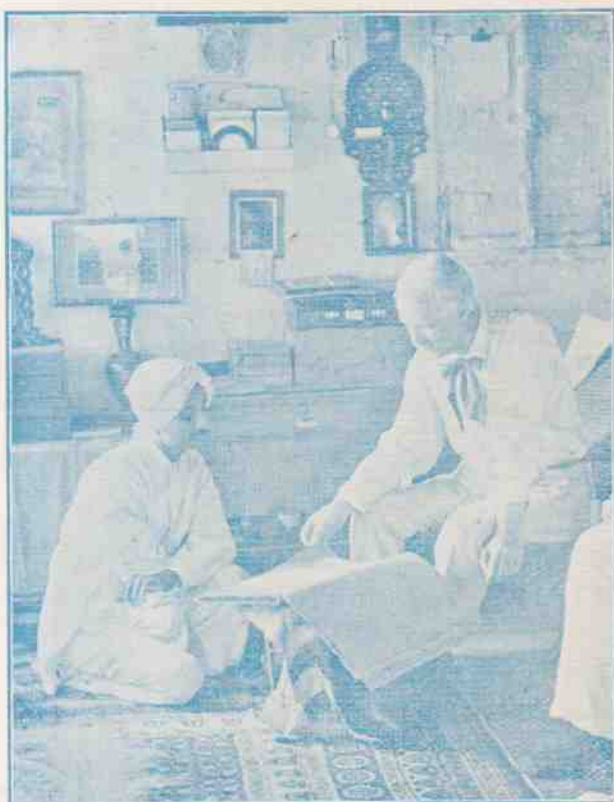
నీ కృపార్ద్రకటాక్షంబు నిర్దయాత్మ,
కఠిన దృక్సర్జనముకన్న కలుషతరము!
నీవచించు సుధాస్వాదు స్నేహవాక్య-
పరుషపాషాణభాషకు పటుతరంబు!

నీ చిరుతనవ్వ భ్రాంతి సంధించి యెదను
లేనిపోనియాశలు చిగురింపజేయు!
మంచు తొలగును శశి యుదయించితోచు
అంతలో నీముఖంబు హిమాద్రి యగును!

తీవ్రతృష్ణాతురుని మృగతృష్ణవోలె
చపల మత్స్యాంగనల నాభిషంబు రీతి
నీసుషమ పేశలాకృతి నీ మృదూక్తి
బలిమి కర్షించి నాదుదర్పము హరించు!

అతితరామర్షమున కరం బందు నంత
వ్రేలబడు పాణి చైతన్యవిరహ మగుచు!
ఈషదుద్రేక మొంది నో రెత్తునంత
గళము స్తంభించు జిహ్వా నిశ్చలత గాంచు!

శాశ్వతవిసర్జనేచ్ఛమై సాగునంత
అడుగు కదలక దారులై యట్టె నిలుచు!
ప్రాణఘాతుక యనుకొన్న ఫలిత మేమి!
ప్రాణనాయిక యని నోట వాక్కు వెడలు!

డాక్టరు జేమ్సు కజిన్సు గారు

ఈ చిత్రముయొక్క బ్లాకును 'శ్యామా' మాసపత్రికా సంపాదకురాలు
శ్రీమతి మృణాళిని ఛట్టోపాధ్యాయిగారు ప్రకటనార్థమై దయతో నొసంగిరి.

డాక్టరు సి. వి. రామన్ గారు, ఎం. ఏ., డి. ఎస్. సి. యఫ్. ఆర్, ఎస్.

పదార్థవిజ్ఞానశాస్త్రము రసాయనశాస్త్రము, గణితము వీనికి సంబంధించిన కార్యాగారము
నెం 92 వ అప్పర్ సర్క్యులరు రోడ్డు, కలకత్తా.
ఇందు మనశాస్త్రి శివశాస్త్రి పరిశోధనములు జరుగుచున్నవి.

ప్రొఫెసర్. సి. వి. రామన్ గారు ఎం. ఏ., డి. యస్. సి., యఫ్. ఆర్. యస్.

దండా వెంకట సుబ్బారెడ్డి గారు

భారతీయులు ఆముష్మికమునందే దృష్టినిలిపి, మెట్టవేదాంతములలో కాలము వృథాపుచ్చువారనియు, మానవకోటి కనంతసౌఖ్యములను చేకూర్చు విజ్ఞానశాస్త్రవిషయికపరిశోధనల సల్పగల మేధాశక్తి వారియందు శూన్యమనియు చెప్పుట నిన్నమొన్నటివరకు పాశ్చాత్యులలో నొకవాడుకయైయుండెను. ఈజాతీయ కళంకమును తొలంగించి, హైందవపరిశోధనాకౌశలమును లోకమునకు ప్రదర్శించి, ఆంగ్లసామ్రాజ్యమందలి సుప్రసిద్ధవిజ్ఞానశాస్త్రకోవిదుల మహామండలి యగు రాయల్ సొసైటిలోనికి గౌరవసభ్యులుగ వరింపబడిన హైందవపరిశోధకులలో జగదీశచంద్రబోసుగారు ప్రథములు. వీరిపిమ్మట రెండునెలలక్రిందట నిట్టి యుత్కృష్టగౌరవమును 36 సంవత్సరముల పిన్నవయసుననే పొందిన పదార్థవిజ్ఞానశాస్త్రపండితులు సి. వి. రామన్ గారు. బోసుగారి ప్రయోగములును వారినూతనసిద్ధాంతములును నాగరకప్రపంచమునందెల్లమారుమ్రోయుచుండ నా సుప్రసిద్ధభారతపుత్రుని గురించి పాఠకులకు మరల విన్నవింపబూనుట చర్వితచర్వణము. రామన్ గారన్ననో కొంతకాలముక్రిందట విజ్ఞానాకాశమున నవతరించిన ప్రొద్దుపొడుపుచుక్క. పెక్కుమంది వీరిపేరు వినినవారైన నుండరు. అంతియకాక వీ రాంధ్రావనిని పెరిగి పెద్దయయినవారు. ఆంధ్రులయెడ నత్యాదరమును స్నేహభావమును గలవారగుటచే వీరు మనకెంతయు నాప్తబాంధవులు. ఇట్టిసుప్రసిద్ధవిజ్ఞానశాస్త్రజ్ఞుని జీవితాంశములను గుణగణములను వారిపరిశోధనలను వారు భారతమాత కొనర్చిన సేవను కొంతవరకు గమనించి కృతకృత్యు లగుట సంభావ్యము.

రామన్ గారు 1888 సం. నవంబరునెల 9 తేది నొకమహాశుభముహూర్తమున జనించిరి. వీరితండ్రిగారు విశాఖపట్టణ కళాశాలాప్రధానోపాధ్యాయులుగ నుండి కీర్తిశేషులైన చంద్రశేఖరయ్యరుగారు. ఈధన్యాత్ముడు విజ్ఞానశాస్త్రమునందు పట్టపరీక్ష నిచ్చి పిమ్మట జ్ఞానార్జనమునందే నిమగ్నచిత్తుడై ప్రయోగములు (experiments) సల్పుటయందు తన్మయత్వము నొందుచుండెడివారు. అట్టిజ్ఞానాన్వేషి యొక్క కుమారరత్నము విఖ్యాతవిజ్ఞానశాస్త్రజ్ఞుడగుట యేమివింత? జ్ఞానమూర్తియగు తండ్రిగారినీడ బెరుగుచు అనుదినమును శాస్త్రజ్ఞానమున, గణితమున సుశిక్షితుడగుచు కుశాగ్రబుద్ధి యగు నీరామనుగారు బాల్యముననే శాస్త్రజ్ఞానమును కరతలామలకముగ జేసికొనిరి. 'భారతి'ని పఠించువారికి భారవికథ స్మరించియేయుండును. 'పుత్రాదిచ్ఛేత్పరాజయమ్' అనునుడువు దోచును. తండ్రియే గురుమూర్తిగ పరిణమించినబిడ్డలు ధన్యాత్ములుగదా. చూడుడు. ఆధునికశాస్త్రవేత్తలలో నగ్రగణ్యుడగు లిస్టరుప్రభువు తనతండ్రిసాహాయ్యమున సూక్ష్మదర్శిని నుపయోగించుపద్ధతులు నేర్చెనట. ఖగోళశాస్త్రజ్ఞుడగు హర్షెల్, జీవశాస్త్రజ్ఞుడగు డార్విన్ గారును తమప్రియజనకులశిక్షవలన విఖ్యాతపూరుషు లయిరి. రామనుగారితండ్రి శాస్త్రజ్ఞు డౌటయేకాక గానప్రియుడును. అక్కారణమున వాద్యములు, నాదములు, రాగములు మొదలగువానిని శాస్త్రదృష్టితో పరిశీలించుట వారికి సహజముగా నుండెడిది తండ్రిగారు చేయు పరిశోధనలు చురుకైన బాలునకు ఉత్సాహము పుట్టించుట సర్వసాధారణమే గాన రామనుగారి హృదయభూమిని, ధ్వనియంత్రములచిత్రములకట్టు నరయవలయు నను నుత్సాహబీజము నాటుకొని యంకురించెను. విజ్ఞానప్రపంచ మిప్పు డావృక్షముయొక్క ఫలములను పొందుచున్నది.

విద్యార్థిదశ

రాజధానికళాశాలలో చేరినదిమొదలు రామనుబుద్ధికుశలత సువ్యక్తమగుచుండెను. బి. ఏ. క్లాసులో చదువునపుడు పదార్థవిజ్ఞానశాస్త్రములో అసమానప్రజ్ఞావంతుడుగ నుండుటయేకాక, ఆంగ్లభాషలో వ్యాసరచనానిపుణత్వమునందును ప్రథముడుగ నుండి, 1905 సంవత్సరపు ఎల్ఫిన్‌స్టన్ బహుమానమును, ఆర్బ

త్తునట్లు బహుమానమును గడించిరనిన వారిప్రతిభ తెల్లమగును. ఆకాలమున వారు విక్టోరియాహాస్టలులో నివసించుచుండిరి. అచటివారు రామను విశాఖపట్టణపువాడగుటచే వీరు తెలుగువారని తొలగిపోవుచుండి రట. ఆంధ్రులన్నో తమిళుడని యెంచి దూరముగ నుండిరట. కట్టుకథలోని గబ్బిలముగతి తనకు సంభవించె నని చెప్పి రామనుగారు ఇప్పటికిని నవ్వుచుందురు. ఇంక, అమితోత్సాహవంతు డగు యువకునకు వ్యాయామక్రీడల మీద బుద్ధిపోవుట దోషముగాదుగదా. కాని డాక్టరులు రామనుగారికి బలహీనహృదయ మనియు, ఆటలజోలికి పోరాదనియు శాసించిరట. అందువలన రామనుగారి కాలమంతయు, జ్ఞానార్జనమునందే వినియోగింపబడెను. తుదకు 1904 సం. లో పదునారేండ్లు నిండకపూర్వమే పట్టపరీక్షలో ప్రప్రథములుగ నుత్తీర్ణులైరి. అనంతరము, రెండువత్సరములకు వీరు ఎం. ఏ. పరీక్షలో నంతకుముందెవ్వరును పొందనన్ని గుణములను సంపాదించి, ప్రప్రథముడుగ నుత్తీర్ణుడాయెను. ఈపరీక్షకు చదువుచుండగా వీరు తమ మొదటి పరిశోధనపత్రమును సిద్ధముచేసిరి. ఆవ్యాసము, విజ్ఞానసామ్రాజ్యమున గౌరవస్థాన మలంకరించు "ఫిలసాఫికల్ మాగజైన్"లో ప్రచురింపబడెను. ఈపరిశోధనకు సంబంధించినకథ యొకటిగలదు. ఆదినములలో, 18 యేండ్లబాలు డొకడు ప్రకాశవక్రీభవనమనుసరించి యేదోపరిశోధన చేయిబూనినారనుట మనకెంతకుతూహలమును బుట్టించుచున్నదో, అంతకంటె పదిరెట్లెక్కుడుగ విసుగు, కోపము, రామనుగారిబోధకులగు జోన్సుదొరగారికి జనించెనట. కుజ్ఞునికి సాయపడుటకుమాఱు, తనవిద్యార్థి బుద్ధికుశలతకు సంతసించుటకు బదులు, ఈగురువు సానుభూతిరహితుడై, రామనుగారి ప్రయోగములు నూతనములు గావని పలువిధముల పరిహాసముచేసెనట. కాని, రామను నిజమైనశాస్త్రజ్ఞుడు. లూయిపాస్ట్యూరు పడినబాధల నెరిగినవాడు. ఆరంభించినదానిని పరిత్యజింపక, ఒకటికి పదిమాఱు లా పరిశోధనలసల్పి, తుదకు జోన్సుగారిని సంప్రీతుంజేసిరి. ఆపరిశోధనఫలితమే 1907 సంవత్సరములో ప్రచురింపబడినది. ఇది రాబోవు మహాగ్రంథమునకు చిన్న ఉపోద్ఘాతమువంటిది. నాటినుండి రామన్ గారిపేరు విజ్ఞానశాస్త్రజ్ఞులకు పత్రికలమూలమున వినబడుచుండెను. ఇట్టి ప్రాశస్త్యమును పొందునప్పటికి రామనుగారు 18 వత్సరములబాలు డనువిషయము గమనింపదగి యున్నది.

విద్యార్థిదశ ముగిసెను. రామనుగారు గణితమున గట్టివారు కావున సులభముగ ఆర్థికశాఖలో ప్రవేశించిరి. దానికై జరుగు పోటీపరీక్షలో ప్రథములుగ వచ్చిరి. ప్రథములుగ నుత్తీర్ణులగుట వీరి జన్మహక్కువలె నున్నది! ఆశాఖలో క్రమక్రమముగ రు. 800 జీతమాయెను. ఆశాఖలోనే యుండినచో నిపుడు 3000 రూపాయలవేతనము పుచ్చుకొనుచుండువారు. కాని లోకము ఎంతయో పేదపడియుండెడిది. వారి అదృష్టమువలనను, భారతీయుల పుణ్యమువలనను రామనుగారి జీవితములో నొక గొప్పమార్పు గల్గినది.

పై మార్పుయొక్క ప్రాముఖ్యమును గ్రహించుటకు భరతఖండమున విజ్ఞానశాస్త్రపరిశోధనాభివృద్ధిని, తత్సాధనములను నుద్యమములను కొంచెము వివరించెదను. 1850 సం. ప్రాంతములనుండి, శాస్త్రజ్ఞానబోధకులు పఠనీయగ్రంథములు వల్లించి విద్యార్థులకు నప్పగించుచుండిరి. ఇప్పటికి నీబోధనపద్ధతి నవలంబించుపండితులు గలరు. ఇక విదేశీయులగు పండితులు, గొప్ప జీతములు గడించుటచేతనే తమవిధ్యుక్తధర్మము ముగిసినట్లు తలంచుచుండుట అనుభవైకవేద్యము. మొత్తము మీద విద్యార్థులకు పరిశోధనలపై నుత్సాహము, జ్ఞానతృష్ణ కలుగునట్లు బోధించుట అరుదుగనుండెను. జగదీశచంద్రబోసుగారును, ఆచార్య రేగారును మాత్రము ఆత్మబోధల ననుసరించి పరిశోధనల సల్పుచు, విఘ్నములకును, బెదరింపులకును జంకక విజ్ఞానరసాయనశాస్త్రములందు విదేశీయపండితుల కేమాత్రమును వెనుకబడక యుండిరి. ఇట్టిదుస్థితిలో విజ్ఞానశాస్త్రపరిశోధనప్రోత్సాహకసంఘ మొకటి కలకత్తానగరమున, దూరదృష్టియగు మహేంద్రలాలుసర్కారుగారిచే స్థాపింపబడెను. ఈధైర్యశాలి నిరంతరపరిశ్రమ చేసి చందాలసహాయమున నొకచిన్నభవనమును సంపాదించిరి. ఇట్టి సదుద్యమమునకు ప్రోత్సాహ మొసంగినవారలలో అశుతోషు ముఖర్జీగారు ప్రథమగణ్యులు. భారతీయుల దురదృష్టమువలన, పరిశోధనలకును, తత్కార్యముల కుద్యుక్తులగు శాస్త్రకోవిదులకును వలయుధనసాహాయ్యము అందక పోయెను. ఈసందర్భములలో రామనుగారు 1907 సం.

లో తమపరిశోధనల మొదలుపెట్టిరి. వీరప్పుడు ఆర్థిక శాఖలో నుద్యోగిగనుండిరి. అందువలన సెలవుదినముల లోను, ఉదయముననో లేక సాయంకాలముననో కొంచెము వీలుగలిగినపుడెల్ల పనిచేయననువగునట్లు, పైమండలివారి పరిశోధనాలయమును వీరిస్వాధీనమందుంచిరి. వీరిశాస్త్రాభిలాషజూచి యితరులు కొందరు కృషిసలుప నుద్యుక్తులైరి. అనతికాలముననే, శ్లాఘనీయములగు పరిశోధనాపత్రములు తయారయ్యెను. విదేశీయశాస్త్రజ్ఞులు గౌరవాభినందనములు తెలియజేసిరి. ఈసంఘముయొక్క ప్రాశస్త్యము 1917 సం. మేనెల 3-వ తేది వెలువడిన 'నేచరు' అనుపత్రికలోని సంపాదకీయవ్యాసము పఠించినవారికి ప్రస్ఫుటమగును.

దీనితోపాటు, కలకత్తావిశ్వవిద్యాలయమున సుప్రసిద్ధశాస్త్రజ్ఞులచేత నుపన్యాసము లిప్పించుట వాడుకయయ్యెను. ఇందువలన, అభ్యసించువిద్యార్థులలో, నూతనోత్సాహము ప్రబలెను. శాస్త్రజ్ఞానము పుస్తకములోని మాటలు వల్లించుటయే కాదనియు, ప్రత్యక్షానుభవమే నిజమైన శాస్త్రజ్ఞానమనియు విద్యార్థులమనస్సులకు తట్టెను.

ఇట్లు దేశమున, ముఖ్యముగ, కలకత్తానగరమున, పరిశోధనాభిలాష మొలకలెత్తుచుండు శుభకాలమున, భారతీయులకెల్ల స్మరణీయుడగు అషుతోషుముఖర్జీగారి ధైర్యసాహసములవలనను వారిజ్ఞానాభిలాషవలనను, కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయముతరఫున విజ్ఞానశాస్త్రపరిశోధనలు సాధ్యముచేయుటకై యొకకళాశాల స్థాపింపబడెను. ప్రస్తుతము హైందవపరిశోధనలు పాశ్చాత్యభూములలో గొప్పగౌరవమునకు పాత్రములగుచున్నవని బోసుగారే నుడివియున్నారు. ఇట్టిగౌరవము మనకు సంపాదించునవి బోసుగారిపరిశోధనలును, కలకత్తాపరిశోధకకళాశాలయు. రసవిహారఘోషుగారు, తారకనాథపాలిట్ గారు అను నిద్దరు సుప్రసిద్ధవంగీయులు **25 లక్షల** రూపాయలవరకు ఈసత్కార్యమునకు నుదారబుద్ధితో నొసంగిరి. ఈపరిశోధనాలయములో రసాయనశాస్త్రోపాధ్యాయులుగ ఆచార్య రే గారిని నియోగించిరి. బోసుగారప్పుడే వృక్షశాస్త్రవిషయికపరిశోధనలకు గడంగిరి. అప్పటికే, జగద్విఖ్యాతశాస్త్రజ్ఞుల మెప్పునడసిన, సి. వి. రామనుగారికంటె సమర్థులెవ్వరును లేరని తీర్మానించి, అషుతోషుముఖర్జీగారు ఈ తనిని "పాలిట్" శాస్త్రజ్ఞుడు అనుపదవి నలంకరింప గోరిరి. ఒకమహాశయుడు వక్కాణించినట్లు దేశమంతయు అషుతోషుగారికి కృతజ్ఞులై యుండవలెను. ఏలయనగా, అషుతోషుగారి విమర్శనాశక్తి కొంచెము తక్కువగనుండెనేని లోకమునకు రామనుగారిశక్తి మరిగియుండునదియేకదా. ఈపదవినిగురించి రెండుమాటలు. భరతఖండమున విశ్వవిద్యాలయమువారిచే స్థాపింపబడిన పండితోద్యోగములలో నిదియే మొదటిది. వితరణశాలులగువారలు ఈ గౌరవస్థానము భారతీయులకు దక్కనితరుల కొసగరాదని శాసించి, వారి దేశాభిమానమును చాటిరి. అట్టినిధులు లేకుండినయెడల నేటికిని హైందవులకు ప్రస్తుతముండు అవకాశములును, పరిశోధనాభిలాషయు నుండునను కల్ల.

రామనుగారి కీయుద్యోగము 1914 సం. లో నొసగబడినను పెక్కుఆటంకములవలన వారు 1917 సం. వరకు నాపదవిని స్వీకరించుటకు వీలుగాకపోయెను. ముఖ్యమగు కారణము, పాలిట్ మహాశయునిఆస్తికి సంబంధించిన దావాలు, కలహములు. రెండవది వంగరాష్ట్రవిద్యాశాఖాధికారియగువారు రామనుగారు తమయుద్యోగమునకు రాజీనామా నిచ్చినగాని పండితపదవి నలంకరింప ననుజ్ఞ యియ్యమనిరి. వేలకొలదిగ వేతనము రాగలయుద్యోగమును విడనాడి కొద్దిపాటి వేతనముగలయదియు, నమ్మరానిదియు నగు పండితపదవి నొప్పుకొనుట సాహసకార్యమనుటకు సందియములేదు. గొప్పవారి జీవితములు చదివినవారు ప్రథమమున మనుజుడు ఆత్మబోధల ననుసరించి వర్తించినగాని పూర్ణవికాసము జెందడని గ్రహించియుందురు. రామనుగారు తదితర ధీరస్వాంతులవలె ధనాపేక్ష విడనాడి, పైయుద్యోగమునకు రాజీనామాయిచ్చి పరిశోధనాలయమును ప్రవేశించిరి. నాటినుండి వీరాపరిశోధనకళాశాలకుజీవనమై ఆదర్శపురుషుడై వందలకొలదివిద్యార్థులకు తమయుత్సాహము, జ్ఞానాభిలాషయు భిక్షపెట్టుచున్నారు. భారతమాత ప్రతిష్ఠ నిలుపవలెనని వీరియాశయము. వీరు నిరుపమాన బుద్ధివికాసమును నెరపి పాశ్చాత్యులపాగడ్తలకు పాత్రులగుచున్నవారు. రామనుగారి యాధిపత్యముక్రింద నెందఱో కుశాగ్రబుద్ధులగు యువకులు పరిశోధనలు సల్పుచున్నారు. ప్రశస్తమగు ఆంగ్లపత్రికలలో నీపరిశోధన పత్రములు ప్రచురింపబ

డుటయే యీపరిశోధనల ప్రాముఖ్యమును తెలుపుచున్నది. వేయేల; కలకత్తాపరిశోధన కళాశాల యిప్పటికే లోకమున గౌరవము పొందియున్నది. కొద్దికాలములో కొన్నిశాఖలలో లోకమునకు దారిచూపగల జ్ఞానజ్యోతియై వెలుంగగలదు.

మరియొకవిషయము. రామన్‌గారు పై పరిశోధనాలయమున కథానాయకుడై యుండుటయే కాక తన శక్తుల నన్నిటిని జ్ఞానాభివృద్ధికిని, శాస్త్రజ్ఞానప్రచారమునకును వినియోగించుచున్నారు. కాశీయందలి హిందూవిశ్వవిద్యాలయములో రామన్‌గారు గౌరవపండితుడుగ నుండ నొప్పుకొనిరి. అప్పుడప్పుడు, కాశీక్షేత్రమునకు బోయి, ఉపన్యాసము లిచ్చుచు, పరిశోధనలకు పలయుసలహాల నిచ్చుచుందురు. ఇంతియకాక, వెనుకంజ వేయుటలో పేరుగాంచిన మదరాసు విశ్వవిద్యాలయమువారును, పంజాబువారును, ప్రొఫెసర్‌గారిని ప్రత్యేకముగ నాహ్వానించి వారిచేత ప్రయోగసహితప్రసంగములకు కొన్నియేర్పాటులుచేసి తమవిద్యార్థులలో కొంతనూతనోత్సాహము పుట్టించిరి. ఇక వీరిదేశసేవయు పెక్కురూపుల గన్పట్టుచున్నది. అఖిలభారత విజ్ఞాన మహాసభస్థాపించిన ప్రముఖులలో రామనుగారు ముఖ్యులు. నేటివరకామహాసభకు జీవమై, తత్సభకు కార్యదర్శిగ నున్నారు. ఇరువదియేండ్లనుండి తనకు వలయుసౌకర్యముల నిచ్చి, తన నంతవానిగ జేసిన, విజ్ఞానశాస్త్రపరిశోధనప్రోత్సాహకమండలికి గౌరవకార్యదర్శిగనుండి, తమకృతజ్ఞతను వెల్లడించుచున్నారు. వీరి యార్థికశాఖోద్యోగానుభవము మిక్కిలి యుపయోగకరముగ నుండుట యెరింగి బెంగాలు ఏషియాటిక్ సొసైటీవారు, కోరి తమ కోశాధిపతిగ నియమించియున్నారు.

ఇక రామనుగారి పరిశోధనలను గూర్చి కొంత ముచ్చటింతము. పదార్థవిజ్ఞానవిషయిక పరిశోధనలవీరు విద్యార్థిదినములలో ప్రారంభించిరని తెలిపియుంటిమిగదా. 1917 సం. వరకు వీరిపరిశోధనలు ముఖ్యముగ ధ్వనియంత్రములు, వాని నాదముల తత్త్వనిరూపణ మొదలగు విషయముల గురించినవియు ప్రకాశములో కొన్నివిషయముల గురించినవియు నై యుండెను. ఏకతార, తంబూర, వీణ, మొదలగువాద్యముల విమర్శించుపుస్తకరాజ మొకటి ప్రచురించియుండిరి. ఈవిషయములలో రామనుగారి కింతయిష్ట మేలనో అదియు సువ్యక్తము. సర్వకళాశాలపరిశోధనాలయము ప్రవేశించినదాది వీరు పదార్థములధర్మములు (Properties of matter) చలనము (Vibration) మొదలగు మూలకారణములను ఎక్కువశ్రద్ధతో, పట్టుదలతో వివరించుచున్నారు. వీరిశోధనపత్రములపట్టిక మాత్రము పదికాగితముల నింపుచున్నది. రామనుగారి ప్రఖ్యాతి ముఖ్యముగ వారు నూతనముగ ప్రకటించిన సిద్ధాంతముపై నాధారపడియున్నది. సముద్రమురంగు యెట్లుకలుగుచున్నదో వీరు విపులముగ విశదీకరించియున్నారు. వీరి అవలోకనములును, ఊహలును సరియని లోకమెల్ల నొప్పుకొనుచున్నది. ఇవిగాక ప్రకాశము, ప్రతిధ్వనించుభవనములు, మొదలగువానిని గురించియు మంచుగడ్డవన్నెలు గురించియు యెన్నో పరిశోధనలు సల్పుచున్నారు. వీరిపరిశోధనసామర్థ్యము వర్ణనాతీతము. వీరు తమజ్ఞానార్జనమంతయు హిందూదేశముననే చేసినవారు. పరిశోధనపద్ధతులను ఏసుప్రసిద్ధశాస్త్రపండితునియొద్దనైన నేర్చుకొనుభాగ్యము వారికి లేకపోయెను. గోరుచుట్టుమీద రోకటిపోటన్నట్లు, పైదొరల కన్నుబుస్సలకు గురియగుచుండిరి. ఆయనచేతిక్రిందనుండిన పరిశోధనాలయములలో కావలసినట్టిసాధనములు పరికరములు, అన్నియు లేకుండుట మరియొకసంకటము. ఇట్టి వాతావరణములో యిన్నిఅడ్డులను దాటి, లోకైకస్తుత్యములగు పరిశోధనలు సల్పుమహాశయుని శతథా కీర్తింపవలసియున్నది.

వీరివక్తృత్వము, ఉపన్యాససరణి విద్యార్థులసమూహముల మనస్సుల నాకర్షించుచున్నది. మేము వినిన ప్రొఫెసరులలో నిట్టి అనర్గళధోరణిని, యింతసులభమును, సొంపుగను, భావోద్రేకముగను మాటలాడు సమర్థులు చాల కొద్దిమంది. శాస్త్రజ్ఞులలో "ఫెరెడే" గారొక్కరు ప్రశస్తమగు వాగ్ధాటియు, సమయస్ఫూర్తియు గలిగి యొప్పినవారు. రామనుగారియుపన్యాసములు వినుటకు శాస్త్రముల నభ్యసించువారే కాక యితరులునుపరుగెత్తుదురు. ఏలనందురా: రామనుగారిప్రసంగములు, డబ్బుకొరకో, విధిలేకనో, క్రక్కుబడు యెంగిలి మాటలుగాక వీరి మెదడు అనెడు చెలమయందూరి ప్రవహించు సుధాధారాప్రవాహములు. వసంతాగమమును

దెలుపు కోయిలపాట విననిజనుఁ డుండునా? అట్లే వీరి యొక్క జ్ఞానమును వర్షించు వాక్యములు, నవ్వును పుట్టించు పదప్రయోగములు, భక్తి, భయము, గౌరవము జనింపజేయు వీరివిగ్రహము, మెరపులవంటి చూపులు, మేఘగర్జనమువంటి కంఠధ్వని యేవిద్యార్థికబృందము నైన హర్షాంబుధి నోలలాడింపక మానవు.

గౌరవాభినందనములు రామనుగారికిజన్మహక్కులని తోచుచున్నది. విద్యార్థికాలమున బడసిన బహూకృతులును, పరిశోధనాపత్రప్రచురణమును పేర్కొనబడినవి. ఇవిగాక, 1915 సం.లో మదరాసువిశ్వవిద్యాలయముతరపున గొప్పపరిశోధనలకు బహుమతిగ నొసంగబడు తిరువాన్కూరు మహారాజావారి సన్మానమును బొందెను. వీరు పాలిట్ ప్రొఫెసరుగానియమింపబడుట చదువరులు యెరిగినవిషయమే. అనంతరము యువరాజుగారు కలకత్తావిశ్వవిద్యాలయమును సందర్శింపఁబోయినపుడు రామనుగారికి, విశ్వేశ్వరయ్యరుగారికిని, సాహాగారికిని "డాక్టర్ ఆఫ్ సయన్స్" అను గౌరవబిరుదము నిచ్చిరి. భరతదేశములోనేగాక రామనుగారు విదేశములందును గొప్పగౌరవముల నందిరి. 1921 సం.లో ఐరోపాఖండమున పర్యటన సలిపిరి. కలకత్తా కాశీ విద్యాలయముల ప్రతినిధిగఆక్స్‌ఫర్డులోజరిగినవిశ్వవిద్యాలయమహాసమావేశములో పాల్గొనిరి. ఆంగ్లభూమిని గలవిజ్ఞానసమాజములును, వీరియెడల పరమాదరమును, స్నేహభావమును చూపియుండెను. జగద్విఖ్యాతపురుషు లెందరో వీరికి స్వాగతమిచ్చిరి. రూథర్‌ఫోర్డు, థాంసన్, బ్రేగ్, రేలేప్రభువు మున్నగువారు చాలకాలమునుండి రామనుగారి పరిశోధనల పరికించి, గౌరవించ నేర్చుకొనినవారు యీతరుణమున తాము రామన్‌గారి మిత్రవర్గములో చేరిరి. ఈమిత్రులప్రోద్బలముచేతనే వారిప్పుడు రాయల్‌సొసైటిలోనికి ఫెల్లోగా ప్రవేశింపఁగల్గిరనుట నిర్వివాదాంశము. ఈగొప్పగౌరవము వారి పరిశోధనలకును మేధాశక్తికిని దగిన సన్మానము. ఒకవిధముగా, ధనార్జనకు విముఖుడై ఆర్థికశాఖను విడిచి పరిశోధనయందే తనజీవితమునందలి ప్రతినిమిషమును సమర్పించుచున్న యీతని స్వార్థత్యాగమునకు అనువగు గౌరవమును సుప్రసిద్ధ శాస్త్రజ్ఞులకు నింగ్లాండులో " సర్ " బిరుదమునిచ్చుట గలదు. బోసు రేగారలకు యీబిరుద మిచ్చిరి. రామనుగారికిని ఇచ్చిన వింతగాదు రామనుగారి జాతకముచూడ వీరి కింతకంటె నెక్కుడగు గౌరవము లభించు నను సూచనలు పొడకట్టుచున్నవి. వీరు F. R. S. గౌరవమును పొందిన వెనువెంటనే కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయము వారు రామనుగారికి "గోసు ఫెల్లోషిప్"నొసంగిరి. దీని మూల్యము 5000 రూపాయలు. అమెరికా యూరపుఖండములలో క్రొత్తగ గనిపెట్టబడు సంగతులు పరిశీలించి, పఠించి, పరిశోధనల సల్పుట కీధనసహాయ మొసంగబడినది. ఇట్టివితరణచూపించు విశ్వవిద్యాలయమువారెంతయు ప్రశంసాపాత్రులు. ఈపర్యటనములోనే, శాస్త్రజ్ఞానాభివృద్ధికై పాటుపడు ఆంగ్లసంఘసమావేశమునకు రామన్‌గారు ప్రతినిధిగా బోదురు. ఈసమావేశము ఆగష్టునెలలో టొరెంటో పట్టణమునగూడ నున్నది. ఈసభకు రామనుగారు ప్రత్యేకముగ నాహ్వానింపబడిరట. వీరాసమావేశము నెదుట ప్రకాశములో తామొనర్చిన నూతనపరిశోధనలనుగురించి కొన్నియుపన్యాసము లొసంగవలయునని పైసంఘమువారు కోరియున్నారు. ఈఅంతర్జాతీయ మహాసభలో రామనుగారు, నాడు వివేకానందునివలె, భారతమాతకు గౌరవమును, ప్రేమను, స్నేహభావమును విదేశీయపండితుల మనములలో మొలకలెత్తునట్లు ప్రకాశించుగాక! ఈవిదేశీయపర్యటన పుష్పము పూచి కాచి పండి, పదార్థవిజ్ఞానశాస్త్ర పరిశోధకులలో నగ్రగణ్యుల కొసంగబడు నోబిల్ బహుమానము వీరికి లభించెనేని, యట్టిగౌరవము విజ్ఞానసామ్రాజ్యాభిషేకమగుట రామనుగారికేగాక భరతఖండమునకును, ప్రాగ్దేశావాసులకును గౌరవసూచకమును ఆనందదాయకమును అగును. అట్టికళ్యాణము త్వరలో శ్రీరామనుగారికి చేకూర ముప్పదిమూడుకోట్ల భారతీయులు సర్వేశ్వరుని ప్రార్థింతురుగాక !

వసంత గానము

తురగా వేంకట రామయ్య గారు

కాలజలధిని దేలుపూవుల
నావలో నానందకాంతా
రాగడోలాకేళిఁ బ్రణయపు-
యోగినై విహరించుమాధవు
జాడ దెలియదటే; కోకిల! పాడఁజాలవటే!

నీలగిరిశిఖరాల జలదవ
నాల మధువిహగాల సుకలా
కలనఁ దాండవమాడు తేజః-
కామినీకాముకునిమాధవు
జాడ దెలియదటే! కోకిల! పాడఁజాలవటే!

కొండకొమ్ములనుండి పుడమికి
నడచుపూలవనాలతీరపు
జీవనది కెరటాలఁ జందురు-
చెంత నృత్య మొనర్చుమాధవు
జాడ దెలియదటే! కోకిల! పాడఁజాలవటే!

వాడుటెఱుఁగని వలపుఁబూవులఁ
జిద్రసముల భుజించి సరసుల
వ్రాలి తామరపూలఁ బ్రణవము-
బాడు తుమ్మెదచెంత మాధవు
జాడఁ దెలియదటే! కోకిల! పాడఁజాలవటే!

చెట్లనీడలఁ జివురుదొన్నెల
ఫలరసమ్ములఁ గుడిచి కుతుకపు
నెయ్యముల విహరించుమాధవు
జాడఁ దెలియదటే! కోకిల!పాడఁజాలవటే!

వన్నెపూవుల కన్నెవలపులఁ
దేలి తాండవ కేళి సల్పుసు
ధాసమీరకుమారకుల క-
ధ్యాత్మగానము దెల్పుమాధవు
జాడ దెలియదటే! కోకిల! పాడఁజాలవటే!

తెలియఁజాలక తేనెపూవుల
చేదుతీవలఁ జేరి విసముం
గ్రోలి రాలుమదాళికులముం-
జాలిపాటలఁ బిల్చుమాధవు
జాడ దెలియదటే! కోకిల! పాడఁ జాలవటే!

సీరులేని యెడారిభూముల
దారి గానక నీరసిల్లెడు
పాంథులకు లేఁదెనుఁగుఁదోఁటల
బాఁట లివియని దెలుపుమాధవు
జాడ దెలియదటే! కోకిల! పాడఁజాలవటే!

వేఁడిపడమటి గాడుపులఁ గడు
వాడి తోఁటల నీడఁ జేరెడు
దెరువరులమన మలరఁ జల్లని-
తేనెసత్రాలిడెడుమాధవు
జాడ దెలియదటే! కోకిల! పాడఁజాలవటే!

దేవపీఠులఁ దెనుఁగువీరులఁ
బాడియాడెడు బ్రణయినీస్మృను
పుష్పవీణావాదనామధు-
పూరముల విహరించుమాధవు
జాడ దెలియదటే! కోకిల! పాడఁజాలవటే!

ఎండఁబాఱిన కొండధారలఁ
జన్నవోయిన జీవనదులను
నవ్యగానసుధాతరంగపు-
నఃప్రపూర మొనర్చుమాధవు
జాడ దెలియదటే! కోకిల! పాడఁజాలవటే!

పాటమెచ్చిన భవ్యభారతి
మాధవుని కోమలమనోజల
జాతప్రేమమరందరచితర-
సాభిషేక మొనర్పదే యికఁ!
బాడఁగదవమ్మా! కోకిల!భయము లేదమ్మా!

రామరాజు

(ఒక కథ)

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు గారు

"ఏహెహె, ఏహెహె! నేను జెప్పినమాట విను. మన కేదేవులాట వద్దు. తెలియలేదు? అదిసంగతి"యని పార్వతమ్మను మందలించుచు వెల్లపాటి రామరాజుగారు మఱ్ఱియాకుల విస్తళ్లు కుట్టుటకై పూచికపుల్లలు చీల్చుచుండెను. "నేను జెప్పినమాట రవంత లక్ష్య పెట్టఁగూడదా"యని భార్య భర్తను యాచించెను. "ఓయబ్బ! నీమాట కేమి? ఆడ తీరు గంటిక్రిందఁ బెట్టినమఱ్ఱాకులు సందెడు తోడుకొని యీడఁ బెట్టు. ఏదో యున్న దేదో యున్నది. ఉన్నంతమట్టుకుఁ గుట్లకెల్లఁ (కడుపునింప)దిని కూరుచుండక-యది లేదని యిది లేదని-దీని కేడకు?హద్దేడది?"యని రామరాజుగా రనిరి. మఱ్ఱియాకులు తెచ్చి భర్త కిచ్చి పార్వతమ్మ భర్తయొద్దఁ గూరుచుండెను. వారిద్దఱు విస్తళ్లు కుట్టుకొనుచు మాటలాడుకొనుచుండిరి.

రామ:—ఏదో నాల్గుకాడిగట్లమాన్య మున్నదికదా. బఱ్ఱెలు రెండు గోదలు రెండున్నవికదా, చిన్న పెద్ద, దూడ దుడికి, గాజుల గాదెలలో మస్తుగా జొన్నగింజలు, సరికదా! ఊహరదినుసు లపురులుకదా! మఱెందుకు నాస లేదుగదా! ఇన్ని యున్నను మఱి దేనికో వెంకులాడుకొనుట (అపేక్షతోఁ దడుముకొనుట) తప్పకాదా?

పార్వ:—ఒకబిడ్డఁడైన లేనప్పుడు మన కివి యన్నియు నెందులకు?

రామ:—ఆరాముఁ డున్నాఁడే - ఇవి యన్నియు మనకు దొడ్డుగా (ఎక్కువగా) నిచ్చినాఁడు - మన రెండుపొట్టల కింత దాఁకఁబని యేమున్నది? ఇవే యెక్కువయైనప్పుడింకను గొడుకొకఁడు కావలయు నని యడుగుకొనుట తప్పుకాదా?

పార్వ:—అందఱు సంసారులు కొడుకులఁ గని సుఖించుచుండ మన కెంతలోప మండి?

రామ:—ఓయబ్బ! నే నెఱుఁగనిసంసారాలా యేమి? మొఖాసాదారుపని చేసిన వెంకటరెడ్డిగారికిఁ గొడుకున్నాఁడా? నైజాము దేశములో సిద్ధిపొందిన మహాన్నప్రదాతయైన కొర్నిపాటి సుబ్బరాజుగారికిఁ గొడుకున్నాఁడా? పదునాల్గు శాస్త్రాలేమో చదివినాఁడఁట. ఆయన పేరేదో మంచిదబ్బ! ఆఁ! పరదేశిరాజుగారికిఁ గొడుకున్నాఁడా? సంసారి యైనప్పుడెల్ల కొడుకుండవలయునని పట్టెందుకు? తప్పుకాదా?

పార్వ:—అయ్యయ్యో! ఆఁడుప్రాణము యొక్కకష్టము మీ కెట్లు తెలియునండి. ఒడిలో బిడ్డను బెట్టుకొని పాలిచ్చుకొనుట. ముద్దు

ముద్దుగాఁ బెంచుకొనుట. వాఁడు తాతా అత్తా యని చిట్టిచిట్టిమాట లాడుచుండఁగా విని సంతోషించుట-ఈసుఖమంతయు నాఁడుదాన నైనా కక్కఱలేదా?

రామ:-అదిగో ఆలాగన్నావు-బాగుగా నున్నది. తల్లిచచ్చిన బఱ్ఱెదూడ యున్నదే-దానికి రెండుపూఁటలనుబాలుపోసికొని పెంచుకో - తెలియలేదు? దానిని ముద్దుపెట్టుకో. అదిగో తెలివితక్కువగా నవ్వుచున్నా వెందులకు? పుట్టినబిడ్డ బఱ్ఱెదూడకంటె నెక్కువ ముద్దురాదని నమ్ము. బిడ్డయెక్కువ యేమి? పెయ్యతక్కువ యేమి? దూడ నిచ్చినను రాముఁడే. బిడ్డనిచ్చినను రాముఁడే. తెలియలేదు? నీవు వట్టివెఱ్ఱిదానవు కాని. బిడ్డ అత్తా తాతా యనుట యెంతముద్దుగా నుండునో బఱ్ఱెదూడ 'ఏ ఏ' యని యఱచుట యంత ముద్దుగానే యుండును. తెలియలేదు? నీవు పెంచుకొనకపోవుటచేత నాముద్దు ముచ్చట నీ వెఱుఁగవు.

పార్వ:—ఎంతసేపు గొడ్డు గోద పాఁడి పంట - యీమాటలే కాని యిఱువదియైదేండ్ల నుండి కాఁపురము చేయుచున్నారుకదా ఒక్క కొడుకైన లేకపోయెనని మీకుఁ గాసంత చింతయైన లేదేమండి?

రామ:—ఓసబ్బ! నాకుఁ జెప్పవచ్చినావా? కొడుకు లేఁడన్నచింత నడుమ నా కెందుకు? ఆచింత రాముని కుండవలెను. మనకుఁ గొడుకు నీయనక్కఱలేదని ఆయన స్థిరపఱచుకొన్నాఁడేమో? తెలియలేదు? ఇఁక మాటలాడఁబోకు. రేపు కొయ్యదువ్వెన తెచ్చెదను. నూనె రాచి బఱ్ఱెదూడకు సొగసుగా దువ్వి - ఉన్నదేదో బాగుచేసికోవలయును గాని-ఏహెహే! లేనిదానికొఱకు-అదేమి వెఱ్ఱిదానా! కనుల నీరుపెట్టుకొందు వేల?

పార్వ:—మనకు బిడ్డ నీయనక్కఱలేదని రాముఁడు స్థిరపఱచుకొన్నాఁడంటిరా? ఇఁక మనగతి యింతే?

రామ:—ఇప్పుడున్నలోప మేమున్నది? ఇట్ట సాఁగినయెడల నదృష్టవంతులమే. నేనొకమాట చెప్పుచున్నాను విను. లేదని యెన్నఁడు తలపోసికోకు. ఈయాలోచనయున్నదే ఇదే బెంగకు హేతువు. తెలియలేదు? మనస్సునకేమాత్రము పని యీయకు. కాళ్లతోఁ జేతులతోఁ బనిచేసికోవలసినదే కాని యూరకే కూరుచుండి మనసుతో మాత్ర మెన్నఁడు పనిచేయకు-తెలియలేదు? నీకుఁ బనిలేకపోయినప్పుడు రెండుకుంచాలజొన్నలు విసరి యాపిండి బుట్టలోఁ బోసికొని యూరువెంట బోయి నేను జేసినట్లే చీమలు మొదలగువానికిఁ బిచ్చుకలు మొదలగువానికి వేయుము-తెలియలేదు? జొన్నపిండిరొట్టెలు చేసి బీదపిల్లలయిండ్లకుఁ బోయి వారికిఁ బెట్టు. ఏదో యెప్పుడు మంచి పనిలో కదలికగా నుండవలసినదే కాని కాళులు చాచుకొని కూరుచుండి కడుపు కాయలేదని యెన్నఁడు చింతింపకు. కొడుకు లేఁడన్నందుల కొకయేడుపా? ఏదనో విరుద్ధపు మాట. కొడుకు పుట్టి బాగుగా నుండునెడలఁ గోడలు లేదని మఱియొక యేడుపా? కొడుకు కోడలున్నయెడల మనుమడు లేఁడని మఱి యింకొక యేడుపా? ఏహెహే! నీయేడుపునకు

నా కర్థమగపడుట లేదు. అనవసరముగా నేడ్చుటవలన రాముఁ డేమనుకొనునో కాసంత కనిపట్టనక్కఱలేదా?

పార్వ:—రాముఁడు మీకు దైవము కదా! ఒక్కబిడ్డనిమ్మని యాయనకు మ్రొక్కుకొనఁగూడదా!

రామ:—ఓయబ్బ! నన్ను దేవుని బ్రార్థింపుమంటివా? ఎంతమాట! దేవు నెన్నఁడు ప్రార్థింపఁగూడదని నేనుసిసలుపఱచుకొన్నాను. తెలియలేదు? ఎందుచేతనో చెప్పనా? ఏవెఱ్ఱిమొఱ్ఱిప్రార్థనయో మొదలుపెట్టఁగానే నాకది కావలయు నిదికావలయునన్న పనికిమాలిన యాసు లాడక తప్పదు. మోక్షమైనను గావలయునని కోరుకొనకతప్పదు కదా! అట్లు కోరుకొనుటమైనఁ దప్పే. మరల రక్షింపవలయునని రాముఁ డెఱుఁగఁడనుకొన్నావా యేమి? ఆతఁ డెన్నికనులఁ గనిపట్టుచున్నాఁడో నీవెప్పుడైన పరకాయించినావా? ఇష్టమువచ్చియిచ్చినా-సంతోషము. ఈయఁడు? అంతకంటె సంతోషము. ఈయఁదలంచుకొన్నవానిని బ్రార్థింపనక్కఱలేదు. ఈయఁదలఁచుకోనివానిని బ్రార్థింపనక్కఱలేదు- తెలియలేదు?

పార్వ:-ఈయఁదలఁచుకొనకున్నను మన భక్తిని మనయార్తిని గని యాతఁ డీయఁగూడదా?

రామ:—ఓయబ్బ! నా కిఁకఁ జెప్పకు. రామదేవుని నే నేమియుఁ గోరను. క్రిందటి పుట్టువున నేది కోరుటచేతనో యీగఁపసిఁడి యిప్పుడు నాకుఁ గలిగినది. మన మింక నెవ్వరినికూడఁ గోరవలదు. అట్లుచేసినయెడల—విన్నావా?—మన కింక నేవియు నుండవు. మనము గూడ నుండము. తెలియలేదు? అది పద్ధతిగాని—

పార్వ:-సంసారవృద్ధికొఱకు మన మపేక్షింపవలసినదా? అంతయుఁ దుడిచిపెట్టుకొని పోవలయు నని కోరుకొనవలసినదా?

రామ:—పార్వతీ! ఏడనో యడవి మృగమువలె నున్నావు. నేను జెప్పిన దేదో నీకడుపునఁ బట్టనేలేదా? సంసారము దొడ్డు కావలయునని కోరుకోవలదు. నాసికావలయునని కోరుకోవలదు. మొదలు కోరికయే వద్దన్న త్రాడుమీఁద నిల్చి నేనుండఁగా నన్నట్టుయిట్టు లాగెదవేమి?

పార్వ:—మీరు మగవారు. పిల్లలు లేక పోవుటచే నే నెంత క్షోభపడుచున్నానో మీకుఁ జెప్పినను తెలియదు. నేను భద్రాచల రామదేవునకు మ్రొక్కుకొన్నాను. "రామచంద్రప్రభూ! నీతిరునాళ్లకు నీగుడికి వచ్చి నిన్ను సేవించుకొందుము. నిన్ను సేవించుకొన్న కిమ్మట మా కొక్కబిడ్డ నిచ్చి రక్షింపుము రక్షింపుము. రామయ్యతండ్రీ!" యని మ్రొక్కుకొన్నాను. మీ కిదివఱకుఁ జెప్పలేదు. క్షమింపవలయును.

రామ:—ఓసి నీబొందపడ! ఎంతపనిచేసినావే! రామదేవుఁడున్నభద్రాద్రి యేడ? రామరాజున్నయెడ్లపాడేడ? ఏడకేదారి? ఎన్నికూఁతలదూరమున్నదో యెవఁడెఱుఁగును? ఎన్నిగుట్ట లెక్కవలెనో? ఎన్నిపాటి రేవులు దాఁట

వలెనో? మననాడా? మనపాడా? మనగోఁగాకు మనదోసకాయ యూడ దొరకునా? ఏమి పార్వతీ! నీకేండ్లు మీఁదఁబడినకొలఁది బుద్ధి వెనుకఁబడుచున్నది? దాఁకిష్టము లాడఁ బెట్టి కొడుకునిమ్మని అడిగినప్పుడు రామదేవుఁడు మనలఁగూర్చి యేమనుకొనునో రవంత యాలోచించినావా? ఇట్టచేయవయ్యా అట్టచేయవయ్యా యని రామదేవునికి నీవా చెప్పుట? ఆయనకుఁ జెప్పుటకు మన మెవరము? ఎల్లపాటిలో వారందఱు నెవరికిఁ దోఁచినట్లు వారు తల కొకమాట రామదేవునితోఁ జెప్పి చేయుమనునెడల, ఇఁక రామదేవుఁ డన్నపే రెందుకు? నీ మలపసన్యాసయ్యలకోరికల ప్రకారమాయన నడవవలసినదా? ఆయనయిష్టమా? మనయిష్టమా? అదిగాక యడుగుకొని యడుగుకొని పుచ్చుకొనుట యే మంతగొప్ప?

పార్వ:—నాకుఁ దెలిసియో తెలియకయో యట్లు మ్రొక్కుకొంటిని. మనము భద్రాచలయాత్రకుఁ బోవలసినదినములు సమీపించుచున్నవి. అందుచే గింజలమ్ముకొని కొంత సొమ్ము చేసికోవలసి యున్నదికాదా?

రామ:—గింజలమాట కేమి సొమ్ముమాటకేమి కాని 'మన' మనుచున్నా వెందులకు? భద్రాచలయాత్ర నా కెందుకు? నామట్టుకు వంటయింటిఁగూటిలో నున్న రామదేవుడుండఁగా భద్రాచలరామదేవుఁడు నంతే - భద్రాచల మేడనో యున్నదనుకొన్నావా? రాముఁ డేడ నున్నాఁడో యాడనే భద్రాచలము. రామునిబట్టి భద్రాచలముకాని భద్రాచలముఁబట్టి రాముఁడు కాఁడు. తెలియలేదు? ఈ వ్యవహారమంతయు నాడఁబెట్టి ముందిది చెప్పు. నేను భద్రాచల మెందుకు?

పార్వ:—మనమిద్దఱముకూడ వచ్చెదమని మ్రొక్కుకొంటి నని చెప్పలేదా?

రాను:—నన్నుఁగూడఁదీసికొనివత్తునని మ్రొక్కుకొంటివా? నీ వేడకుఁ బోవుదువో యాడకు నన్నుఁగూడఁ గట్టకట్టుకొని పోవుదువా? నేను నీచేతిలోనికాసండి ననుకొన్నావా? మొలలోనితాళపుఁజెవి ననుకొన్నావా? ఓయబ్బ! నీ కెంత తుట్టు బడాయించినదే! (ఎంత పొగరెక్కినదే).

రామరాజుగా రిట్లు పలుకుచుఁ జేతిలో నున్నపూచికపుల్లను బైకెత్తి తెప్పపాటుకాలమట్టె బిగముగఁ బట్టుకొని భార్యవంకఁ జూచెను పార్వతమ్మ భర్తను గాంచి తెల్లబోయి యట్టె కనుల వ్రాల్చి యూరకుండెను. యీధాలాభముగఁ బలికిన తనకఠినవాక్యములకు భార్యమనసు నొచ్చినదేమో యని యామె వంకనే చూచుచు విస్తరి కుట్టినచోటనే కుట్టి "సరే! కనకయ్యసిద్ధాంతిని బిలిపించి ముహూర్తముపెట్టించు. ఇద్దఱముకూడఁ బోవుదము. కాని యొక్కయేర్పాటుమాత్ర మున్నది. అదేమనగా- మఱి- కొడుకు నిమ్మని రామదేవుని నీవు కోరుకోవలసినదేకాని నేను గోరను. కోర్కుకోమని నీవు నన్నాడ నిర్బంధపెట్టవద్దు. తెలియలేదు? అది సంగతి" యనియెను. భార్య యందులకు సమ్మతించెను. అంతలోఁ బదుగురు బ్రాహ్మణులు భోజనమునకు వచ్చిరి. భార్యాభర్తలు లేచి వారికర్ఘ్యపాద్యము లిచ్చి సేవించి, వారు భుజించిన వెనుక భుజియించిరి.

II

భద్రాచల రామదేవుని సేవించుకొని భార్యాభర్తలు స్వగ్రామమునకువచ్చి బ్రాహ్మణ సమారాధనాదులు జరిగించుకొని నిత్యాతిథి పూజఁ గావించుకొనుచు రామచంద్రమూర్తి వార్తలు చెప్పుకొనుచుఁ బసుసంరక్షణ మొనర్చుకొనుచు మహానందమునఁ గాలక్షేపము చేయుచుండిరి. ఒకనాఁటిరాత్రి పార్వతమ్మ "ఇదిగో మనపై రామదేవునకుఁ బూర్ణమైన యనుగ్రహము కలిగిన ట్లగపడుచున్న ద"ని చేటయంత మొగము చేసికొని యుప్పొంగుచు భర్తతోఁ బలికెను. బత్తెదూడ మెడలో మువ్వలుగట్టుటకు దారము పేనుచున్న రామరాజుగా రామాటలు వినిపించుకొనలేదు. "మాటలాడ వేమి? నే నెంతో ముచ్చటపడి చెప్పినమాటలను జెవిపెట్ట వేల"యని ముద్దులు గుడుచుపిల్లవలెఁ బలికి, భార్య, దీపమునొద్దఁ గూరుచుండి పేనుచున్న భర్తయొద్దకు వచ్చి బుజముపైఁ జేవైచి యాతనిని గదల్చెను. "ఏమంటివో మఱలఁ జెప్పుమ"ని భర్తయడుగ, "మనపై రామచంద్రమూర్తికిఁ బూర్ణానుగ్రహము వచ్చిన ద"నెను. "ఆయన కెప్పుడు మనపైఁ బూర్ణానుగ్రహమే - ఈనాఁడు క్రొత్త యేమున్నద"ని భర్త బదులుచెప్పెను. "ఆమాట సరి లెండు. నేఁ డొక గొప్పవిశేష ముండుటచేత నే చెప్పితి"నని భార్య యనఁగ "నదేమో నబ్బ! నాకు నిదానముగాఁ బట్టుకో లేదని" భర్త పలికెను. భద్రాచలయాత్రవెళ్లినట్లే జ్ఞప్తియున్నది. కాని యెందులకు వెళ్లవలసివచ్చినదో యాసంగతి రామరాజుగారు మఱచియే పోయినారు. "కొడుకును బ్రసాదింపుమని భద్రాద్రిరాముని నేను గోరుకొనిన మాట మఱచియే పోయినారా? బత్తెదూడ మెడలోనికి దార మేలాగున పేనుచున్నారో మనబిడ్డని నడుమునకు బంగరుమువ్వలు కట్టుటకు దారము నాలాగుననే మీరు పేనుట యిఁక నేఁడు మాసములకు సిద్ధింపఁగలదు" అని పార్వతమ్మ, పుట్టెఁడుసిగ్గుతో మూఁడు పుట్లనేర్పుతోఁ బదునాలుగుపుట్ల సంతోషముతోఁ బలికెను. "ఓసబ్బ; ఇంతేకాదా? నే నేదో యనుకొన్నాను. రామదేవునకు దయ వచ్చునెడలఁ గొడుకు నిచ్చుట యొకవిశేషమా యేమి? ఆయనయెంతమందికిచ్చుచున్నాఁడో!" యని భర్త పలుకఁగ "రామదేవుని కిది గొప్ప కాదు కాని యిన్నియేండ్లకు నాకుఁ గడుపు ఫలించుట మనకు గొప్ప కాదా"యని పార్వతమ్మ పలికెను. "చూడు! కోటప్పకొండతీర్థములోఁ గొన్నమువ్వ లాచిలుకకొయ్యనున్న చిన్నగుడ్డమూఁటలోనున్నవి. ఈడ కవి తీసుకొనిరా"యని భర్త భార్యను గోరఁగ "ఈరాత్రియే దానిమెడలోఁ గట్టవలయునా - రేపు కట్టఁగూడదా?" యని పలుకుచు నామువ్వలు తెచ్చి యాతనియెదుట నామె యుంచెను. వానిని దారమున గ్రుచ్చి యాదండను దూడ మెడఁ గట్టుట కాతఁడు పసువులపాకలోనికిఁ బోయెను.

III

ఆపల్లెటూరఁ జెఱువునొద్ద నుదయమున స్నానాదికృత్యములకుఁ జేరినస్త్రీలు పార్వతమ్మనుగూర్చియే మాటలాడుకొను చుండిరి. "అదృష్టము చెప్పవచ్చినప్పుడు పార్వతమ్మదే

యదృష్టమమ్మా"యని బొరలించిన బిందె మీఁదఁ గూరుచుండిన యొకయిల్లాలనఁగ సూరమ్మ "చిన్నీ! (పిన్ని) పార్వతమ్మకుఁ గడుపనియే నీనమ్మకమా? నేను మొన్నఁ జూచినాను. నాల్గవనెలకుఁ దగినజాడలు నాకేమియుఁ గనఁబడలేద"ని యొక కాంత కాలియందెలిసుకతోఁ జంతపండుతోఁ దోముకొనుచుఁ బలికెను. 'వెంకమ్మవదినె యెప్పు డెడ్డమనగాదెడ్డమే-జాడలు కనబడకపోవుటయేమి? నిక్షేపములాగునఁ గనఁబడుచున్నవి" అని యొకబాలవింతువు పలుక, "నౌనమ్మా! ఇల్లు నిండునట్లు కని పెంచినదానవు. నీకుఁ దెలియక నాకుఁ దెలియునా యేమి?" యని వెంకమ్మ సుబ్బమ్మవదినెను బరిహసించుచుఁ దుంట్లపైఁ జఱచుకొనెను. "జాడలు కనఁబడుచున్నవో లేదో నేను జూడలేదు కాని వన్నింపులయిన (పునస్సంధానము) యిఱువదియైదేండ్లకు నెలతప్పుటమాత్రము నేనెక్కడను వినలేదమ్మా"యని సగముబట్ట కట్టుకొని మిగిలినసగము నుదికికొనుచున్నయొకలజ్జావతి పలుక, "లేకేమి పుల్లమ్మత్తా! మాయాఁడుబిడ్డ యత్తగారిమేనమామకూఁతునకమ్మా- చెప్పిన నమ్మవేమో- కాఁపురమునకువచ్చినతరువాత ముప్పదిరెండేండ్లకుఁ గడుపమ్మా" యని నీటిలో మొలలోఁతువఱకు దిగి పసపు మొగమునకు రాచికొనుచున్న కోటమ్మ పలికెను. "ఇట్టియకాలపుఁగడుపులు సాల్లాకావమ్మా! తల్లిగండాల కిట్టివి దాఁపురించునమ్మా- రెండుతలలు నేర్పాటగువఱకు నేమియు ననుకొనుటకు వీలులే"దని యంట్లు తోముకొనుచున్నయొకయంగన మంగళప్రదముగఁ బలికెను- "పిచ్చమ్మతల్లీ! నీవెఱ్ఱి కాని. రామరాజుగారు రామభక్తుఁడమ్మా! భద్రాచలరామదేవు నాతఁడు గట్టిగా మ్రొక్కుకొనుటవలన నిట్లుకలిగినదఁట. హోమామాషీకడుపులకు నీవన్న భయము కాని వరప్రసాదముచేఁ గలిగినవానికి నదరు బెదరు నుండవమ్మా!" యని సూర్యనమస్కారములుచేసికొనుచున్న తిమ్మయ్యమ్మ పలికెను. "అచ్చమ్మక్కయ్యా! నీవు కాఁపురమునకు వచ్చి పండ్రెండేండ్లయినది కాఁబోలు. భర్తను దీసికొని భద్రాచలము పోయి రామదేవున కేదో మీఁదుకట్టుకొని కట్టుదిట్టముగా మ్రొక్కుకోఁగూడదా"యని యిదివఱకుఁ దోమ తోలచినయట్లు కఱ్ఱతో వీఁపు గోకికొనుచున్న యొకకాంత పలుక, "భర్త! ఎందుకువచ్చినభర్త! దుర్గమ్మకాక! నాబ్రదు కేమదుగుదువు? ఆమాత్రపచ్చికబచ్చిక యల్లాయపుల్లాయ (అన్యోన్యప్రేమగల) సంసారమేయై చెప్పినట్లు విని మసుకఁగలభర్తయే యైనయెడల నా కీకర్మ మెందుకమ్మా" యని తుడుచుకొన్నతలను జాడించుకొనుచు నచ్చమ్మ పలికెను. "అందరితో నొక్కమాట. మాయింటికేసనుండియో యొకదూరపునాడునుండి యొక గొప్పసిద్ధాంతి వచ్చినాఁడు. ఆయనకుఁ దెలియనిసంగతి లేదు. ఆయనను మధ్యాహ్నము తనయింటికిఁ దోడుకొనిరమ్మని పార్వతమ్మ నాతోఁ జెప్పినది. మీరందఱాడకు రండు. ఎవరికిఁ దోఁచినది వారడుగవచ్చును" అని కనకయ్యసిద్ధాంతిభార్య పోచమ్మ పలికెను.

* * *

ఆనాఁటిసాయంకాలమునందు రామరాజుగారు పొలమునుండి వచ్చి గేదెలను గోవులను దూడలను యథాపూర్వముగాఁ బరామర్శించి లోనికిఁ బోయిరి. కాళులు గడుగుకొనుటకు నీరిచ్చుటకై భార్యరాలేదు. నూతియొద్దకుఁ బోయి పాదప్రక్షాళన మొనర్చుకొని వంటయింటిలోని కాతఁడు పోయెను. అక్కడఁ గూడ భార్యలేదు. పచనప్రయత్న మేమియుఁ గానఁబడలేదు. అంత పడుకగదిలోని కాతఁడు పోయి చూడఁగ వట్టినేలపైఁ బార్వతమ్మ పండుకొని యేడ్చుచుండెను. భర్తను జూచి పట్టరానిసంతాపమునఁ బెద్దగోల పెట్టి యేడ్చెను. రామరాజుగారు తెల్లఁబోయి భార్య యొద్దఁ గూరుచుండి యామెపైఁ జేయి వైచి "యేమిది యేమిది"యని పలుమాఱడిగెను. భార్య తలపై మోదుకొనుచు "భర్తచెప్పిన మాటవినని దుర్మార్గురాలను. బుద్ధిగడ్డిదినుటచేఁ గొడుకు నిమ్మని రాముని గోరితిని. నాకుఁ గొడుకు కక్కఱలేదు. కడుపక్కఱలేదు. రామదేవుఁడా! నీవు ప్రసాదించిన దీనిని నీవు తీసికో నాయనా! నాతండ్రీ! రామచంద్రదేవా! యని యెలుగెత్తి యేడ్చెను. "సంగతి యేమి? వ్యవహారమేమి? ఈగొడవ కలుగుటకు మూలకారణమేమ"ని భర్తయడుగ "నయ్యో నేను భరింపలేను నాకు వద్దు. నా కక్కఱలేదు- నాకుఁ గొడు కక్కఱలేదు. ఇదిగో బుద్ధి లేక కోరుకొనినందులకుఁ జెంపలు వైచికొనుచున్నాను- మహాప్రభూ! యని యామె యేడ్చెను. బలాఢ్యుఁడైన రామరాజుగారామె యెంత వారించినను రెండుచేతులతో నెత్తుకొని మంచముపైఁ బరుండఁబెట్టికన్నులందుడిచి "చూడు చెప్పినమాట విను. తొందరపడవద్దు. తెలియలేదు? నిదానించుకో- సంబాళించుకో- ఇప్పుడు కలిగినసంగతి యేమి"యని బతిమాలుకొనుచు నడిగెను. "నేనుజెప్పలేను. మనము తిరుగ భద్రాచలయాత్రకుఁ బోవుదము. ఆరామదేవుని రెండుకాళులు పట్టుకొని 'నాకు దయచేసిన పుత్త్రభిక్షము నా కక్కఱలేదు. అనుగ్రహింపుము మహాప్రభూ!" యని మొఱ్ఱపెట్టుకొందును. అని పార్వతమ్మ పలుకునంతలోఁ గనకయ్యసిద్ధాంతి వచ్చి 'పార్వతమ్మక్కా- నీ కీవెఱ్ఱి యేమి? తూర్పుసిద్ధాంతాలు స్థిరమనుకొన్నావా యేమి? మొదలుశాస్త్రానికే పార్వతీదేవిశాపమున్నది. ఆయవకతవకముండకొడుకు కేదో ప్రేలఁగ నది యే పట్టుకొని గుండె పగులఁబెట్టుకొనుట తగునా? తరువాత నేను నాలుగుచీవాట్లు పెట్టినాను. ఆతఁడు చెప్పినదానిని ముక్కముక్కలక్రింద ఖండించినాను. నామాట నమ్ము"మని పార్వతమ్మను మందలింపఁగ, "నాయనా! నీ మాట నిజమేనా యని పార్వతమ్మ యడిగెను. నాది సిద్ధాంత మని కనకయ్య చెప్పుచుండఁగ, "మొదట దీనికి మూలాధారమైన గొడవయేమ"ని రామరాజుగారు పట్టుదలతో నడిగిరి. "ఏమియు లేదు- ఎవఁడో పంచపక్ష్యుపాసకుఁడు- త్రాగుబోతు ముండకొడుకు మీరు పొలములో నుండగా నిక్కడకు వచ్చి పార్వతమ్మకుఁ గొడుకు గలుగుననియుఁ గొడుకు పుట్టినగంటలోపలఁ దండ్రి మరణించుననియుఁ జెప్పిపోయినాఁడు" అని కనకయ్య చెప్పెను.

'హాహాహా'యని రామరాజుగారు గూడ కూలి పడునంతనవ్వు నవ్వి, 'ఓయబ్బ! ఇంతే కదా! ఈమాత్రపు వ్యవహారమున కింతల్లొల్లి(అల్లరి) యెందుల?' కని పలికి కనకయ్యయెదుటనే యిరుగుపొరుగువారికి వినంబడునంత గట్టిగ భార్యను ముద్దుపెట్టుకొని 'సిద్ధాంతీ! నీ విటఁ గూరుచుండుము, నేనుబోయి వంటచేసికొందు" నని పడమటింటిలోనికిఁ బోయెను.

సిద్ధాంతి యామెయొద్దనే కూరుచుండి వృద్ధపారాశర్యమునుండి "భాగ్యవ్యయాధిపత్యేన రంధ్రేశో నశుభప్రదః"అని చదివి ఊఁ యని రెండుమాఱులు మూల్గి,

"భాగ్యవ్యయాధిపత్యేన రంధ్రేశో నశుభప్రదః,
తత్తత్ఫలానిప్రబలా ప్రదిశేతాంతమో గ్రహా"

యన్న శ్లోకమును జదివెను. ఆశ్లోకమునకుఁ బార్వతమ్మ కర్థము తెలియకపోవుట యాశ్చర్యముకాదు. సిద్ధాంతికే తెలియలేదని చెప్ప వలసివచ్చినది. ఎందువలన? దానికర్థము లేక పోవుటవలన. ఒకశ్లోకములోఁ బూర్వార్థము మఱియొకశ్లోకములో నుత్తరార్థమును లంకెవేసిన శ్లోకమున కర్థముండునా?

కం. "అన్నాతిఁ గూడ హరుఁడవు
అన్నాతిం గూడ కున్న నసురగురుండౌ
బంతులు తామర మొగ్గలు
దంతులకుంభములఁ బోలు తరుణీకుచముల్"

అన్న కలగోలుగంప కందపద్యశ్లోకమున నర్థసమన్వయ ముండునా? కాని శ్లోకము వలన మాత్రము పార్వతమ్మకు ధైర్యము హెచ్చయ్యెను. పంచపక్ష్యుపాసకుఁడు శ్లోకమేదియుఁ జదువలేదు. శ్లోకము చదివిన కనకయ్యయే పంచపక్ష్యుపాసకునికంటె నెక్కువవాఁడని పార్వతమ్మ నమ్మెను. వట్టిమాటలలోకంటె గణబద్ధమైనమాటలలోఁ బ్రమాణశక్తి హెచ్చున్నది. అందులోఁ దెలియని భాషలోఁ జదివినదానికి మఱింతప్రమాణ శక్తి యున్నది. మనసు కొంత కుదుటఁ బఱచుకొని పార్వతమ్మ భర్తను వారించి తానే వంటచేయుటకు వంటయింటిలోనికిఁ బోయెను. కనకయ్య యింటికిఁ బోయెను.

IV

పంచపక్ష్యుపాసకుఁ డాయూరికాంతల కెందఱికో ప్రశ్నలు చెప్పెను. వారివారికి నిదర్శనము లిచ్చుచున్నట్లు పార్వతమ్మ వినుచుండెను. "తనకుమాత్ర మేల నిదర్శన మీయకుండును? అని తలపోసికొని యేడ్చుచుండును. అయిదవనెలలో గాజులు లేవు. సీమంతము లేదు. సూడిదలు లేవు. ముద్దుముచ్చటలేమియు లేవు. ఎవ్వ రేమి చెప్పినను వినక యెంగిలిలంఘనములు చేయుచు గృశించి మంచమున కంటుకొని పోయినట్లు పండుకొని యెక్కుడురీతిగ నామె నేడ్చుచుండెను. అక్షరాభ్యాసమే యెఱుఁగని రామరాజుగా రేమి యితిహాసములు చెప్పి యామె నోదార్పఁగలరు? అదిగాక భర్త కనుబడుసరి కామె గొల్లున నేడ్చుచుండును. ఆయూరిలోనికాంతలెందఱో యనుదినమును మధ్యాహ్నమున వచ్చి యామెయొద్దఁ గూరుచుండి యేవో యుబుసు లాడుచుఁ గాలక్షేపము చేయుచుండిరి. భర్త తనయెదుట లేనప్పు డాతఁ డెదుటికి వచ్చినదాఁక దొందరపడి యాతనిని బదేపదే పిలుచుచుండును. వచ్చినతర్వాత నాతనిఁ జూచి హోరున నేడ్చుచుండును. తాను గనఁ

బడుటచేనామె మఱియింతదుఃఖించుచున్నదని భర్త రవంత యావలికిఁ బోవఁగ, "రండు. రండు. రాకేమి రాకేమి" యని వచ్చినదాఁకఁ దపించి పోవును.

రామరాజుగారొకనాఁడు మధ్యాహ్నమున వచ్చి "పార్వతీ నీవేడ్చినట్లయిన నే నిక్కడ కింక రాను. సంగతి యేమిటో వ్యవహారమేమిదో- తెలియలేదు? సందర్భమేమిదో- అదోయిదో ఉన్నదందువా మఱి లేదందువా? అది మనము రాపాడించుకొనవలసినది కాని ఊఁ- తెలియలేదు? అది సంగతి" యని యుపన్యసించెను. దానికర్థమేమాత్రము తెలియక కాఁబోలు పార్వతమ్మ "మీయిష్టము ఏది చెప్పవలయునో చెప్పుడు నేను విందు" ననెను. వా రిట్లు మాటలాడుకొనిరి.

రామ:—పార్వతీ! మాతాతగా రిప్పుడున్నారా?

పార్వ:- ఆమాట యిప్పుడెందుకు? లేరు

రామ:—ఎందుచేత లేరు?

పార్వ:—చనిపోవుటచేత.

రామ:—సరే-అట్ట బాటలోనికి రా. ఎందుకుఁ జనిపోవలయును?

పార్వ:— ఏమి చెప్పఁగలను. కాలము వచ్చుటచేత.

రామ:—మాతండ్రిగారిమాట యేమి?

పార్వ:—ఆయనకును గాలమువచ్చినది.

రామ:—అట్టయిన మఱినామాట యేమనుకొన్నావు. తొందరపడకు. ఆఁగు. మనుష్యుఁడైనవాఁ డెల్లఁ జనిపోవకతప్పదు తెలియలేదు? గొడ్లు గోదలమాట రవంతసేఁ పాడఁబెట్టు. వెంకటాద్రినాయఁడుగారు వెళ్ళిపోయినారు సుఖపడినారు. ధర్మప్పారావుగారు కాలమునేమైనఁగాని రోకాయింపఁ(అడ్డుకోఁ)గలిగినారా? వెడలిపోవుట యనఁగా నేడకోనా? రామదేవునిదగ్గఱకు - తెలియలేదు? ఇఁక దుఃఖాలతోఁ బని యేమున్నది?

పార్వ:—(ఏడ్చుచు) కొడుకు పుట్టిన వెంటనే మీరు మమ్ము విడుచుటకు నిశ్చయపఱచుకొన్నారా?

రామ:—నిశ్చయపఱచినవాఁడు రామదేవుఁడు. మన మెవరము? అందఱమాట యంతే.

అయ్యో! నిశ్చయమేనా! నిశ్చయమేనా యని పార్వతమ్మ వెక్కి వెక్కి యేడ్చెను. రవంతసేఁ పచ్చుటఁ గూరుచుండి రామరాజుగారు పొలములోనికిఁ బోయిరి. ఎందఱతిథులు వచ్చినను దా నొక్కఁడే వంట చేసి యందఱకుఁ బెట్టుచున్నాఁడు. భార్య చింతించుచున్నదన్న చింతతక్క తనచింత యేదియు నాయనకు లేదు. మట్టితెను దూడలమూఁతులకు బుట్ట లల్లుచున్నాఁడు. ఆవులకు దృష్టిదోషము తగులకుండఁ గంబళిత్రాళ్లు పేనుచున్నాఁడు. జొన్నపిండి చీమలకు వేయుచున్నాఁడు. జొన్న రొట్టెలు బీదపిల్లల యింటికిఁ దీసికొనిపోయి పెట్టుచున్నాఁడు.

V

ఒకనాఁటిరాత్రి రెండు యామములకుఁ బార్వతమ్మకు నెప్పు లారంభించినవి. ఆరాత్రి సామాన్యముగనుండెను. మఱునాఁటియుదయ

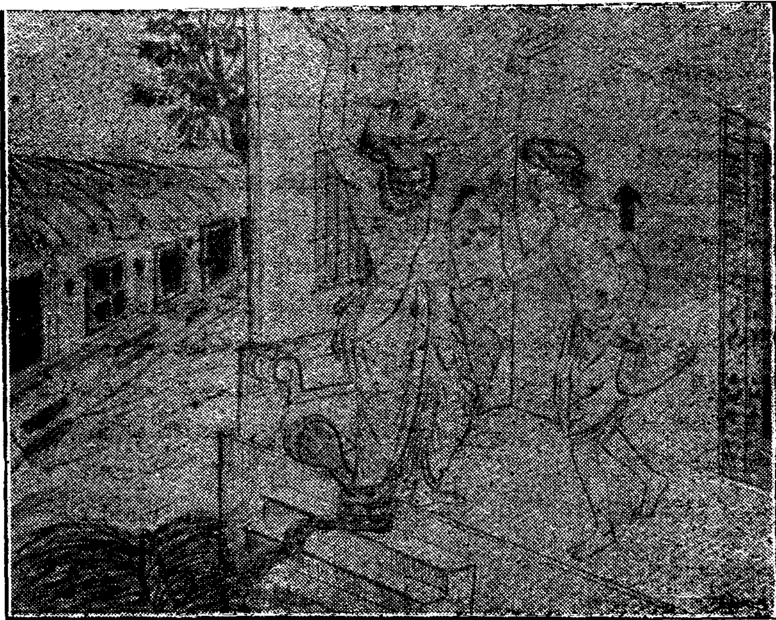
మున హెచ్చుగా నుండెను. ఈసంగతి తెలియుటచే నూరిలోని యనేక కాంతలు పురుషులు వచ్చి రామరాజుగారియింటిలోఁ గూరుచుండిరి. ఆయనకుఁ బుత్రోదయ మగు నని సంతసింతురా? ఆయననిర్యాణము సమీపించుచున్న దని దుఃఖింతురా? స్తంభీభూతులై కూరుచుండిరి. ఏమియుఁ దోఁపక యొకరి నొకరు చూచుకొనుచుఁ గూరుచుండిరి. అట్టి సమయమున రామరాజుగా రేమి చేయుచున్నారో? ఆవ్రనాలుకకుఁ దొండగలి యైనదని దాని కుప్పరాచుచున్నారు. ఉప్పరాచుచున్న రామరాజుగారు రాయించుకొనుచున్న పుస్తకంబె క్కువవారు కారని వారిలోఁ గొంద ఱనుకొనిరేమో యెట్లు తెలియును? స్త్రీలు బుగ్గలు నొక్కుకొనిరి. పురుషు లొకరి నొకరు చూచుకొని పెదవులు విఱుచుకొనిరి.

క్రమముగాఁ బార్వతమ్మకు నొప్పులు హెచ్చయినవి. సాయంకాలము నాల్గుగంటలకుఁ బుత్రుఁడు కలిగెను. పార్వతమ్మ గదిలో నుండి యేడ్చుచున్నది. అక్కడి స్త్రీ లందఱు కన్నులొత్తుకొనిరి. రామరాజుగారు పుత్రోదయ మైనవెంటనే స్నాన మొనర్చి విభూతిని ధరించి యందఱయొద్దకు వచ్చి మందహాసముతో నటఁ గూరుచుండెను. "అయ్యా మీకుఁ గుమారుఁడు కలిగినాఁడు సంతోషమే" యని యొక్కఁడైన నాయనతో ననలేదు. అందఱుకూడఁ బ్రతిమలవలెఁ గూరుచుండిరి "నాయనలారా! మాతండ్రిగారు నాకు తిరిగి పుట్టినారు సంతోషమే. మీ రిడనే ప్రొద్దుటినుండియుఁ గూలఁబడి యున్నారు. మీ రీపాటి కిండ్లకుఁ బొండని" రామరాజుగారు పలికిరి. "తొందర లేదు. సాయంకాలమగువఱకుండు"మని వారనిరి. "సరే"యని యాతఁడు లేచి "చీమలకుఁ బిండి వైచి పిల్లలకు రొట్టె లిచ్చి త్వరలోనే వత్తు"నని వీధిలోనికిఁ బోఁబోవుచుండగ "నొక్కగంటవఱకైన మీ రిక్కడనుండి కదలవలదని వారంద ఱేకగ్రీవముగఁ బలికిరి. కనకయ్యసిద్ధాంతి లేచి "పిండిరొట్టెలు నేను వైచి వచ్చెదను. మీ రిట కూరుచుండు" డనిపలికి లేచిన రామరాజుగారిని రెండుచేతులు పట్టుకొని కూరుచుండఁబెట్టి వీధిలోనికిఁ బోయెను. "ఓయబ్బ! నాకీనిర్బంధ మేమయ్యా!" యనుచు రామరాజుగా రటనే కూరుచుండిరి. అయిదయినది- ఆఱయినది. దీపములు పెట్టినారు ఏడుగంటలైనది. "రామరాజుగారూ! ఇఁక బ్రదికినారయ్యా"యని యందఱాయన నభినందించి పంచపక్షిని బనికిమాలిన ముండకొడు కని తిట్టి యెవరియిండ్లకు వారు పోయిరి.

రాత్రి పార్వతమ్మ సుఖముగా నిద్రపోయెను. తెల్లవాఱినపిమ్మటఁ దిరుగఁ గొందఱు బ్రాహ్మణులు రామరాజుగారియింటికి వచ్చిరి. రామరాజుగారు స్నానముచేసి భస్మధారణ మొనర్చుకొని వారినందఱను గౌరవించెను. "రామరాజుగారూ! ఇది మీ బ్రదుకు కాదు. గ్రామమందలియశేషజనుల బ్రదుకని నమ్మవలయును"అని కనకయ్యసిద్ధాంతి పలుకగ "జీమల మాట పశువులమాట చెప్పక పోయితివేల" యని మఱియొకరు రవంత చేర్చిరి. అందఱు

మహానంద మొందుచుండిరి. రామరాజుగారిని జూచుట కింక ననేకులు వచ్చుచున్నారు. వారి కందఱకుఁ, దగినతా వింటిలో లేకుంటచేఁ గాఁబోలు రామరాజుగారు వారి కెదురుగ వీథిలోనికి వచ్చి వారిని గౌరవించి వీథిలోనే నిలువఁబడిరి. రామరాజుగారి నందఱు పదేపదే యభినందించిరి. "ఓయబ్బ! బ్రదికియున్నందు లకు నన్నింతగా నభినందించుచున్నా రేల?- బ్రదికియున్నందుల కెవ్వరినిగూడ నభినందింప నక్కఱలేదు. తెలియలేదు? నన్ను మీ రభి నందింపఁదలఁచుకొన్నయెడల నే నిప్పుడు చె ప్పఁబోవుదానికై యభినందింపుఁడు. అప్పుడై నను వద్దనియే నాకోరిక- ఆసంగతి యేదనగా- అది నా కడుపులోనే పెట్టుకొన్నాను. నేను భద్రాచలములో నుండగా నొకరాత్రి నాకు స్వప్నము. రామదేవుఁడు కనఁబడి నీవు వైశాఖశుద్ధైకాదశినాఁడు నాల్గుగడియలప్రొద్దెక్కున్నప్పుడు తనువును ద్యజించి నాసన్నిధికిఁ జేరెద వని చెప్పెను 'ఓయబ్బ! అంత దూరపువాయిదా వేసినా వేమయ్యా! నీయిష్టాని కడ్డేమున్నదయ్యా! నామట్టుకు నే నిప్పుడు సిద్ధముగా నున్నానని నేను రామదేవుని తోఁ బలికితిని. ఈదినమే యాయేకాదశి. నాల్గుగడియలు కూడఁ గావచ్చినది" అని రామరాజుగారానందపరవశులై పలికిరి. అందఱును దెల్లఁబోయిరి.

ఇంతలోఁ బాలికాపువాఁడొకఁడు గడ్డిమోపు తలపైఁ బెట్టుకొని రామరాజుగారి యింటికి వచ్చుచుండెను- "వీరన్నా! నిన్న సాయంకాలమునఁ దోడుకొని రావలసినమో పిప్పుడు తెచ్చితివా? రాత్రి పశువులకు గడ్డి లేకపోవుటచే నేనెంత కటకటలాడిపోయితినో" యని రామరాజుగారు వానితో ననిరి. "బాబూ! నిన్న సాయంకాలమునఁ దేలు కుట్టినది. అందుచే రాలేకపోయినా"నని వాఁడు పలుకుచు గుమ్మపు మెట్లెక్కుచుండెను. "వంగు వంగు - మోపు పైనఁ దగులును" అని రామరాజుగారు కేక వేయుచునేయున్నారు. ఇంతలో

మోపు వానితలమీఁదినుండి తిరుగఁబడి మెట్లమీఁదనుండి దొరలుచు వీథిలోఁ బడెను. దానిలో రాత్రి యేవేళనో దూరి యటనే నిద్రించి మోపు క్రిందఁబడుటతోడనే బెదఱి పోయిన త్రాఁచుపా మొక్కటి యీవలకు వచ్చి రామరాజుగారిని గాలిపైఁ గఱచెను. రెండుచేతులు పైకెత్తి "రామచంద్రప్రభూ! దయగలిగినదా! దయగలిగినదా!" యని యానందబాష్పపూరితలోచనుఁడై రామరాజుగా రఱచి "సిద్ధాంతీ! వసారాచూరిలో దర్భలు జాగ్రత్తపెట్టినాను. ఈడ కవి తోడుకొనివచ్చి యాతిన్నెమీఁద పరవవయ్యా! నీకుఁ బుణ్యముః కలుగునయ్యా!" యనిపలికి యాతఁడట్లుసేయఁగ దానిపై శయనించి "రామా! రాఘవా! రాజీవలోచనా!" యని స్మరించుకొనుచు మందహాసముతో నస్తమించెను.

(భారతి - మాసపత్రిక - మే, 1924)

'ఆశామృతము'

దామరాజు పుండరీకాక్షుడు గారు

నీవు లేకున్న నిజముగా నిఖిలప్రాణి
కోటి కాధారమే లేదు, కొదువలేని
పూలుకాయలు పిందెలు పూసి కాచి
లతలు లత లల్లుకొనిపోయి జతలుజతలు
కలసి మెలసియు జగమెల్లఁ గలయఁబార
నిత్యకళ్యాణమున సృష్టి నిలిపినావు,
అఖిలప్రాణప్రదంబ! యాశామృతంబ!

కాంతిబింబంబుపై నాశఁ గలువపూవు
కారుమబ్బులందాశఁ జకోరజాతి
దినకరుని జూచునాశఁ బద్మనికులంబు
మోక్షసౌఖ్యంబు లందాశఁబూని నరులు
లోకనాటకమునఁ బాత్రలుగ నటించు
చుందురేగాని నిన్ బాసియుండఁగలరె
అఖిలప్రాణప్రదంబ! యాశామృతంబ!

మాయసంసారజలధి నమాయకునకుఁ
గానికష్టంబులన్ గుందుమానవునకు
ఘోరపాపాటవులఁ జిక్కువానికైన,
విరహతాపాగ్నిచేఁ గాలుప్రియులకైన,
కారుచీకట్లుగ్రమ్ము నాకాశవీథి
మినుకుమినుకున మెరసెడు మింటిచుక్క
రీతి, నభయం బొసంగెదులీలఁ జూపి
ధైర్య మొనగూర్చి నీయమృతంబుఁ జిలుకు
చుందు, వాశామతల్లి, నీయందె జగము
లన్నియు వెలుంగు, నీశక్తి నెన్నఁదరమె
అఖిలప్రాణప్రదంబ! యాశామృతంబ!

మండూకస్తుతి

గిడుగు వేంకట సీతాపతి గారు, బి. ఏ, ఎల్. టి

ఇది ఋగ్వేదమందు ఏడవమండలములో ఉన్న 103 వ సూక్తమునకు అనువాదము. కొందరు బ్రాహ్మణులు చేదస్తంగా చేస్తూ ఉండే సంస్కారం చూచి ఎగతాళిగా వసిష్ఠుడీ సూక్తమును చెప్పి ఉండుననిన్ని, అందులో ఋత్విజులవని కప్పలకు ఆరోపించడమున్ను యవనసారస్వతమందు సైతము పరిహాసార్థముగా ఇటువంటి కావ్యములను రచించిన కవులు (హోమర్) పురాణవీరుల ఘనకార్యములను కప్పలకే ఆరోపించడమున్ను ఇంతగా ఉన్నదనిన్ని మాక్స్‌ముల్లరుగారు "హిందూదేశప్రాచీన సారస్వతచరిత్ర" మనే తమ గ్రంథమందు వ్రాసినారు.

అయితే, ఈ కప్పలతో సంబంధముగల ఆచార మొకటి మనకాలములో కూడా కనబడుతూ ఉన్నది. వానలు ఎగబెట్టినప్పుడు బ్రాహ్మణులు జపాలూ తపాలూ చేస్తూ ఉంటే, శూద్రుల పిల్లలు కప్పను గుడ్డలో వేలగట్టి

అది ఒకకర్రకు తగిలించి ఆకర్ర బుజాన బెట్టి పల్లకి మోచినట్టు మోస్తూ "కప్పా కప్పా నీలాలూ కడవలనిండా వానాల్లూ," అని పాడుతూ వీధుల వెంబడి తిరుగుతూ ఉంటారు.

అప్పుడు ప్రతియింటివారున్ను ఆ కప్ప మీాదను పసుపునీళ్లు పోసి, ఆపిల్లలకు డబ్బో పగానీ ఇస్తూ ఉంటారు. అట్లు చేసినయెడల వానలు పడునన్న నమ్మకము చాలామందికి కలదు.

వ్రతముపూనిన బ్రాహ్మణులవలె
వత్సరము తపముండి కప్పలు
స్తుతులచే పర్జన్యు గొలచిన
వతడు ముదమొందెగా.

ఎండబెట్టిన చర్మమట్టుల
నెండిపోయిన చెరువుపై దివి
నుండి వర్షము పడినవెంటనె
యుల్ల మలరారగా.

చిరుతదూడల నెట్లు గోవులు
చేరి యంబా యనుచు నరచునో
చెరువులోగల కప్పలట్లే
చేరి మెలుగెత్తెగా.

వానకోసము పరితపిస్తూ
వరుగులై యున్నట్టి కప్పల
మేనులకు నభిషేక మయినది
వాన పడినంతగా.

కులుకుపలుకుల కొడుకు తండ్రిని
పలుకరిస్తూ చేరు విధమున
కలయువచ్చెను బెకబెకలతో
కప్ప లొండొంటిగా.

జల్లుకొట్టుచు వాన పడగా
జలకమాడుచు జతలు కట్టుచు
అల్లిబిల్లిగ కప్పలన్ని
అలుముకొను చుండెగా.

చెరువులోగల కప్పలన్నీ
చేరి యొకమారరవగానే
చిరుత దేహము లన్నివిధముల
పెరిగిన ట్లాయెన్.

ఇచ్చతో జడివాన నానిన
మచ్చమచ్చల కప్ప ముదమున
పచ్చకప్పను కలుసుకొని సం
భాషణముచేసెగా.

గురువు చెప్పిన సంతె వింటూ
తిరిగి పలికే శిష్యులట్టుల
చెరువులోగల కప్పలన్నీ
చేరి కడు నరచెగా.

ఆకుపచ్చని దావు గొంతుది
మేకగొంతుది మచ్చలున్నది
భేకముల గల విట్టివెన్నో
ఆకొలనియందుగా.

వివిధరూపము లొప్పియున్నా
పేరుకన్ని కప్పలాగతి
వివిధకంఠము లొక్క స్తుతిలో
కవలు కొనుచుండెగా.

ధరణిసుర లతి రాత్ర సోమము
జరుపుకొనుటకు పూర్ణ జలమగు
చెరువుచుట్టూ చేరి సంభా
షించుకొన్నల్లే.

వానకాలము వచ్చె నేడని
వలయమ్ముల చేరి చెరువున
వానఁ దడిసిన కప్పలారా
పాట పాడండీ.

ధరణిసురులగు సోమయాజులు
స్తవము లొప్పగ జేసి సాంవ
త్సరికయాగము జరుపుచుందురు
సరిగ నేటేటా.

కమలి యెండకు ఋత్విజులవలె
కలుగువెల్వడి వచ్చె బయటికి
చెమటపట్టిన కప్పలన్ని
చినుకు పడినంతన్.

క్రతువులను ప్రతియేట మనుజులు
క్రమముగా పాలింతు రాయా
ఋతువులందున దేవకృతమగు
వ్రతము చెడకుండన్.

తప్తమగు కప్పలకు విడుదల
ప్రాప్తమైనది వ్రతము ఫలముగ
తృప్తుడగు పర్జన్యుదయచే
వృష్టియొనగూడన్.

ఆకుపచ్చని దాన్రగొంతుది
మేకగొంతుది మచ్చలున్నది
మాకు ధనముల నిచ్చి ప్రోన్నత
మమ్ము నెల్లపుడున్.

భేకములకృపచేత నిప్పుడు
వృద్ధిపొందుత పాడిపంటలు
భేకముల కృపచేత నాయువు
మాకు వర్ధిలుతన్.

బూరా

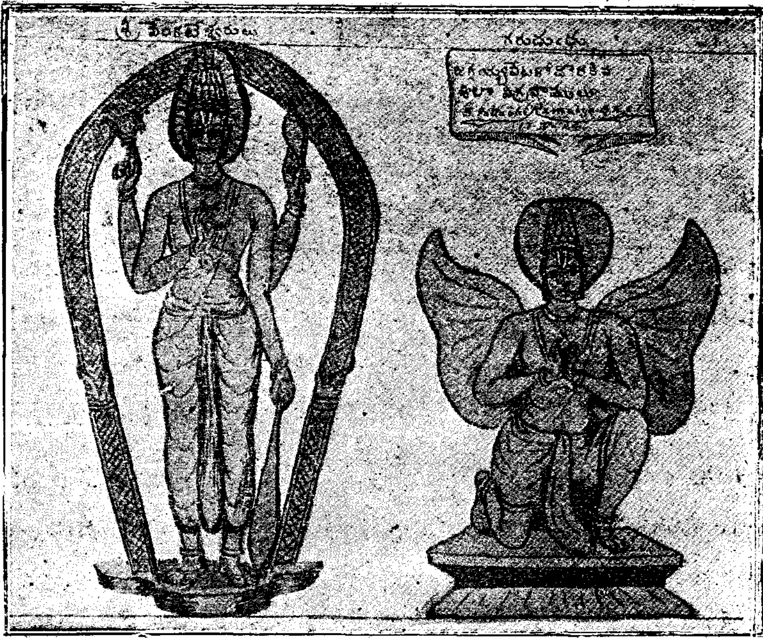
అడవి బాపిరాజుగారు, బి. ఏ.

అమ్మా - ఆపిల్లంగోరొంకటే
నాకిమ్మా - నీమెళ్లో ముత్తాలే.

తల్లీ - బూరాను నోట
మెల్లా - మెల్లాగఊది
పిచికీ - పిల్లాలుపలుకు
చల్లాని - పాటబాడ్త— అమ్మా.

నాకిస్తే - వేళ్లాను బట్టి
వవ్వా - కళ్లాను తిప్పి
తువ్వాయి - ఆవుచూచి
అంబాను - అరవులాడ్త— అమ్మా.

నీవమ్మా - బావికిపోతే
చెల్లీ - ఉయ్యాలచేరి
లాలి - లాలంచూను
జోలా - పాటాలు పాడ్త. అమ్మా.

జగ్గయ్యపేటలో దొరకిన శిలావిగ్రహములు

భ. పట్టాభిరామయ్య, బి. ఏ., ఎల్. టి,

విశాఖపట్టణంజిల్లా, అనకాపల్లి తాలూకాలో నున్న జగ్గయ్యపేట అనుగ్రామములో రక్తాక్షినామ సంవత్సరాది కడచిన యేడవదినమందు నొక పొలములో రెండు శిలావిగ్రహములు దొరకినవి. ఆపొలము నందొక మూలలో దిబ్బయుండెను. ఇల్లుకట్టుకొనుటకై యొక్కడు మన్ను కావలెనని యడుగగా నాపొలముగల రయితు దిబ్బను త్రవ్వితీసుకొనుట కానతిచ్చెను. వాఁడు మూఁడడుగులు త్రవ్వగా ఖంగుమనుశబ్దము వినిపించెను. ద్రవ్యప్రాప్తియున్నదేమో యని యూసఁగొని అప్పుడు త్రవ్వక రాత్రి త్రవ్వందొడంగెను. అప్పుడు "మనుష్యుల సంపర్కముగలుగుచున్నదిరా" యను పలుకులు వినిపించెనట. మెఱుము మెఱసెను. బహుసుందరమై శంఖచక్రగదాధారియైన విష్ణువు విగ్రహముకన్పడెను. కొంతసేపటికి గరుడ విగ్రహముసైతము బయలుపడెను. ఇవి నల్లసానరాతితోఁ జేయఁబడియున్నవి. ఏమియు నొచ్చెములేక యతిసుందరములుగా నున్నవి. వెంటనే యాగ్రామమందలి పెద్దలకు వేంకటేశ్వరులు స్వప్నమునం గన్పడి, యుద్భవించిన మూర్తి తాననియు, ఇంకను త్రవ్వినచో నితర విగ్రహములును ఒకకొలను కనుపడుననియు చెప్పి యచ్చటనే యొక కోవెలగట్టుడని నియమించెనట. అందులకుఁ గావలసిన ద్రవ్యము తానే తెచ్చుకొందుననియు, లోకమునకుఁ దానుద్భవించినవార్త గ్రామస్థులు ప్రచురపరచినఁ జాలుననియు సెలవిచ్చెనట. ఆపల్లెవారు వెంటనే యొక కోవెల మట్టిగోడలతోఁ గట్టి దానియం దీవిగ్రహములను విభవముతో శ్రీరామనవమినాఁడుంచిరి. ముఁగుచుండు గుంపుచేతను, లోపల చీకటిగానుండుటచేతను ఛాయాపటముతీయుట దుస్తరమయ్యెను. కావున నావిగ్రహముల చిత్తరువులిఖియించి ప్రకటనకై పంపితిని. వేంకటేశ్వరుల విగ్రహము రమారమి మూఁడడుగులు యెత్తుండును. గరుడవిగ్రహము $2\frac{1}{2}$ అడుగున్నను, పీఠము యెత్తు మరియొక దానికంటె నెక్కువ. శిథిలములుగాకుండుటం జేసి తురుష్కులచేఁ బాడుచేయఁబడిన కోవెలకు సంబంధించినవిగాఁ గన్పడవు.

డాక్టరు జేమ్సు కజిన్సు గారు

వి. ఎన్. శర్మగారు, బి. ఏ., బి. టి.

కజిన్సుపండితులు ఐర్లండుదేశస్థులు. ఐరిషుజాతిని దాస్యమునుంచి రక్షించి స్వాతంత్ర్యదేవతానిలయముగ చేయుటకు బాల్యమునుండియు వీరు చేసినసేవ వర్ణింప నలవికాదు. దాస్యవ్యామోహమున బడిపోవుచున్న ప్రజల గాఢనిద్రలోనుండి మేల్కొలిపి, స్వాతంత్ర్యసేవానిరతులుగ చేయుటకు వీరు వ్రాసిన జాతీయగీతములకు పద్యములకు లెక్కయే లేదు. ఆకాలపు ఐరిషుప్రభుత్వమునకు కంటకప్రాయుడై యుండెనని చెప్పిన, వారి మాతృదేశసేవాధురంధరత్వము వెల్లడికాగలదు. ఆదేశపు జాతీయనాయకులలో వీరగ్రగణ్యులని పేరొందియున్నారు.

ఒక్కతనదేశసేవతో తృప్తిపడియూరకుండలేదు. భారతదేశమును గురించి ఆయన యెంతయు వినియుండిరి. అచ్చటిమతకర్తలను సతతము స్మరించుచుండెడివారు. అట్టిమహాదేశమునసైతము తనశక్తినంతయు వినియోగించి సేవ చేయవలయునని బద్ధకంకణులై తగిన అవకాశమునకై యెదురుచూచుచుండిరి. ఇంతలో అనిబిసెంటుగారు ఆదేశమును సందర్శించుట తటస్థించినది. కజిన్సుగారీమెను గురించి యెంతయు వినియున్నారు. ఈమెసమాజమున సభ్యులై, ప్రాగ్దేశమతములను గురించి చాలవరకుచదివి యున్నారు. అనిబిసెంటుగారిని దర్శించి తనయాశయముల నివేదించినారు. ఆసమయమునసే ఆమె మదనపల్లిలో గురుకులము నొకదానిని నిర్మింప ప్రయత్నములు సలుపుచు, సామర్థ్యులగు ఆచార్యుల సంపాదించుటకు ముందే కజిన్సుగారినిగురించి వినియుండిరికావున తమవిద్యాలయమునకు కజిన్సుగారే తగినవారని తీర్మానించి వారిని మదనపల్లికి ఆహ్వానించిరి. అపుడు కజిన్సుగారికి కలిగిన సంతోషము వర్ణింపనలవికాదు. తత్క్షణమే తనమాతృదేశమును బంధుమిత్రాదులను ప్రజలను వీడి ఆమెవెంటనే ఇచ్చటికి బయలుదేరి వచ్చిరి.

మదనపల్లికళాశాల కాచార్యులుగ నుండి కజిన్సుగారు భారతోదయమునకు చేసినసేవ వ్రాయుట అనవసరము. కలాశాలప్రఖ్యాతి భారతదేశమున కంతకును దెలియునుగదా! అచ్చట భారతదేశస్వాతంత్ర్యమునకుగాను బాలురకు గరుపబడు విద్యావిధానమును మనదేశీయులే కాక, ప్రభుత్వమువారుసైతము తమవిద్యాలయములలో ప్రవేశపెట్టుచున్నారని వ్రాయుట అనవసరము. మదనపల్లి గొప్పయాత్రాస్థల మైనది. దానిని గాంచని విద్యావేత్తలే లేరని చెప్పినయెుకగొప్ప కాదు. కజిన్సుగారిసంగతిని జపానువారేరీతిగనో దెలిసికొనిరి. అచ్చట జాత్యుద్ధరణమునకు గొప్పవిశ్వవిద్యాలయమును ప్రజలునెలకొల్పియుండిరి. అచ్చటికి వచ్చి కొంతకాల ముండి తమసేవావ్రతమునకు కేలూతనేయ విశ్వవిద్యాలయము వారువేడిరి. కజిన్సుగారొక్కసంవత్సరముమాత్ర మక్కడ నుండిరి. అచ్చట ప్రజలలో జాత్యుదయమునకుగాను చేసినసేవ చెప్పనలవికాదు. తదనంతరము చీనా, సయాము, బర్మా, మొదలగు దేశములను సందర్శించి అచ్చటి పరిస్థితులను గాంచి వచ్చిరి.

ప్రాగ్దేశములు గాఢనిదురనుండి మేలుకొనుచున్నవనియు త్వరలో నవి తమపూర్వగౌరవప్రతిష్ఠల నిలుపుకొని ప్రపంచము కంతటికిని గురుప్రాయములుగాగలవని కజిన్సుగారు తమసంచారములవలన గ్రహించిరి. ఈకార్యము నెరవేరుటకు ప్రాగ్దేశసమ్మేళనమవసరమనియు, యీమహోద్యమమునునడపుటకు ముందంజవేయువారే పుణ్యవంతులనియు వారిఅభిప్రాయము. ఈమహాకార్యనిర్వహణమునకుగాను అడయారు క్షేత్రమున గొప్పవిద్యాలయము నొకదాని నిపుడు స్థాపించి, దాని కాచార్యులై యున్నారు. ప్రాగ్దేశసారస్వతముల గ్రహించుటకు అన్నిజాతులవారిని అన్నిదేశములవారిని ఆహ్వానించుచున్నారు. అంతటితో తృప్తిపొందలేదు. విరామకాలమున ఎచ్చటికివెళ్లినను, ఎవరిని గాంచినను,

యీవిషయస్మరణము తప్ప మరేమియు మనము గాంచ జాలము. ఈమహాకార్యము నన్ని దేశములలో చూచుట కుగాను,వారనుదినము వ్రాయు గ్రంథములకుపరిమితిలేదు.

కజిన్సుగారిప్రయత్నముల కన్నిటికిని కేలూతని చ్చుచున్న వారిసతీతిలకమును గురించి యిచ్చట ప్రస్తా పించక విడుచుటకు వీలులేదు. భారతదేశసేవావ్రతమున నామెకు పెట్టినదే పేరు. భారతమహిళలను విద్యావతు లనుగచేసి, వారినిసైతము భారతాభ్యుదయ సేవావ్రత లుగ చేయుట కామె యనుదినము చేయుచున్న ప్రయత్నము లనంతములు.

కజిన్సుదంపతులు పుణ్యమూర్తులు. భగవానుడు వారి కాయురారోగ్యముల ప్రసాదించి వారిమహోద్య మములు నిర్విఘ్నముగ కొనసాగుటకు అన్నివిధముల తోడ్పడు గాత !

గుబ్బి శ్రీ చెన్నబసవేశ్వర కృపాపరిపోషిత నాటకసమాజము

మైసూరు

ఈ సమాజము తొలుత 1884 వ సం॥న శ్రీ చందన్నగారిచే నెలకొల్పఁబడి నది. ఇటీవల నాతేడేండ్ల క్రిందట ప్రస్తుతము ప్రొప్రయిటరుగా నున్న శ్రీ జి. హెచ్. వీరన్న గారి యాధిపత్యముక్రిందికివచ్చి మిగుల నభి వృద్ధినిగాంచినది. ఈసమాజమువారు నాలుగు నెలల క్రిందట చెన్నపురికి వచ్చి నిన్న మొన్నటిదాఁక పెక్కునాటకములను కన్న డమునఁ బ్రదర్శించిరి. వీరి పాత్రప్రవేశరంగా లంకారాదులు మెచ్చఁదగినవి. వీరిచేఁ బ్రద ర్శింపఁబడిన నాటకములలోనెల్ల 'కబీరుదాసు' ప్రశస్త మయినది. అందును కబీరుపాత్రము ప్రశస్తతమ మయినది. ఈ పాత్రమును శ్రీ సి. బి. మల్లప్పగారు ధరింతురు. (వీరిచిత్ర మిందుఁ గలదు.) రంగప్రదేశమున నీనటశిఖా మణిని గాంచినంతనే ప్రేక్షకుల శరీరములు పులకితము లగు నను టయందించుకయు నతి శయోక్తి లేదు. తమ సమాజమునందలి నట కులను సుశిక్షితులను గావించి పేరుగాంచిన శ్రీ వీరన్నగారెంతయుఁ బ్రశంసార్హులు. కబీరుచిత్రముయొక్క బ్లాకును ప్రకటనార్థము శ్రీ వీరన్నగారు దయతో నొసంగిరి.

పు ౨౮

బాజుబహాదూరు మందిరము — మాండూ

౧౮ వ శతాబ్దము రెండవభాగము రంగులు కాగితముపై

రాణీ రూపమతి

బజబహాదరు మాళవదేశమును బాలించిన రాజులలోఁ గడపటివాఁడు; మిగులఁ బరాక్రమశాలియగు మహమ్మదీయ యువకుఁడు; సుందరాంగుఁడు; సంగీత ప్రియుఁడును. అతఁ డనుచరులనుగూడి నర్మదయొక్క దక్షిణతీరమునందలి వనమున వేఁటాడఁబోయెను. ఆయరణ్యమునఁగల మృగములఁ దఱిమితఱిమి చంపుచు బజబహాదరు చాలదూరము పోయెను. అనుచరులు వెనుకఁజిక్కిరి. పోవఁబోవఁ బరిసరాటవీప్రదేశమునుండి యొక మనోహరగాన మాతనివీనులకు విందుగొలిపెను. దాని జాడనుబట్టి పోయి యతఁడు శృంగారపురాశి యోయన నొప్పారియున్న యొకసుందరాంగిని, వృక్షచ్ఛాయను గూర్చుండి గానముచేయుచున్న దానిని గనియెను. మృగములు పక్షులు సైతము గుంపులుగూడి శరీరములు మఱచి యాగానామృతమును గ్రోలుచుండినవి. ఈలావణ్యవతియే కథానాయికయగు రూపమతి. ఈమె రాజపుత్రకన్యక. విదుషీమణి. కవయిత్రి. ఆచక్కనిచుక్క చెట్టునీడను సుఖాసీనయై తనమనోహరకంఠస్వరమును చేత మీటుచున్న సితారుయొక్క స్వరముతోఁ గూర్చి యింపుగఁ బాడుచుండెను. వక్రవినీలకుంతలావృతమగు నాసుందరాంగిముఖము మేఘమండలమునుండి వెలువడిన యర్ధచంద్రుని బోలియుండెను. ఆమెకన్నుల యందము, దంతములసౌరు, నాసికవాసి, వేయేల — ఆపాదకేశాంతముగల యాయంగనామణిసౌందర్యము వర్ణనాతీతము. ఒంటరిపాటున నున్న యిట్టియొప్పులకుప్పను గాంచిన జితేంద్రియుఁడైన మోహపాశబద్ధుఁడుగాకుండునే?

బజబహాదరు రూపమతిచక్కఁదనమును గని మోహితుఁడయ్యెను. ఆమధురగానామృతమును దనివిదీరఁ గ్రోలుచు నాతఁడు కొంతసేపాకయోర నిలుచుండి తుద కామెయెదుటికిఁ బోయెను. తనయభీష్టము నామెకుఁదెలిపెను. తనకుఁ బట్టపురాణి గాఁగోరెను. రాజపుత్రయువతి తనకులాభిమానమును గోలుపోయి యన్యునిచేతి కంతసులభముగఁ జిక్కునా? అతఁడెంత వేఁడినను సమ్మతింపదయ్యెను. తుదకాతని మితిమీఱిన మోహమును గాంచి "నర్మదానది మండూదుర్గమునఁ బ్రవహించునపుడు నేను నీకు రాణివాసము నయ్యెద. లేకున్నఁ గాఁజాల" ననెను.

ఈకార్యము సాధ్యమా! అత్యున్నతప్రదేశముననున్న మండూదుర్గ మెక్కడ? నర్మద యందుఁ బ్రవహించుటెక్కడ? కామాంధుఁడైనబజబహదురు సాధ్యాసాధ్యవివేకశూన్యుఁడు. తనయాజ్ఞచే నర్మద పర్వతము మీఁదికయినను బ్రవహింపవలయునని యాతఁడు నిశ్చయించుకొనెను. తన యనుచరులను జేర్చెను. 'నర్మదానదిని మండూనగరమునఁ బ్రవహింపఁజేయుఁ" డని యాజ్ఞాపించెను. వార లాప్రయత్నములను సాగించుచుండిరి.

బజబహాదరుసాహసమునకు వెఱచి నర్మద యాతనికి బ్రత్యక్షమయ్యెను. "రాజా! ఈ ప్రయత్నమును మానుము. నీవు ప్రేమించినరూపమతి నీకు లభించుఁగాక! నీరాజధానికిఁబొమ్ము. అందుఁ బిచులవృక్షముగల పవిత్రస్థానమునఁ ద్రవ్వింపుము. ఆప్రదేశమున నీటిబుగ్గ వెలువడును. అచ్చట నొకకొలను గట్టింపుము. నాయంశ మందు వెలసియుండును. ఆపుష్కరిణి పవిత్రమై రేవాకుండ మనుపేర ప్రఖ్యాతి గాంచెడిని. ఆకొలనిదరి నొకరమణీయహర్మ్యము నిర్మించి యందు నీ ప్రియురాలిని గూడి సుఖింపు"మని పలికెను.

బజబహాదరు కృతార్థుఁడయ్యెను. నర్మద యాజ్ఞ తెలుఁగునఁ దనరాజధానియందుఁ బిచులవృక్షముగల ప్రదేశమునఁ ద్రవ్వింప నొక బుగ్గ బయలువెడలెను. అచట నతఁడొకకొలను గట్టించెను. దానితీరమున సౌధమును గట్టించి యందుఁ గృతకహ్రదమును నిర్మింపఁజేసెను. రేవాకుండమునుండి యాహ్రదమునకుఁ గాలువఁ ద్రవ్వించెను.

ఆకాలమున నర్మదాతీరమున నున్నధర్మపురమును "తాకూ" రనురాజపుత్రవీరుఁడు పాలించుచుండెను. మనరూపమతి యాతనిపుత్రి. బజబహాదరురూపమతులవృత్తాంత మాతనికిఁ దెలిసెను. కడుఁ గుపితుఁడయ్యెను. విషముఁ ద్రావి మరణింపఁ దన ప్రియపుత్రి కాజ్ఞాపించెను. ఆమెశవమును దహించి భస్మమును నర్మదాజలములయందుఁ బోయింప నిశ్చయించెను. రూపమతికిఁ దండ్రియాజ్ఞ మీఱరానిదయ్యెను. బజబహాదరును బ్రేమించినదయ్యును విషమును ద్రావి మృతిఁ జెందుట కామె యంగీకరించెను. రాజపుత్రకన్యల కభిమానముకన్నఁ బ్రియ మెుందుకలదే? తండ్రి యిచ్చిన విషపాత్రము నామె గైకొనెను. నర్మదానదీతీరమును జేరెను. ఒక్కమారు నర్మదాప్రవాహముపై దృష్టి సారించెను.

తరంగాకులమైన యానిర్మలప్రవాహమును గాంచినంతనే రూపమతిమనస్సు కలఁతఁ జెందెను. కన్యాత్వమున నే మృతిఁ జెందవలసినందులకై యామెయించుక చింతించెను. కొంతతడవున కూఱడిల్లి మనసు గట్టిచేసి యభిమానమువంక బుద్ధిని మరల్చి విషపూరితపాత్రము నోష్ఠపుటముఁ జేర్చెను. అప్పు డామె కేదియో శబ్దము వినవచ్చెను. దానివంక కొకమాఱు చూచెను. దూరమున నొకయువకుఁ డశ్వముపై వచ్చుచుండెను. అతఁడు మెఱపు మెఱసినట్టు లుత్తరక్షణమున నే యామెముందఱ నిలువఁబడెను. ఆతఁడే బజబహాదరు. అతఁ డామె చేత నున్న విషపాత్రమును లాగి పారవైచి యామెను గుఱ్ఱముపై నెక్కించుకొని మండూనగరమును జేరెను. పిదపనతిపైభవముతో రూపమతిని బెండ్లాడెను. రూపమతి మాళవదేశపు రాణియయ్యెను. ఆదంపతు లొండొరులను బ్రేమించుచునంతభోగములననుభవించుచుండిరి.

ఇప్పుడు రూపమతిభవనము గల కొండ ప్రబలారణ్యమున మఱుఁగుపడియెను. సౌధమునఁ జిన్నతుప్పలును గసవును దట్టముగా మొలచి పాడువడియున్నది. భవనమునకు వెనుకవైపున రూపమతి సహగమనము గావించిన ప్రఖ్యాతస్థలము కలదు. కాని యాస్థలమును నిర్దేశింపఁదగినచిహ్నము లేవియు నిప్పుడుగానరావు. ఆమందిరములు అంధకారబంధురములై మానవసంచారాయోగ్యములై నిశ్శబ్దముగా నున్నవి. దశాపరిణామ మిట్టిదే. గ. సు.

సాభిప్రాయవిశేషములు

భగవదనుగ్రహమువలనసత్యాగ్రహదీక్షాపరాయణులైన గాంధీమహాత్మునకు స్వస్థత కలిగినది. జుహూ పుణ్యమును గాంచినది. సర్ మురార్జీభవనము పవిత్రమైనది. యూరపియన్ భోజనశాలకై నిర్మింపబడిన దివ్యమందిరము మహద్భాగ్యమును గాంచినది. శాంతమూర్తియైన మహాత్మునకాశ్రయమైన ఈదివ్యభవనమునకు ముందేమి అదృష్టము పట్టగలదో జ్యోతిషము చెప్పుట సాధ్యము కాదు. మహాత్మునకు శస్త్రచికిత్స చేసి ప్రాణసంరక్షణ చేసిన కర్నల్ మేడక్కు గారికి జ్ఞాపకచిహ్నముగా నేర్పడనచ్చును. సత్యాగ్రహవ్రతునకు ఆశ్రయమైన ఈపవిత్ర భవనము సత్యాగ్రహ ఆశ్రమముగ నేర్పడవచ్చును. గతించిన రెండుమాసములందును వేలకొలది దేశభక్తులపాదధూళిచే పవిత్రమైన జుహూ గ్రామము మురార్జీభవనము భావికాలమునందు పుణ్యక్షేత్రముగ వెలయుట సహజము.

* * * *

గాంధీ మహాత్మునకును, స్వరాజ్యపక్షనాయకులైన మోతీలాల్ నెహ్రూగారికిని జరిగిన రాయబారములు అతిగుహ్యములుగ నున్నవి. నెహ్రూగారీవిషయమై బొంబయియందుగంభీరోపన్యాసములనుచేసినను సారాంశము గుహ్యముగ నున్నది. గాంధిపక్షమునకును, స్వరాజ్యపక్షమునకును, డిల్లీ కాంగ్రెసునందును, కాకినాడ కాంగ్రెసునందును జేసిన తీర్మానము తాత్కాలికముగ విభేదముల నాపి సంయోగమును గలుగజేసినది. ఆసంయోగము స్వరాజ్యపక్షమునకు కొంతకు కొంత బలవిజయములను సమకూర్చినది. స్వరాజ్యపక్షము రాష్ట్రీయశాసనసభలయందును, సామ్రాజ్యశాసనసభయందును రణభేరిని మ్రోగింపగలిగినను ప్రతిష్టంభనము గలుగజేసి విజయమును బడయలేదు. నిరంకుశవిధానము నిరసనమును బడసినను యథేచ్ఛగా విహరించుచున్నది. గాంధీమహాత్ము డుపక్రమించిన యసహాయోద్యమమునకును, స్వరాజ్యపక్షముపక్రమించిన ప్రతిష్టంభనవిధానమునకును, సంబంధించిన సంబంధబాంధవ్యములు దుర్గ్రాహ్యములుగ నున్నవి. శాసనసభాప్రవేశమే అసహాయోగమునకు ప్రతికూలమని గాంధీపక్షావలంబనులు వాదించుచున్నను స్వరాజ్యపక్షావలంబనులు శాసనసభలయందు సయితము అసహాయోగము సాధ్యమని ప్రతిఘటించుచుండిరి.

* * * *

గతించిన మూడు మాసములయందును శాసనసభలయందుస్వరాజ్యపక్షమువారు విచిత్రకార్యములను చేసి సంభ్రమమును గలుగజేసిరి. మధ్య వంగరాష్ట్రముల శాసనసభలయందుస్వరాజ్య పక్షమువారు చూపిన ప్రతిఘటనసామర్థ్యము ప్రజలకానందము గలుగజేసినది. ప్రభుత్వపరాజయములు దిగంతములయందుమారుమ్రోగినవి లండనుటైమ్సు మొదలగుపత్రికలుగర్జించినవి. ఆంగ్లో-హైందవపత్రికలు బెదరించినవి. కర్కశవాదులు దండనోపాయమును బోధించిరి. లేబరు పక్షనాయకులు తియ్యనిమాటలను జెప్పుచు ముప్పును తప్పించు

కొనిరి. నిరంకుశవిధానము యథేచ్ఛగా సాగుచున్నది. స్వరాజ్యపక్షము ముందేమి చేయవలెనో నిర్ణయించుట దుస్తరముగ నున్నది. బొంబాయియందు గూడిన సమావేశమునందు కార్యవిధానపు నిర్ణయము కుదురలేదు. స్వరాజ్యపక్షమువారికిని, స్వతంత్ర పక్షము వారికిని ప్రారంభమున గలిగిన యేర్పాటులు శిథిలమగుచున్న విధమును నిత్య వ్యవహారములు విశదము చేయుచున్నవి. నెహ్రూగారు నియోగిగారికి చేసిన హెచ్చరికయందీ యంశము విశదమగుచున్నది. మే, జూన్ నెలలయందు సిమ్లా కొండలలో గూడనున్న శాసనసభాసమావేశమునందు రెండుపక్షములవారికి గల సంయోగ పటుత్వము వెల్లడి కాగలదు. స్వరాజ్య పక్షము వారి ప్రతిష్టంభనసామర్థ్యమును శీఘ్ర కాలముననే విశదము కాగలదు. ఈవిషమ పరిస్థితులందు చతురుడైన నెహ్రూగారు గాంధీ మహాత్ముని యాశీర్వాదమును బడయగోరుట సహజము. ముఖ్యనాయకుడైన దేశబంధు చిత్తరంజనదాసుగారు రస్వస్థతవలన జుహూ సమావేశమునకు పోజాలకుండుట విచారకరము.

* * * *

గాంధీమహాత్ముడు స్వరాజ్యపక్షమువారు శాసనసభలయం దవలంబించుచున్న ప్రతిష్టంభనవిధానమునకు సమ్మతించుట లేదని వదంతులు తెలుపుచున్నవి. ప్రతిష్టంభనము అహింసాధర్మమునకు ప్రతికూలమనియును స్వరాజ్య పక్షమువారికి యథోచితసహకారమార్గమె శరణ్యమనియును మహాత్ముడు తెలిపినటులు వార్తలు వ్యాపించినవి. శాసనసభలయందు స్వరాజ్యపక్షమువారు నిర్మాణకార్యవిధానమునకు సహకారయోగము నవలంబించుటకు బూనుకొనినపుడు వారికిని స్వతంత్రమితవాద పక్షములవారికిని విశేషమైన భేదముండదు. దేశమునం దంతటను స్వరాజ్యపక్షపు ప్రతిభ పోవుట సహజము. స్వరాజ్యపక్షమునకు కాంగ్రెసునందును, శాసనసభలయందును కొంత వ్యక్తిత్వమేర్పడినది. ఆ వ్యక్తిత్వమును గోల్పోవుటకు దాసు, నెహ్రూ గార్లును, వారి యనుచరులును నంగీకరింపజాలరు. ఈ సందర్భములయందు గాంధీ మహాత్మునికార్యభారము దుర్భరముగ నున్నది. ధర్మజ్ఞుడైన గాంధీమహాత్ముడు తన యభిప్రాయము నచిరకాలముననే ప్రచురింపదలచియున్నాడని జుహూవార్తలు తెలుపుచున్నవి. మహాత్మునియభిప్రాయములు దేశమునందు సంరంభమును వ్యాపింపజేయుటకు గాక శాంతిని వ్యాపింపజేయుటకు దోడ్పడునని నమ్ముచున్నాము. మహాత్ముడు మెయినెల నడుమను సత్యాగ్రహాశ్రమమును చేరగలడను శుభవార్త ప్రజాహృదయము లందు భక్త్యుత్సాహముల నుదయింపజేసి కార్యపరాయణులను జేయు నని నమ్ముచున్నాము.

* * * *

ఇప్పుడు దేశమునందుగల రాజకీయ పక్షములు నామరూపములు గలిగియున్నను దుర్బలములై నిరుపయోగములుగ నున్నవి. మితవాదపక్షమువారు పరువుప్రతిష్ఠలను గోలుపోయినను తీర్మానములను జేసి సంతసించుచున్నారు. స్వతంత్రపక్షమువారు బలసామర్థ్యములు లేక నామరూపములను మాత్రము గలిగియున్నారు స్వరాజ్యపక్షమువారు బలసామర్థ్యములను గలిగియుండియును నిరంకుశవిధానమును ప్రతిఘటించుటకు తగినశక్తిని

గలిగియుండ కున్నారు. కన్వెన్షను పక్షనాయకురాలు బిసెంటమ్మగారు స్వరాజ్యటంటమ్ములను దేశమునందంతటను నాడంబరముగను మ్రోగించుచున్నను బలమునుగాని, ప్రతిపత్తినిగాని లేక స్వోత్కర్షను జాటుకొనుచున్నది. స్వరాజ్యసంపాదనమునకు కాంగ్రెసు పక్షమునకు మాత్రమె బలమును ప్రతిపత్తియును గలదు. ఆబలము సర్వతోముఖముగ బయలుదేరి విజయమును బడయుటకు దగిన ప్రజాబలము దేశమునందంతట సువ్యక్తమగుటకు విశాలమైన యంగనిర్మాణములు గావలసియున్నవి. గాంధిమహాత్ముడు రెండేండ్లు శ్రీకృష్ణ జన్మస్థానమునందు తపస్సుచేసిన తరువాతను సయితే మీనందేశమునే ప్రకటించుచున్నారు. దేశమోక్షమునకు నిర్మాణకార్యవిధానమే శరణ్యమని కార్యజ్ఞులు గ్రహించియును నాచరణమునందు నిర్లక్ష్యమును జూపుచున్నారు. కాకినాడకాంగ్రెసు ముగిసి నాలుగు మాసములు గతించినవి. దేశమునందు నిర్మాణవిధాన మెంతవరకు సాగినదియును యోచించునపుడు పరమాశాపరాయణుల హృదయములందు సయితము నిరాశజనించుట సహజము. ఆంధ్ర ద్రవిడకర్నాటక ఘూర్జరరాష్ట్రములం దీవిషయము కొంతవినబడుచున్నది. వంగ బిహారు సంయుక్తపంజాబు మధ్యరాష్ట్రములు మొదలగురాష్ట్రములం దీవిషయస్మరణమె వినబడుటలేదు. ఆరాష్ట్రములందు ప్రజానాయకులదృష్టి యుద్రేకపూరితములైన విషయావలోకమున లగ్నమగుచున్నది. శాసనసభలు అకాలీజట్టులు ప్రజానాయకులదృష్టి నాకర్షించుచున్న విధముగ కాంగ్రెసుసంఘములు స్వరాజ్యనిధి ఖద్దరు ప్రజానాయకుల దృష్టి నాకర్షించుటలేదు. గాంధిమహాత్ముని కుద్రేకమున కేర్పడిన విషయములందు విశ్వాసము లేకపోయినను ప్రజానాయకులహృదయముల నాకర్షించినవిషయములను ప్రతిషేధించుటకు సంశయభావము గలుగవచ్చును. నిర్మాణవిధానమునందు దృష్టిని నిలిపినరాష్ట్రములందు సయితె మభివృద్ధి సంతృప్తికరము గాదు.

* * * *

ఆంధ్రరాష్ట్రమునందు గాంధిపూజానిధికి రెండు మాసముల నిరంతరపరిశ్రమానంతరము రూ 25,000 చందాలును రూ 11,000 వసూళ్లును సమకూడుట సంతృప్తికరము గాదు. ఈ యభివృద్ధి ననుసరించిన రూ 1,00,000 వసూలగుట కెంతకాలము గావలయునో యూహింపజాలము. కాంగ్రెసు సభ్యులసంఖ్యయును స్వల్పముగ నున్నది. ఖద్దరు నిర్మాణమును వ్యాపనమును చురుకుగ జరుగుటలేదు కారణము కార్యశూరులు చాలినంతమంది దేశమునందు లేకుండుటయె యని దేశపరిస్థితులు విశదము చేయుచున్నవి. ప్రతి జిల్లాయందును పదుగురైనను కార్యపరాయణు లుండిన గాని నిర్మాణకార్యవిధానము వ్యాపకమును బొందజాలదు. విద్యావంతుల దృష్టి తిరిగి పత్రికలమీదను రాజ్యాంగసిద్ధాంతములమీదను లగ్నమగుచున్నపుడు ప్రజలదృష్టియును ఆమార్గముననె ప్రసరించుచుండును. ద్రవిడదేశమునందైనను తంజావూరు మిరాసిదారుల సంరంభము వైకము సత్యాగ్రహము ప్రజానాయకుల దృష్టి నాకర్షించిన విధమున నిర్మాణవిధానమాకర్షింప జాలకున్నది. శ్రీయుత రాజగోపాలాచార్యులుగారు ఖద్దరు సూత్రములను వ్యాఖ్యానములను నెన్ని వ్రాసినను ప్రజా

నాయకులదృష్టి ఉద్రేకపూరితమైనవిషయము లందు లగ్నమగుచున్నటులు ఖద్దరునందు లగ్నమగుటలేదు. ప్రజలదృష్టియును నాయకులదృష్టియును నేకకాలమునం దనేకవిషయములందు లగ్నమగుటయును సాధ్యముగాదు.

* * * *

ప్రజాస్వాతంత్ర్య సంరక్షణమున కేర్పడిన వివిధవిషయములును పరోక్షముగను విజయమునకు సాధనంబులైనను స్వరాజ్యవిజయము ప్రజలసంయోగాచరణముననె సాధ్యము గాగలదు. ఈసత్యార్థమునె గాంధిమహాత్ముడు నిరంతరము ప్రతిపాదించుచున్నను ప్రజానాయకులచిత్తములందు స్థిరమైన వాసమును గ్రైకొనలేదు. గాంధిమహాత్ము డొకటిరెండువారములలో స్వరాజ్యపక్షవిషయమునను నిర్మాణకార్యవిధాన విషయమునను కాంగ్రెసు వ్యవహారముల విషయమునను వారి యభిప్రాయములను ప్రకటింపనున్నారను వదంతులు వ్యాపించినవి. ఈప్రకటనమును గాంధిమహాత్ము డఖిలభారత జాతీయోపసంఘసమావేశానంతరము సహజముగను జేయవచ్చును. ఈసమావేశము జూను మొదటి వారమునందు సత్యాగ్రహాశ్రమమునందు జరుగు నని తెలియుచున్నది. ప్రజలు మహాత్ముని యాదేశములకై నిరీక్షించుచుండక మహాత్ముడు విధించినధర్మమును నిర్వహించుటకు పాటుపడుట ప్రయోజనకరము.

* * * *

గాంధి పూజానిధిని వెంటనే సమకూర్పవలసినభారమాంధ్రులమీదనుగలదు. ఇంతవరకును రూ 25,000 చందాలుపడినవి. రూ 11,000లు మాత్రము వసూలైనవి. ఇంకను రూ 90,000 వసూలు గావలసి యున్నవి. దేశభక్త వెంకటప్పయ్య పంతులుగా రీవిషయమున నాంధ్రులకు జేసిన హెచ్చరికను ప్రజలందరును గమనించి పూజానిధికి ద్రవ్యమును సమకూర్చి ఆంధ్రులు తమగౌరవమును గాపాడుకొనవలసి యుందురు. వెంకటప్పయ్య పంతులుగారు సూచించినటులు ఆంధ్రరాష్ట్రీయసభోపసంఘ సభ్యులందరును పూజానిధికి చందాలను వసూలుచేయుటకు దీక్షను వహించిన పూజానిధి వెంటనే పూర్తి గాగలదు. ఇతరులకై వేచియుండుట కాలహరణమునకు గారణము గాని కార్యసిద్ధికి సాధనముగాదు. గాంధిమహాత్ముడు విధించినధర్మయోగమునకును కర్మయోగమునకును సంయోగము నిత్యవ్యవహారములందు సాధ్యమైనపుడే స్వరాజ్యమును సాధ్యమగునని ప్రజలు గ్రహించి గాంధిమహాత్మునివలె నిరంతరము వ్యవసాయపరాయణులై స్వరాజ్యవిజయమును బడయుదురు గాక!

Edited and Published by K. NAGESWARA RAO, at the Andhra Patrika Press, No. 7. Thumbu Chetty Street, G. T. Madras